

การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่องมิจฉาทิฐิในพระพุทธศาสนาเถรวาท

AN ANALYTICAL STUDY THE CONCEPT OF MICCHĀDITTHI
(WRONG VIEW) IN THERAVĀDA BUDDHISM

นางสาวนงเยาว์ หนูไชยะ ณ กาฬสินธุ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๔

ISBN ๙๗๔-๕๗๕-๖๘๔-๕

การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่องมิจนาคิภูฏีในพระพุทธศาสนาเถรวาท

นางสาวนงเยาว์ หนูไชยะ ณ กาฬสินธุ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**AN ANALYTICAL STUDY THE CONCEPT OF MICCHĀDITTHI
(WRONG VIEW) IN THERAVĀDA BUDDHISM**

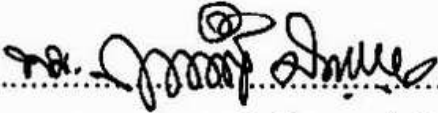
MISS NONGYAO NOOCHAIYA NA KALASIN

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement For The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)**

**Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand.**

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ประธานกรรมการ

(พระมหาสุริยา วรเมธี)

 กรรมการ

(พระมหาเทียบ สิริธนาโณ)

 กรรมการ

(รศ.ดร.จ่านงค์ อติวัฒนสิทธิ์)

 กรรมการ

(ผศ. ดร. บรรจบ บรรณรุจิ)

 กรรมการ

(ผศ. วัชระ จามจิตเจริญ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาเทียบ สิริธนาโณ

ประธานกรรมการ

รศ.ดร.จ่านงค์ อติวัฒนสิทธิ์

กรรมการ

ผศ. ดร. บรรจบ บรรณรุจิ

กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่องมิจฉาทิฎฐิในพระพุทธศาสนา
เถรวาท

ผู้วิจัย : นางสาวนงเยาว์ หนูไชยะ ณ กาฬสินธุ์

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ : พระมหาทิชฌ สิริธนาโณ

: รศ.ดร. จ่านงค์ อติวัฒนสิทธิ์

: ผศ. ดร. บรรจบ บรรณรุจิ

วันสำเร็จการศึกษา วันที่ ๒๕ เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๔๔

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อจะศึกษาถึงแนวคิดเรื่องมิจฉาทิฎฐิที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท กรณีตัวอย่างบุคคลผู้เป็นมิจฉาทิฎฐิในสมัยพุทธกาล และแนวคิดมิจฉาทิฎฐิของพุทธศาสนิกชนไทยในสมัยปัจจุบัน ตลอดจนทั้งแนวทางแก้ไข

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น ๕ บท และในแต่ละบทนั้น มีเนื้อหาหลัก ดังนี้

บทที่ ๑ บทนำ บทที่ ๒ ศึกษาแนวคิดเรื่องมิจฉาทิฎฐิที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทในแง่ของความหมาย ประเภท และโทษของมิจฉาทิฎฐิ บทที่ ๓ ศึกษาวิเคราะห์กรณีตัวอย่างมิจฉาทิฎฐิในสมัยพุทธกาล บทที่ ๔ ศึกษาวิเคราะห์มิจฉาทิฎฐิของพุทธศาสนิกชนไทยในสมัยปัจจุบันในประเด็นความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม เรื่องโอปปาติกะ เรื่องสังสารวัฏและบทสัมภาษณ์นักวิชาการทางศาสนาในประเด็นดังกล่าว รวมทั้งแนวทางแก้ไข บทที่ ๕ สรุปผลของการวิจัยและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยพบว่า ในกรรมบท ๑๐ ทิฎฐิถูกจัดเข้าในฝ่ายมโนกรรมซึ่งเป็นกรรมที่สำคัญและมีผลที่ร้ายแรงที่สุดยิ่งกว่ากายกรรมและวจีกรรม เพราะเป็นตัวบันดาลกายกรรมและวจีกรรมอยู่เบื้องหลังอีกชั้นหนึ่ง สามารถนำชีวิตและสังคม หรือมนุษยชาติทั้งหมด ไปสู่ความเจริญอกงาม ความหลุดพ้น หรือนำไปสู่ความเสื่อม ความพินาศก็ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากความเห็นนั้นเป็นมิจฉาทิฎฐิ ย่อมมีผลร้ายต่อตนเองและผู้อื่นทั้ง

ในชาตินี้และชาติหน้า สาเหตุที่ทำให้เกิดมิจาติภูมิ คือ อโยนิโสมนสิการและปรโต
โมสะที่ไม่ดี แนวคิดมิจาติภูมิได้เกิดขึ้นทุกยุคทุกสมัย และมิจาติภูมิทุกประเภทล้วน
สรุปลงในมิจาติภูมิ ๒ อย่าง คือ สัสตติภูมิ(ความเห็นที่เที่ยง) และอุจเฉทติภูมิ(ความ
เห็นว่าขาดสูญ)

ในสมัยพุทธกาล มีตัวอย่างบุคคลและกลุ่มบุคคลมากมายที่เป็นมิจาติภูมิ
บรรดาบุคคลเหล่านั้น ได้แก่ สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ผู้ที่มีชื่อเสียง เป็นที่ยกย่องว่าเป็น
เจ้าลัทธิ เป็นศาสดา ตัวอย่างเช่น ครุ ทั้ง ๖ (ปุณณกัสปะ มัคขลิ โคสาละ อชิตะ เกส
กัมพล ปุกระ กัจจายณะ สัตถุชัย เวลัฏฐบุตร และนิครนถ์ นาฏบุตร) ซึ่งตั้งลัทธิขึ้นเองโดย
อาศัยหลักคาดคะเนและเหตุผลที่ไม่สมบูรณ์ นอกจากนี้ ยังมีบุคคลในฐานะต่างๆ เช่น
กษัตริย์ พราหมณ์ รวมทั้งพระภิกษุในพระพุทธศาสนาบางรูปที่เป็นมิจาติภูมิ

ในสมัยปัจจุบัน พุทธศาสนิกชนไทยส่วนใหญ่ มีความเชื่อที่เป็นมิจาติภูมิ
กล่าวคือ คลาดเคลื่อนไปจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาทในหลายประเด็น ได้
แก่ เรื่องกฎแห่งกรรม เรื่องโอปปาติกะ เรื่องสังสารวัฏ ซึ่งส่งผลกระทบต่อปัญหาความ
ตกต่ำทางศีลธรรม วิถีชีวิตดำเนินไปโดยลอยห่างและไม่สอดคล้องกับหลักพุทธ
ธรรม โดยมีค่านิยมที่เน้นในเรื่องวัตถุนิยม ปิดกั้นหนทางในการพัฒนาการยกระดับจิตใจ
ให้สูงขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรม ปัญหาคอร์รัปชัน และปัญหาอื่นๆ ตามมา

หลักธรรมที่เป็นตัวละหรือทำลายมิจาติภูมิ ได้แก่ สัมมาทิฐิ คือความเห็น
ที่ถูกต้องในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง โดยมีปัจจัยที่ก่อให้เกิดสัมมาทิฐินั้นมี ๒
ประการ คือ ปรโตโมสะที่ดี และโยนิโสมนสิการ ซึ่งทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นพุทธศาสนิก
ชนไทย สถาบันการศึกษา องค์กรสงฆ์ สื่อมวลชนทุกแขนง รวมทั้งรัฐบาล ต้องร่วมมือ
กันส่งเสริมการศึกษาโดยนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเป้าหมายและหลัก
การควบคู่ไปกับวิทยาการด้านอื่นๆ จึงจะสามารถเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความเห็น
ความเชื่อของสังคมให้เป็นสัมมาทิฐิได้ เพราะสัมมาทิฐิเท่านั้นที่จะส่งผลให้การ
ดำเนินชีวิตของบุคคล เกิดผลดีต่อตนเอง ต่อสังคม ต่อประเทศชาติ และต่อโลก

The Thesis Title : An Analytical Study of the Concept of Micchāditthi
(Wrong View) in Theravāda Buddhism

Researcher : Miss Nongyao Noochaiya Na Kalasin

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee :

: Phramāha Thiab Siriñāño P.G.9, Ph.D.

: Assoc. Prof. Dr. Chamnong Adiwatanasit

: Asst. Prof. Dr. Banchob Bannaruji

Date of graduation September 29. 2001

ABSTRACT

The objectives of this thesis are to study the concept of Micchāditthi (WrongView) found in Theravāda's Tipitaka Scripture, case studies of people holding wrong-view in the time of the Buddha, the concept of Micchāditthi of Thai Buddhist and the way to solve the problems. The contents of research works are divided into 5 chapters :

Chapter 1 : Introduction, *Chapter 2* : to study the Concept of Micchāditthi in Theravāda Buddhism in the points of meaning, categories and danger of wrong view, *Chapter 3* : An Analytical study of case studies of people holding wrong views in the time of the Buddha, *Chapter 4* : to study of the Concept of Thai Buddhist people's wrong-view of the following 3 concepts : laws of Kamma, Opapatika (creatures with spontaneous birth), The round of rebirth and so called interviews of Buddhist scholars, *Chapter 5* : conclusion of result of research, Analytical conclusion and suggestion. The result of research can be concluded as follows :

In the way of action, view is arraigned in the mental action, which is the most effective and more important than bodily action and speech, because it

is the background of the later. All societies and human beings are led by view to either of civilization or destruction, especially it is the wrong view (micchaditthi) that leads to bad result for both themselves and others in the present and next life. The sources or conditions for arising of the wrong view are both A-Yonisomanasikara (unreasoned attention) and bad Paratoghosa (another's bad utterance). All kinds of wrong views can be classified as either Sassataditthi (eternalism ; the doctrine of the continuance of the soul after death) or Ucchedaditthi (annihilationism ; the doctrine of the annihilation of the soul)

In the ancient period of the Buddha, there were many case studies of the people having wrong views. In those who were monks and Brahmins who were famous and praised as the masters for example, the group of the six teachers (Purana Kasapa, Makkhali Gosala, Ajita Kesakambala, Pakudha Kaccayana, Sanjai Velatthaputta and Nigronnatthaputta), imperfect deductions and logic of their doctrines were prescribed by them. Besides, there were many castes such as the warrior-rulers, Brahmins, etc.who also had the wrong view.

In the present most Thai Buddhists have wrong view regarding the laws of Khamma, Opatika and the round of rebirth which contribute increase of the moral problems. Their way of life is away from the moral principle and not agreeable with the Buddha's teaching. They attach to materialism, obstructing the way for improving their spiritual life resulting in many problems such as crime, corruption, etc.

The wrong view can be destroyed by sammaditthi (the right view). The conditions for arising of right view are both Yonisomanasikara (systematic attention) and good Paratoghosa (inducement by others). By co-operation of all ; Thai Buddhists, Buddhist organizations, Education Institutes, mass media and the government must going hard by applying the Buddhist moral principle together with other technology to solve the problems changing the structures of society to be the right view.

(๕)

กิตติกรรมประกาศ

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ให้การสนับสนุนในการเปิดสอนสาขาพระพุทธศาสนาสำหรับคฤหัสถ์ ทำให้ผู้วิจัยมีโอกาสดำเนินการศึกษาในสถาบันแห่งนี้ และได้ให้ความเมตตาให้คำแนะนำแก่ผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา

นิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลงได้ด้วยดี เพราะอาศัยความช่วยเหลือจากท่านอาจารย์เหล่านี้ คือ พระมหาเทียบ สิริวัฒโน รองคณบดี บัณฑิตวิทยาลัย รศ. ดร. จันทก อธิวัฒน์สิทธิ์ และผศ. ดร. ร.ท. บรรจบ บรรณรุจิ ซึ่งเป็นคณาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ได้กรุณาเสียสละเวลาให้คำแนะนำ และตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ เพื่อให้วิทยานิพนธ์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น รวมทั้ง พระมหาบรรพต เจโตวสี (สายสมบัติ) และพระมหาบุญเลิศ ธรรมทศสี(โอรุส) ที่ได้เอื้อเฟื้อช่วยเหลือค้นคว้าในด้านข้อมูล และให้คำแนะนำบางส่วน ตลอดจนดำเนินการพิมพ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้ง ในความเมตตากรุณาของท่านที่กล่าวนามมาแล้วนั้น ขอกราบขอบพระคุณ เป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณพระครูใบฎีกาสันน ทชฺรกุโฆ เจ้าหน้าที่ห้องสมุด บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่อำนวยความสะดวกในการค้นคว้าข้อมูลและขอขอบพระคุณอาจารย์สนธิ ศรีคำแดง ที่ให้คำแนะนำและตรวจแก้ไข

คุณประโยชน์ที่เกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอน้อมบูชาพระรัตนตรัย พระคุณของมารดาบิดาผู้ให้กำเนิด และครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ตลอดจนผู้มีอุปการคุณทุกๆ ท่าน

นางสาวนงเยาว์ หนูไชยะ ณ กาฬสินธุ์

๒๖ กันยายน ๒๕๔๔

บัญชีคำย่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อที่ใช้ในวิทยานิพนธ์นี้ เป็นการย่อจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และอรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรียงตามเล่ม ดังนี้

พระไตรปิฎก

อักษรย่อ	คำเต็ม			
วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)
ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สีลขันธวรรค (ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มุลปิณณาสก (ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณณาสก (ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย อุปรปิณณาสก (ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ภาษาไทย)
ส.นิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย นิทานวรรค (ภาษาไทย)
ส.ข.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค (ภาษาไทย)
ส.สพา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค (ภาษาไทย)
อ.เอกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต (ภาษาไทย)
อ.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ดิกกนิบาต (ภาษาไทย)
อ.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
อ.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต (ภาษาไทย)
อ.ฉก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ฉกนิบาต (ภาษาไทย)
อ.สคคก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย สคคกนิบาต (ภาษาไทย)

(๗)

อ.นวก.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	นวกนิบาต (ภาษาไทย)
อ.ทสก.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต (ภาษาไทย)
อ.เอกาทสก.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกาทสกนิบาต (ภาษาไทย)
ข.ธ.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธัมมบท (ภาษาไทย)
ข.ชา.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก (ภาษาไทย)
อ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)
อ.สง.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	ธัมมสังคณี	(ภาษาไทย)
อ.ป.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	บุคคัลบัญญัติ	(ภาษาไทย)

คำชี้แจงการใช้หมายเลขในพระไตรปิฎก

การใช้หมายเลขย่อในพระไตรปิฎกจะแจ้ง เล่มที่ / ข้อที่ / หน้า ดังนี้

ตัวอย่าง :

อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๕๓/๒๑๖-๒๑๘ หมายถึง พระสูตรตันตปิฎก
อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต (ภาษาไทย) เล่มที่ ๒๔ ข้อ ๕๓ หน้า ๒๑๖-๒๑๘

บัญชีคำย่อคัมภีร์ชั้นอรรถา

อักษรย่อ

คำเต็ม

ที.สี. อ.	(บาลี)	=	ทีฆนิกาย	สุมงคัลลวิสาสินี สีลขณฺฐคคอกฺกุฏฏกถา (ภาษาบาลี)
ที.ม. อ.	(บาลี)	=	ทีฆนิกาย	สุมงคัลลวิสาสินี มหาวคคคอกฺกุฏฏกถา (ภาษาบาลี)
ที.ปา. อ.	(บาลี)	=	ทีฆนิกาย	สุมงคัลลวิสาสินี ปาฏิกวคคคอกฺกุฏฏกถา (ภาษาบาลี)
ม.ม. อ.	(บาลี)	=	มชฺฌิมนิกาย	ปปลงฺกุสุทนี มุลปณฺณาสกคคอกฺกุฏฏกถา (ภาษาบาลี)

ม.ม. อ.	(บาลี) = มหุณนิกาฬ	ปปลจสุทนี มหุณนิปณณาสกอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
ม.อ. อ.	(บาลี) = มหุณนิกาฬ	ปปลจสุทนี อปปลปณณาสกอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
ส.ส. อ.	(บาลี) = สัษตุนิกาฬ	สารตถปกาสนี สคาถวคคอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
ส.นิ. อ.	(บาลี) = สัษตุนิกาฬ	สารตถปกาสนี นีทานวคคอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
อง.เอกก. อ.	(บาลี) = องคตุนิกาฬ	มโนรตปฐนี เอกนิปาทอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
อง.ทก. อ.	(บาลี) = องคตุนิกาฬ	มโนรตปฐนี ทกอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
อง.ตีก. อ.	(บาลี) = องคตุนิกาฬ	มโนรตปฐนี ตีกนิปาทอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
อง.จตุก.อ.	(บาลี) = องคตุนิกาฬ	มโนรตปฐนี จตุกนิปาทอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
อง.ปณจก.อ.	(บาลี) = องคตุนิกาฬ	มโนรตปฐนี ปณจกนิปาทอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
อง.ทสก. อ.	(บาลี) = องคตุนิกาฬ	มโนรตปฐนี ทสกนิปาทอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
บ.อ.อ.	(บาลี) = บุตทกนิกาฬ	ปรมคตทีปนี อุทานอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
บ.ป.อ.	(บาลี) = บุตทกนิกาฬ	สทฐมมปกาสนี ปฐิสมภิทามคคอฏฐกถา(ภาษาบาลี)
อภ.สจ.อ.	(บาลี) = อภิสมมปฐีก	ฐมมสจคณิ อฏฐสาสนีอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
อภ.วิ.อ.	(บาลี) = อภิสมมปฐีก	วิภจก สมโมหวิโนทนีอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
อภ.ปณจ.อ.	(บาลี) = อภิสมมปฐีก	ปณจปกรณอฏฐกถา (ภาษาบาลี)

คำชี้แจงการใช้หมายเลขในคัมภีร์ชั้นอรรธกถา

การใช้หมายเลขย่อในอรรธกถาจะแจ้ง เล่มที่ / ข้อที่ / หน้า ดังนี้

ตัวอย่าง :

อง.ตีก.อ. (บาลี) ๒/๖๖/๒๐๒. หมายถึง องคตุนิกาฬ มโนรตปฐนี
ตีกนิปาทอฏฐกถา (ภาษาบาลี) เล่มที่ ๒ ข้อที่ ๖๖ หน้า ๒๐๒

คำชี้แจงการใช้หมายเลขในคัมภีร์ชั้นฎีกา

การใช้หมายเลขย่อในฎีกาจะแจ้ง เล่มที่ / ข้อที่ / หน้า ดังนี้

ตัวอย่าง :

ม.ญ.ฎีกา. (บาลี) ๒/๒๔๑/๑๑๐. หมายถึง มหุณนิมิกาย สีนตุลุปกาสินี
มูลปณณาสกฎีกา (ภาษาบาลี) เล่มที่ ๒ ข้อที่ ๒๔๑ หน้า ๑๑๐

คำชี้แจงการใช้หมายเลขในคัมภีร์ชั้นปกรณ์วิเสส

การใช้หมายเลขย่อในปกรณ์วิเสสจะแจ้ง เล่มที่ / ข้อที่ / หน้า ดังนี้

ตัวอย่าง :

วิสุทธฺิ. ๒/๔๐๖/๕๕. หมายถึง วิสุทธฺิมคฺค นาม ปกรณวิเสสสุตฺต ทฺติโย
ภาโค ภาคที่ ๒ ข้อที่ ๔๐๖ หน้า ๕๕

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(๕)
บัญชีคำย่อคัมภีร์พระไตรปิฎก	(๖)
บัญชีคำย่อคัมภีร์ชั้นนอรรถกถา	(๗)
สารบัญ	(๑๐)

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๓
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๖
๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย	๖
๑.๖ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	๘
๑.๗ ประโยชน์คาดว่าจะได้รับ	๙

บทที่ ๒ มิจฉาทิฎฐิในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๑ ความหมายมิจฉาทิฎฐิ	๑๐
๒.๒ ประเภทของมิจฉาทิฎฐิ	๑๔
ก. มิจฉาทิฎฐิ ๒	๑๕
ข. มิจฉาทิฎฐิ ๓	๓๓
ค. มิจฉาทิฎฐิ ๖	๔๓
ฅ. มิจฉาทิฎฐิ ๑๐	๔๕

(๑๑)

ง. มิจนาทิฎฐิ ๒๐	๕๐
จ. มิจนาทิฎฐิ ๖๒	๕๓
๒.๓ โทษของมิจนาทิฎฐิ	๖๗

บทที่ ๓ ศึกษากรณีตัวอย่างมิจนาทิฎฐิในสมัยพุทธกาล

๓.๑ กรณีตัวอย่างที่ ๑ : ถัทธิครูทั้ง ๖	๗๒
ก. ปุณณะ กัสสปะ	๗๔
ข. มัคขลิ โคศาละ	๗๕
ค. อชิตะ เกสกัมพล	๗๕
ง. ปุกุทธะ กัจจายนะ	๘๑
จ. ตัญชัย เวลัฏฐบุตร	๘๓
ฉ. นิกรนถ์ นาฏบุตร	๘๖
๓.๒ กรณีตัวอย่างที่ ๒ : มิจนาทิฎฐิของเจ้าปายาสิ	๙๒
๓.๓ กรณีตัวอย่างที่ ๓ : มิจนาทิฎฐิของพระยมกะ	๑๐๐
๓.๔ กรณีตัวอย่างที่ ๔ : มิจนาทิฎฐิของพระศาติ	๑๐๓
๓.๕ กรณีตัวอย่างที่ ๕ : มิจนาทิฎฐิทั่วไป	๑๐๕
ก. มิจนาทิฎฐิของพระอริฏฐะ	๑๐๕
ข. มิจนาทิฎฐิของนักฟ่อนชื่อคาลบุตร	๑๐๗
ค. มิจนาทิฎฐิของนักรบชื่อโยธาวิระ	๑๐๘

บทที่ ๔ มิจนาทิฎฐิในสังคมไทยปัจจุบัน และบทสัมภาษณ์

๔.๑ การศึกษาจากเอกสาร	๑๐๙
ก. ความเชื่อเรื่องกรรม	๑๐๙
ข. ความเชื่อเรื่องโอปปาติกะ	๑๒๔
ค. ความเชื่อเรื่องสังสารวัฏ	๑๓๒
๔.๒ แนวทางแก้ไขมิจนาทิฎฐิตามหลักพุทธธรรม	๑๔๑
๔.๓ บทสัมภาษณ์นักวิชาการทางศาสนาและปรัชญา	๑๔๗

(๑๒)

๔.๔ สรุปบทสัมภาษณ์และแนวทางแก้ไข

๑๗๐

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย บทสรุปวิเคราะห์ และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๑๘๐

๕.๒ บทสรุปวิเคราะห์

๑๗๗

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๑๗๕

บรรณานุกรม

๑๘๐

ประวัติผู้วิจัย

๑๘๘

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความเห็น ความคิด ความเชื่อ ตลอดจนพฤติกรรมทั้งหลายของมนุษย์ มักจะอยู่ในกรอบ และคล้อยตามอิทธิพลคำสอนที่สืบทอดกันมาในรูปแบบของวัฒนธรรม ประเพณี วิถีประชา และพิธีกรรมต่างๆ ความคิด ความเห็นของแต่ละบุคคลที่มีต่อคัมภีร์ ที่ตนได้ศึกษามาแตกออกเป็นหลายมิติ แต่ละกลุ่มต่างเข้าใจไปคนละฝ่าย และแต่ละฝ่ายต่างยึดถือมติดของตนว่าถูกต้อง มติของคนอื่นผิด และมีพิธีกรรมอีกมากมายนับไม่ถ้วน ที่ถ่ายทอดกันอย่างค่อเนื่องตามความเชื่อ โดยที่มนุษย์ไม่เคยหยุดถามตัวเองเลยว่าทำไมต้องปฏิบัติเช่นนั้น ถึงแม้บางคน จะตอบปัญหานี้ได้แล้วก็ตาม แต่อิทธิพลของความเชื่อ ยังครอบงำจิตใจอยู่ ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้ต้องตกไปในหลุมพรางอีก

สาระสำคัญของคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้น ได้รับการพิสูจน์และการท้าทายต่อทฤษฎีและความเชื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นลัทธิใดๆ เป็นเวลากว่า ๒๕๐๐ ปีมาแล้ว แต่ยังไม่เคยมีผู้ใดมาหักล้างหลักธรรมของพระพุทธเจ้าได้ ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับและยืนยันจากนักวิทยาศาสตร์ทั้งหลายว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นคำสอนที่มีเหตุผล ทั้งไม่มีข้อขัดแย้งกับหลักการทางวิทยาศาสตร์ และยังก้าวล้ำหน้าไปกว่าวิทยาศาสตร์ในเรื่องจิต

พระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นที่พึ่งอันสำคัญทางจิตใจของพุทธศาสนิกชนไทยมาเป็นเวลาช้านาน กล่าวโดยทั่วไป สังคมไทยเป็นสังคมพุทธ แต่ปัจจุบันเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในทางวัตถุและจิตใจ (physical and mental) แนวโน้มมีทั้งทางดีขึ้นและเลวลง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่ามีความเหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตและคตินิยมของคนไทยเพียงใด มูลเหตุของการเปลี่ยนแปลง คือการที่คนไทยรับเอาการไหลบ่าของวัฒนธรรมต่างชาติโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ รวมทั้งระบบเทคโนโลยีมาใช้ ซึ่งเป็นตัวก่อให้เกิดกิเลสตัณหาความต้องการสิ่งใหม่ๆ ทำให้ค่านิยมของคนไทยหันไปสนใจทางวัตถุ

มากขึ้น ต่างคนต้องดิ้นรนแสวงหาวัตถุมหาเสพบริโลก จนไม่มีเวลาแสวงหาความสงบสุขทางจิตใจ ทำให้ถอยห่างจากศาสนามากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งมีความเข้าใจในหลักคำสอนผิด คลาดเคลื่อนไปจากหลักคำสอนเดิม

ทิฐิ (view) คือ ความเห็น ความเข้าใจ ความใฝ่ฝันที่ยึดถือต่างๆ ของคนเรามีอิทธิพลและมีบทบาทในการกำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมเป็นอย่างมาก บรรดากรรมบท ๑๐ ประการ ทิฐิถูกจัดเข้าในฝ่ายมโนกรรม* ซึ่งเป็นกรรมที่สำคัญและมีผลร้ายแรงที่สุดยิ่งกว่ากายกรรมและวจีกรรม เพราะเป็นตัวบังคับกายกรรมและวจีกรรมอยู่เบื้องหลัง สามารถนำชีวิตและสังคมของมนุษยชาติทั้งหมด ไปสู่ความเจริญงอกงาม ความหลุดพ้น หรือนำไปสู่ความเสื่อม ความพินาศก็ได้ โดยเฉพาะความเห็นนั้นเป็นมิจฉาทิฐิ จะมีผลร้ายต่อตนเองและผู้อื่นทั้งในชาตินี้และชาติหน้า^๒

ปัญหาส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นแก่พุทธศาสนิกชนไทยและชาวโลกทุกยุคทุกสมัยเกิดจากความเข้าใจสภาวะธรรมผิดไปจากความเป็นจริง ซึ่งก่อให้เกิดความยึดถือผิดๆ เช่น ความยินดีในร้าย ความอยากมีอยากได้^๓ การผูกอาฆาตพยาบาท การคิดเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งความแตกแยกของสังคม ก่อให้เกิดสงครามกลางเมือง สงครามระหว่างประเทศ และปัญหาอื่นๆ อีกมากมาย ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ มีสาเหตุจากแนวความคิดมิจฉาทิฐิเป็นประการสำคัญ เพราะเมื่อมีความเห็นผิด การพูดผิดหรือกระทำผิด ก็จะเกิดขึ้นตามมา

ดังนั้น การศึกษาเรียนรู้แนวความคิดมิจฉาทิฐิ เป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง จุดประสงค์ของการวิจัยนี้ ผู้วิจัย จะศึกษาวิเคราะห์มิจฉาทิฐิในประเด็นเหล่านี้ คือ ความหมาย ประเภท กรณีตัวอย่าง โทษของมิจฉาทิฐิ และแนวทางแก้ไขตลอดทั้งทัศนะของนักวิชาการทางศาสนาและปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับแนวความคิดมิจฉาทิฐิของพุทธศาสนิกชนไทยในสังคมปัจจุบัน เพื่อเป็นการวางรากฐานให้เกิดศีลธรรมอันดีงามขึ้นในสังคมไทย

*ม.ญ. (ไทย) ๑๒/๔๘๕/๕๒๓, อจ.ทศก. (ไทย) ๒๔/๑๖๕/๒๘๗.

^๒ อจ.ทศก. (ไทย) ๒๔/๑๖๗๑/๓๐๒.

^๓ ท.ม. (บาลี) ๑๐/๒๗๓/๒๔๘.

๑.๒ วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษามิจฉาทิฎฐิที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาวิเคราะห์กรณีตัวอย่างมิจฉาทิฎฐิในสมัยพุทธกาล

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์มิจฉาทิฎฐิของพุทธศาสนิกชนไทยในสมัยปัจจุบัน
และแนวทางแก้ไข

๑.๓ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาสังเวช ฐมฺมเนตฺติโก ได้เปรียบเทียบคำสอนของครูทั้ง ๖ กับคำสอนพระพุทธเจ้าไว้ว่า มีความแตกต่างกันซึ่งถือได้ว่าคำสอนของครูทั้ง ๖ เป็นมิจฉาทิฎฐิ ส่วนคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นสัมมาทิฎฐิ บุคคลผู้มีปัญญาสมัยนั้น ยอมรับคำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะสามารถทำให้ผู้ปฏิบัติตามพ้นทุกข์ประสบสุขได้จริง แต่คำสอนของครูทั้ง ๖ ไม่เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ เป็นคำสอนที่มกมายไร้เหตุผล แต่เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานและสิ้นยุคของครูทั้ง ๖ คำสอนของศาสดาทั้งหมดก็ปะปนผสมผสาน เพราะขาดผู้นำคำสอนที่รู้จริงที่คอยชี้แนะความแตกต่าง พุทธบริษัทส่วนมากแยกแยะไม่ออกระหว่างคำสอนของพระพุทธเจ้าและของครูทั้ง ๖ จึงยอมรับนับถือปฏิบัติตามโดยไม่รู้เท่าถึงการณ์ ด้วยเหตุนี้ ในสมัยปัจจุบัน มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า พุทธศาสนิกชนไทยนับถือพระพุทธศาสนาแต่เพียงในนามเท่านั้น ส่วนเนื้อหานั้นกลายเป็นลัทธิของครูทั้ง ๖ หรือลัทธิภายนอกไป^๔

^๔ พระมหาสังเวช ฐมฺมเนตฺติโก, ความอัครจริยในพระธรรมวินัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ประดิพัทธ์, ๒๕๓๖), หน้า ๔๔.

พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ จิตญาโณ) ได้แสดงทัศนะเรื่องมิจฉาทิฏฐิไว้ว่า สัสสตทิฐิและอุจเฉททิฐิตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ถือว่า เป็นมิจฉาทิฏฐิ เพราะแนวคิดแบบสัสสตทิฐิเป็นความเห็นที่ขัดแย้งกับกฎแห่งไตรลักษณ์ เพราะเชื่อว่า ตนต้องทำอย่างนั้นต่อไปไม่มีการเปลี่ยนแปลง เป็นการปิดโอกาสในการที่จะเรียนรู้ศึกษาปฏิบัติ เพื่อความประณีตแห่งจิตใจในระดับต่างๆ ส่วนอุจเฉททิฐิ เป็นแนวคำสอนที่ทำให้คนขาดความรับผิดชอบในศีลธรรมในตนเองต่อสังคม มุ่งแต่จะตอบสนองความต้องการของตนอย่างเดียวเพราะถือว่า “เกิดหนเดียว ตายหนเดียว” ทำให้บุคคลเหล่านั้นปิดกั้นหนทางในการจะพัฒนาระดับจิตของตนให้สูงขึ้น เพราะไม่เห็นว่ามี ความจำเป็นจะต้องทำอย่างนั้น^๔

วสิน อินทสระ ได้กล่าวถึงโทษของนิยตมิจฉาทิฏฐิไว้ว่า บุคคลผู้ประกอบอนันตริยกรรมมีฆ่าบิดามารดาเป็นต้น แม้จะต้องตกนรกก็จริง แต่ยังมีกำหนดเวลา แต่บุคคลผู้คลั่งงมงายมิจฉาทิฏฐิแล้วไม่ได้สวรรค์ ไม่ได้มรรคผล ในเวลากัปปีพินาศคนทั้งหลายพากันไปเกิดในพรหมโลก แต่นิยตมิจฉาทิฏฐิไหลไปเกิดในหลังจักรวาล และถูกไฟไหม้อยู่หลังจักรวาล เขาเป็นตอในวัฏฏะจริงๆ พระพุทธเจ้าจำนวนร้อยจำนวนพันพระองค์ก็ไม่อาจให้คนผู้เป็นมิจฉาทิฏฐิตรัสรู้ธรรมได้ ต่อเมื่อเขาสลามิจฉาทิฏฐินั้นได้แล้วจึงจะตรัสรู้ธรรมได้ เพราะฉะนั้นผู้หวังความเจริญจึงควรหลีกเลี่ยงมิจฉาทิฏฐิให้ห่างไกล เพราะนอกจากทำอันตรายแก่ตนแล้ว ยังทำอันตรายแก่ผู้คบหาอีกด้วย^๖

สนิท ศรีสำแดง ได้ให้ความหมายของมิจฉาทิฏฐิไว้เป็น ๒ นัย คือ

๑. ความเห็นผิดจากคลองธรรม กล่าวคือ เห็นผิดเพราะไม่ตรงตามหลักศีลธรรม เป็นความเห็นที่เมื่อบุคคล ถ้าทำไปตามความเห็น พุคตามความเห็นนั้น จะทำลาย

^๔ พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ จิตญาโณ), ธรรมปริทรรศน์ ๒, (กรุงเทพฯ : ศิวพรการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๕.

^๖ วสิน อินทสระ, พุทธจริยศาสตร์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ทองกวาว, ๒๕๓๖), หน้า ๔๔.

กฎแห่งศีลธรรม (ส่วนความเห็นตรงตามคลองธรรม กล่าวคือ เห็นตรงตามหลักศีลธรรม ที่เมื่อบุคคล ถ้าเห็นแล้ว ประพฤติไปตามจะสร้างสรรค์ให้เกิดศีลธรรม)

๒. ความเห็นไม่นำไปสู่การดับทุกข์ ได้แก่ เห็นความไม่เที่ยงว่าเที่ยง ความทุกข์ว่าเป็นสุข เห็นสิ่งที่เขื่อนั้นคิดว่าเขื่อนั้นเป็นอรรถา ซึ่งเห็นทำให้เกิดการยึดติดด้วยมานะ ตัณหา และทิฐิ รวมความคือ ความไม่รู้แจ้งในอริยสัจ ๔ นั้นเอง^๑

น.พ.เชวง เฉชะโกศยะ กล่าวถึงโทษของนิมิตมิจฉาทิฎฐิว่า มิจฉาทิฎฐิบุคคล เมื่อพลาดจากสุคติโลกสวรรค์แล้วพ้อแผ่นดินสูญสิ้นไปด้วยไฟ น้ำ ลมประลัยกัลป์ พวก มิจฉาทิฎฐิต้องไปเกิดในจักรวาลอื่นไปรับทุกข์ทรมานหมกไหม้ในจักรวาลอื่น ครั้นไฟ กำลังไหม้จักรวาลอื่นอยู่ ก็ต้องลอยอยู่บนอากาศให้เพลิงไหม้อยู่ตลอดเวลาเหมือนอยู่ใน นรกนี่คือผลที่ร้ายแรงของมิจฉาทิฎฐิ^๒

พระมหาสวัสดิ์ อโนทัย ได้ทำวิจัย เรื่อง “บทบาทของสัมมาทิฎฐิในกระบวนการพัฒนาปัญญา” สรุปความได้ว่า บทบาทสัมมาทิฎฐิ เป็นธรรมที่ก่อให้เกิดการหยั่งรู้ สรรพสิ่งตามความเป็นจริง ทำลายความเห็นผิด(มิจฉาทิฎฐิ) ขจัดอวิชชา และถือว่าเป็น องค์ธรรมสำคัญที่จะทำให้องค์ประกอบแห่งอริยมรรคข้ออื่นๆ เช่น สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา เป็นต้น เกิดขึ้นตามมาและเป็นรากฐานในการพัฒนาปัญญาทั้งในระดับ โลกียะและโลกุตระ^๓

^๑ สนิท ศรีสำแดง,ปรัชญาเถรวาท, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๖๕.

^๒ เชวง เฉชะโกศยะ, มิจฉาทิฎฐิ, อ้างใน สารธรรมมูลนิธิปริยญาธรรม, ฉบับที่ ๖, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๖), หน้า ๓๐.

^๓ Pramaha Swat Anotai, “The Roles of Sammaditthi (Right View) in the process of Wisdom development” M.A thesis (Philosophy) Assumption University, 2540, pp. 50-67.

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาความหมาย ประเภท กรณีตัวอย่าง โทษของมิจนาทิฎฐิ และแนวทางแก้ไข ตลอดจนทัศนคติของนักวิชาการทางศาสนาและปรัชญาที่เกี่ยวกับแนวคิดมิจนาทิฎฐิของพุทธศาสนิกชนไทยในสังคมปัจจุบัน ซึ่งจะศึกษาจากหลักฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องในพระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาทภาษาบาลีและภาษาไทย โดยใช้พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นหลัก และหนังสือที่เป็นตำราหรือเอกสารงานเขียนและวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ รวมทั้งบทสัมภาษณ์นักวิชาการทางปรัชญาและศาสนา

๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ จะศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary research) โดยมีขั้นตอน ดังนี้

๑.๕.๑ ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎก

๑.๕.๒ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) มีอรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสสอื่นๆ ตลอดจนหนังสือตำรา เอกสารที่เป็นงานเขียนและวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๓ สัมภาษณ์นักวิชาการทางปรัชญาและศาสนาทั้งพระและคฤหัสถ์จำนวน ๑๐ รูป / คน

๑.๕.๔ ศึกษาข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาด้วยการวิเคราะห์ ตีความ แปลความแล้วรวบรวม เรียบเรียงนำเสนอผลของการวิจัยด้านเอกสาร

๑.๕.๕ นำข้อมูลที่ได้จากเอกสารและการสัมภาษณ์มาประมวล เพื่อจัดระบบ แปลความหมาย และสรุปวิเคราะห์เพื่อนำเสนอผลการวิจัยด้านการสัมภาษณ์

๑.๖ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ทฤษฎีวิบัติ หมายถึง วิบัติแห่งทฤษฎี, ความผิดพลาดแห่งความคิดเห็น, ความเห็นคลาดเคลื่อนผิดวินัย อันเป็นเหตุให้ประพัตติตนนอกแบบแผน ทำความผิดอยู่เสมอ^{๑๑}

มิจาติทฤษฎี หมายถึง ความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม และ เป็นความเห็นที่ไม่นำไปสู่ความพ้นทุกข์ เช่น มีความเห็นว่า ทำดีได้ชั่ว ทำชั่วได้ดี บุญคุณของมารดาบิดาไม่มี การเวียนว่ายตายเกิดไม่มี เป็นต้น^{๑๒}

สัมมาทฤษฎี หมายถึง ความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริงว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว บุญคุณของมารดาบิดามีจริง การเวียนว่ายตายเกิดมี เป็นต้น มีจริงและความเห็นแจ้งในขั้น ๕ ว่าเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่อัตตาตัวตน^{๑๓}

ธัสสททฤษฎี หมายถึง ความเห็นว่าอัตตา และโลกเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ ยั่งยืนคงที่ หลังจากตายแล้ว ย่อมเกิดอีก ตลอดไปไม่ที่สิ้นสุด^{๑๔}

อภิริยทฤษฎี หมายถึง ลัทธิที่ถือว่าทำแล้วไม่เป็นอันทำ กล่าวคือ การกระทำทุกอย่างไม่มีผล ทำดีก็ไม่ได้ดี ทำชั่วก็ไม่ได้ชั่ว เป็นความเห็นที่ปฏิเสธเหตุและผลของการกระทำ ^{๑๕}

^{๑๑} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๕๕.

^{๑๒} ส.ม. (ไทย) ๑๕/๑/๒, อ.ทศก. (ไทย) ๒๔/๑๑๓-๑๑๔/๒๕๘-๒๖๐, พ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๓/๓๓.

^{๑๓} ศ.สพ. (ไทย) ๑๘/๑๖๕-๑๖๗/๒๐๐-๒๐๑.

^{๑๔} ม.น. (ไทย) ๑๒/๓๕๖/๔๒๗, ศ.ช. (ไทย) ๑๗/๗๘/๑๑๕.

^{๑๕} ที.ส.อ. (บาลี) ๑๖๖/๑๔๕, ม.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๔๓/๕๗.

อเหตุกทฤษฎี หมายถึง ลัทธิที่ถือว่าไม่มีเหตุ เช่น ไม่มีปัจจัยที่ทำให้สัตว์
บริสุทธิ์ หรือ เสรีหมอง^{๕๕}

อัตถิกทฤษฎี หมายถึง ความเห็นว่า สิ่งทั้งปวงมีอยู่จริง ^{๕๖}

นัตถิกทฤษฎี หมายถึง ความเห็นว่า สิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่จริง เช่น เห็นว่าผลบุญผล
บาปไม่มี คุณของมารดาบิดาไม่มี โอปปาทิกะไม่มี เป็นต้น^{๕๗}

อูจเฉททฤษฎี หมายถึง ลัทธิที่ถือว่าหลังจากตายแล้วอิตตาชาตสุญญ^{๕๘}

โอปปาติกะ หมายถึง รูปแบบของชีวิตอีกประเภทหนึ่งที่เกิดผุดขึ้นเป็นตัวตน
มีอวัยวะสมบูรณ์ทันที ได้แก่ พวก เทวดาทั้งหลาย พวกสัตว์นรกทั้งหลาย มนุษย์บาง
ประเภท วินิบาต คือ พวกเปรตบางประเภท ^{๕๙}

^{๕๕} ศ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๑/๑๒๔, ที.ที.อ. (บาลี) ๑๖๘/๑๔๖. ม.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๔๓/๕๓.

^{๕๖} อภิ.ก. (ไทย) ๓๗/๒๘๒/๑๗๕, อภิ.ปญก.อ. (บาลี) ๒๘๒/๑๗๐.

^{๕๗} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๔/๕๗.

^{๕๘} ที.ที. (ไทย) ๕/๑๗๐-๑๗๒/๕๖-๕๗.

^{๕๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๕๓, ม.นุ. (ไทย) ๑๒/๑๕๒/๑๕๑-๑๕๓.

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๗.๑ ทำให้ทราบมิจนาคติภูมิที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท
- ๑.๗.๒ ทำให้ทราบถึงกรณีตัวอย่างมิจนาคติภูมิในสมัยพุทธกาล
- ๑.๗.๓ ทำให้ทราบมิจนาคติภูมิของพุทธศาสนิกชนไทยในสมัยปัจจุบันและแนว
ทางแก้ไขมิจนาคติภูมิด้วยหลักพุทธธรรม

บทที่ ๒

มิจนาคิณฐิตีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับมิจนาคิณฐิตีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยได้วางกรอบของการศึกษาประเด็นสำคัญไว้ ดังนี้

- ๒.๑ ความหมายของมิจนาคิณฐิตี
- ๒.๒ ประเภทมิจนาคิณฐิตี
- ๒.๓ โทษของมิจนาคิณฐิตี

๒.๑ ความหมายของมิจนาคิณฐิตี

คำว่า มิจนาคิณฐิตี ประกอบมาจากคำ สองคำ คือ มิจน แปลว่า ผิด, ไม่ถูกต้อง คิณฐิตี แปลว่า ความเห็น, ลัทธิ, ทฤษฎี, ทศนะ ดังนั้น มิจนาคิณฐิตี จึงแปลว่า ความเห็นผิด หรือ ความเข้าใจผิด ในพระสูตรต้นปฎักให้ความหมายคำว่า มิจนาคิณฐิตีไว้ว่า มิจนาคิณฐิตี ได้แก่ความเห็นผิด เช่น เห็นว่า กรรมดี-ชั่ว ไม่มี ผลของบุญ-บาปไม่มี^๑ เป็นต้น

ส่วนในอรรถกถา ได้ให้ความหมายของมิจนาคิณฐิตีไว้ว่า “ชื่อว่า มิจนาคิณฐิตี เพราะ (๑) ความเห็นไม่ตรงตามสภาวะ (๒) ความเห็นไม่ตรงตามเป็นจริง เพราะยึดมาผิด (๓) เพราะเป็นความเห็นที่บังเกิดขึ้นเอง เพราะไม่ก่อประ โยชน์”^๒ ตามนัยดังกล่าวข้างต้นนี้ คำว่า มิจนาคิณฐิตี ย่อมมีความหมายรวมถึงทั้งความเห็นผิดจากทำนองคลอง

^๑ ติณฐิตี หมายถึง ลัทธิ คือ คติความเชื่อถือ ความเห็น มีความหมายเป็นกลาง ไม่ดี ไม่ชั่ว ขึ้นอยู่กับการนำไปใช้ประสมกับคำอื่น เช่น ใช้กับ “มิจน” เป็น มิจนาคิณฐิตี ได้แก่ ความเห็นผิด ใช้กับ “สัมมา” เป็น สัมมาทิณฐิตี ได้แก่ความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๖๕/๔๓๘.

^๒ ส.ม. (ไทย) ๑๕/๑/๒, อ.ทศก. (ไทย) ๒๔/๑๑๓-๑๑๔/๒๕๘-๒๖๐, พ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๓/๓๓.

^๓ มิจนาคิณฐิตี อรรถาทิณฐิตี, วิชฌิตฺวา กถณโต วา วิตถา ติณฐิตี มิจนาคิณฐิตี, อนตฺถาวหตฺตา ปณฺณคเตหิ กุณฺณิตา ติณฐิตีปิ มิจนาคิณฐิตี. อภ.สง.อ. (บาลี) ๒/๓๖๕/๓๐๕.

ธรรม เช่น เห็นว่า ทำดีได้ชั่ว ทำชั่วได้ดี การเวียนว่ายตาย-เกิดไม่มี เป็นต้น และความเห็นที่ขัดแย้งกับสังขธรรม

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้คำจำกัดความมิจฉาทิฎฐิไว้ว่า “มิจฉาทิฎฐิ คือ ความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม เช่น เห็นว่า ทำดีได้ชั่ว ทำชั่วได้ดี คุณมารดาบิดาไม่มี เป็นต้น และความเห็นที่ไม่นำไปสู่ความพ้นทุกข์”^๔

พระเทพมุนี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ. ๘) แสดงทัศนะเกี่ยวกับมิจฉาทิฎฐิไว้ว่า “มิจฉาทิฎฐิ คือ ความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม ผู้ที่เป็นมิจฉาทิฎฐิ ย่อมมีความเชื่อ ความเลื่อมใสและความประพฤตินทางตรงข้ามกับคำสอนของบัณฑิต มีพระพุทธเจ้า เป็นต้น”^๕

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ) แสดงทัศนะในเรื่องนี้ไว้ว่า “คำว่า มิจฉาทิฎฐิ คือ ความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม แสดงออกมาใน ๔ ลักษณะ คือ ตนเองมีความเห็นผิด ชักชวนคนอื่นให้มีความเห็นผิด มีพอใจในความเห็นผิดนั้น กล่าวยกย่องสรรเสริญความเห็นผิดนั้น”^๖

สนิท ศรีตำแดง แสดงทัศนะเกี่ยวกับมิจฉาทิฎฐิไว้ว่า “มิจฉาทิฎฐิ แปลว่า ความเห็นผิด ความหมายอย่างกว้างขวาง คือ ความเห็นไม่ตรงกับความจริง แต่เนื่องจาก มิจฉาทิฎฐิ เป็นศัพท์ทางพระพุทธศาสนา การแปลความหมาย ต้องแปลให้ตรงตามเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้า จะแปลตามใจชอบไม่ได้ ถ้าว่ กล่าวผู้พุทธพจน์ พระพุทธเจ้าตรัสโดยทรงประสงค์อย่างหนึ่ง แต่ผู้แปลตีความไปอีกอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะแปลด้วยคตินหามานะและทิฐิ มุ่งใช้ศัพท์นี้เพื่อประณามผู้อื่น นับเป็นวิจิกิริต เป็นบาปกรรมแก่ผู้แปลนั้น เพราะฉะนั้น มิจฉาทิฎฐิ ตามเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้า หมายถึง ความเห็น

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๓๓.

^๕ พระเทพมุนี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ. ๘), กรรมกับปณิ, (กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๒๗), หน้า ๗๓๒.

^๖ พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), นิเทศธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : อธิพจน์การพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๗๘.

ที่ผิดจากทำนองคลองธรรม และเห็นที่ไม่นำไปสู่ความพ้นทุกข์^๑ ความหมายของมิจฉาทิฏฐิตามทัศนะของนักวิชาการที่กล่าวข้างต้น มีความหมายสอดคล้องกับพระไตรปิฎกและอรรถกถา กล่าวคือ เป็นความเห็นผิด คลาดเคลื่อน ซึ่งไม่ตรงกับความเป็นจริง

มูลเหตุแห่งการเกิดมิจฉาทิฏฐิมี ๘ ประการ ดังนี้

๑. ขันธ์ ๕ ในที่นี้หมายถึง อุปาทานขันธ์ คือ การยึดมั่น ถือนั่นในรูป เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความหลงผิด สำคัญผิดคิดว่า เบญจขันธ์นี้เป็นอัตตาตัวตน (สัkkายทิฏฐิ) เพราะเหตุนั้น เบญจขันธ์ จึงเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น ถือนั่น(อุปาทาน)

๒. อวิชชา ได้แก่ ความไม่รู้แจ้งในอริยสัจ ๔ คือ ไม่รู้จักทุกข์ (ปัญหา) สมุทัย เหตุแห่งทุกข์ (สาเหตุแห่งปัญหา) นิโรธ ความดับทุกข์ (ปัญหาเป็นสิ่งที่แก้ไขได้) มรรค วิธีการแห่งการดับทุกข์ (วิธีการแก้ปัญห) และปฏิจจนสมุปปาต คือ การอาศัยการเกิดขึ้นของสิ่งทั้งปวง เช่น เพราะไม่รู้ชีวิตตามความเป็นจริง (อวิชชา) ย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร คือเจตนาในการปรุงแต่งให้เกิดความรัก ความชัง ความหลงผิด เพราะอาศัยสังขาร การสืบต่อแห่งชีวิตใหม่ย่อมเกิดขึ้น (วิญญาณ) และทำให้เกิดความต้องการ (ตัณหา) ความยึดมั่นถือนั่นในสิ่งนั้น (อุปาทาน) ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งกรรม และทำให้มีการเวียนว่ายตายเกิดตามมาไม่มีสิ้นสุดอันเป็นความมืดบอดแห่งชีวิต

๓. ผัสสะ หมายถึง การสัมผัสอารมณ์ระหว่างอายตนะภายนอกกับอายตนะภายในกระทบกัน เช่น เมื่อตากระทบรูป ย่อมเกิดการเห็นขึ้น เมื่อไม่มีสติสัมปชัญญะกำหนดรู้ตามความเป็นจริง ย่อมเกิดความอยาก ความต้องการ (ตัณหา) ความยึดมั่น (อุปาทาน)และทิฏฐิตามมา ก่อให้เกิดความเห็นที่คลาดเคลื่อน ไม่ตรงตามความเป็นจริง^๒

^๑ สนิท ศรีสำแดง, ปรัชญาเถรวาท, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔),

๔. สัญญา ในที่นี้ หมายถึง สัญญาวิปัสสนา^๕ ได้แก่ ความจำได้ หมายถึงที่ผิดพลาด คลาดเคลื่อนไม่ตรงตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความสำคัญผิดอื่นๆ ตามมา กล่าวคือ ทัศนวิปัสสนา อันเป็นเหตุให้เกิดทิฐูปาทาน ได้แก่ การยึดมั่นในความเห็น และจิตวิปัสสนา ความคิดที่คลาดเคลื่อน เช่น สำคัญในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง ในสิ่งที่เป็นอย่างสุข ในสิ่งที่ไม่ใช่อดีตว่าเป็นอดีตและในสิ่งไม่งามว่างาม

๕. วิตก หมายถึง การใช้ความคิดนึกตรึกตรองเพื่อจะหยั่งรู้ความจริง ซึ่งไม่สามารถจะทำได้ เพราะความจริง(สังขาร)บางอย่างเช่น มรรค ผล นิพพาน เป็นสิ่งที่ละเอียดลึกซึ้ง ไม่อาจจะเข้าถึงได้โดยการใช้ตรรกะ คือ การคิดตรึกตรองตามเหตุผล เพราะฉะนั้น ยิ่งคิด ยิ่งทำให้เกิดความสงสัยและทำให้เกิดความเข้าใจผิดได้อีกด้วย

๖. อโยนิโสมนสิการ หมายถึง การไม่ได้พิจารณาไตร่ตรองสิ่งต่างๆ ด้วยความรอบคอบ ได้แก่ การขาดปัญญาในการหยั่งรู้สิ่งนั้นตามความเป็นจริงนั่นเอง

๗. บาปมิตร หมายถึง การคบกับเพื่อนชั่ว การคบกับคนพาลนั้น ย่อมทำให้ได้ยินได้ฟังแต่สิ่งที่ไม่ถูกต้องและนำไปสู่ความเห็นผิด พุจฉิตและกระทำผิดตามมา

๘. ปรโตโฆสะที่ไม่ดี ได้แก่ สิ่งเร้าภายนอกหรือเสียงจากคนอื่นที่ไม่ดี ไม่เป็นประโยชน์ เช่น การฟังอสังขารธรรมจากผู้อื่น ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความเห็นผิด เข้าใจผิด ปรโตโฆสะในที่นี้ มีนัยเหมือนกันกับบาปมิตร^๖

สาเหตุทั้ง ๘ ประการนี้ เป็นเหตุทำให้เกิดความเห็นผิด ไม่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ปิดกั้นความเห็นที่ถูกต้องและก่อให้เกิดความเห็นผิดอื่นๆ ตามมา เช่น ความเห็นที่ว่า ผู้ที่ฆ่าสัตว์ ลักขโมย หรือ พุคเทจ เป็นต้น ย่อมประสบกับทุกข์อย่างเดียวกัน ไม่สามารถมีความสุขได้...และความเห็นที่ว่า ผู้ที่ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม และพุกเทจทั้งหมด ต้องไปอบายภูมิ ตกนรกเท่านั้น ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้...แม้ความเห็นอย่างนี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นมิจฉาทิฐิ พระองค์ทรงปฏิเสธหลัก

^๕ อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๕/๕๘, พ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๓๖/๓๕๕, พ.ป.อ. (บาลี) ๒/๒๓๖/๒๐๕.

^๖ อจ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๒๖, ๒๕๘/๓๘, ๑๑๕, อจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๑๔/๒๕๕, พ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๒๔/๑๕๒-๑๕๓, อจ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๕๖/๓๖๕, ม.น.อ. (บาลี) ๒/๒๔๑/๑๖, ม.น.ฎีกา. (บาลี) ๒/๒๔๑/๑๑๐.

คำสอนที่ชี้ชัดลงไปเช่นนี้ เนื่องจากว่า ช่วงเวลาที่คนเราไม่ได้ฆ่าสัตว์ ไม่ได้ลักทรัพย์ ไม่ได้ประพฤติดีกในกาม เป็นต้น และทำความคิดอย่างอื่น มีมากกว่าช่วงเวลาที่ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติดีกในกาม เป็นต้น และทำความคิดอย่างอื่น หลังจากตายแล้ว ก็ไปเกิดในสวรรค์ได้ ด้วยอาศัย กรรมดีที่มีน้ำหนักมากกว่า หรืออาศัยความดีที่ทำตอนใกล้ตาย จึงไม่จำเป็นต้องไปเกิดในอบาย นรก ทุกกรณีเสมอไป...^{๑๑}

ดังนั้น ความเห็น ความเข้าใจหรือทัศนคติของคนเรานั้น ย่อมมีความสำคัญอย่างมาก เพราะเป็นพื้นฐานของพฤติกรรมทุกอย่าง ด้วยว่า เมื่อเป็นมิจชาติภูมิ (ความเห็นผิด) แล้ว มิจาสังกัปปะ (ความคิดผิด) มิจา วาจา (การพูดผิด) มิจากัมมันตะ (การกระทำผิด) มิจาอาชีวะ (อาชีพที่ผิด) มิจา วายามะ (เพียรพยายามในทางที่ผิด) มิจาสติ (ระลึกผิด) มิจาสมาธิ (ตั้งจิตไว้ผิด) มิจาญาณ (ความรู้ผิด) มิจาวิมุตติ (ความหลุดพ้นผิด) ย่อมเกิดขึ้นตามมา มิจัตตะ คือความเป็นแห่งธรรมที่ผิด เหล่านี้ทั้งหมด ชื่อว่า เป็นอสังกรรม และไม่มีประโยชน์ นำมาซึ่งโทษภัยอันตรายและความพินาศเพียงอย่างเดียว^{๑๒} ฉะนั้น จะเห็นได้ว่า เพราะอาศัยความเห็นผิดเพียงอย่างเดียว พฤติกรรมที่ผิดๆ เช่น ความคิด การพูดหรือการกระทำที่ไม่ถูกต้อง ย่อมเกิดขึ้น และเป็นอุปสรรคปิดกั้นต่อการบรรลุผลนิพพานตลอดไปจนกว่าจะแก้ไขให้เกิดความเห็นที่ถูกต้อง ความเห็นต่างๆที่ได้ชื่อว่าเป็นมิจชาติภูมินั้น สามารถแบ่งออกได้หลายประเภท ซึ่งมีความแตกต่างกันอย่างมากในรายละเอียด

๒.๒ ประเภทของมิจชาติภูมิ

มิจชาติภูมินั้นมีหลายประเภท แต่ละประเภทก็มีความแตกต่างกันในรายละเอียด ผู้วิจัย จะแยกศึกษาวิเคราะห์ ตามลำดับ ดังนี้ คือ

^{๑๑} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๖๐/๔๐๓-๔๑๑.

^{๑๒} ส.ม. (ไทย) ๑๕/๑/๒, อ.ท.สก. (ไทย) ๒๔/๑๑๓-๑๑๔/๒๕๘-๒๖๐, พ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๓/๓๓, พ.ป. อ. (บาลี) ๑/๒๓/๑๒๕-๓๑.

- ก. มิจนาทิฎฐิ ๒
- ข. มิจนาทิฎฐิ ๓
- ค. มิจนาทิฎฐิ ๖
- ฌ. มิจนาทิฎฐิ ๑๐
- ง. มิจนาทิฎฐิ ๒๐
- จ. มิจนาทิฎฐิ ๖๒

ก. มิจนาทิฎฐิ ๒

มิจนาทิฎฐิ ชนิดที่เป็นความเห็นผิดที่สุดโต่ง หรือ สุดขั้ว แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ (๑) สัสสตทิฎฐิ (ความเห็นว่าอัตตาและโลกเที่ยง) (๒) อูจเฉททิฎฐิ (ความเห็นว่าอัตตาขาดสูญ) มิจนาทิฎฐิทั้งสองประเภทนี้ เป็นความเห็นที่ตรงกันข้ามหรือขัดแย้งกันเอง^{๓๓} ผู้วิจัยจะแยกอธิบาย ดังต่อไปนี้

๑. สัสสตทิฎฐิ (Eternalism) ประกอบมาจากคำสองคำ คือ สัสสตะ แปลว่า เที่ยง, แน่นอน, มั่นคง, ยั่งยืน, คงที่ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง และ ทิฎฐิ แปลว่า ความเห็น ดังนั้น สัสสตทิฎฐิ จึงแปลว่า ความเห็นว่าเที่ยง หมายความว่า ความเห็นว่า อัตตาและโลกเที่ยงแท้ คงอยู่ตลอดไป^{๓๔} สัสสตทิฎฐิแบ่งตามทัศนะต่างๆ ได้หลายกลุ่มดังต่อไปนี้

^{๓๓} ม.ญ. (ไทย) ๑๒/๑๔๒/๑๓๖, ม.ญ.อ. (บาลี) ๑/๑๔๒/๓๓๐.

^{๓๔} ม.ญ. (ไทย) ๑๒/๓๕๖/๔๒๗, ศ.ข. (ไทย) ๑๗/๗๘/๑๑๕, ม.ญ.อ. (บาลี) ๒/๓๕๖-๒๑๒-๒๑๕, อภิ.ก. (ไทย) ๓๗/๒๓๖/๑๐๖-๑๐๗.

(๑) อดีตและโลกเที่ยง

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ อาศัยความเพียรเครื่องเผากิเลส อาศัยความเพียรที่ตั้งมั่น อาศัยความประกอบเนื่องๆ อาศัยความไม่ประมาท อาศัยมนสิการโดยชอบ แล้วบรรลุเจโตสมาธิ^{๑๕} อันเป็นเครื่องตั้งมั่นแห่งจิต ตามระลึกถึงขั้นที่ที่เคยอาศัยอยู่ในกาลก่อนได้หลายประการ คือ ตามระลึกชาติได้ หนึ่งชาติบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง หลายร้อยชาติบ้าง หลายพันชาติบ้าง หลายแสนชาติบ้าง. . . หนึ่งสังวัฏฏวิวัฏฏกัปบ้าง. . . สิบสังวัฏฏวิวัฏฏกัปบ้าง. . . สี่สิบสังวัฏฏวิวัฏฏกัปบ้าง ว่าในภพ. . . ในกัป^{๑๖}โน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้นแล้วได้ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้นเราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้น แล้วได้มา

^{๑๕} สมาธิแห่งจิต กล่าวคือ สมาธิในรูปาวจรจุดอดมาน ที.ที.อ. (บาลี) ๓๑/๕๗.

^{๑๖} คำว่า กัป แปลว่า กาลกำหนดช่วงระยะเวลา ดังนั้น ๑ กัป จึงมีความยาวนานมากไม่สามารถคำนวณได้ว่ากี่ล้านล้านปี เปรียบเทียบกับภูเขาสิลาแห่งทิเบตใหญ่ มีความยาว ๑ โยชน์(เท่ากับ ๑๖ กม.) กว้าง ๑ โยชน์ สูง ๑ โยชน์ ทุกๆ ๑๐๐ ปี จะมีคนเอาผ้าเนื้อละเอียดมาลูบภูเขา ๑ ครั้ง ทำอยู่อย่างนี้ จนภูเขานั้นราบเสมอแผ่นดิน ถึงกระนั้น ก็ไม่สามารถเทียบกับกัปหนึ่งได้ อนึ่ง กัปนั้น แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. สังวัฏฏกัป หมายถึง ช่วงระยะเวลาที่โลกกำลังเสื่อม แบ่งย่อยออกได้อีก ๓ อย่าง คือ (๑) อาไปสังวัฏฏกัป หมายถึงกัปเสื่อมเพราะน้ำ (๒) เตโชสังวัฏฏกัป หมายถึงกัปเสื่อมเพราะไฟ (๓) วาโยสังวัฏฏกัป หมายถึง กัปเสื่อมเพราะลม

๒. วิวัฏฏกัป หมายถึง ช่วงระยะเวลาที่โลกเริ่มเจริญ กล่าวคือมีดวงอาทิตย์และดวงจันทร์เกิดขึ้น
ถ.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๒๘-๑๓๐/๒๑๕-๒๒๑, อ.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๕๖/๓๘๔, อ.จตุกก.ฎีกา. (บาลี) ๒/๑๕๖-๑๕๘/๔๒๑, วิสุทธิ. ๒/๔๐๖/๕๕.

บังเกิด ในภพนี้ . . . เขากล่าวอย่างนี้ว่า อตฺตาและโลก^{๑๑}เที่ยง คงที่ ตั้งอยู่
มั่นคงยอคงภูเข ตั้งอยู่มั่นคงเสาระเนียด ส่วนเหล่าสัตว์นั้น ย่อมเล่นไป ย่อม
ท่องเที่ยวไป ย่อมจุติ ย่อมเกิด แต่สิ่งที่เที่ยงเสมอคงมีอยู่แท้ . . . ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์บางคน ในโลกนี้ เป็นนักตรรกะ^{๑๒} นัก
อภิปรัชญา^{๑๓} กล่าวแสดงปฏิภาณของตนตามที่ใช่เหตุผล แล้วมีความเห็น
อย่างนี้ว่า อตฺตาและโลกเที่ยง. . .^{๑๔} วิญญาณนี้แลมิใช่อื่น ท่องเที่ยวไป เล่น
ไป และวิญญาณนี้ เป็นภาวะ ที่เที่ยง วิญญาณดวงเดิมนั้นแหละที่เป็นไป
และเป็นผู้เวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ไม่ใช่ดวงอื่น^{๑๕}

(๒) เบญจขันธ์เที่ยง

. . .ท่านพระโคตม พิชพันธุ์ไม้เหล่าใดเหล่าหนึ่งถึงความเจริญงอก
งามไพบูลย์ พิชพันธุ์ไม้เหล่านั้นทั้งหมดต้องอาศัยแผ่นดิน อยู่ในแผ่นดิน
จึงถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ได้ หรือการงานอย่างใดอย่างหนึ่งที่บุคคล

^{๑๑} คำว่า อตฺตาและโลก โดยนัยทั่วไป แยกอธิบายได้ ดังนี้ คำว่า อตฺตา และ โลก มีความหมาย ๕
นัย คือ (๑) หมายถึงขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ (๒) หมายถึง อหังการและมมังการวัตถุ คือ
เหตุให้เกิดมานะว่าเป็นเราและของเรา (๓) หมายถึง ตนเองและผู้อื่น (๔) หมายถึงขันธ์ใดขันธ์หนึ่งในขันธ์ ๕ และ
สิ่งอื่นนอกจากขันธ์ ๕ (๕) หมายถึงขันธ์ต้นคานที่มีวิญญาณ และ ไม่มีวิญญาณ พ.อุ.อ. (บาลี) ๕๕/๓๖๕.

แต่อตฺตาในที่นี้ หมายถึง อาตมมัน หรือวิญญาณที่เป็นอมตะ เป็นสภาพที่เที่ยง ไม่เปลี่ยนแปลง เป็น
นิรันดร์ ดู ที.สี. (ไทย) ๕/๓๐, ๕๔-๕๖/๑๑, ๒๒-๒๓.

^{๑๒} นักตรรกะ (ตักกิ) ผู้ที่ใช้เหตุผลตามแนวของตรรกศาสตร์ (Logic) มี ๔ จำพวก คือ อนุสสติกะ
อนุมานจากข้อมูลที่เป็นประสบการณ์ ชาติตสสระ อนุมานโดยการระลึกชาติ ลามิตตักิกะ อนุมานจากประสบ
การณ์ภายในของตน และ สุทธิตักิกะ อนุมานโดยใช้เหตุผลล้วนๆ ดู ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๓๔/๕๘-๕๙.

^{๑๓} นักอภิปรัชญา (วิมังสี) ผู้ที่ใช้เหตุผลโดยการคาดคะเนความจริงจากการเทียบเคียงจนพอใจ ถูก
ใจแล้ว ยึดถือเป็นทฤษฎี เช่น คาดคะเนในเรื่องที่เกี่ยวกับปฐมเหตุของโลกและจักรวาล ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๓๔/๕๙.

^{๑๔} ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๖/๓๖-๓๗.

^{๑๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๕๖ - ๔๑๔/๔๒๖-๔๕๑.

ต้องทำด้วยกำลัง การงานเหล่านั้นทั้งหมดบุคคลต้องอาศัยแผ่นดิน ต้องอยู่บนแผ่นดินจึงทำได้ แม้จิตใจ บุคคลเราก็เหมือนกันฉันนั้น คือ ต้องมีรูปเป็นอัตตา มีเวทนาเป็นอัตตา มีสัญญาเป็นอัตตา มีสังขารเป็นอัตตาและมีวิญญาณเป็นอัตตา จะต้องดำรงอยู่ในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จึงจะประสบบุญหรือบาปได้...”

(๓) ฐานะแห่งพรหมเที่ยง และเทวดาบางพวกเที่ยง

...ฐานะแห่งพรหม^{๒๒}(ความเป็นพรหมและพรหมโลก)นี้ เที่ยง ชั้งยืน

^{๒๒} ม.บ. (ไทย) ๑๒/๓๕๔-๓๖๓/ ๓๕๐-๓๕๒.

^{๒๓} พระพรหมมี ๒ ประเภท คือ รูปพรหม (พรหมมีรูป) และอรูปพรหม (พรหมไม่มีรูป) รูปพรหม แบ่งย่อยเป็น ๑๖ ภูมิ คือ (๑) พรหมปรีตัสสาภูมิ (๒) พรหมปโรหิตาภูมิ (๓) มหาพรหมภูมิ (๔) ปริตภาภูมิ (๕) อัปปมาณาภูมิ (๖) อาภิสตราภูมิ-ภูมิแห่งพรหมผู้มีรัศมีรุ่งโรจน์ (๗) ปริตตสุภาภูมิ (๘) อัปปมาณสุภาภูมิ (๙) สุภิกขหาภูมิ (๑๐) เวทปผลาภูมิ (๑๑) อสัณญัสตตดาภูมิ-ภูมิแห่งพรหมที่ไม่สัญญา คือมีแต่รูปจันท์ ไม่มีนามจันท์ (๑๒) อวิหาภูมิ (๑๓) อตปปาภูมิ (๑๔) สุทตสลาภูมิ (๑๕) สุทตสีภูมิ (๑๖) อกนิฐฐาภูมิ อรูปพรหม ได้แก่ พรหมที่ไม่มีรูป มีแต่นาม คือ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งแบ่งย่อยเป็น ๔ ภูมิ คือ (๑) อากาสาณัญจายตนภูมิ-ภูมิแห่งอรูปพรหม ผู้ได้อากาสาณัญจายตนฉาน คือฉานอันอาศัยอากาศ อันได้แก่ ที่ว่าง (space) ไม่มีที่สิ้นสุดเป็นอารมณ์ (๒) วิญญาณัญจายตนภูมิ-ภูมิแห่งอรูปพรหมผู้ได้วิญญาณัญจายตนฉาน คือ ฉานที่อาศัยวิญญาณอันไม่มีที่สิ้นสุดเป็นอารมณ์ (๓) อากิญจัญญายตนภูมิ-ภูมิแห่งอรูปพรหมผู้ได้อากิญจัญญายตนฉาน คือฉานที่อาศัยบัญญัติที่ว่าไม่มีวิญญาณเหลืออยู่แม้แต่นิดหนึ่งเป็นอารมณ์ (๔) เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ-ภูมิแห่งอรูปพรหมผู้ได้ เนวสัญญานาสัญญายตนฉาน คือ ฉานที่อาศัยความประณีตอย่างขึง มีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ เป็นอารมณ์ อจ. สดุดก. (ไทย) ๒๓/๔๔/๖๗-๖๘, อจ. สดุดก.อ. (บาลี) ๓/๔๔-๔๕/๑๘๐, ที.สี.อ. (บาลี) ๔ ๔๑๔/๓๐๘, ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๒๗/๑๐๕-๑๑๐.

ติดต่อกัน คงที่ ไม่มีความเปลี่ยนแปลง ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จุติ
ไม่อุบัติ...^{๒๔}

...เทวดาบางพวกเที่ยง แต่พวกจิตหาปโทสิกา(พวกที่ต้องจุติเพราะชอบเล่น
สนุกมากเกินไป)และพวกมโนปโทสิกา (พวกที่ต้องจุติเพราะคิดร้ายต่อกันและกัน) ไม่
เที่ยง^{๒๕}

(๔) ความบริสุทธิ์ด้วยสังสารวัฏ และสภาวะ ๗ กองเที่ยง

...ความเศร้าหมองของสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย สัตว์ทั้งหลาย ย่อม
เศร้าหมองเอง ความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย สัตว์ทั้งหลาย
บริสุทธิ์เอง ไม่ใช่ว่าการกระทำของตนเอง ไม่ใช่ว่าการกระทำของผู้อื่น ไม่ใช่ว่าการกระทำของ
มนุษย์ ไม่มีกำลัง ไม่มีคามเพียร ไม่มีความสามารถมนุษย์ ไม่มีคามพยายามของมนุษย์
สัตว์ ปาณะ ภูตะ ชีวะ^{๒๖}ทั้งปวง ล้วนไม่มีอำนาจ ไม่มีกำลัง ไม่มีคามเพียร ผันแปรไป
ตามโชคชะตา...^{๒๗}

สภาวะ ๗ กองเหล่านี้ ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีผู้บันดาล ไม่มีผู้เนรมิตไม่มีผู้ให้
เนรมิต เป็นสภาพยั่งยืน ตั้งอยู่นั้นดุษยอดภูเขาคุเสาระเนียด ไม่หวั่นไหว ไม่แปรผัน ไม่
กระทบกระทั่งกัน ไม่ก่อให้เกิดสุขหรือทุกข์ หรือทั้งสุขหรือทุกข์แก่กันและกัน สภาวะ
๗ กองเหล่านี้ คือ กองดิน กองน้ำ กองไฟ กองลม กองสุข กองทุกข์ กองชีวะ ใน
สภาวะ ๗ กอง เหล่านี้ ไม่มีผู้ฆ่า ไม่มีผู้ใช้ให้คนอื่นฆ่า ไม่มีผู้รับคำสอน ไม่มีผู้สอน

^{๒๔} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๕/๒๓๗-๒๓๘.

^{๒๕} ที.ส. (ไทย) ๕/๔๕-๔๘/๑๘/๒๐

^{๒๖} สัตว์ หมายถึง สัตว์ชั้นสูง เช่น อูฐ ม้า ลา ปาณะ หมายถึง สัตว์ที่มี ๑ อินทรีย์ ๒
อินทรีย์ เป็นต้น ภูต หมายถึง สัตว์ทุกจำพวกทั้งที่เกิดจากฟองไข่และเกิดในครรภ์มารดา ชีวะ หมายถึง พวก
พืชทุกชนิด ที.ส.อ. (บาลี) ๑๖๘/๑๔๖.

^{๒๗} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๐๐-๑๐๒/๑๐๖-๑๐๘, ที.ส. (ไทย) ๕/๑๖๕/๕๖, อ.จ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๖๒/๒๓๘.

ไม่มีผู้รู้ ไม่มีผู้ที่ทำให้คนอื่นรู้ ใครก็ตาม แม้จะเอาสาสตราอย่างคมดัดศีรษะกัน ก็ไม่เชื่อว่าเป็นการฆ่าใครได้ เพราะเป็นเพียงศีศตราแทรกผ่านไปในระหว่างสภาวะ ๗ กองเท่านั้นเอง^{๒๘}

แนวคิดแบบสัตตตทิกฎฐิที่กล่าวข้างต้น แยกอธิบายในแต่ละประเด็น ดังนี้

(๑) พวกสมณพราหมณ์ผู้เป็นเจ้าลัทธิ หรือ ศาสดาที่มีความเห็นว่า อัตตาและโลกเที่ยงนั้น แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มแรก เป็นผู้ได้ฉานสมาบัติ^{๒๙} อาศัยเจโตสมาธิเพื่อยังรู้ความจริง ระลึกชาติได้หลายชาติตั้งแต่ หนึ่งชาติ จนถึงสี่สิบสังวัฏฏวิวัฏฏกับกล่าวคือระลึกได้ไม่ตลอดสาย จึงทำให้เกิดความเข้าใจผิดสำคัญว่าอัตตาและโลกเที่ยง ส่วนกลุ่มที่สอง เป็นนักรรณะและนักอภิปรัชญา จะใช้หลักเหตุผลและการคาดคะเนในการยังรู้ความจริง การใช้เหตุผลและการอนุมาน ย่อมมีผลลัพธ์ ๒ ประการ คือ อาจจะผิดหรือถูก ไม่มีที่แน่นอน^{๓๐} แต่ถึงกระนั้น ตนเองย่อมไม่สามารถทราบความจริงได้ว่า ผิดหรือถูก เพราะ สาเหตุใด ด้วยเหตุที่เจ้าลัทธิ หรือ ศาสดาเหล่านั้น รู้ไม่ตลอดสาย จึงทำให้ยึดมั่นถือนั่นด้วยความเข้าใจผิดโดยลงความเห็นอย่างมั่นใจว่า “การรู้อย่างนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นผิด”^{๓๑} จึงบัญญัติอัตตาและโลกว่าเที่ยง ซึ่งหมายความว่า แม้ร่างกายเดิมจะเปื่อย ผุพังไปตามธรรมชาติก็ตาม แต่จิตหรือ วิญญาณที่เป็นตัวการทำให้เวียนว่ายตาย

^{๒๘} ที.ที. (ไทย) ๕/๑๓๔/๕๘, อ.จ.ก. (ไทย) ๒๐/๖๒/๒๓๘, ก.ช. (ไทย) ๑๓/๒๑๓/๒๕๒-๒๕๓.

^{๒๙} ฉานสมาบัติ หมายถึง สมาธิขั้นสูง แบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ รูปฉาน และ อรูปฉาน รูปฉานแบ่งย่อยออกเป็น ๔ คือ (๑) ปฐมฉาน (๒) ทุติยฉาน (๓) ตติยฉาน (๔) จตุตถฉาน อรูปฉาน ๔ แบ่งย่อยเป็น ๔ คือ (๑) อากาสนัญญาขณฉาน คือ ฉานอันอาศัยอากาสนได้แก่ ที่ว่าง (space) ไม่มีที่สิ้นสุดเป็นอารมณ์ (๒) วิญญาณัญญาขณฉาน คือ ฉานที่อาศัยวิญญาณอันไม่มีที่สิ้นสุดเป็นอารมณ์ (๓) อากิญจัญญาขณฉาน คือ ฉานที่อาศัยบัญญัติที่ว่าไม่มีวิญญาณเหลืออยู่แม้แต่นิดหนึ่งเป็นอารมณ์ (๔) เนวสัญญานาสัญญาขณฉาน คือ ฉานที่อาศัยความประณีตอย่างยิ่ง มีสัญญาที่ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาที่ไม่ใช่ เป็นอารมณ์ อ.จ. สดต. (ไทย) ๒๓/๔๔/๖๓-๖๘, ที.ที.อ. (บาลี) ๑/๔๑๔/๓๐๘, ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๒๓/๑๐๕-๑๑๐, อ.จ. สดต.อ. (บาลี) ๓/๔๔-๔๕/๑๘๐.

^{๓๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๒๘-๔๒๙/๕๓๘-๕๓๙.

^{๓๑} อ.จ. สดต. (ไทย) ๒๔/๕๓/๒๑๓-๒๑๘.

เกิดนั้น ยังคงอยู่ เป็นอมตะ ไม่สูญสลายไปตามร่างกาย และวิญญาณนี้เอง ย่อมถือกำเนิดในอภิปภใหม่ตามสมควรแก่กรรม ส่วนโลก คือ ภพภูมิอันเป็นที่อาศัยของสัตว์ทั้งหลายนั้น ก็ยังคงอยู่เช่นกัน ดังจะเห็นได้จากประโยคที่ว่าในภพโน้น ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้นแล้วได้ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้น เราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุข เสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้น แล้วได้มาบังเกิด ในภพนี้ เพราะฉะนั้น การบัญญัติว่า อตฺตาและโลกทุกอย่างเที่ยง จึงมีความหมายเพียงคำว่า หลังจากตายแล้ว อตฺตาและโลกทุกอย่างไม่ขาดสูญ ยังคงอยู่ตลอดไป แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงในแง่ของโครงสร้างทางร่างกาย

(๒) แนวความคิดที่ว่า เบญจขันธ์เป็นสภาพเที่ยงนั้น คือ ความเห็นผิด ความเข้าใจผิดว่า ขันธ์๕ เป็นอตฺตาตัวตนของคนและสัตว์และมีสภาพเที่ยง ในประเด็นนี้ จะเห็นได้จากทัศนะของสังฆกนิครนถ์ ซึ่งเป็นนักคิด นักปรัชญา และเป็นนักไดวาตะ ที่มีฝีปากเป็นเลิศ เขาเข้าใจว่า ขันธ์ ๕ ซึ่งได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ เป็นอตฺตาของสัตว์และเป็นสิ่งที่มีอยู่อย่างแท้จริง โดยให้เหตุผลว่า ถ้าเบญจขันธ์ไม่ใช่ตัวตนของสัตว์แล้ว อะไรเล่าจะเป็นผู้เสวยผลบุญเสวยผลบาปที่ทำไว้ในภพภูมินั้นๆ ในข้อนี้พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธไม่ยอมรับว่า มีอตฺตาโดยปรมาตฺถ์ และทรงแย้งว่า ถ้าเบญจขันธ์เป็นอตฺตา กล่าวคือ เป็นสิ่งที่เที่ยง คงที่แล้ว เราย่อมสามารถบังคับ บัญชาเบญจขันธ์นั้นให้เป็นไปตามต้องการได้ แต่เพราะเหตุที่เราไม่สามารถบังคับบัญชารูปหรือวิญญาณของเรา นั้นให้เป็นไปตามต้องการได้ โดยเหตุที่สิ่งเหล่านี้ มีการเปลี่ยนแปลง แปรสภาพเป็นปวฺยไช้ เป็นต้น^{๓๒} เพราะฉะนั้น เบญจขันธ์จึงไม่ใช่อตฺตาของสัตว์ ฉะนั้น จึงมีสภาพไม่เที่ยง ไม่คงที่ มีความเปลี่ยนแปลง ไม่สามารถบังคับให้เป็นไปตามความปรารถนาได้

(๓) แนวความคิดที่ว่าฐานะแห่งพรหมเที่ยง ในประเด็นนี้ จะเห็นได้จากเรื่องพทพรหม ผู้เป็นท้าวมหาพรหมในพรหมโลก มีความเข้าใจผิดคิดว่า ความเป็นพรหม

^{๓๒} ม.ญ. (ไทย) ๑๒/๓๕๔-๓๖๓/ ๓๕๐-๔๐๐.

และพรหมโลกนั้น เป็นสิ่งที่เที่ยง ยั่งยืน คงที่ ไม่มีความเปลี่ยนแปลง เป็นอยู่อย่างนั้นตลอดไป พระพุทธเจ้า ได้เสด็จไปโปรด โดยทรงแสดงธรรมชี้แจงให้เห็นว่าฐานะแห่งพรหมนั้น เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง ไม่ได้ยั่งยืน ไม่คงที่ เปลี่ยนแปลงได้ ทำให้ภพพรหมนั้น ละสัสสตทิฏฐิ มีความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง

นอกจากนี้ยังมีแนวคิดที่ว่าพระพรหมเป็นสิ่งที่เที่ยง ยั่งยืน คงที่ แต่พวกที่พระพรหมสร้างขึ้นไม่เที่ยง และ เทวดาบางพวกเที่ยง แต่พวกจิตหาปโทสิกา(พวกที่ต้องจุติเพราะชอบเล่นสนุกมากเกินไป)และพวกมโนปโทสิกา (พวกที่ต้องจุติเพราะคิดร้ายต่อกันและกัน) ไม่เที่ยง แนวคิดมิจฉาทิฏฐิเหล่านี้ เกิดมาจากการระลึกชาติได้ของเจ้าลัทธิ หรือ ศาสตราที่ได้มานสมาบัติ โดยอาศัยเจโตสมาธิ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม กล่าวคือ กลุ่มแรกเป็นบริวารของมหาพรหม ระลึกชาติได้ว่า ครั้งหนึ่งตนเองเคยเกิดเป็นบริวารของท้าวมหาพรหม ซึ่งเป็นพระเจ้า เป็นพระบิดา เป็นผู้ยิ่งใหญ่ เป็นผู้สร้างสรรพสิ่ง มหาพรหมนั้น ดำรงอยู่อย่างนั้น ไม่เปลี่ยนแปลง คงที่ เป็นนิรันดร์ แต่พวกที่มหาพรหมสร้างขึ้นไม่เที่ยง และกลุ่มที่สอง บางคนระลึกชาติได้ว่า ครั้งหนึ่ง ตนเองเคยเกิดเป็นเทวดาพวกหนึ่ง ชื่อว่า จิตหาปโทสิกา คือ พวกที่ต้องจุติเพราะชอบเล่นสนุกสนานเฮฮาเกินเวลา แต่เทวดาพวกอื่นที่ไม่ชอบเล่นสนุกสนานเฮฮาเกินเวลา ยังไม่จุติ และ บางคนระลึกชาติได้ว่า ครั้งหนึ่ง ตนเองเคยเกิดเป็นเทวดาอีกพวกหนึ่ง ชื่อว่า มโนปโทสิกา คือพวกที่ต้องจุติเพราะคิดร้ายต่อกันและกัน แต่เทวดาพวกอื่นที่ไม่คิดร้ายต่อกันและกันยังไม่จุติ เนื่องจากเจ้าลัทธิ หรือ ศาสตราเหล่านี้ ระลึกชาติได้เพียงบางส่วนเท่านั้น ถัดจากนั้นไประลึกไม่ได้ จึงทำให้เกิดความเห็นผิดว่า พรหมบางพวกเที่ยง บางพวกไม่เที่ยง

(๔) แนวความคิดที่ว่า ความเศร้าหมองและความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลายไม่มีเหตุปัจจัย หมายความว่า ความเศร้าหมองและความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย เกิดขึ้นเอง คือ ถึงเวลาจะเศร้าหมอง ก็เศร้าหมองเอง ถึงคราว จะบริสุทธิ์ ก็บริสุทธิ์ขึ้นมาเอง ไม่ใช่เกิดมาจากการกระทำของตนเองหรือผู้อื่น ไม่ใช่เกิดมาจากความเพียรพยายามของมนุษย์ แต่เป็นเรื่องของโชคชะตา หรือ ความบังเอิญ เพราะสัตว์ทั้งหลายทุกจำพวก ล้วนไม่มีกำลังอำนาจในการกระทำให้ตัวเองเศร้าหมองและบริสุทธิ์ ทุกอย่างผันแปรไป

ตามโชคชะตา^{๓๓} สัสตตทิกฏฐิชนิคนิ ถือความบริสุทธิ์ด้วยสังสารวัฏ กล่าวคือ เมื่อท่องเที่ยวเวียนว่ายตาย-เกิดในภพชาติต่างๆเป็นเวลานานพอสมควรแล้ว ย่อมถึงความบริสุทธิ์ได้เอง โดยไม่ต้องมีความเพียรพยายามใดๆทั้งสิ้น แนวความคิดของลัทธินี้ ยอมรับว่าหลังจากตายแล้ว อัตตาของสัตว์ไม่สูญ (แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามโชคชะตา) แต่ก็ยังคงมีอยู่ตลอดไป จนกว่าจะถึงความบริสุทธิ์ในที่สุด

แนวความคิดที่ว่า โลกและชีวิตเป็นสิ่งที่ยั่งยืน คงที่ หมายความว่า สภาวะทั้ง ๑๒ กองเหล่านี้ คือ กองดิน กองน้ำ กองไฟ กองลม กองสุข กองทุกข์ กองชีวะ กล่าวโดยสรุป คือ ธาตุ ๔ ความสุขความทุกข์ และวิญญาณ หรือจิต สภาวะทั้งหมดนี้ ถือว่าเป็นสภาพคงที่ เป็นนิรันดร์ ไม่เปลี่ยนแปลงแปรผัน แต่ละฝ่าย ต่างดำรงอยู่อย่างเป็นอิสระ ไม่ขึ้นตรงต่อกัน แนวความคิดเช่นนี้ มีความชัดเจนว่าเป็นสัสตตทิกฏฐิ

โดยสรุปแล้วแนวความคิดดังที่กล่าวมาข้างต้น เกิดจากเจ้าลัทธิ หรือ ศาสดา ๒ ประเภทคือ ประเภทที่ได้เจโตสมาธิ และประเภทที่เป็นนักตรรกะหรือนักอภิปรัชญา ซึ่งไม่มีญาณหยั่งรู้ตลอดสาย จึงทำให้เกิดความเข้าใจผิด บิดเถิดผิด และลงความเห็นอย่างนั้นคงว่า สิ่งที่ตนเองรู้เท่านั้นจริง สิ่งที่ผู้อื่นรู้นอกเหนือไปจากนี้ถือว่าผิด ทักษะต่างๆเหล่านี้จัดเป็นสัสตตทิกฏฐิเพราะมีความเชื่อที่เหมือนกันว่าอัตตาและโลกทุกอย่างเที่ยง ซึ่งตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นมิจจาทิกฏฐิ

ในอรรถกถา สังยุตตนิกาย พระอรรถกถาจารย์ได้ตีความไว้ว่า สัสตตทิกฏฐิคือแนวคิดอันเดียวกับอตถิกทิกฏฐิ ความเห็นว่าสิ่งทั้งปวงมีอยู่จริง น่าจะตีความจากหลักฐานที่ว่า

...สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ วิหารเชตวัน นครสาวัตถี... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อสิ่งใดหนอแลมีอยู่ เพราะอาศัยสิ่งใด เพราะยึดมั่นสิ่งใด ทิกฏฐิอย่างนี้จึงเกิดขึ้นว่า แท้ที่จริง ลมมิได้พัด สายน้ำมิได้

^{๓๓} Barua, B.M., A History of Pre-Buddhist Indian Philosophy, Calcutta : University of Calacutta, p. 299.

ไหล หึงมีกรรมก็ได้คลอด ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์มิได้ขึ้นหรือตก หากแต่สิ่งเหล่านี้ตั้งมั่นคงเสาระเนียบ^{๓๔}

ข้อความข้างต้น เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่กล่าวถึง การมีอยู่ของเบญจขันธ์ แล้วยึดถือว่าเบญจขันธ์เที่ยง ความเห็นว่าสิ่งทั้งปวงมีอยู่จริง เป็นความเห็นที่สุุดโต่งอย่างหนึ่ง พระพุทธศาสนาปฏิเสธแนวความคิดนี้ ดังตัวอย่างที่ว่า

...ชาณุตโสนิพราหมณ์...โลกาชิกพราหมณ์นั่งลง ณ ที่สมควรแล้ว
ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ สิ่งทั้งปวงมีอยู่
ใช่ไหม พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า พราหมณ์ ความเห็นที่ว่า สิ่งทั้งปวง
มีอยู่ เป็นทัศนะที่สุดชั่วอย่างแรก...^{๓๕}

ผู้วิจัยเห็นว่าอรรถกถาธิฐติ กับ สัสสตทฐติ มีความสอดคล้องกันกล่าวคือ อรรถกถาธิฐติกล่าวถึงการมีอยู่ของสิ่งทั้งปวง แต่ไม่ได้ระบุว่ามีอยู่อย่างไร ส่วนสัสสตทฐติยอมรับการมีอยู่ของอัตตาและโลก และระบุลงไปว่ามีอยู่อย่างเที่ยงแท้ ถาวร

แนวความคิดเรื่องอัตตาเป็นสิ่งที่มิใช่จริงนี้ มีมาก่อนพุทธกาลและมีอยู่ในสมัยพุทธกาล กล่าวคือ สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ผู้เป็นเจ้าลัทธิ หรือศาสดา ซึ่งใช้ตรรกะ หรือญาณในการหยั่งรู้ที่ไม่ตลอดสาย ไม่ครบวงจร เข้าใจผิด คิดว่า สิ่งทีเรียกว่าอาตมัน^{๓๖} นั้น เป็นสิ่งมีอยู่อย่างเที่ยงแท้แน่นอน ไม่มีการเกิดดับ เป็นนิรันดร์ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง คงที่ โดยให้ความหมายของอาตมันไว้

๓
ประการ คือ

๑. เป็นศูนย์กลางของความเปลี่ยนแปลง และหลักแห่งความคงเดิม
๒. เป็นศูนย์รวมคุณสมบัติของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

^{๓๔} ส.บ. (ไทย) ๑๗/๒๐๖/๒๖๘

^{๓๕} ส.น. (ไทย) ๑๖/๔๗-๔๘/๕๔-๕๕.

^{๓๖} ที.ที. (ไทย) ๕/๑-๘๒/๓๕, ส.น. (ไทย) ๑๖/๓๕/๖๕.

๑. เป็นสิ่งที่มีความสมบูรณ์อยู่โดยตัวเอง ไม่ได้เกิดมาจากอะไร เป็นเหตุที่ไม่เกิดจากเหตุ (Uncaused Cause) มีอยู่และ เป็นมาอย่างนั้นโดยตัวเอง ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่แปรสภาพ^{๓๓}

เจ้าลัทธิ หรือ ศาสดาเหล่านั้น มีความเชื่อว่า ตัวตนที่มีอยู่ เป็นอยู่อย่างนี้ มีอยู่จริง และยึดติดอยู่กับทฤษฎีนี้อย่างเหนียวแน่น ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ข้อมติถือว่าเป็นมิจจาทิฐิ ซึ่งจัดอยู่ในประเภทสัสสตทิฐิหรืออตถิกทิฐิ แนวความคิดแบบสัสสตทิฐิ มีนัยสำคัญ ๒ ประการ คือ อตถาและโลกนี้มีอยู่จริง และมีอยู่อย่างเที่ยงแท้ ไม่เปลี่ยนแปลง ลัทธินี้ ขัดแย้งกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่ว่า กายและจิต ข้อมติมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ตามเหตุปัจจัย ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างคงที่^{๓๔} แต่เพราะไม่มีปัญญาในการหยั่งรู้อย่างลึกซึ้ง จึงทำให้คิดว่า จิตนั้น เป็นสภาวะเที่ยง ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ในประเด็นนี้ พระพุทธศาสนา ขอมรับในเรื่องสังสารวัฏตราบเท่าที่ยังมีเหตุปัจจัยให้เกิด (อวิชชา ตัณหา อุปาทาน กรรม) แต่ไม่ยอมรับว่าอตถาและโลกเที่ยง กล่าวคือ วิญญาณที่ทำหน้าที่สร้างอภัพพชาขึ้นมาใหม่ เป็นวิญญาณดวงเดิม ในทฤษฎีเกี่ยวกับวิญญาณนี้ พระพุทธศาสนาให้คำอธิบายว่า สภาพของวิญญาณมีการเกิดดับและการสืบต่อ (สันตติ) อย่างรวดเร็ว เพราะฉะนั้น สถานภาพของวิญญาณ จึงไม่อยู่ในลักษณะเที่ยงหรือ คงที่ อตถาชนิดอื่นก็ไม่มีเพราะมีแต่ขันธ๕ที่เป็นอนัตตา ด้วยเหตุนี้ ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา แนวความคิดแบบสัสสตทิฐิทั้งหมด จึงถือว่าเป็นมิจจาทิฐิ

๒. อูจเฉททิฐิ (Annihilatoinism) ประกอบมาจากคำสองคำ คือ อูจเฉทะ แปลว่า ขาดสูญ และทิฐิ แปลว่า ความเห็น เพราะฉะนั้น อูจเฉททิฐิ จึงหมายความว่า ความเห็นว่าขาดสูญ กล่าวคือ เห็นว่า หลังจากตาย อตถาและโลกจักพินาศสูญหมด

^{๓๓} พระครูโสภณปริยัตยาทร, "การศึกษาวិเคราะห์แนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๖๗-๘๕.

^{๓๔} ศ.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๒/๓๔-๓๗.

สิ้นไป ไม่มีการเกิดอีก”^{๓๕} อีกนัยหนึ่ง อูงเจตทิฎฐิ หมายถึง การปฏิเสธความไม่มีแห่งผลของการกระทำทุกอย่าง คือ ไม่ยอมรับว่ามีผลย้อนกลับมาถึงตัวผู้ทำ ทุกอย่างจบสิ้นเพียงแค่เชิงตะกอน ดังที่สนะต่อไปนี้

(๑) หลังจากตายแล้ว อัตตชาตสุญญ

. . .หลังจากตายแล้ว อัตตชาตมชาตสุญญ เพราะองค์ประกอบของ คนเรานี้ เป็นแต่เพียงการประชุมของมหาภูตทั้งสี่ หลังจากตายแล้ว ธาตุ ดินไปตามธาตุดิน ธาตุน้ำไปตามธาตุน้ำ ธาตุไฟไปตามธาตุไฟ ธาตุลมไปตามธาตุลม สิ่งต่างๆย่อมเลื่อนลอยไปในอากาศ คนทั้งหลายมีเดียงเป็นที่ ๕ ที่จะหาเขาไป ร่างกายจะปรากฏอยู่แค่ป่าช้า หลังจากนั้นก็จะกลายเป็น กระดุกที่มีสีดุงสีนกกพิราบ การเช่นสรวงมีเด้าเป็นที่สุด ทานนี้ คนเขลา บัญญัติไว้ คำที่คนบางพวกย่ำว่า มีผลนั้นว่างเปล่า เท็จ ไร้สาระเมื่อสิ้นชีวิต ไม่ว่าคนเขลาหรือคนฉลาด ย่อมชาตสุญญไม่มีเกิดอีก. . .” อัตตาของมนุษย์. . . อัตตาที่เป็นทิพย์ ชั้นกามาพจร “...อัตตาที่เป็นทิพย์ มีรูปสำเร็จ

^{๓๕} อภิ.ส. (ไทย) ๓๔/๑๓๒/๒๕๘, อภิ.กถา. (ไทย) ๓๗/๒๓๖/๑๐๖-๑๐๗.

^{๓๖} ที.ส. (ไทย) ๕/๑๓๐-๑๓๒/๕๑-๕๗.

^{๓๗} หมายถึง อัตตาของเทวดาในสวรรค์ชั้นกามาพจรภูมิ ๖ คือ (๑) ชั้นจตุมหาราช (๒) ชั้นดาวดึงส์ (๓) ชั้นยามา (๔) ชั้นดุสิต (๕) ชั้นนิมมานรดี (๖) ชั้นปรนิมมิตวสวัตติ ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๒๗/๑๐๕, ที.ส.อ. (บาลี) ๔๖/๑๑๑.

ทางใจ. . . อัดดาที่เป็นอากาศาณัญญาตนะ^๒ . . . อัดดาที่เป็นวิญญานัญญาตนะ^๓ . . . อัดดาที่เป็นอากิญจัญญาตนะ^๔ . . . อัดดาที่เป็น เนวสัณญานาณัญญาตนะ^๕ หลังจากตายแล้ว บ่อมหาดสูญ^๖

ปุณฺชนผู้มีได้สดับ (ยังไม่ทราบถึงความจริง) อาจไม่มองรูปว่าเป็นอัดดา อาจไม่มองเวทนาว่าเป็นอัดดา อาจไม่มองสัญญาว่าเป็นอัดดา อาจไม่มองสังขารว่าเป็นอัดดา อาจไม่มองวิญญาณว่าเป็นอัดดา ทั้งอาจไม่มีความเห็นอย่างนี้ว่า เรานั้น คือ อัดดา เรานั้นคือโลก เรานั้นตายไปแล้ว จะยังคงเที่ยงแท้ถาวรไม่แปรเปลี่ยน กระนั้นก็ตาม เขาก็อาจมีความเห็นอย่างนี้ว่า ตัวเราไม่ควรมี โลกของเราไม่ควรมี ตัวเรายังไม่มี โลกของเรายังไม่มี ภิกษุทั้งหลาย นี่คือนิอูจเฉททิฏฐิ^๗

^๒ หมายถึง อัดดาของผู้ที่ได้รูปฌานขึ้นอากาศาณัญญาตนะ หลังจากตายแล้วไปเกิดเป็นรูปพรหมชั้นอากาศาณัญญาตนภูมิ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๒๗/๗๒-๗๓, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๒/๓๓๕-๓๓๖, อัง.นวก. (ไทย) ๒๓/๒๔/๔๘๑-๔๘๒, ที.ม.อ. (บาลี) ๑๒๗/๑๐๕,๔๔-๔๕/๑๘๐.

^๓ หมายถึง อัดดาของผู้ที่ได้รูปฌานขึ้นวิญญาณัญญาตนะ หลังจากตายแล้ว ไปเกิดเป็นรูปพรหมชั้นวิญญาณัญญาตนภูมิ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๒๗/๗๒-๗๓, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๒/๓๓๕-๓๓๖, อัง.นวก. (ไทย) ๒๓/๒๔/๔๘๑-๔๘๒, ที.ม.อ. (บาลี) ๑๒๗/๑๐๕,๔๔-๔๕/๑๘๐.

^๔ หมายถึง อัดดาของผู้ที่ได้รูปฌานขึ้นอากิญจัญญาตนะ หลังจากตายแล้ว ไปเกิดเป็นรูปพรหมชั้นอากิญจัญญาตนภูมิ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๒๗/๗๒-๗๓, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๒/๓๓๕-๓๓๖, อัง.นวก. (ไทย) ๒๓/๒๔/๔๘๑-๔๘๒, ที.ม.อ. (บาลี) ๑๒๗/๑๐๕,๔๔-๔๕/๑๘๐.

^๕ หมายถึง อัดดาของผู้ที่ได้รูปฌานขึ้นเนวสัณญานาณัญญาตนะ หลังจากตายแล้วไปเกิดเป็นรูปพรหมชั้นเนวสัณญานาณัญญาตนภูมิ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๒๗/๗๒-๗๓, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๒/๓๓๕-๓๓๖, อัง.นวก. (ไทย) ๒๓/๒๔/๔๘๑-๔๘๒, ที.ม.อ. (บาลี) ๑๒๗/๑๐๕,๔๔-๔๕/๑๘๐, ที.ติ.อ. (บาลี) ๘๔/๑๑๐.

^๖ ที.ติ.อ. (บาลี) ๘๔/๑๑๐.

^๗ ตี.ข. (ไทย) ๑๗/๑๘๐/๑๓๓.

(๒) ปฏิเสธความไม่มีแห่งสังสารวัฏและผลของการกระทำ

...ทานที่ให้แล้วไม่มีผล การเข่นสรวงไม่มีผล การบูชาไม่มีผล ผล
วิบากแห่งกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี คุณของ
มารดาไม่มี คุณของบิดาไม่มี โอปปาติกสัตว์ไม่มี สมณพราหมณ์ที่บรรล
ุธรรมซึ่งเป็นผู้กระทำโลกนี้และโลกหน้าให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้ว
ประกาศให้คนอื่นรู้ตาม ไม่มีในโลก...“

(๓) ปฏิเสธความไม่มีแห่งเหตุปัจจัย

... สภาวะ ๗ กองเหล่านี้ คือ กองดิน กองน้ำ กองไฟ กองลม กอง
สุข กองทุกข์ กองชีวะ สภาวะทั้งหมดนี้ ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีผู้บันดาล ไม่มีผู้
เนรมิต ไม่มีผู้ให้เนรมิต เป็นสภาพยั่งยืน ตั้งอยู่มั่นคงขจรคณา จุสเสาระเนียด
ไม่หวั่นไหว ไม่แปรผัน ไม่กระทบกระทั่งกัน ไม่ก่อให้เกิดสุขหรือทุกข์
หรือทั้งสุขหรือทุกข์แก่กันและกัน ในสภาวะ ๗ กอง เหล่านี้ ไม่มีผู้ฆ่า ไม่
มีผู้ใช้ให้คนอื่นฆ่า ไม่มีผู้ฟัง ไม่มีผู้ใช้ให้คนอื่นฟัง ไม่มีผู้รู้ ไม่มีผู้ที่ทำให้
คนอื่นรู้ ใครก็ตาม แม้จะเอาศาสดราอย่างคมดัดศิระกัน ก็ไม่ชื่อว่าปลงชีวิต
ใครได้ เพราะเป็นเพียงศัสตราแทรกผ่านไปในระหว่างสภาวะ ๗ กอง
เท่านั้นเอง“

^{๔๔} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๕๔-๕๕/๕๖-๕๗, ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๑๔๓/๕๗, ส.ข.อ. (บาลี) ๒/๖๖/๔๖.

^{๔๕} ที.ที. (ไทย) ๕/๑๗๔/๕๘, อ.จ.ค.ก. (ไทย) ๒๐/๖๒/๒๓๘, ส.ข. (ไทย) ๑๗/๒๑๓/๒๕๒-๒๕๓.

แนวความคิดแบบอุจเฉททิฏฐิดังกล่าว ผู้วิจัยจะแยกวิเคราะห์ในแต่ละประเด็น ดังนี้

(๑) แนวความคิดที่ว่า หลังจากตายแล้วอัตตาขาดสูญนั้น หมายความว่า ลัทธินี้ถือว่า อัตตาทุกประเภทของสัตว์ทั้งหลายในภพภูมิต่างๆทั่วสากลจักรวาล ทั้งที่เป็นอัตตาชนิดหยาบ เช่น มนุษย์ สัตว์ดิรัจฉาน เป็นต้น อัตตาชนิดละเอียดที่เป็นทิพย์ เช่น เทวดา และพรหม หลังจากตายแล้วขาดสูญทั้งหมด กล่าวคือ หลังจากตาย (จากภพชาติเดิมที่ตนเคยเกิด) อัตตาทุกประเภทย่อมไม่มีการเกิดใหม่อีกในภพอื่นต่อไป สิ้นสุดในภพชาติปัจจุบันเท่านั้น^{๔๐} ความเชื่อดังกล่าว เกิดจากแนวความคิดที่ว่า อัตตานี้ เป็นผลมาจากธาตุ ๔ หรือ เกิดจากการประชุมกันอย่างเหมาะสมของธาตุทั้งสี่ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม เพราะฉะนั้น เมื่อใครร่างกายตาย เมื่อนั้นธาตุทั้งหลายย่อมสลายตัวไปตามธรรมชาติ กล่าวคือ ธาตุดิน ย่อมไปตามธาตุดิน ธาตุน้ำ ย่อมไปตามธาตุน้ำ ธาตุไฟ ย่อมไปตามธาตุไฟ ธาตุลม ย่อมไปตามธาตุลม ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย (ซึ่งเป็นผลมาจากการประชุมกันของธาตุทั้ง ๔) ย่อมสิ้นสุดลง

(๒) แนวความคิดที่ว่า โลกหน้าไม่มีนั้น เป็นการปฏิเสธเรื่องสสารวัฏ คือเชื่อว่าไม่มีการเวียนว่ายตาย-เกิด เมื่อปฏิเสธเรื่องสังสารวัฏแล้ว ภพภูมิอันเป็นที่อาศัยของสัตว์ทั้งหลาย (หลังจากตายแล้ว) กล่าวคือ นรก-สวรรค์ ย่อม ไม่มี ถือว่าสรรพสิ่งมีอยู่เป็นอยู่เพียงแค่ชาตินี้เท่านั้น หลังจากตายแล้ว ทุกอย่างสิ้นสลายหมด^{๔๑} แม้สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ผู้ที่ได้บรรลुरुธรรม ซึ่งเป็นผู้เข้าใจในเรื่องโลกนี้และโลกหน้าเป็นอย่างดี ก็ย่อมถูกปฏิเสธว่าไม่มี เพราะเมื่อปฏิเสธความไม่มีอยู่แห่งสังสารวัฏแล้ว ดังนั้น บุคคลผู้รู้แจ้งในเรื่องนี้ ย่อมไม่มี และความดับแห่งภพ คือ นิพพาน ย่อมไม่มีเช่นกัน^{๔๒} ส่วนในประเด็นที่ว่า ปฏิเสธความไม่มีแห่งผลของการกระทำทุกอย่าง หมายความว่า เชื่อ

^{๔๐} ที.สี.อ. (บาลี) ๘๔/๑๑๐.

^{๔๑} ที.สี. (ไทย) ๕/๑๓๐-๑๓๒/๕๖-๕๗.

^{๔๒} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๐๔/๑๑๑, ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๐๔/๕๒.

ว่า สิ่งที่ได้กระทำไปแล้วไม่มีผลของการกระทำย้อนกลับมาหาผู้กระทำอีก กล่าวคือการกระทำความชั่วทุกอย่างไม่เป็นบาป การทำความดีทุกอย่างไม่เป็นบุญ การให้ทาน การบูชาเช่นสรวงต่างๆ สักแต่ว่าเป็นการกระทำ ส่วนผลของการกระทำนั้นไม่มีหรือขาดสูญ ตามเหตุผลดังกล่าว ทิฏฐินี้ จึงชื่อว่า ปฏิเสธความมีอยู่ทุกอย่าง

(๓) แนวความคิดที่ว่า ปฏิเสธความไม่มีแห่งเหตุปัจจัย หมายความว่า สภาวะทั้ง ๗ กองดังกล่าว ถือว่า ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีผู้บันดาล ไม่มีผู้เนรมิต ไม่มีผู้ให้เนรมิตให้เกิดขึ้น ข้อความดังกล่าวเป็นคำพูดของปุถุชนกัจจายณะ(หนึ่งในครุฑทั้งหก) เป็นการปฏิเสธผู้กระทำ จัดเป็นอุจเฉททิฏฐิ ซึ่งจะเห็นได้จากพระคำรัสของพระเจ้าอชาตศัตรูที่พระองค์ตรัสถามถึงผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นได้ในปัจจุบัน แต่ปุถุชนกัจจายณะกลับตอบเรื่องความขาดสูญ “๓ ตามเนื้อความข้างต้น จึงให้เห็นว่า แนวความคิดนี้ ถือว่า ชีวิตและธาตุต่างๆ เป็นอยู่ คงอยู่ เกิดขึ้นมาเอง เป็นสิ่งที่ไม่มีการทำอะไรได้ ทุกอย่างไม่มีประโยชน์ ไม่มีคุณค่าในตัวเอง ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายเป็นเพียงสภาวะอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นและสิ้นสุดลงตามธรรมดาของสิ่งทั้งหลายในโลก ความสุข ความทุกข์ทั้งมวลที่เกิดขึ้นในขณะที่มีชีวิตอยู่ ล้วนไม่มีความหมายเป็นเพียงสิ่งหนึ่งที่ผ่านไป แล้วก็ผ่านไปเท่านั้น สิ่งที่ได้กระทำลงไปแล้วทุกอย่างทั้งที่เป็นกุศลกรรมและอกุศลกรรม เป็นเพียงสักแต่ว่าเป็นการกระทำเท่านั้น เมื่อไม่ยอมรับเหตุของการกระทำว่ามี ผลที่เกิดจากการกระทำ ย่อมถือว่าถูกปฏิเสธว่าไม่มีด้วย

ความเห็นผิดแบบอุจเฉททิฏฐิ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วิภวทิฏฐิหรือนัตถิกทิฏฐิ ได้แก่ ความเห็นว่าสิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่จริง”๔๓ ความเห็นที่ว่า สิ่งทั้งปวงในที่นี้ หมายถึงอายตนะภายในและอายตนะภายนอก”๔๔ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ อัตตาและสิ่งที่เนื่องด้วยอัตตาไม่มีอยู่จริงเช่น บุญ บาปไม่มี เป็นต้น แนวความคิดนี้ ถือว่าเป็นความเห็นที่สุดโต่งอย่างหนึ่ง พระพุทธศาสนาปฏิเสธแนวความคิดนี้ ดังข้อความที่ว่า

๔๓ ทิ.ส. (ไทย) ๕/๑๗๕/๕๘.

๔๔ ส.ช. (ไทย) ๑๗/๘๐/๑๒๘. อรรถกถาสังยุตตนิกาย ภาค ๒ หน้า ๔๒. สมภาร พรหมทา, คือความว่างเปล่า, หน้า ๖๐-๘๑.

๔๕ ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๔/๒๒.

. . .ชาณูสโตนีพราหมณ์. . .โลกาชิกพราหมณ์นั่งลง ณ ที่สมควรแล้ว
ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ สิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่ ใช่ไหม
พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า พราหมณ์ ความเห็นที่ว่า สิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่ เป็นทัศนะที่
สุดชั่วอย่างที่สอง. . .^{๕๖}

ตามเนื้อหาที่กล่าวแล้วข้างต้นทั้งในส่วนที่เป็นสัสสตทิฏฐิและอุจเฉททิฏฐิ
สามารถที่จะวิเคราะห์เพิ่มเติม ได้ดังนี้

ในสมัยพุทธกาล สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้ที่เป็นเจ้าลัทธิหรือศาสดา ส่วน
มากจะติดอยู่ในสัสสตทิฏฐิ และอุจเฉททิฏฐิ มิจฉาทิฏฐิทั้ง ๒ ประเภทนี้ จัดอยู่ใน
ประเภทความเห็นที่สุตโอง ๒ ประการ

๑. ความเห็นที่ว่าสิ่งทั้งปวงมีอยู่จริง (อัตถิกทิฏฐิ)

๒. ความเห็นที่ว่าสิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่จริง^{๕๗} (นัตถิกทิฏฐิ)

บรรดาความเห็นทั้ง ๒ เหล่านี้ ถือว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิ คือความเห็นที่ผิดจาก
ความเป็นจริง เพราะในทัศนะของพระพุทธศาสนา มีหลักคำสอนว่า เมื่อพิจารณาเห็น
ด้วยปัญญาซึ่งความดับของโลภ ความเห็นที่ว่า “สิ่งทั้งปวงมี” ก็ไม่เกิดขึ้น เมื่อพิจารณา
เห็นด้วยปัญญาซึ่งความเกิดขึ้นของโลภ ความเห็นที่ว่า “สิ่งทั้งปวงไม่มี” ก็ไม่เกิดขึ้น จะ
เห็นได้ว่า ความเห็นที่ว่า สิ่งทั้งปวงมีและสิ่งทั้งปวงไม่มี เกิดจากการยึดมั่น ถือมั่นใน
ความรู้ ความเห็นของตนเอง และเพราะไม่รู้ตามความเป็นจริง ไม่มีญาณหยั่งรู้ความจริง
โดยตลอด จึงทำให้เกิดความสำคัญผิด คิดว่า สิ่งที่ตนเองรู้เท่านั้นจริง เพราะฉะนั้น ความ
เห็นที่ว่าสิ่งทั้งปวงมีอยู่จริง จึงมีแนวโน้มไปทางสัสสตทิฏฐิ เพราะทัศนะแบบนี้เชื่อว่า

^{๕๖} ส.น. (ไทย) ๑๖/๔๗-๔๘/๕๔-๕๕.

^{๕๗} ส.ข. (ไทย) ๑๗/๕๐/๑๗๓.

โลกเที่ยง และความเห็นว่าสิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่จริง จึงมีแนวโน้มไปทางอุจเฉททิฏฐิ เพราะทัศนะแบบนี้ถือว่าไม่มีอัตตา

ในกรณีตัวอย่างข้างต้น ถ้ามีผู้มาถามปัญหาว่า “อัตตามีอยู่ หรือไม่มี” พระพุทธเจ้า จะทรงหลีกเลี่ยงการตอบปัญหาเช่นนี้ เพราะถ้ากล่าวว่า อัตตามีอยู่ (อัตตคติทิฏฐิ) คำตอบนี้ ก็จะไปตรงกับลัทธิของพวกที่เป็นสัสสตทิฏฐิ (ความเห็นว่าเที่ยง) แต่ถ้ากล่าวว่า อัตตาไม่มี (นัตตคติทิฏฐิ) คำตอบนี้ ก็จะไปตรงกับลัทธิของพวกที่เป็นอุจเฉททิฏฐิ (ความเห็นว่าขาดสูญ)^{๔๔}

ในประเด็นปัญหาเรื่องกรรมและการรับผลของกรรม ถ้าไม่เข้าใจอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ย่อมมีแนวโน้มที่จะตกไปสู่ความเข้าใจที่เป็นสัสสตทิฏฐิหรืออุจเฉททิฏฐิได้^{๔๕} ดังกรณีตัวอย่างปัญหาเรื่องทุกข์ที่ปริพาชกชื่อ อเจลกัสสปะ ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ทุกข์เป็นสิ่งที่ตนกระทำให้ หรือคนอื่นกระทำให้ หรือว่า ทุกข์เป็นสิ่งที่ตนกระทำให้ด้วย คนอื่นกระทำให้ด้วย หรือ ทุกข์เกิดขึ้นเพราะเหตุที่ตนกระทำก็มีใช่ คนอื่นกระทำก็มีใช่ ทุกข์มีหรือไม่ พระผู้มีพระภาคทรงตอบว่า ทุกข์มีอยู่ แต่มีในลักษณะที่อาศัยสิ่งอื่นเกิดขึ้นตามวงจรปฏิจสงมุปบาท เพราะถ้าเห็นว่าทุกข์นั้นตนเองเป็นผู้กระทำ และตนเองจะเป็นผู้รับผล ความเข้าใจเช่นนี้ มีแนวโน้มไปทางสัสสตทิฏฐิ คือ ความเห็นว่าเที่ยง ซึ่งทำให้เข้าใจว่า เราไม่สามารถหลีกเลี่ยงพ้นจากผลทุกข์นั้นได้ ต้องได้รับผลอย่างนั้นโดยถ่ายเดียว ไม่อาจจะแก้ไขอะไรได้เลย เมื่อเป็นเช่นนั้น การประพฤติดิพรมจรรยาก็ไร้ผล แต่แท้จริงแล้ว ถ้าความทุกข์ เกิดมาจากผลของกรรมเก่าบางอย่าง ที่มีกำลังอ่อน เราสามารถหลีกเลี่ยงได้ โดยประกอบกรรมใหม่ที่ดีงาม และถ้าเห็นว่า ทุกข์นั้น ผู้อื่นเป็นผู้กระทำ และผู้อื่นจะเป็นผู้รับผล ความเข้าใจเช่นนี้ มีแนวโน้มไปทางอุจเฉททิฏฐิ คือ ความเห็นว่าขาดสูญ ปฏิเสธความสัมพันธ์กันของเหตุปัจจัยระหว่างผู้ทำกับผู้รับผล และไม่สามารถอธิบายผลของความทุกข์บางอย่างที่เกิดจากคนอื่นเป็นปัจจัย ไม่ใช่จากการกระทำของเราเองในปัจจุบัน เช่น ถูกปีนปล้นใส่ จนถึง

^{๔๔} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๔๑๕/๔๕๓.

^{๔๕} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๗/๒๗-๒๘.

แก่ความตาย จากความประมาทของเพื่อนเป็นเหตุ ถ้าเราไม่เข้าใจในเรื่องผลของกรรม และความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยต่างๆแล้วไซ้ร้ ย่อมเป็นเหตุให้คิดว่า การตายนั้น เกิดขึ้น จากความบังเอิญของการกระทำของเพื่อน แต่เมื่อสืบค้นถึงมูลเหตุที่แท้จริง ย่อมเกี่ยวข้องกับวิบากกรรมที่เขาเคยทำไว้ในอดีตอย่างแน่นอน

แนวความคิดสัตตทฤษฎีและอุจเจตทฤษฎี ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นมิจฉาทฤษฎี ซึ่งความเห็นที่ละเอียดลึกซึ้ง มีความหมายกว้างขวางซับซ้อนอย่างมาก และความเห็นผิดอื่นๆ ล้วนแต่แยกย่อยออกไปจากมิจฉาทฤษฎีทั้งสองประเภทนี้

ข. มิจฉาทฤษฎี ๓

มิจฉาทฤษฎี ชนิดที่ปฏิเสธความมีอยู่แห่งเหตุและผลของการกระทำ แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

- (๑) นัตถิกทฤษฎี (ความเห็นที่ไม่มี)
- (๒) อภิริยทฤษฎี (ความเห็นที่ไม่เป็นอันทำ)
- (๓) อเหตุกทฤษฎี (ความเห็นที่ไม่มีเหตุปัจจัย)

บรรดาความเห็นผิดเหล่านี้ แยกอธิบายในแต่ละประเภทได้ ดังนี้

๑. นัตถิกทฤษฎี (Nihilistic view) ประกอบมาจากคำสองคำ คือ นัตถิ แปลว่า "ไม่มี" และ ทฤษฎี แปลว่า ความเห็น เพราะฉะนั้น คำนี้ จึงแปลว่า ความเห็นที่ไม่มี หมายถึง ความเห็นว่าสิ่งที่ทำแล้วไม่มีผลย้อนกลับ เป็นความเห็นที่ปฏิเสธผลของการกระทำ^{๖๐}เป็นต้น ดังพุทธพจน์ที่ว่า

^{๖๐} ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๑๔๓/๕๗, ส.ข.อ. (บาลี) ๒/๖๖/๔๖.

...สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาตะอย่างนี้มีความเห็นอย่างนี้ว่า ทานที่ให้แล้วไม่มีผล การบวสรวงไม่มีผล การบูชาไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่ว ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี คุณของมารดาไม่มี คุณของบิดาไม่มี โอปปาติกสัตว์ไม่มี สมณพราหมณ์ที่ปฏิบัติชอบ ทำโลกนี้และโลกหน้าให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วประกาศให้รู้ทั่ว ไม่มีในโลก...^{๖๐}

ตามนัยพุทธพจน์ข้างต้น แนวความคิดของพวกนัตถิกทิฏฐิ ปฏิเสธความไม่มีแห่งผลของการกระทำทุกอย่าง กล่าวคือ เมื่อกระทำเหตุไปแล้ว ถือว่าไม่มีผลของการกระทำนั้นๆ เพราะฉะนั้น การทำความดี หรือ ความชั่ว ก็สักแต่ว่ากระทำเท่านั้น แต่ไม่มีผลของความดีชั่ว เพราะลัทธินี้ เชื่อว่า ผลของการให้ ผลของการบูชาบวสรวง ผลของกุศลกรรม อกุศลกรรมทุกอย่าง เป็นเรื่องของคนโง่บัญญัติไว้ ผลของสิ่งเหล่านี้ไม่มีอยู่จริง เมื่อลัทธินี้ มีความเชื่อว่า ผลของการกระทำทุกอย่างไม่มี ดังนั้น บุญคุณของมารดา บิดา หรือผู้มีอุปการคุณทั้งหลาย ย่อมไม่มีเช่นกัน ทั้งไม่จำเป็นต้องตอบแทน และสัตว์ทั้งหลาย หลังจากตายแล้ว ย่อมขาดสูญหมด ไม่มีการเกิดอีก คือ สัตว์ในโลกอื่นที่จะมาเกิดในโลกนี้สัตว์ในโลกนี้ที่จะมาเกิดในโลกอื่น ก็ไม่มี ทั้งสมณพราหมณ์ทั้งหลายที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ซึ่งอ้างว่าตนเองรู้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าจากประสบการณ์ตรงแล้วประกาศให้คนอื่นได้ทราบนั้น ก็ไม่มีในโลก

ตามทัศนะข้างต้น ลัทธินี้ ถือว่า เป็นนัตถิกมิจฉาทิฏฐิ คือ ความเห็นผิดที่ปฏิเสธผลของการกระทำทุกอย่าง ยอมรับแต่เหตุของการกระทำ ซึ่งตรงข้ามกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เป็นอรรถทิฏฐิ คือ สอนว่า ทานที่ให้แล้วมีผล การบวสรวงมีผล การเช่นสรวงบูชามีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมี โลกนี้มี โลกหน้ามี คุณของมารดา มี คุณของบิดามี โอปปาติกสัตว์มี สมณพราหมณ์ที่ประพฤติปฏิบัติชอบ รู้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยตนเอง แล้วสอนให้ผู้อื่นรู้ตามมีในอยู่โลก^{๖๑} แนวความคิดแบบนัตถิกทิฏฐิ จึงถือว่าเป็นความเห็นผิดที่ร้ายแรงและเป็นที่มาของการกระทำความชั่ว (อกุศลกรรม)ทั้งหลาย กล่าวคือ สมณพราหมณ์ทั้งหลายเหล่านั้น เป็นอันหวังได้ว่า จัก

^{๖๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๔-๕๕/๕๖-๕๗.

^{๖๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๔-๕๕/๕๖-๕๗.

เวณกุศลธรรม ๓ ประการนี้ ได้แก่ (๑) กายสุจริต (๒) วาจาสุจริต (๓) มโนสุจริต
จักประพฤติดตามอกุศลธรรม ๓ ประการนี้ คือ (๑) กายทุจริต (๒) วาจาทุจริต (๓) มโน
ทุจริต เพราะเขาเหล่านั้นไม่มองเห็นโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งอกุศล
ธรรม ไม่เห็นอนิสงสันเนกขัมมะเป็นคุณฝ่ายขาวแห่งกุศลธรรม

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากล่าวว่า โลกหน้ามีอยู่จริง แต่บุคคลผู้เป็น นัตถิ
กิกิฏฐิกลับเห็นว่า โลกหน้าไม่มี ความเห็นของเขา จึงเป็นมิจฉาทิฏฐิ โลกหน้ามี แต่
เขาคิดว่า โลกหน้าไม่มี ความคิดของเขานั้นเป็นมิจฉาสังกัปปะ โลกหน้ามี แต่เขาพูดว่า
โลกหน้าไม่มี คำพูดของเขานั้นเป็นมิจฉาวาจา โลกหน้ามี เขากล่าวว่า โลกหน้าไม่มี
บุคคลผู้นี้ ย่อมทำตนเป็นข้าศึกต่อพระอรหันต์ผู้รู้แจ้ง โลกหน้า โลกหน้ามี เขาทำให้ผู้อื่น
เข้าใจว่า โลกหน้าไม่มี การที่เขาทำให้ผู้อื่นเข้าใจผิดเช่นนั้น เป็นการกระทำที่เข้าใจผิด
จากความเป็นจริง และเขายังจะยกตนข่มผู้อื่นด้วยการให้ผู้อื่นเข้าใจผิดจากความเป็นจริง
นั้น โดยนัยนี้ เริ่มต้น เขาก็ละทิ้งความเป็นผู้มีศีลดีงาม และตั้งตนเป็นผู้ทุศีลเพราะ
มิจฉาทิฏฐิเป็นปัจจัย บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากเหล่านี้ คือ มิจฉาทิฏฐิ มิจฉาสังกัปปะ
มิจฉาวาจา ความเป็นข้าศึกต่อพระอรหันต์ การให้ผู้อื่นเข้าใจผิดจากความเป็นจริง การยก
ตนข่มผู้อื่น ย่อมเกิดขึ้น ด้วยประการฉะนี้

ในลัทธิของสมณพราหมณ์เหล่านั้น สำหรับปัญญชน ย่อมมีแนวคิดแตกต่าง
จากบุคคลผู้มีความเห็นผิดเหล่านั้น คือ ถ้าโลกหน้าไม่มี บุคคลนี้เมื่อตายไป จักทำ
คนให้ปลอดภัยได้ ถ้าโลกหน้ามี บุคคลนี้ เมื่อตายไป จักไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต
นรก* ถ้าโลกหน้าไม่มีจริง คำพูดของสมณพราหมณ์เหล่านั้น จะเป็นจริงหรือไม่จริงก็
ถาม บุคคลนี้ ย่อมถูกปัญญชนกล่าวตำหนิได้ในปัจจุบันว่า เป็นคนชั่ว เป็นมิจฉาทิฏฐิ
เป็นนัตถิกิวัตะ ปฏิเสธความไม่มีผลของการกระทำทุกอย่าง แต่ถ้าโลกหน้ามีจริง บุคคล
นี้ จะได้รับโทษในโลกทั้งสอง คือ (๑) ในปัจจุบัน ถูกปัญญชนติเตียนได้ (๒) หลังจาก
ตายแล้ว เขาจักไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก

* ชื่อว่า อบาย เพราะปราศจากความงอกงาม กล่าวคือ ความเจริญ หรือความสุข ชื่อว่า ทุกติ
เพราะเป็น คือ เป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ ชื่อว่า วินิบาต เพราะเป็นสถานที่ตกไปของหมู่สัตว์ที่ทำความชั่ว ชื่อว่า
นรก เพราะปราศจากความยินดี เหตุเป็นที่ไม่มีความสบายใจ บ.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๕๓/๓๕๘.

๒. อเหตุกทฤษฎี (View of non-causality) ประกอบมาจากคำสองคำ คือ อเหตุกะ แปลว่า ไม่มีเหตุ (No-cause) หรือ ไม่มีปัจจัย คือ ปราศจากเหตุและเงื่อนไข และ ทฤษฎี แปลว่า ความเห็น เพราะฉะนั้น คำนี้ จึงแปลว่า ความเห็นว่าไม่มีเหตุปัจจัย กล่าวคือ เห็นว่าความสุข ความทุกข์ และความบริสุทธิ์ ความเศร้าหมองของสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีเหตุปัจจัย^{๖๓} เกิดขึ้นเองด้วยความบังเอิญเมื่อถึงเวลา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(๑) ความเศร้าหมองและความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีเหตุปัจจัย

ความเศร้าหมองของสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย สัตว์ทั้งหลาย เศร้าหมองเอง ความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย สัตว์ทั้งหลาย บริสุทธิ์เอง ไม่ใช่การกระทำของตนเอง ไม่ใช่การกระทำของผู้อื่น ไม่ใช่การกระทำของมนุษย์ ไม่มีกำลัง ไม่มีคามเพียร ไม่มีความสามารถมนุษย์ ไม่มี ความพยายามของมนุษย์ สัตว์ ปาณะ ภูตะ ชีวะทั้งปวง ล้วนไม่มีอำนาจ ไม่มีกำลัง ไม่มี ความเพียร ผันแปรไปตามโชคชะตา ตามสถานภาพทางสังคม และตามลักษณะ เฉพาะตน ย่อมเสวยสุขและทุกข์ในอภิชาติ^{๖๔} ทั้ง ๖ ...^{๖๕}

(๒) ปฏิเสธความไม่มีแห่งเหตุปัจจัยของโลกและชีวิต

สภาวะ ๗ กองเหล่านี้ ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีผู้บันดาล ไม่มีผู้เนรมิตไม่มีผู้ ให้เนรมิต เป็นสภาพขังย่น ตั้งอยู่มั่นดุจขอดภูเขา ดุจเสาระเนียด ไม่หวั่นไหว

^{๖๓} ศ.ช.อ. (บาลี) ๒/๖๒/๓๐๗.

^{๖๔} อภิชาติ คือ การกำหนดหมายชนชั้น เช่น โจร เป็นกัณหาภิชาติ(สัตว์) นักบวชเป็นนิลาภิชาติ (ชีโว) นิครนถ์เป็นโลหิตาภิชาติ (สีแดง) คฤหัสถ์ เป็นพลิตาภิชาติ (สีเหลือง) อาชีวกเป็นสุกกาภิชาติ (สีขาว) นักบวชที่เคร่งวัตรปฏิบัติเป็นปรมสุกกาภิชาติ (สีขาวขึงนิก) ที.ที.อ. (บาลี) ๑๖๘/๑๔๗.

^{๖๕} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๑๐๐-๑๐๒/๑๐๖-๑๐๘, ที.ที.(ไทย) ๘/๑๖๘/๕๖, อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๒/๒๓๘.

ไม่แปรผัน ไม่กระทบกระทั่งกัน ไม่ก่อให้เกิดสุขหรือทุกข์ หรือทั้งสุขหรือทุกข์แก่กันและกัน สภาวะ ๘ กองเหล่านี้ คือ กองดิน กองน้ำ กองไฟ กองลม กองสุข กองทุกข์ กองชีวะ สภาวะ ๘ กองนี้ ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีผู้บันดาล ไม่มีผู้เนรมิต ไม่มีผู้ให้เนรมิต เป็นสภาพขังขึ้น ตั้งอยู่มั่นคงยออดภูเขา อุสเสาระเนียด ไม่หวั่นไหว ไม่แปรผัน ไม่กระทบกระทั่งกัน ไม่ก่อให้เกิดสุขหรือทุกข์ หรือทั้งสุขหรือทุกข์แก่กันและกัน ในสภาวะ ๘ กอง เหล่านั้น ไม่มีผู้ฆ่า ไม่มีผู้ใช้ให้คนอื่นฆ่า ไม่มีผู้ฟัง ไม่มีผู้ใช้ให้คนอื่นฟัง ไม่มีผู้รู้ ไม่มีผู้ที่ทำให้คนอื่นรู้ ใครก็ตาม แม้จะเอาศาสดาอย่างคมดัดศีรษะกัน ก็ไม่เชื่อว่าปลงชีวิตใครได้ เพราะเป็นเพียงศัสตราแทรกผ่านไปในช่วงสภาวะ ๘ กองเท่านั้นเอง ^{๖๖}

แนวความคิดแบบอเหตุกทฤษฎีข้างต้น แยกอธิบายในแต่ละประเด็น ดังนี้

(๑) แนวความคิดที่ว่า ความเศร้าหมองและความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีเหตุปัจจัย อเหตุกทฤษฎีอย่างแรกนี้ ถือว่า ความบริสุทธิ์ ความเศร้าหมองของสัตว์ทั้งหลายขึ้นอยู่กับความบังเอิญ ไม่มีอำนาจเหนือธรรมชาติอะไร หรือไม่มีใครที่สามารถทำให้ตนเองและผู้อื่นถึงความบริสุทธิ์ และความเศร้าหมองได้ กล่าวคือ คนเราจะดีหรือชั่วจะฉลาดหรือโง่ จะบริสุทธิ์ หรือ เศร้าหมอง เป็นต้น ไม่ได้อยู่ที่การกระทำของสัตว์เอง แต่ขึ้นอยู่กับความบังเอิญ เมื่อถึงคราวโชคดี ก็ได้รับผลดีเอง เมื่อถึงคราวโชคร้าย ก็ได้รับผลร้ายเอง การได้รับผลดี-ร้าย ไม่ได้มีใครทำให้ หรือ เป็นผลของการกระทำของตนเองหรือผู้อื่น แต่เป็นเรื่องของโชคชะตา ดังนั้น จึงไม่มีใครรู้ได้ว่า ตนเองจะเศร้าหมอง หรือบริสุทธิ์เมื่อใด เพราะทุกอย่างขึ้นอยู่กับเคราะห์ดี เคราะห์ร้าย ทุกอย่างผันแปรไปตามโชคชะตา^{๖๗} ลัทธินี้ จึงถือความบริสุทธิ์ด้วยสังสารวัฏ กล่าวคือ เมื่อท่องเที่ยวเวียนว่าย

^{๖๖} ที.ที. (ไทย) ๕ / ๑๓๔ / ๕๔. อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๖๒/๒๓๘. ที.ช. (ไทย) ๑๗/๒๑๓/๒๕๒-๒๕๓.

^{๖๗} Barua, B.M., A History of Pre-Buddhist Indian Philosophy, p. 299.

ตาย-เกิดในภพชาติต่างๆเป็นเวลานานพอสมควรแล้ว ข้อมถึงความบริสุทธิ์ได้เอง โดยไม่ต้องมีความเพียรพยายามใดๆทั้งสิ้น

ตามนัยข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า คนเราจะมีความสุข หรือมีความทุกข์ ก็ขึ้นอยู่กับความบังเอิญ หรือความโชคดี โชคร้าย กล่าวคือ ถึงคราวจะโชคดี ก็ได้ดีเอง จะกระทำสิ่งใด ก็มีคนอื่นมาช่วยสนับสนุนส่งเสริม และลากยศ สรรเสริญสุขก็เกิดขึ้นตามมา แต่เมื่อถึงคราวโชคร้าย จะกระทำสิ่งใด ก็มีแต่คนตำหนิ ขัดขวาง และเสื่อมจากลาภ ยศสรรเสริญหรือได้รับนิทา คนประเภทนี้ ถือว่า เหตุแห่งความสุขและความทุกข์ที่แท้จริงนั้น อยู่ที่ความบังเอิญ ไม่ได้อยู่ที่ กรรม หรือ การกระทำของตัวเอง ซึ่งตรงข้ามกับความสอนทางพระพุทธศาสนาที่เป็นเหตุกถิกัญญ คือ สอนว่า เหตุที่ทำให้สัตว์เศร้าหมอง และบริสุทธิ์ มีอยู่^{๖๔} ความเศร้าหมองและความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามความบังเอิญ แนวความคิดแบบเหตุกถิกัญญ จึงถือว่าเป็นความเห็นผิดที่ร้ายแรง และเป็นที่มาของการกระทำอกุศลกรรมทั้งหลาย กล่าวคือ สมณพราหมณ์ทั้งหลายเหล่านั้น เป็นอันหวังได้ว่า จักเว้นกุศลธรรม ๓ ประการนี้ ได้แก่ (๑) กายสุจริต (๒) วาสุจริต (๓) มโนสุจริต จักประพฤติดอกุศลธรรม ๓ ประการนี้ คือ (๑) กายทุจริต (๒) วาทุจริต (๓) มโนทุจริต เพราะเขาเหล่านั้นมองไม่เห็นโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งอกุศลธรรม ไม่เห็นอานิสงส์ในเนกขัมมะเป็นคุณฝ่ายขาวแห่งกุศลธรรม

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสอนว่า เหตุ (แห่งความเศร้าหมองและความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย) มีอยู่ แต่เขากลับเห็นว่า เหตุไม่มี ความเห็นของเขา จึงเป็นมิจฉาทิกัญญ เหตุมีอยู่ แต่เขาคิดว่า เหตุไม่มี ความคิดของเขานั้นเป็นมิจฉาสังกับปะ เหตุมีอยู่ แต่เขาพูดว่า เหตุไม่มี คำพูดของเขานั้นเป็นมิจฉาวาจา เหตุมีอยู่ เขากล่าวว่า เหตุไม่มี ผู้นี้ย่อมทำตนเป็นข้าศึกต่อพระอรหันต์ผู้เป็นเหตุกวาทะเหตุมีอยู่ เขาทำให้ผู้อื่นเข้าใจว่า เหตุไม่มี การที่เขาทำให้ผู้อื่นเข้าใจผิดเช่นนั้น เป็นการกระทำให้เข้าใจผิดจากความเป็นจริง และเขายังจะยกตนข่มผู้อื่นด้วยการให้ผู้อื่นเข้าใจผิดจากความเป็นจริงนั้น โดยนัยนี้ เริ่มต้นเขาก็ละทิ้งความเป็นผู้มีศีลดีงามและตั้งตนเป็นผู้ทุศีลเพราะมิจฉาทิกัญญ

^{๖๔} น.ม.(ไทย) ๑๓/๑๐๑/๑๐๑๖-๑๐๘.

เป็นปัจจัย บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากเหล่านี้ คือ มิจฉาทิฏฐิ มิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวาจา ความเป็นข้าศึกต่อพระอรียะ การให้ผู้อื่นเข้าใจผิดจากความเป็นจริง การยกตนข่มผู้อื่น ย่อมเกิดขึ้น ด้วยประการฉะนี้

ในลัทธิของสมณพราหมณ์เหล่านั้น ปัญญาชน ย่อมเห็นประจักษ์ชัด ดังนี้ว่า ถ้าเหตุไม่มี บุคคลนี้ เมื่อตายไป จักทำตนให้ปลอดภัยได้ ถ้าเหตุมี บุคคลนี้ เมื่อตายไป จักไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ถ้าเหตุไม่มี คำพูดของสมณพราหมณ์เหล่านั้น จะเป็นจริงหรือไม่จริงก็ตาม บุคคลนี้ ย่อมถูกปัญญาชนตำหนิได้ ในปัจจุบันว่า เป็นบุคคลผู้ทุศีล เป็นมิจฉาทิฏฐิ เป็นอเหตุกวาตะ ถ้าเหตุมีอยู่จริง บุคคลนี้ จะได้รับโทษในโลกทั้งสอง คือ (๑) ในปัจจุบัน ถูกปัญญาชนกล่าวตำหนิได้ (๒) หลังจากตายแล้ว จักไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ...”^{๖๕}

(๒) แนวความคิดที่ว่า ปฏิเสธความไม่มีแห่งเหตุปัจจัยของโลกและชีวิต หมายความว่า สภาวะ ทั้ง ๗ กองเหล่านี้ คือ กองแห่งธาตุทั้ง ๔ กองสุข กองทุกข์ กองชีวะ กล่าวโดยสรุป คือ ธาตุ ๔ ความสุขความทุกข์ และวิญญาณ หรือจิต สภาวะทั้งหมดนี้ ถือว่า ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีผู้บันดาล ไม่มีผู้เนรมิต ไม่มีผู้ให้เนรมิตให้เกิดขึ้น เป็นสภาพคงที่ เป็นนิรันดร์ ไม่เปลี่ยนแปลงแปรผัน แต่ละฝ่าย ต่างดำรงอยู่อย่างเป็นอิสระ ไม่ขึ้นตรงต่อกัน ลัทธินี้ ปฏิเสธเหตุและผลของการกระทำความดี ความชั่ว ไม่มีผู้กระทำ และไม่มีผู้ถูกระทำ ไม่มีผู้ฆ่า และไม่มีผู้ถูกฆ่า ไม่มีบาปมาถึงผู้ฆ่า ปฏิเสธความไม่มีเหตุปัจจัยของความ สุข ความทุกข์ (อเหตุกทิฏฐิ) ถือว่าทุกอย่างว่างเปล่าจากเหตุปัจจัย เพราะฉะนั้น แนวความคิดนี้ จึงถือว่า ทุกอย่างไม่มีประโยชน์ ไม่มีคุณค่าในตัวเอง ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายเป็นเพียงสภาวะอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นและสิ้นสุดลงตามธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายในโลก ความสุข ความทุกข์ทั้งมวลที่เกิดขึ้นในขณะที่มีชีวิตอยู่ ก็ไม่มีความหมายเป็นเพียงสิ่งหนึ่งที่ผ่านมา แล้วก็ผ่านไปเท่านั้น

ลัทธิอเหตุกทิฏฐินี้ ถือว่า ทุกอย่างขึ้นอยู่กับโชคชะตา จึงปล่อยให้กาลเวลาเป็นเครื่องตัดสินปัญหา เพราะถึงเวลาดี ก็จะต้องไปชวนขวยให้เหนื่อยเปล่า

^{๖๕} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๑๐๑/๑๐๗-๑๐๘.

^{*} ดูรายละเอียดในส่วนอุจเฉททิฏฐิ, หน้า ๒๕.

ปฏิเสธทั้งเหตุและผลของการกระทำ เรื่องเศร้าหมองและบริสุทธิ์ถือว่าไม่ได้เกิดจากความพยายามของมนุษย์ อะไรจะเกิด สิ่งนั้นก็เกิดเอง เป็นตามความบังเอิญ (Whatever will be, will be)^{๖๐} ไม่เกี่ยวข้องกับกระทำหรือความเพียรพยายามของสัตว์ทั้งหลาย

๓. อภิปริยัติ (View of the inefficacy of action) ประกอบมาจากคำสองคำ คือ อภิปริยะ แปลว่า ไม่เป็นอันทำ และ ติฎฐิ แปลว่า ความเห็น เพราะฉะนั้น คำนี้ จึงแปลว่า ความเห็นว่าไม่เป็นอันทำ ดังพุทธพจน์ที่ว่า

. . . สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง กล่าวว่า เมื่อบุคคลทำเอง ใช้ให้ผู้อื่นทำ ตัดเอง ใช้ให้ผู้อื่นตัด เบียดเบียนเอง ใช้ผู้อื่นให้เบียดเบียน ทำเขาให้เศร้าโศกเอง ใช้ผู้อื่นทำเขาให้เศร้าโศก ทำเขาให้ลำบากเอง ใช้ผู้อื่นทำเขาให้ลำบาก ดิ้นรนเอง ทำเขาให้ดิ้นรน มาสัตว์ ลักทรัพย์ ตัดที่ต่อ ปล้นไม่ให้เหลือ ทำโจรกรรมในเรือนหลังเดียว ชุมอยู่ที่ทางเปลี่ยว ทำชั่วกริยาเขา พุคเทจ ผู้ทำไม่ชื่อว่าทำบาป แม้หาผู้ใดจะใช้จักรซึ่งมีคมโดยรอบ เหมือนมีดโกน สंहารเหล่าสัตว์ในปฐพีนี้ ให้เป็นลาน เป็นกองมังสะอันเดียวกัน บาปที่มีการทำเช่นนั้นเป็นเหตุ ย่อมไม่มีแก่เขา ไม่มีบาปมาถึงเขา แม้หากบุคคลจะไปยังฝั่งขวาแห่ง แม่น้ำคงคา มาเอง ใช้ให้ผู้อื่นฆ่า ตัดเอง ใช้ให้ผู้อื่นตัด เบียดเบียนเอง ใช้ผู้อื่นให้เบียดเบียน บาปที่มีการทำเช่นนั้นเป็นเหตุ ย่อมไม่มีแก่เขา ไม่มีบาปมาถึงเขา แม้หากบุคคลจะไปยังฝั่งซ้ายแห่งแม่น้ำคงคา ให้เอง ใช้ให้ผู้อื่นให้ บุกาเอง ใช้ให้ผู้อื่นบุกา บุญที่มีการทำเช่นนั้นเป็นเหตุ ย่อมไม่มีแก่เขา ไม่มีบุญมาถึงเขา ด้วยการให้ทาน การทรมาน อินทรีย์ การสำรวมศีล การกล่าวคำสัตย์ บุญที่มีการทำเช่นนั้นเป็นเหตุ ย่อมไม่มีแก่เขา ไม่มีบุญมาถึงเขา. . .^{๖๑}

^{๖๐} สุริย ปัญญาบุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๔๒๔.

^{๖๑} ส.ช.อ. (บาลี) ๒/๖๖/๔๕.

แนวคิดแบบอกิริยาทิฎฐิข้างต้น หมายความว่า เมื่อบุคคลทำบาปหรือบุญลงไปแล้ว พวกนี้ถือว่า เป็นสักแต่ว่าการกระทำเท่านั้น ไม่เป็นบาป ไม่เป็นบุญ และไม่มีผลจากการกระทำนั้น เพราะเหตุนี้ บุคคลประเภทนี้ จึงมีความเห็นว่า แม้จะฆ่าสัตว์ลักทรัพย์ หรือ ทำบาปอย่างไรก็ตาม ถ้าได้รับผลดี ก็ถือว่าเป็นความดี ถ้าได้รับผลไม่ดี ก็ถือว่าไม่ดี ผลในที่นี้ หมายถึง ความสุข ความทุกข์ ความเจริญ หรือ ความเสื่อมในชีวิตนี้เท่านั้น ซึ่งตรงข้ามกับความสอนทางพระพุทธศาสนาที่เป็นอกิริยาทิฎฐิ คือ สอนว่าการกระทำมี และผลของการกระทำมี แนวความคิดแบบอกิริยาทิฎฐิ จึงถือว่าเป็นความเห็นผิดที่ร้ายแรงและเป็นที่มาของการกระทำอกุศลกรรมทั้งหลาย กล่าวคือ สมณพราหมณ์ทั้งหลายเหล่านั้น เป็นอันหวังได้ว่า จักเว้นกุศลธรรม ๓ ประการนี้ ได้แก่ (๑) กายสุจริต (๒) วชิสุจริต (๓) มโนสุจริต จักประพฤติดำเนินอกุศลธรรม ๓ ประการนี้ คือ (๑) กายทุจริต (๒) วชิทุจริต (๓) มโนทุจริต เพราะเขาเหล่านั้นไม่มองเห็นโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งอกุศลธรรม ไม่เห็นอานิสงส์ในเนกขัมมะเป็นคุณฝ่ายขาวแห่งกุศลธรรม

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสอนว่า การกระทำมีผล แต่เขากลับเห็นว่าการกระทำไม่มีผล ความเห็นของเขา จึงเป็นมิจฉาทิฎฐิ การกระทำมีผล แต่เขาคิดว่า การกระทำไม่มีผล ความคิดของเขานั้นเป็นมิจฉาสังกัปปะ การกระทำมีผล แต่เขาพูดว่า การกระทำไม่มีผล คำพูดของเขานั้นเป็นมิจฉาวาจา การกระทำมีผล เขากล่าวว่า การกระทำไม่มีผล ผู้นี้ย่อมทำตนเป็นข้าศึกต่อพระอรหันต์ผู้เป็นกิริยวาตะ การกระทำมีผล เขาทำให้ผู้อื่นเข้าใจว่า การกระทำไม่มีผล การที่เขาทำให้ผู้อื่นเข้าใจผิดเช่นนั้น เป็นการกระทำให้เข้าใจผิดจากความเป็นจริง และเขายังจะยกตนข่มผู้อื่นด้วยการให้ผู้อื่นเข้าใจผิดจากความเป็นจริงนั้น โดยนัยนี้ เริ่มต้นเขาก็ละทิ้งความเป็นผู้มีศีลดีงามและตั้งตนเป็นผู้ทุศีลเพราะมิจฉาทิฎฐิเป็นปัจจัย บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากเหล่านี้ คือ มิจฉาทิฎฐิ มิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวาจา ความเป็นข้าศึกต่อพระอรหันต์ การให้ผู้อื่นเข้าใจผิดจากความเป็นจริง การยกตนข่มผู้อื่น ย่อมเกิดขึ้น ด้วยประการฉะนี้

ในลัทธิของสมณพราหมณ์เหล่านั้น ปัญญาชน ย่อมเห็นประจักษ์ชัด ดังนี้ว่า ถ้าการกระทำมีผล บุคคลนี้ เมื่อตายไป จักทำตนให้ปลอดภัยได้ ถ้าการกระทำไม่มีผล

บุคคลนี้ เมื่อตายไป จักไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ถ้าการกระทำไม่มีผล คำพูดของสมณพราหมณ์เหล่านั้น จะเป็นจริงหรือไม่จริงก็ช่างเถิด บุคคลนี้ ย่อมถูกปัญญาชนได้ในปัจจุบันว่าเป็นบุคคลผู้ทุศีล เป็นมิจฉาทิฎฐิ เป็นอกิริยวาทะ ถ้าการกระทำมีผล บุคคลนี้ จะได้รับโทษในโลกทั้งสอง คือ (๑) ในปัจจุบัน ถูกปัญญาชนตำหนิได้ (๒) หลังจากตายแล้ว จักไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก^{๗๒}

ตามเนื้อหาที่กล่าวแล้วทั้งในส่วนที่เป็นนัตถิกทิฎฐิ อเหตุกทิฎฐิและอกิริยทิฎฐิ แนวคิดมิจฉาทิฎฐิเหล่านี้ มีกรณีตัวอย่างสนับสนุนอยู่ไม่น้อย เช่น นัตถิกทิฎฐิและอกิริยทิฎฐิ เราอาจหาเหตุผลจากหลักการทางวิทยาศาสตร์มาสนับสนุนได้อย่างมากมาย โดยเฉพาะหลักวิทยาศาสตร์ที่เน้นหนักในเรื่องวัตถุ นักวิทยาศาสตร์ที่เป็นนักวัตถุนิยม (Materialist) ส่วนใหญ่มีความเห็นผิดประเภทนัตถิกทิฎฐิ และอกิริยทิฎฐิ เพราะเห็นว่าทุกอย่างในโลกเป็นเพียงแค่สสารและพลังงาน ไม่มีบุญ-บาป สำหรับนักโหราศาสตร์ส่วนมากมีความเห็นผิดประเภทอเหตุกทิฎฐิ เพราะมีความเชื่อว่า ชีวิตคนเราขึ้นอยู่กับอำนาจดวงดาว หรือโชคชะตาที่จะบันดาลให้เป็นไป เนื่องจากไม่เข้าใจเรื่องกฎแห่งกรรมอย่างลึกซึ้ง^{๗๓}

บรรดาความเห็นผิดทั้ง ๓ ประเภทนี้ จัดเข้าในมิจฉาทิฎฐิสองกลุ่มใหญ่ คือ สัสตตทิฎฐิและอุจเฉททิฎฐิ ดังนี้

^{๗๒} ที.ที. (ไทย) ๘/๑๖๖/๕๓, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๗-๕๘/๑๐๐-๑๐๓.

^{๗๓} ดูรายละเอียดใน พร รัตนสุวรรณ, พุทธวิทยา เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๓., (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๗), หน้า ๔๕๑.

ชลันธร, แวตะวันตกฟ้า : คู่มืออ่านคน ๑๒ ราศี, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์นวมสารการพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๒-๓๐๐.

จรัส ศิริ, ปฏิทินอุกษณ-ล่าง, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ครุฑภาคทวี, ๒๕๔๓), หน้า ๓-๓๘.

เจนต์เยอรมน, ชีโยคด้วยลายมือ, แปลและเรียบเรียงโดย จ.บุญนาค, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เพื่อองอักษร, ๒๕๐๕), หน้า ๓๐-๑๓๔.

ส. วรศิลป์, กรัฟชีวิต, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เจริญกิจ, ๒๕๐๐), หน้า ๑-๔๕.

มิจนาคิณฐิประการแรกยอมรับแต่การกระทำ แต่ปฏิเสธผลของการกระทำทุกอย่าง ทั้งไม่ยอมรับความมียู่แห่งสังสารวัฏ หลังจาก ตายแล้ว ทุกอย่างขาดสูญหมด นัตถิกิณฐินี้ จัดเข้าในกลุ่มอุจเจตทิณฐิ มิจนาคิณฐิประการที่สอง (มีแนวคิดตรงข้ามกับข้อแรก) แบ่งแนวความคิดออกเป็น ๒ อย่าง คือ แนวความคิดแรกปฏิเสธเหตุของการกระทำแห่งความเศร้าหมองและความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย ทุกอย่างเป็นเรื่องของความบังเอิญ มีความเชื่อในสังสารวัฏคติ กล่าวคือ ในที่สุด เมื่อสัตว์ได้ท่องเที่ยวเวียนว่ายตาย-เกิดอยู่ในสังสารวัฏนานพอสมควรแล้ว ย่อมถึงความหมดจดแห่งจิตได้เอง แนวความคิดนี้ จัดเข้าในกลุ่มสัสสตทิณฐิ แนวความคิดประการที่สอง ปฏิเสธเหตุปัจจัยของโลกและชีวิต ทุกอย่างเกิดขึ้นเอง ดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเองโดยไม่ผู้สร้าง ไม่มีผู้เนรมิต มียู่เป็นอยู่ในชาติปัจจุบัน แต่ทุกอย่างจะจบสิ้นเมื่อหลังจากตาย แนวความคิดนี้ จัดเข้าในกลุ่มอุจเจตทิณฐิ ส่วนแนวความคิดแบบบอกรียาทิณฐิ จัดเข้าในกลุ่มอุจเจตทิณฐิ

ค. มิจนาคิณฐิ ๖

ความเห็นสุดโต่งเกี่ยวกับเรื่องอัตตาตัวตน มีทั้งในแง่ยอมรับและปฏิเสธ แบ่งออกเป็น ๖ ประการ คือ

๑. ความเห็นว่าอัตตาของเรามียู่
๒. ความเห็นว่าอัตตาของเราไม่มี
๓. ความเห็นว่าเราจะรู้จักอัตตาด้วยอัตตา(ความมีตัวตน)
๔. ความเห็นว่าเราจะรู้จักอนัตตา(ความไม่มีตัวตน)ด้วยอัตตา(ความมีตัวตน)
๕. ความเห็นว่าเราจะรู้จักอัตตาด้วยอนัตตา(ความไม่มีตัวตน)
๖. ความเห็นว่าอัตตาของเรานี้ เป็นผู้กล่าว เป็นผู้รู้ เป็นผู้เสวยผลแห่งกรรมดี และกรรมชั่วในภพนั้นๆ สิ้นกาลนาน อัตตานั้นไม่เกิด ไม่มีมาแล้วในอดีต อัตตานั้นไม่

เกิด จักไม่มีในอนาคต อัตตาเป็นสภาวะที่เที่ยง ชัณฺเฐน มั่นคง มีความไม่แปรผันเป็น
ธรรมคา^{๔๔}

คำว่า อัตตา (อาตมัน = วิญญาณอมตะ) ในที่นี้ หมายถึง ตัวตนที่แท้จริงของ
สัตว์ทั้งหลาย มีสภาพเป็นอมตะ คำว่า อนัตตา คือ สิ่งตรงข้ามกับอัตตา และอัตตาคือ
คนทีว่านี้ ได้แก่เบญจขันธ์ กล่าวคือ รูป เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ หรือ สิ่งหนึ่ง
ที่อิงอาศัยอยู่ในขันธ์นี้ ประโยคที่ว่า อัตตาของเรามีอยู่ หมายความว่า สมณพราหมณ์
บางพวกมีความเห็นว่า วิญญาณ คือ อัตตาที่แท้จริงของเรา และหลังจากตายแล้ว อัตตาที่
ว่านี้ยังคงดำรงอยู่ ไม่สูญ ประโยคที่ว่า อัตตาของเราไม่มี หมายความว่า สมณพราหมณ์
บางพวกมีความเห็นว่า อัตตาที่แท้จริงของเราไม่มี เพราะหลังจากตายแล้ว ชีวิตก็สิ้นสุด
ขาดสูญไม่มีอะไรอีกต่อไป ประโยคที่ว่า เราจะรู้จักอัตตาด้วยอัตตา หมายความว่า สมณ
พราหมณ์บางพวกมีความเห็นว่า เราจะรู้จักอัตตานี้ เพราะว่า เรามีอัตตา แต่ถ้าอัตตาของ
เราไม่มี ย่อมไม่สามารถรู้จักอัตตานี้ได้ ประโยคที่ว่า เราจะรู้จักอนัตตาด้วยอัตตา หมาย
ความว่า สมณพราหมณ์บางพวกมีความเห็นว่า เมื่อเราเปรียบเทียบวิญญาณ (อัตตา) กับ
ร่างกาย ซึ่งเป็นอนัตตา ย่อมทำให้ทราบว่าร่างกายหลังจากตายแล้ว ย่อมเปื่อยสผุพังไปเป็น
ธรรมคา แต่วิญญาณยังมีอยู่ เพราะฉะนั้น จึงทำให้ทราบว่า สิ่งใดเป็นอนัตตาและเป็น
อัตตาที่แท้จริง ประโยคที่ว่า เราจะรู้จักอัตตาด้วยอนัตตา มีความหมายตรงข้ามกับข้อ
ความข้างต้น ประโยคที่ว่า อัตตาของเรานี้ อัตตานั้นไม่เกิด ไม่มีมาแล้วในอดีต อัตตา
นั้นไม่เกิด จักไม่มีในอนาคต อัตตาเป็นสภาวะที่เที่ยง ชัณฺเฐน มั่นคง หมายความว่า สมณ
พราหมณ์บางพวกมีความเห็นว่า อัตตาของสัตว์ทั้งหลายเป็นอมตะ กล่าวคือ สิ่งที่มีอยู่
อย่างเที่ยงแท้แน่นอน ไม่มีการเกิดดับ เป็นนิรันดร์ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง คงที่เป็นสิ่งมี
ความสมบูรณ์อยู่โดยตัวเอง ไม่ได้เกิดมาจากอะไร ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีผู้เนรมิต มีอยู่และ

^{๔๔} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๕๔๘/๖๐๕.

^{๔๕} คุราละเขียดใน พระมหาบรรพต เจโตสิ (สายสมบัติ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องวิญญาณใน
พระพุทธศาสนาเถรวาทตามทัศนะของอาจารย์พร รัตนสุวรรณ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต(สาขา
วิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๕-๒๐.

เป็นมาอย่างนั้นโดยตัวเอง ไม่มีการเปลี่ยนแปลงแปรสภาพเป็นอย่างอื่น และอรรถาที่ว่านี้ หลังจากตายแล้ว ย่อมเกิดอีก ไม่ขาดสูญ จะเป็นผู้เสวยผลแห่งกรรมดีและกรรมชั่วในภพชาติที่เกิดขึ้นๆ ตลอดอนันตกาล^{๙๘}

ความเห็นผิด ความสำคัญผิดเกี่ยวกับเรื่องตัวตนเหล่านี้ เกิดจากความไม่รู้แจ้งในเรื่องอรรถา อันเป็นเหตุให้เกิดความยึดมั่นว่ามีและไม่อรรถาตัวตน พระพุทธศาสนา ปฏิเสธความมีอยู่และไม่มีอยู่ในเรื่องอรรถา และถือว่าขั้น ๕ เป็นอนัตตา คือไม่มีความเป็นอรรถาตัวตนที่เที่ยงแท้ในสิ่งเหล่านี้^{๙๙} เพราะฉะนั้น ความเห็นข้างต้น จึงถือว่าเป็นมิจนาทิฎฐิ สำหรับข้อที่ ๑, ๓, ๔, ๕, และ ๖ จัดเข้าในกลุ่มประเภทสัสสตทิฎฐิ ส่วนแนวความคิดข้อที่ ๒ จัดเข้าในกลุ่มประเภทอุจเฉททิฎฐิ

ง. นัตถิกมิจนาทิฎฐิ ๑๐ และอันทคาหิกทิฎฐิ ๑๐

มิจนาทิฎฐิ คือ ความเห็นผิด ๑๐ ประการ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

(๑) นัตถิกมิจนาทิฎฐิ ความเห็นว่า หลักศีลธรรมอันดีงามต่างๆ ไม่มี และเรื่องสังสารวัฏ ก็ไม่มี

(๒) อันทคาหิกทิฎฐิ ความเห็นสุดโต่งที่ยึดติดในทิฎฐิฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แล้วปฏิเสธความเห็นอย่างอื่น

^{๙๘} อภ.วิ. อ. (บาลี) ๕๔๘/๕๕๑-๕๕๒.

^{๙๙} ที.ที. (ไทย) ๕/๕๖-๕๗/๕๓-๖๒.

ผู้วิจัย จะแบ่งประเด็นศึกษาออกเป็น ๒ ส่วน ดังนี้

(๑) นวัตกรรมจินตภาพ ๑๐

ความเห็นที่นำมาซึ่งความพินาศเสียหาย เป็นความเห็นผิดอีกอย่างหนึ่งที่ยอมรับความไม่มี ปฏิเสธความมีอยู่ ความเห็นผิดประเภทนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทิฏฐิวิบัติ คือ ความเห็นว่าไม่มี ปฏิเสธหลักจริยธรรม หลักศีลธรรมที่เป็นความถูกต้องดีงามทุกอย่าง แบ่งออกเป็น ๑๐ ประการ ดังนี้

๑. ทานที่ให้แล้วไม่มีผล
๒. การเซ่นสรวงไม่มีผล
๓. การบูชาไม่มีผล
๔. ผลวิบากแห่งกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี
๕. โลกนี้ไม่มี
๖. โลกหน้าไม่มี
๗. คุณของมารดาไม่มี
๘. คุณของบิดาไม่มี
๙. โอปปาติกสัตว์ไม่มี

๑๐. สมณพราหมณ์ที่บรรลุนิพพานซึ่งเป็นผู้กระทำโลกนี้และโลกหน้าให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วประกาศให้คนอื่นรู้ตาม ไม่มีในโลก^{๓๖}

มิจนาทิฏฐิทั้ง ๑๐ ประการข้างต้น คือความเห็นผิดที่ถือว่า ทานที่ให้แล้ว ยัญที่ทำการบวงสรวงแล้ว การเซ่นไหว้ที่บูชาแล้ว และกรรมดีกรรมชั่วที่กระทำแล้วทั้งหมด ไม่มีผลตอบแทนแก่ผู้ทำ การกระทำทุกอย่างว่างเปล่า ไร้ประโยชน์ การทำความดี ความชั่ว เป็นเพียงสักแต่ทำการกระทำเท่านั้น ไม่มีผลสะท้อนกลับต่อผู้กระทำ

^{๓๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๔-๕๕/๕๗-๕๘, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๕๗๑/๖๒๐-๖๒๑.

การที่เข้าใจกันว่า การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วนั้น เป็นเรื่องโกหกหลอกลวงที่คนโง่บัญญัติเอาไว้ เรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ก็ไม่มี ชีวิตสิ้นสุดเพียงแต่เชิงตะกอน ไม่มีการเกิดใหม่ เพราะตายแล้วสูญ เรื่องนรก-สวรรค์อันเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ทั้งหลายในระหว่างท่องเที่ยวในสังสารวัฏไม่มี (เพราะเมื่อผลของความดี-ชั่วไม่มีแล้ว นรกสวรรค์ซึ่งเป็นผลของกรรมส่วนหนึ่งย่อมไม่มีด้วย)

สำหรับทฤษฎีที่ว่า บุญคุณของบิดามารดาไม่มี หมายความว่า บุคคลผู้มีทฤษฎีเช่นนี้มักถือว่า ไม่จำเป็นต้องกตัญญูทดแทนพระคุณของพ่อแม่ เพราะลูกที่เกิดมา ถือว่าเกิดตามกฎธรรมชาติ การเลี้ยงเป็นหน้าที่อันจำเป็นของพ่อแม่ แต่ลูกคนใดจะไม่เลี้ยงพ่อแม่ ก็ถือว่าไม่ผิดแต่ประการใด ส่วนพ่อแม่ที่ไม่เลี้ยงลูกนั้น ผิดหน้าที่โดยตรง ทฤษฎีที่ว่า สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ รู้แจ้งโลกหน้า แล้วสอนให้ผู้อื่นรู้ตามไม่มี หมายความว่า คนทั่วไปคิดว่า การละกิเลสให้หมดสิ้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะผิดกฎธรรมชาติ ทั้งกรณีตัวอย่างของบุคคลที่สามารถยืนยันได้ว่า เป็นผู้ที่สามารถละกิเลสได้เด็ดขาด ก็หาไม่ได้ง่ายนัก หากมีอยู่จริงก็ไม่มีใครกล้าแสดงออกมา และคิดว่าผู้ที่ได้อภิญญา เช่น มีตาทิพย์ มีหูทิพย์ มีความสามารถระลึกชาติได้ และสามารถติดต่อกับผีสาวเทวดาได้นั้นไม่มี เพราะสิ่งเหล่านี้เกินวิสัยของมนุษย์ที่จะทำได้เป็นต้น

ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ความเห็นข้างต้น ถือว่าเป็นนัตถิกทฤษฎี ซึ่งจัดเข้าในกลุ่มของอุจเฉททฤษฎี ความเห็นผิดเช่นนี้ นับว่าอันตรายต่อกฎศีลธรรมอย่างยิ่ง เพราะเมื่อเห็นว่าทุกอย่างไม่มีความหมายแล้ว ย่อมทำทุจริตต่างๆ ได้ง่าย ความเดือดร้อนวุ่นวายของสังคม ย่อมเกิดขึ้นจากบุคคลประเภทนี้ทั้งสิ้น

(๒) อันตคาหิกทฤษฎี ๑๐

ความเห็นสุดโต่ง กล่าวคือ ความยึดมั่นถือมั่นในทฤษฎีข้างใดข้างหนึ่ง โดย

ปฏิเสธความเห็นของอีกฝ่ายหนึ่ง แบ่งออกเป็น ๑๐ ประการ คือ^{๙๘}

๑. ความเห็นว่าโลก^{๙๙}เที่ยง
๒. ความเห็นว่าโลกไม่เที่ยง
๓. ความเห็นว่าโลกมีที่สุด
๔. ความเห็นว่า โลกไม่มีที่สุด
๕. ความเห็นว่าชีวะ^{๑๐๐} ก็อันนั้น สรรีระก็อันนั้น
๖. ความเห็นว่าชีวะก็อย่างหนึ่ง สรรีระก็อย่างหนึ่ง
๗. ความเห็นว่าหลังจากตายแล้ว ตถาคต^{๑๐๑}เกิดอีก
๘. ความเห็นว่าหลังจากตายแล้ว ตถาคต ย่อมไม่เกิดอีก
๙. ความเห็นว่าหลังจากตายแล้ว ตถาคต ย่อมเกิดอีกและไม่เกิดอีก^{๑๐๒}

^{๙๘} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔๗/๑๔๓, ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๗๘๘/๔๗๖, อ.ทศก. (ไทย) ๒๔/๑๔๓/๒๐๖,
๑. ปฏิ. (ไทย) ๓๑/๓๓๗/๒๒๖, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๕๗๒/๖๒๑, อ.ทศก. (ไทย) ๒๔/๕๕/๒๒๓-๒๒๔, พ.อุพ.
ไทย) ๓๐/๑๔๓/๔๕๕-๔๖๐, อ.ทศก.อ. (บาลี) ๒๔/๕๓/๑๔๕, อ.ต.อ. (บาลี) ๒/๕๑/๑๕๖,

^{๙๙} คำว่า โลก ในที่นี้ หมายถึง โอกาสโลก ได้แก่ แผ่นดิน หรือ ดาวเคราะห์ที่สรรพสัตว์อาศัยอยู่
๒. ที.ที. (ไทย) ๕/๓๐, ๕๕-๕๗/๑๑, ๒๒-๒๓.

^{๑๐๐} คำว่า ชีวะ ในที่นี้ หมายถึง วิญญาณอมตะหรืออาตมัน (soul) คำว่า สรรีระ หมายถึง ร่างกาย
๓. ปร.อ.อ. ๑/๑/๑๒๕.

^{๑๐๑} คำว่า ตถาคต เป็นคำที่ลัทธิอื่นๆ ใช้มาก่อนพุทธกาลหมายถึงอิตตา(อาตมัน) ไม่ได้หมายถึงพระ
พุทธเจ้า ในอรรถกถา หมายถึงสัตว์ แต่ไม่ได้ระบุอย่างชัดเจนว่าสัตว์ประเภทใด ที.ที.อ. (บาลี) ๑/๑๖/๑๐๘,
๒. ม.อ. (บาลี) ๒/๑๒๒/๑๐๕.

แต่ตถาคตในที่นี้ หมายถึง สัตว์ผู้สิ้นอาสวะแล้ว ได้แก่ พระอรหันต์ นั่นเอง ที.ม. (ไทย)
๓๐ ๑๒๖/๗๑-๗๒, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๘๗/๒๒๐, ส.บ. (ไทย) ๑๗/๘๖/๑๕๓-๑๕๗, ส.สพ. (ไทย)
๓๐ ๔๑๑/๔๗๓-๔๗๗, ส.บ. (ไทย) ๑๗/๘๖/๑๕๕-๑๕๗, ม.ญ. ฎีกา. (บาลี) ๑๒/๒๔๖/๑๒๐.

^{๑๐๒} คำว่าเกิดอีกและไม่เกิดอีกนี้ หมายถึง สัตว์ที่ซื่อเอ็งงัสสสทวาหะ คือ เห็นว่า อัตตาและโลก
จึงเป็นบางอย่าง ที.ที. (ไทย) ๕/๓๘-๕๐/๑๖-๒๑, ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๘๗/๑๔๕

๑๐. ความเห็นว่าหลังจากตายแล้ว ตถาคต จะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่^{๔๓}

ทิฏฐิเหล่านี้ เกิดจากสมณพราหมณ์ ผู้เป็นเจ้าของลัทธิ หรือ ศาสดาบางท่าน ผู้เป็นนักตรรกะ^{๔๔} เป็นนักอภิปรัชญา^{๔๕} อาศัยการคาดคะเน อาศัยหลักเหตุผล และอาศัยญาณ เป็นเครื่องมือในการสำรวจ แต่เพราะรู้ไม่ตลอดสาย จึงทำให้เกิดความยึดติดกับทฤษฎีที่ไม่สมบูรณ์ของตน แล้วปฏิเสธทฤษฎีของผู้อื่นว่าไม่จริงและไม่มีปัญญาสลัดความเห็นเหล่านี้ออกได้ เพราะไม่รู้แจ้งในขั้น ๕ ตามความเป็นจริง^{๔๖}

ในประเด็นที่ว่า ชีวิตกับสรีระเป็นอย่างเดียวกันหรือไม่นั้น สำหรับผู้ที่มิสามารถรู้แจ้งตามเป็นจริง ย่อมไม่ควรกล่าวว่า ชีวิตกับสรีระเป็นอย่างเดียวกันหรือ เป็นคนละส่วน^{๔๗} เพราะถ้าถือว่าเป็นอย่างเดียวกัน ตายแล้วต้องสูญ ซึ่งแนวคิดนี้ ย่อมเป็นไปได้ในทางอุจเฉททิฏฐิ แต่ถ้าถือว่าเป็นคนละอย่าง คือ เห็นว่าร่างกายก็เป็นส่วนหนึ่ง ชีวิตก็เป็นส่วนหนึ่ง แต่ละฝ่ายต่างเป็นอิสระ ไม่ขึ้นตรงต่อกัน หลังจากตาย ต้องเกิดอีก คือ เพราะว่า วิญญาณเป็นอมตะ เทียงแท้ เป็นนิรันดร์ แนวคิดนี้ ย่อมเป็นไปได้ในทางสัสสตทิฏฐิ ส่วนประเด็นที่ว่าหลังจากตายแล้ว ตถาคต จะเกิดอีกหรือไม่นั้น คำถามเช่นนี้ ย่อมนำมาใช้กับพระอรหันต์ไม่ได้ กล่าวคือ การเกิดใหม่ย่อมใช้กับผู้ที่ยังมีกิเลส ส่วนการไม่เกิดใหม่ในภพต่างๆสำหรับพระอรหันต์นั้น เพราะท่านละอุปาทานขั้น ๕ ได้แล้ว^{๔๘} แต่การดับภพชาติของท่าน ไม่ได้มีความหมายอย่างเดียวกันกับการตายแล้วสูญ

^{๔๓} คำว่าเกิดอีกก็มีใช่ และไม่เกิดอีกก็มีใช่นี้ หมายถึง ลัทธิที่ชื่ออมราวินชปวาทะ คือ ความเห็นหลบเลี่ยงไม่แน่นอนตายตัว ทิ.สี. (ไทย) ๕/๖๑-๖๖/๒๔-๒๘, ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๘๗/๑๔๕.

^{๔๔} นักตรรกะ (ตักกิ) ผู้ที่ใช้เหตุผลตามแนวของตรรกศาสตร์ (Logic) มี ๔ จำพวก คือ อนุสสติกะ อนุมานจากข้อมูลที่เป็นประสบการณ์ ชาติสสระ อนุมานโดยการระลึกชาติ ลาลิตักกิกะ อนุมานจากประสบการณ์ภายในของตน และ สุทธิตักกิกะ อนุมานโดยใช้เหตุผลล้วนๆ ทิ.สี.อ. (บาลี) ๑/๓๔/๕๘-๕๙.

^{๔๕} นักอภิปรัชญา (วิมังสี) ผู้ที่ใช้เหตุผลโดยการคาดคะเนความจริงจากการเทียบเคียงจนพอใจ ถูกใจแล้ว ยึดถือเป็นทฤษฎี เช่น คาดคะเนในเรื่องที่เกี่ยวกับปฐมเหตุของโลกและจักรวาล ทิ.สี.อ. (บาลี) ๑/๓๔/๕๙.

^{๔๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๗๑/๓๑๕-๓๒๘, ต.บ. (ไทย) ๑๗/๒๑๔-๒๑๕/๒๕๕-๓๐๒.

^{๔๗} ทิ.สี. (ไทย) ๕/๓๗๗/๑๕๘.

^{๔๘} ทิ.สี. (ไทย) ๕/๑๔๗/๔๖, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๐-๑๕๑/๒๒๔-๒๒๖.

อันตคาหิกทิกฏฐิเหล่านี้ พระพุทธเจ้า ตรัสว่า เป็นอนกังสิกธรรม^{๔๔} คือ เป็นเรื่องที่จะต้องแยกตอบ ไม่สามารถตอบในแง่เดียวได้ สำหรับประเด็นเกี่ยวกับโลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง จะกล่าวถึงรายละเอียดในส่วนที่ว่าด้วยเรื่องมิจฉาทิกฏฐิ ๖๒ ต่อไป

อันตคาหิกทิกฏฐินี้ เรียกอีกนัยหนึ่งว่า อัพยาทคปัญหา กล่าวคือเป็นปัญหาที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงตอบ เพราะถือว่าไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นเบื้องต้นของพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกิเลส เพื่อความดับทุกข์ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ถึงแม้จะรู้คำตอบในปัญหาเหล่านี้ ก็เชื่อว่า จะทำให้ประพฤติพรหมจรรย์จะละกิเลสได้ อันตคาหิกทิกฏฐินี้ ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ถือว่า มิจฉาทิกฏฐิ ซึ่งจัดเข้าในกลุ่มสัตสัคทิกฏฐิและอุจเฉททิกฏฐิ

จ. สักกายทิกฏฐิ ๒๐

สักกายทิกฏฐิ แปลว่า ความเข้าใจผิด ความสำคัญผิดในเรื่องตัวตน แบ่งออกเป็น ๒๐ อย่าง ดังนี้

๑. เห็นว่ารูปเป็นตัวตน	๒. เห็นว่าตัวตนมีรูป
๓. เห็นว่ารูปมีอยู่ในตัวตน	๔. เห็นว่าตัวตนมีอยู่ในรูป
๕. เห็นว่าเวทนาเป็นตัวตน	๖. เห็นว่าตัวตนมีเวทนา
๗. เห็นว่าเวทนามีอยู่ในตัวตน	๘. เห็นว่าตัวตนในเวทนา
๙. เห็นว่าสัญญาเป็นตัวตน	๑๐. เห็นว่าตัวตนมีสัญญา
๑๑. เห็นว่าสัญญามีอยู่ในตัวตน	๑๒. เห็นว่าตัวตนในสัญญา
๑๓. เห็นว่าสังขารเป็นตัวตน	๑๔. เห็นว่าตัวตนมีสังขาร
๑๕. เห็นว่าสังขารมีอยู่ในตัวตน	๑๖. เห็นว่าตัวตนในสังขาร

^{๔๔} ที.ที. (ไทย) ๘/๔๒๓/๑๘๖, ที.ที.อ. (บาลี) ๔๒๓/๓๑๔. ๑๕๗, ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๔๑๐/๔๖๗-๔๖๘.

^{๔๕} ถ้าว่าสักกายะ แปลว่ากายของคน มีความหมายหลายนัย คือ หมายถึงขั้นที่ ๕ มีรูปขันธ์ เป็นต้น ซึ่งมีอยู่โดยสภาวะ อีกนัยหนึ่ง หมายถึง อุปาทานขันธ์ ๕ ขุ.ม.อ. (บาลี) ๑๓/๑๖๓, ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๓๐๕/๑๘๖. อัง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๓๓/๓๓๓, ม.นุ.ฎีกา. (บาลี) ๑/๖/๑๑๒, ม.นุ.ฎีก. (บาลี) ๓/๒๕/๒๗๐.

๑๗. เห็นว่าวิญญานเป็นตัวตน

๑๘. เห็นตัวตนมีวิญญาน

๑๙. เห็นว่าวิญญานมีอยู่ในตัวตน

๒๐. เห็นว่าตัวตนในวิญญาน

สัkkayaปิฎกฐิติที่กล่าวข้างต้น มีคำอธิบายโดยสังเขป ดังนี้

(๑) บุคคลที่เห็นว่ารूपเป็นตัวตน หมายความว่า เขาเพ่งปฐวีกสิณเพื่อให้เกิดฌาน พิจารณาเห็นปฐวีกสิณว่าเป็นอัตตาตัวตน(ของตนเอง) คือ เห็นว่าปฐวีกสิณและอัตตาเป็นสิ่งเดียวกัน อุปมาเหมือนบุคคลผู้ที่เห็นว่าเปลวไฟกับแสงสว่างเป็นสิ่งเดียวกัน ฉะนั้น อีกนัยหนึ่ง ความเห็นว่ารूपเป็นอัตตาตัวตน หมายถึง มีความเห็นว่า รูป (วัตถุ) กับตัวตน(จิต)เป็นสิ่งเดียวกัน ไม่ใช่คนละอย่าง ซึ่งเป็นแนวคิดของนักวัตถุนิยมที่มีความเห็นว่าจิต คือ ปรากฏการณ์ทางวัตถุ

(๒) บุคคลที่เห็นว่าตัวตนมีรูป หมายความว่า เขาพิจารณาเห็นว่า เวทนา . . . สัญญา . . . สังขาร . . . พิจารณาเห็นวิญญานเป็นอัตตาตัวตน โดยเข้าใจว่า สิ่งเหล่านี้ เป็นอัตตาของเรา และอัตตานี้มีรูป(ร่างกาย)นี้ อุปมาเหมือนบุคคลรู้ว่า ต้นไม้ย่อมมีเงา ต้นไม้ และเงาเป็นคนละอย่าง แต่ต้นไม้จะต้องมีเงา ฉะนั้น อีกนัยหนึ่ง ความเห็นว่าอัตตาตัวตนมีรูป คือ เห็นว่า รูปกับตัวตน หรือร่างกาย (วัตถุ) กับจิต เป็นคนละอย่างแยกจากกัน และรูปอิงอาศัยอยู่ภายในอัตตานี้

(๓) บุคคลเห็นว่ารूपมีอยู่ในตัวตน หมายความว่า เขาพิจารณาเห็นว่า เวทนา . . . สัญญา . . . สังขาร . . . พิจารณาเห็นวิญญานเป็นอัตตาตัวตน โดยเข้าใจว่า สิ่งเหล่านี้ เป็นอัตตาของเรา และในอัตตานี้ ก็มีรูป(ร่างกาย) เช่นนี้ อุปมาเหมือนดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม เมื่อบุคคลพุดถึงดอกไม้ ย่อมพุดว่า “นี่ดอกไม้ นี่กลิ่นหอม ดอกไม้และกลิ่นหอม (ของดอกไม้) เป็นคนละอย่าง แต่กลิ่นหอมนี้มีอยู่ในดอกไม้นี้ ฉะนั้น อีกนัยหนึ่ง ความเห็นว่ารूपมีอยู่ในอัตตาตัวตน คือ มีความเห็นว่า อัตตา (จิต) เป็นที่อาศัยของรูป

(๔) บุคคลเห็นว่าตัวตนมีอยู่ในรูป หมายความว่าเขาพิจารณาเห็นว่า เวทนา . . . สัญญา . . . สังขาร . . . พิจารณาเห็นวิญญานเป็นอัตตาตัวตน โดยเข้าใจว่า สิ่งเหล่านี้ เป็นอัตตาของเรา และอัตตานี้ มีอยู่ในรูป(ร่างกาย) อันนี้ อุปมาเหมือนแก้วมณีที่ใส่ไว้ในขวด แก้วมณีกับขวดไม่ใช่สิ่งเดียวกัน บุคคลย่อมรู้ว่า นี่เป็นแก้วมณี นี่เป็นขวด แต่แก้ว

มณีนีมีอยู่ในขวณนี้ ฉะนั้น^{๕๐} อีกนัยหนึ่ง ความเห็นว่า อัตตาตัวตนมีอยู่ในรูป คือ เห็นว่า รูป(ร่างกาย) เป็นที่อาศัยของอัตตา หรือจิต สำหรับคำอธิบายตั้งแต่ข้อที่ ๕ - ๒๐ เป็นไปในแนวเดียวกัน

ด้วยเหตุนี้ บุคคลผู้มีความสำคัญว่าขันธ ๕ เป็นอัตตาของตนเอง หรือเข้าใจว่าอัตตาตัวตนอยู่ในขันธ ๕ เป็นต้นนั้น เป็นความเข้าใจผิด เพราะปุณฺณ^{๕๑} ผู้ไม่เคยได้ยิน ได้ฟังมาก่อน ไม่ได้ทำความเข้าใจในเรื่องนี้ ไม่ได้เห็นพระอริยเจ้า^{๕๒} ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยเจ้า ไม่ได้ฝึกฝน อบรมในธรรมของพระอริยเจ้า ไม่เคยเห็นสัตบุรุษ^{๕๓} ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้ฝึกฝนในธรรมของสัตบุรุษ ย่อมมีความยึดมั่น ถือมั่นในขันธ ๕ กล่าวคือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณว่าเป็นอัตตาตัวตน หรือสำคัญว่าตัวตนนั้น มีอยู่ในขันธ ๕ การยึดมั่นถือมั่นในอุปาทานขันธ^{๕๔}นี้ ย่อมเป็นด้วยการ

^{๕๐} พ.ป.(ไทย) ๓๑/๑๓๑-๑๓๕/๒๐๐-๒๐๖.

^{๕๑} คำว่าปุณฺณ หมายถึง คนที่ยังมีกิเลสหนา ที่เรียกเช่นนี้ เพราะบุคคลประเภทนี้ยังมีเหตุก่อให้เกิดกิเลสอาหวนานัปการ ปุณฺณมี ๒ ประเภท คือ อันธปุณฺณ คนที่ยังไม่ได้รับการศึกษาอบรมทางจิต และกัลยาณปุณฺณ คนที่ได้รับการศึกษาอบรมทางจิตแล้ว ที.ที.อ. (บาลี) ๑/๖/๕๘-๕๙.

^{๕๒} พระอริยะ หมายถึง พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระพุทธสาวก ที่ชื่อว่าพระอริยะ เพราะเป็นผู้ไกลจากกิเลส ไม่ดำเนินไปในทางเสื่อม ดำเนินไปแต่ในทางเจริญ เป็นผู้ที่ชาวโลกและเทวโลกควรคำนึงตาม ม.น.อ.(บาลี) ๑/๒/๒๒.

^{๕๓} สัตบุรุษ โดยทั่วไป หมายถึง คนกตัญญูทุกเวที เป็นนักปราชญ์ เป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้มีความรักดีมั่นคง กระทำการช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก ด้วยความเต็มใจ แต่ในที่นี้ หมายถึง พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระพุทธสาวก พ.ช. (ไทย) ๒๗/๖๘-๗๕/๖๐๘, ม.น.อ.(บาลี) ๑/๒/๒๒.

^{๕๔} อุปาทานขันธ มาจาก อุปาทาน+ แยกอธิบายความหมายได้ดังนี้ (๑) อุปาทาน แปลว่า ความถือมั่น มีความหมายหลายนัย เช่น หมายถึง ชื่อของราคะที่ประคองกามคุณ ๕ บ้าง หมายถึง ความถือมั่นด้วยอำนาจฉันทามานะและทิฐิบ้าง (๒) ขันธ แปลว่า กอง, ส่วน, หมวดหมู่ หรือ กลุ่มก้อนแห่งธรรม ๕ ประการ มีรูปเป็นต้น ดังนั้น อุปาทานขันธ จึงหมายถึง การเข้าไปยึดมั่น ถือมั่นขันธ ๕ ด้วยความสำคัญว่าเป็นเรา ของเรา เมื่อนางค์ธรรม คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ มารวมกับอุปาทานขันธ เช่น วิญญาณอุปาทานขันธ จึงแปลได้ว่า ส่วนแห่งความยึดมั่น คือวิญญาณ เมื่อกล่าวโดยสรุป อุปาทานขันธ หมายถึงกองแห่งทุกข์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า "ว่าโดยย่ออุปาทานขันธ ๕ เป็นตัวทุกข์" ที.ช.อ. (บาลี) ๒/๑,๖๓/๑๖,๓๐๘,อภิ.ที.อ. (บาลี) ๕,๑๒๑๕/๑๕๒,๔๔๒, ที.ป. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๐๔,๓๑๕/๒๐๘, ที.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๒๘/๒๗๖,ที.ม. (ไทย) ๑๕/๑๖๕/๕๖,อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๐๒/๑๖๖,วิสุทธิ. ๒/๕๐๕๑๒๒.

ก่อให้เกิดความเห็นผิด ความเข้าใจผิดในเรื่องตัวตนอย่างมากมาย^{๕๔} คำว่า ตัวตน(อัตตา) แม้จะแปลว่า จิต หรือวิญญาณ ก็มีได้หมายถึง จิต หรือวิญญาณตามแนวพระพุทธศาสนา แต่หมายถึงพีชะ (ตัวตน) ที่สืบภพชาติที่มีลักษณะเป็นสภาวะถาวร นิรันดรเป็นสาร์ตละ หรือแก่นแท้ของสัตว์ที่มีอยู่จริงตามความเชื่อของเจ้าลัทธิอื่นๆ

กล่าวโดยสรุป สักกายทิฏฐิเหล่านี้ ถือได้ว่าเป็นพื้นฐานให้มิจฉาทิฐิตั้งหลาย เกิดขึ้น ผู้ที่เชื่อมั่น ถือมั่นในสักกายทิฏฐิ ย่อมไม่อาจสามารถเจริญวิปัสสนาให้สำเร็จ มรรค ผล นิพพานได้ แต่สามารถไปเกิดในสวัรกได้ ตามทศณะของพระพุทธศาสนา ถือว่า เป็นมิจฉาทิฏฐิ ซึ่งจัดอยู่ในประเภทสัสสตทิฏฐิ

ฉ. มิจฉาทิฏฐิ ๖๒

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า มีสมณพราหมณ์บางพวก ประกาศวาทะแสดงความ เห็น (ลัทธิ) โดยปรารภขันธส่วนอดีตซึ่งเรียกว่าปุพพันตกับปิกวาทะ เพราะกำหนดหรือ แยกขันธส่วนอดีตแล้วขีดถือมี ๑๘ ลัทธิ และพวกที่ปรารภขันธส่วนอนาคตและปัจจุบัน ซึ่งเรียกว่า อปรันตกับปิกวาทะ เพราะกำหนดหรือแยกขันธส่วนอนาคตและปัจจุบันแล้ว ขีดถือมี ๔๔ ลัทธิ แต่เพราะเขาเหล่านั้นไม่รู้ตามความเป็นจริง จึงถูกลัทธิเหล่านี้ครอบ คลุมเอาไว้เหมือนปลาที่ถูกแหครอบคลุมไว้มีอาจหลุดพ้นไปได้ ลัทธิเหล่านี้ แบ่งออก เป็น ๑๐ หมวด คือ (๑) สัสสตวาทะ(๒) เอกกัจจสัสสตวาทะ (๓) อันตานันทิกวาทะ (๔) อมราวิเชปวาทะ (๕) อธิจจมุปปีนนาวาทะ (๖) สัจญีวาทะ (๗) อสัจญีวาทะ (๘) เนวสัจญีนาสัจญีวาทะ (๙) อุจเฉทวาทะ (๑๐) ทิฏฐธัมมนิพพานวาทะ^{๕๕}

ปุพพันตกับปิกวาทะแบ่งย่อยออกเป็น ๑๘ ลัทธิ ดังนี้

^{๕๔} ป.ป.(ไทย) ๓๑/๑๓๑-๑๓๕/๒๐๐-๒๑๐. ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๔๕/๓๗๖.

^{๕๕} เป็นคำเรียกพราหมณ์พวกหนึ่งที่เป็นสมณะ ถือว่าเป็นสมณะโดยการบวช และถือว่าเป็น พราหมณ์โดยชาติกำเนิด ที.สี.อ. (บาลี) ๒๕/๕๕.

^{๕๖} ที.สี. (ไทย) ๕/๒๘-๒๙/๑๑-๑๓.

(๑) สัสตวาทะ

๑. ลัทธิที่ถือว่าอัตตาและโลก^{๕๓}ว่าเที่ยง เพราะระลึกชาติตั้งแต่๑ชาติจนถึงแสนชาติ
๒. ลัทธิที่ถือว่าอัตตาและโลกว่าเที่ยง เพราะระลึกชาติตั้งแต่ ๑ กัป^{๕๔} จนถึง ๑๐ กัป
๓. ลัทธิที่ถือว่า อัตตาและโลกว่าเที่ยง เพราะระลึกชาติตั้งแต่ ๑๐ กัป จนถึง ๔๐ กัป
๔. ลัทธิที่ถือว่าอัตตาและโลกว่าเที่ยง เพราะอาศัยการคาดคะเนเอาด้วยเหตุผล^{๕๕}

ลัทธิแรกทั้ง ๔ นี้ เรียกว่า สัสตวาทะ (ลัทธิที่เห็นว่าอัตตาและโลกเที่ยง) แนวคิดมิจฉาทิฎฐิเหล่านี้ เกิดมาจากความที่สมณพราหมณ์ผู้เป็นเจ้าลัทธิ หรือ ศาสดาทั้ง ๒ จำพวก กล่าวคือ

^{๕๓} คำว่า อัตตาและโลก โดยนัยทั่วไป แยกอธิบายได้ ดังนี้ คำว่า อัตตา และ โลก มีความหมาย ๕ นัย คือ (๑) หมายถึงชั้น ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ (๒) หมายถึง อหังการและมมังการวัตถุ คือ เหตุให้เกิดมานะว่าเป็นเราและของเรา (๓) หมายถึง ตนเองและผู้อื่น (๔) หมายถึงชั้นโคจันท์หนึ่งในชั้น ๕ และสิ่งอื่นนอกจากชั้น ๕ (๕) หมายถึงชั้นสันดานที่มีวิญญาณ และไม่มีวิญญาณ พุ.อุ.อ. (บาลี) ๕๕/๓๖๕.

แต่อัตตาในที่นี้ หมายถึง อาตมัน หรือวิญญาณที่เป็นอมตะ เป็นสภาพที่เที่ยง ไม่เปลี่ยนแปลง เป็นนิรันดร์ ดู ทิ.สิ. (ไทย) ๕/๓๐, ๕๔-๕๖/๑๑, ๒๒-๒๓.

^{๕๔} คำว่า กัป แปลว่า กาลกำหนดช่วงระยะเวลา ดังนั้น ๑ กัป จึงมีความยาวนานมากไม่สามารถคำนวณได้ว่ากี่ล้านล้านปี เปรียบเทียบกับภูเขาศิลาแห่งทิเบตใหญ่ มีความยาว ๑ โยชน์(เท่ากับ ๑๖ กม.) กว้าง ๑ โยชน์ สูง ๑ โยชน์ ทุก ๆ ๑๐๐ ปี จะมีคนเอาผ้าเนื้อละเอียดมาลูบภูเขา ๑ ครั้ง ทำอยู่อย่างนี้ จนภูเขานั้นราบเสมอกว่าแผ่นดิน ถึงกระนั้น ก็ไม่สามารถเทียบกัปหนึ่งได้ อนึ่ง กัปนั้น แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. สังวัฏฏกัป หมายถึง ช่วงระยะเวลาที่โลกกำลังเสื่อม แบ่งย่อยออกได้อีก ๓ อย่าง คือ (๑) อาโปสังวัฏฏกัป หมายถึงกัปเสื่อมเพราะน้ำ (๒) เตโชสังวัฏฏกัป หมายถึงกัปเสื่อมเพราะไฟ (๓) วาโยสังวัฏฏกัป หมายถึง กัปเสื่อมเพราะลม

๒. วิวัฏฏกัป หมายถึง ช่วงระยะเวลาที่โลกเริ่มเจริญ กล่าวคือมีดวงอาทิตย์และดวงจันทร์เกิดขึ้น ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๒๘-๑๓๐/๒๑๕-๒๒๑, อ.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๕๖/๓๘๔, อ.จตุกก.ฎีกา. (บาลี) ๒/๑๕๖-๑๕๘/๔๒๑, วิสุทธิ. ๒/๔๐๖/๕๕.

^{๕๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๖/๓๖-๓๗.

พวกที่ ๑ เป็นผู้ได้มานสมาบัติ อาศัยเจโตสมาธิ^{๑๑๑} เพื่อหยั่งรู้ความจริง ระลึกชาติได้หลายชาติ แต่ระลึกไม่ได้ตลอดสาย

พวกที่ ๒ ผู้ที่เป็นนักครรกะและนักอภิปราย^{๑๑๒} ใช้หลักเหตุผลและการคาดคะเนในการหยั่งรู้ความจริง การใช้เหตุผลและการอนุมาน ย่อมมีผลลัพธ์ ๒ ประการ^{๑๑๓} คือ อาจจะผิดก็ได้ หรืออาจจะถูกก็ได้ ไม่มีความแน่นอน แต่ถึงกระนั้น ในเรื่องความถูกหรือผิดตนเองย่อมไม่สามารถทราบความจริงได้ว่า ผิด/ถูก เพราะสาเหตุใด

ดังนั้น เจ้าลัทธิ หรือศาสดาทั้ง ๒ ประเภทนี้ เพราะรู้ไม่ตลอดสาย จึงทำให้ยึดถือผิด และเห็นว่า “อย่างนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นผิด”^{๑๑๔} จึงบัญญัติอดีตและโลกว่าเที่ยงทุกอย่าง ความเห็นผิด ความเข้าใจผิดอย่างนี้ ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา จัดอยู่ในประเภทสัสสตทิฎฐิ

(๒) เอกัจจสัสตวาทะ

๕. ลัทธิที่ถือว่าพระพรหมเที่ยง^{๑๑๕} แต่พวกที่พระพรหมสร้างขึ้นไม่เที่ยง

๖. ลัทธิที่ถือว่าเทวดาพวกอื่นเที่ยง แต่พวกชีวาหาปโทสิกา(พวกที่ต้องจุติ เพราะชอบเล่นสนุกมากเกินไป)ไม่เที่ยง

๗. ลัทธิที่ถือว่าเทวดาพวกอื่นเที่ยง แต่พวกมโนปโทสิกา (พวกที่ต้องจุติ เพราะคิดร้ายต่อกันและกัน)ไม่เที่ยง

^{๑๑๑} สมาธิแห่งจิต กล่าวคือ สมาธิในรูปาวจรจตุตถฌาน ที.สี.อ. (บาลี) ๓๑/๕๗.

^{๑๑๒} ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๓๔/๕๕.

^{๑๑๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๒๘-๔๒๙/๕๓๘-๕๓๙.

^{๑๑๔} อจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๕๓/๒๑๗-๒๑๘

^{๑๑๕} พรหม ในที่นี้ หมายถึง ท้าวมหาพรหมที่เป็นหัวหน้า เทพชั้นพรหมกษัตริย์ทั้งหลาย กล่าวคือ พรหมชั้นปฐมฌานภูมิ (ระดับปฐมฌาน) ๓ ชั้น คือ (๑) พรหมปริตัสซา(พวกบริษัทบริวารมหาพรหม) (๒) พรหมปุโรหิตา(พวกพรหมผู้เป็นปุโรหิตของมหาพรหม) (๓) มหาพรหม(พวกท้าวมหาพรหม) พรหมนอกนั้น ถือว่าเป็นบริวารของท้าวมหาพรหม ที. ม.อ. (บาลี) ๑๒๗/๑๐๕-๑๑๐.

๘. ลัทธิที่ถือว่าตามที่คิดคาดคะเนด้วยเหตุผลว่าอัตตาฝ่ายจิตเที่ยง แต่อัตตาฝ่ายกายไม่เที่ยง

ตั้งแต่ลัทธิที่ ๕ - ๘ เรียกว่า เอกัจจสัสตวาทะ (ลัทธิที่ถือว่าอัตตาและโลกบางอย่างเที่ยง แต่บางอย่างไม่เที่ยง) แนวคิดมิจฉาทิฎฐิเหล่านี้ เกิดมาจากการที่เจ้าลัทธิหรือ ศาสตรา ๒ ประเภท กล่าวคือ

ประเภทที่ ๑ เป็นผู้ได้ฉานสมาบัติ อาศัยเจโตสมาธิ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม กล่าวคือ กลุ่มแรกเป็นบริวารของมหาพรหม ระลึกชาติได้ว่า ครั้งหนึ่งตนเองเคยเกิดเป็นบริวารของท้าวมหาพรหม ซึ่งเป็นพระเจ้า เป็นพระบิดา เป็นผู้ยิ่งใหญ่ เป็นผู้สร้างสรรพสิ่ง มหาพรหมนั้น ดำรงอยู่อย่างนั้น ไม่เปลี่ยนแปลง คงที่ เป็นนิรันดร์ แต่พวกที่มหาพรหมสร้างขึ้นมาไม่เที่ยง และกลุ่มที่สอง บางคนระลึกชาติได้ว่า ครั้งหนึ่ง ตนเองเคยเกิดเป็นเทวดาพวกหนึ่ง ชื่อว่า จิฆาชาปโทสิกา คือ พวกที่ต้องจุติเพราะชอบเล่นสนุกสนานเฮฮาเกินเวลา แต่เทวดาพวกอื่นที่ไม่ชอบเล่นสนุกสนานเฮฮาเกินเวลา ยังไม่จุติ และ บางคนระลึกชาติได้ว่า ครั้งหนึ่ง ตนเองเคยเกิดเป็นเทวดาอีกพวกหนึ่ง ชื่อว่า มโนปโทสิกา คือพวกที่ต้องจุติเพราะคิดร้ายต่อกันและกัน แต่เทวดาพวกอื่นที่ไม่คิดร้ายต่อกันและกันยังไม่จุติ เจ้าลัทธิ หรือศาสดาทั้ง ๒ ประเภทนั้น ระลึกชาติได้เพียงเท่านั้น ถัดจากนั้นระลึกไม่ได้

ประเภทที่ ๒ ผู้ที่เป็นนักตรรกะ และนักอภิปรัชญา ใช้หลักเหตุผลและการคาดคะเนเห็นว่า ร่างกายส่วนที่เป็นรูปธรรมนั้น ไม่เที่ยง แต่จิต หรือ มโน หรือ วิญญาณนั้นเที่ยง

เจ้าลัทธิ หรือ ศาสดาทั้ง ๒ ประเภทนี้ เพราะรู้ไม่ตลอดสาย จึงทำให้เกิดความเข้าใจผิด บิดถือนผิด และเห็นว่า อย่างนี้เท่านั้นจริง (สิ่งที่ตนเองรู้เท่านั้นจริง) อย่างอื่นผิด (สิ่งที่ผู้อื่นรู้นอกเหนือไปจากนี้ถือว่าผิด) จึงบัญญัติอัตตาและโลกว่าบางอย่างเที่ยง แต่บางอย่างไม่เที่ยง ความเห็นผิด ความเข้าใจผิดอย่างนี้ ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา จัดอยู่ในประเภทสัสสตทิฎฐิ

(๓) อันตานั้นดิกวาทะ

๙. ลัทธิที่ถือว่าโลกมีที่ สุด^{๙๙} (มีขอบเขตกำหนดได้)

๑๐. ลัทธิที่ถือว่าโลกไม่มีที่ สุด

๑๑. ลัทธิที่ถือว่าโลก มีที่สุดเฉพาะด้านบนกับด้านล่าง ส่วนด้านกว้างหรือ
ด้านขวางไม่มีที่ สุด

๑๒. ลัทธิที่ถือว่าเอาตามความคาดคะเนว่าโลกมีที่ สุดก็ไม่ใช่ไม่มีที่ สุดก็ไม่ใช่^{๑๐๐}

ตั้งแต่ลัทธิ ๙- ๑๒ เรียกว่า อันตานั้นดิกวาทะ (ลัทธิที่ถือว่าโลกทั้งมีที่ สุด
และไม่มีที่ สุด) แนวคิดมิจฉาทิฎฐิเหล่านี้ เกิดมาจากการที่สมณพราหมณ์ผู้ที่เป็นเจ้า
ลัทธิ หรือ ศาสดาทั้ง ๒ จำพวก กล่าวคือ

พวกที่ ๑ เป็นฆานลาภีบุคคล อาศัยความรู้ที่เกิดมาจากอำนาจสมาธิ แล้วถึง
ความจริง แบ่งย่อยได้อีก ๓ จำพวก คือ พวกแรก มีความเห็นว่า โลกนี้ มีสัณฐานกลม
พวกที่สอง มีความเห็นตรงข้ามกับพวกแรกว่า โลกนี้ไม่มีที่ สุด หาที่สุดไม่พบ พวกที่
สาม มีความเห็นตรงข้ามกับทั้ง ๒ พวกข้างต้นว่า โลกนั้น มีที่สุดเฉพาะด้านบนกับด้าน
ล่าง ส่วนด้านกว้างไม่มีที่ สุด

พวกที่ ๒ ผู้ที่เป็นนักตรรกะ และนักอภิปรัชญา มีทัศนะตรงข้ามกับทั้ง ๓
พวกข้างต้น โดยใช้หลักเหตุผลและการคาดคะเนเอาเอง แต่ไม่กล้ายืนยัน กล่าวชัดสาย
ไม่ตายตัวว่า โลกมีที่ สุดก็ไม่ใช่ ไม่มีที่ สุดก็ไม่ใช่ ลัทธิเหล่านี้ เป็นมิจฉาทิฎฐิ ซึ่งจัด
อยู่ในประเภทสัสสตทิฎฐิ และอุจเฉททิฎฐิ กล่าวคือ ถ้าถือว่า โลกไม่มีที่ สุด ก็มีแนวโน้ม
ไปทางสัสสตทิฎฐิ ถ้าถือว่าโลกมีที่ สุด ก็มีแนวโน้มไปทางอุจเฉททิฎฐิ แต่ถือว่าโลก มี
ที่สุดเฉพาะด้านบนกับด้านล่าง ส่วนด้านกว้างหรือด้านขวางไม่มีที่ สุด ก็มีแนวโน้มไป

^{๙๙} คำว่า ที่สุด ในที่นี้ หมายถึง ขอบเขตของโลก ทั้งเบื้องบน เบื้องล่างและตามขวาง ซึ่งเป็นข้อที่
ยกขึ้นโต้แย้งกันว่า โลกมีขอบเขตจำกัด หรือไม่มีขอบเขตจำกัด ที.สี. อ. (บาลี) ๕๔/๑๐๖.

^{๑๐๐} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๓๗/๓๖-๓๗.

ทางสัตสตทิกฐิ และอุจเจตทิกฐิ และถ้าถือว่า โลกมีที่สุคก็ไม่ใช่ ไม่มีที่สุคก็ไม่ใช่ ก็มี
แนวโน้มน้ไปทางสัตสตทิกฐิ และอุจเจตทิกฐิ

(๔) อมราวิกเขปวาทะ

๑๓. ลัทธิที่ปฏิเสธว่า อย่างนี้ก็ไม่ใช่ อย่างนั้นก็ไม่ใช่ อย่างอื่นก็ไม่ใช่ จะว่า
ไม่ใช่ก็มีใช่ จะว่ามีใช่ไม่ใช่ ก็มีใช่ เพราะเกรงว่าจะพูดเท็จ
๑๔. ลัทธิที่ปฏิเสธตามแบบลัทธิที่ ๑๓ เพราะเกรงว่าจะบิดถ้อผิดๆ
๑๕. ลัทธิที่ปฏิเสธตามแบบลัทธิที่ ๑๓ เพราะเกรงว่าจะถูกซักถาม
๑๖. ลัทธิที่ปฏิเสธตามแบบลัทธิที่ ๑๓ และไม่ยอมรับหรือยืนยันอะไรเลย
เพราะไม่รู้จริง

ตั้งแต่ลัทธิ ๑๓-๑๖ เรียกว่า อมราวิกเขปวาทะ^{๑๑๑} คือลัทธิที่พูดหลบเลี่ยง
ไม่แน่นอนตายตัว แนวคิดมิจนาทิกฐิเหล่านี้ เกิดมาจากความที่สมณพราหมณ์ผู้เป็นเจ้าของ
ลัทธิ หรือ ศาสดาบางท่าน ไม่รู้ซัดตามความเป็นจริงว่า สิ่งนี้ เป็นกุศล หรือ เป็นอกุศล
เขาจึงไม่กล้ายืนยัน เพราะกลัวจะตอบผิด และเมื่อถูกซักถามในประเด็นปัญหานั้นๆ จึง
กล่าวหลบเลี่ยงไม่แน่นอนตายตัวว่า อย่างนี้ก็ไม่ใช่ อย่างนั้นก็ไม่ใช่ อย่างอื่นก็ไม่ใช่
จะว่าไม่ใช่ก็มีใช่ จะว่ามีใช่ไม่ใช่ ก็มีใช่ บางท่าน ไม่รู้ตามความเป็นจริง จึงไม่กล้ายืนยัน
เพราะถ้าตอบถูก ตนเองจะดีใจ ถ้าตอบผิด ก็เกรงว่า จะไม่ชอบใจ เพราะไม่
ต้องการการยึดติดความรู้สึกทั้ง ๒ อย่าง จึงกล่าวหลบเลี่ยงไม่แน่นอนตายตัว... บางท่าน
เพราะกลัวว่าจะถูกบัณฑิต ผู้มีปัญญาลึกซึ้ง ชำนาญการโต้วาทะซักถาม จึงกล่าวหลบ
เลี่ยงไม่แน่นอนตายตัว... และบางท่าน เพราะตนเองโง่ จึงกล่าวหลบเลี่ยงไม่แน่นอน
ตายตัว...

ลัทธิอมราวิกเขปวาทะ การพูดหลบเลี่ยง ไม่แน่นอนตายตัว ความเห็นผิด
ประเภทนี้ ก็มีแนวโน้มน้ไปทางสัตสตทิกฐิ และอุจเจตทิกฐิ

^{๑๑๑} ที.สี.อ. (บาลี) ๖๑/๑๐๖.

(๕) อธิจสมุปป็นนวาทะ

๑๗. ลัทธิที่ถือว่า สิ่งต่างๆ เกิดขึ้นเองโดยไม่มีเหตุปัจจัย เคยเกิดเป็นอสังขยัตถ์ (พรหมพวกหนึ่งที่มีแต่รูป ไม่มีสัญญา)

๑๘. ลัทธิที่ถือว่าตามที่คิดคาดคะเนด้วยเหตุผลว่า สิ่งต่างๆ เกิดขึ้นเองโดยไม่มีเหตุปัจจัย

ตั้งแต่ลัทธิ ๑๗-๑๘ เรียกว่า อธิจสมุปป็นนวาทะ คือ ลัทธิที่ถือว่า สิ่งต่างๆ เกิดขึ้นลอยๆ เป็นลัทธิความบังเอิญ แนวคิดมีจกาทิฎฐิเหล่านี้ เกิดมาจากความที่สมณพราหมณ์ผู้ที่เป็นเจ้าลัทธิ หรือ ศาสตรา ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

พวกที่ ๑ เป็นผู้ได้มานสมบัติ อาศัยเจโตสมาธิ ระลึกชาติได้ว่า ตนเองเคยเกิดเป็นอสังขยัตถ์ (มีแต่รูปขันธ์) ถัดจากนั้นระลึกไม่ได้

พวกที่ ๒ ผู้ที่เป็นนักตรรกะ และนักอภิปราย ใช้หลักเหตุผลและการคาดคะเนเอาเอง เพราะอำนาจของสมาธิมีขอบเขตจำกัด ไม่รู้ตลอดสาย หรือไม่รู้ครอบคลุม และเพราะอาศัยหลักเหตุผลและการคาดคะเนเอาเอง ไม่ได้รู้แจ้งตามความเป็นจริง ลัทธินี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อเหตุกวาทะ^{๑๑๑} คือ ลัทธิที่ถือว่า สิ่งต่างๆ เกิดขึ้นเองโดยไม่มีเหตุปัจจัย ความเห็นผิดเช่นนี้ จัดอยู่ในประเภทอุจเฉททิฎฐิ

^{๑๑๑} อธิจสมุปป็นนวาทะ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อเหตุกวาทะ คือ ลัทธิที่เชื่อว่าอัตตาและโลกเกิดขึ้นเอง มิได้อาศัยเหตุอะไร เป็นลัทธิความบังเอิญ ซึ่งมีความหมายคล้ายคลึงกับลัทธิของครูมกขลิโคสาล จัดอยู่ในประเภท นัตถิกวาทะ คือ เห็นว่าไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย คือ ตัถ์จะบริสุทธี ก็บริสุทธีเอง จะเศร้าหมอง ก็เศร้าหมองเอง ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๗/๒๓-๒๔, ส.นิ.อ. (บาลี) ๒/๑๗/๔๐, พ.อุ.อ. (บาลี) ๕๕-๕๖/๓๓๐, อ.จ.ต.อ. (บาลี) ๒/๖๖/๒๐๒.

อุปรัตนกับปิณฑะแบ่งย่อยออกเป็น ๔๔ ลัทธิ ดังนี้

(๖) สัตตัญญิวาทะ

๑๙. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาที่มีรูป(อาศัยรูปอยู่) มีสัตตัญญา(ความรู้
ลึกซึ้งละเอียด)

๒๐. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาที่ไม่มีรูป มีสัตตัญญา

๒๑. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาทั้งที่มีรูป และไม่มีรูป มีสัตตัญญา

๒๒. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาที่มีรูปก็มีใจ ไม่มีรูปก็มีใจ (พูดไม่
ได้ว่ามีรูปหรือไม่มีรูป) มีสัตตัญญา

๒๓. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาที่มีที่สุด มีสัตตัญญา

๒๔. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาที่ไม่มีที่สุด มีสัตตัญญา

๒๕. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาทั้งที่มีที่สุด และที่ไม่มีที่สุด มีสัตตัญญา

๒๖. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาที่มีที่สุดก็มีใจ ไม่มีที่สุดก็มีใจ (พูด
ไม่ได้ว่ามีที่สุดหรือไม่มีที่สุด) มีสัตตัญญา

๒๗. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตามีสัตตัญญาอย่างเดียวกัน มีสัตตัญญา

๒๘. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตามีสัตตัญญาต่างกัน มีสัตตัญญา

๒๙. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตามีสัตตัญญาเล็กน้อย

๓๐. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตามีสัตตัญญาประมาณไม่ได้

๓๑. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาที่มีความสุขอย่างเดียว มีสัตตัญญา

๓๒. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาที่มีทุกข์อย่างเดียว มีสัตตัญญา

๓๓. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาที่มีทั้งสุข และทุกข์ มีสัตตัญญา

๓๔. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาที่มีทุกข์ก็มีใจ มีสุขก็มีใจ มีสัตตัญญา

ในลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้วอตัวยังมีสัตตัญญาเหลืออยู่ คำว่า สัตตัญญา ใน
ที่นี่ ไม่ได้หมายถึงความจำได้หมายรู้อย่างธรรมดา แต่หมายถึงภาวะที่เป็นความรู้สึกรู้

ขึ้นละเอียดย^{๓๓} และหลักคำสอนของลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาที่มีความสุขอย่าง
เดิวนั้น พระพุทธเจ้าตรัสเล่าว่า พระองค์เคยเสด็จไปถามสมณพราหมณ์เหล่านั้นว่าท่าน
รู้เห็นอัตตาและโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียวตลอด ๑ วัน ตลอด ๑ คิน หรือเปล่า? ท่านรู้วิธี
การปฏิบัติเพื่อเข้าถึงและเคยเห็นทิวาผู้ที่บังเกิดในโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียว สมณ
พราหมณ์เหล่านั้น ตอบว่าตนไม่รู้ ไม่เคยเห็น ด้วยเหตุนี้ พระองค์ จึงตรัสว่า คำพูดของ
สมณพราหมณ์เหล่านี้เลื่อนลอย ขาดเหตุผลที่จะจูงใจฝ่ายตรงข้ามให้เชื่อถือได้ หรือยิน
ยอมได้ เปรียบเสมือนชายผู้หลงรักหญิงงาม ..คนสร้างบันไดเพื่อขึ้นปราสาท^{๓๔}

(๗.) อสัณญิวาทะ

๓๕. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาที่มีรูป ไม่มีสัณญา
๓๖. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาที่ไม่มีรูป ไม่มีสัณญา
๓๗. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาทั้งที่มีรูป และไม่มีรูป ไม่มีสัณญา
๓๘. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาที่มีรูปก็มีใจ ไม่มีก็มีใจ ไม่มีสัณญา
๓๙. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาที่มีที่สุด ไม่มีสัณญา
๔๐. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาที่ไม่มีที่สุด ไม่มีสัณญา
๔๑. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาทั้งที่มีที่สุด และที่ไม่มีที่สุด ไม่มี
สัณญา
๔๒. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาที่มีที่สุดก็มีใจ ไม่มีที่สุดก็มีใจ ไม่มี
สัณญา

^{๓๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๒๗/๗๒, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/ ๓๕๖/๔๒๐, ๓๔๑/๓๕๔-๓๕๕. ม.ธ. (ไทย)
๑๔/๒๒/๒๕-๓๐, อ.ศ.ศ.ค. (ไทย) ๒๓/๔๔/๖๗.

^{๓๔} ข้อปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียวของพวกอเจลกะ คือ การงดเว้นจากการฆ่า
สัตว์ ถักทอผ้า ประพฤติผิดในกาม การพูดเท็จ การดื่มสุรามรัย และการบำเพ็ญตบะอย่างใดอย่างหนึ่ง พระ
พุทธเจ้า ทรงปฏิเสธหลักการนี้ เพราะผู้ปฏิบัติในวิธีการนี้ ย่อมเป็นไปไม่ได้ที่จะมีทั้งความสุขและความทุกข์
ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๗๔/๓๒๔-๓๒๖.

ใน อสัญญีวาทะ (ลัทธิที่เห็นว่าไม่มีสัญญา)^{***} หมายความว่า ลัทธินี้ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาทุกประเภทไม่มีสัญญา คือดับสัญญา เหมือนสัญญาสัตตาพรหม^{***} ที่บังเกิดในพรหมโลกด้วยอำนาจตุณณาน โดยมีเพียงรูปร่างกาย แต่ไม่มีจิต

(๘.) แนวสัญญินาสัญญีวาทะ

๔๓. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาที่มีรูป มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่(พูดไม่ได้ว่ามีสัญญาหรือไม่มีสัญญา)
๔๔. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาที่ไม่มีรูป มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญา ก็มิใช่
๔๕. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาทั้งที่มีรูป และไม่มีรูป มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่
๔๖. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาที่มีรูปก็มิใช่ ไม่มีก็มิใช่ มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่
๔๗. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาที่มีที่สุดมีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่
๔๘. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาไม่มีที่สุด มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่
๔๙. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาทั้งที่มีที่สุด และที่ไม่มีที่สุด มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่
๕๐. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อัตตาที่มีที่สุดก็มิใช่ ไม่มีที่สุดก็มิใช่ มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่^{***}

^{***} ที.ที.(ไทย) ๕/๔๒๕-๔๒๖/๑๘๗-๑๘๘, ที.ที. ฎีกา.(บาลี) ๒/๔๒๕/๔๕๓.

^{***} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๒๗/๗๒, ที.ป.(ไทย) ๑๑/๓๕๕/๔๒๐, ๓๔๑/๓๕๕-๓๕๕.

^{***} ที.ที.(ไทย) ๕/๘๑-๘๒/๓๓-๓๔, อภิ.วิ.(ไทย) ๓๕/๕๕๕/๖๑๔-๖๑๕.

ในเนวสัญญานาสัญญาวาทะ (ลัทธิที่เห็นว่าจะว่ามีสัญญาหรือไม่ใช่ จะว่าไม่มีสัญญาหรือไม่ใช่) หมายความว่า ลัทธินี้ถือว่า หลังจากตายแล้ว อตฺตาทุกประเภทไม่สามารถกล่าวได้ว่ามีสัญญาหรือไม่มีสัญญา เพราะเป็นสัญญานั่นละเอิบค

(๕.) อุจเฉทวาทะ

๕๑. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อตฺตาของมนุษย์และสัตว์ ตายแล้วขาดสูญ

๕๒. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อตฺตาที่เป็นทิพย์ ชั้นกามาพจร ขาดสูญ

๕๓. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อตฺตาที่เป็นทิพย์ มีรูปสำเร็จทางใจ ขาดสูญ

๕๔. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อตฺตาที่เป็นอาภาสอันจุยจกณะ (อตฺตาที่ได้รูปฌาน กำหนดอากาศที่ไม่มีที่สุดเป็นอารมณ์) ขาดสูญ

๕๕. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อตฺตาที่เป็นวิญญานจุยจกณะ (อตฺตาที่ได้รูปฌาน กำหนดวิญญานที่ไม่มีที่สุดเป็นอารมณ์) ขาดสูญ

๕๖. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อตฺตาที่เป็นอาภิญญายกณะ (อตฺตาที่ได้รูปฌาน กำหนดความไม่มีอะไรเป็นอารมณ์) ขาดสูญ

๕๗. ลัทธิที่ถือว่า หลังจากตายแล้ว อตฺตาที่เป็นเนวสัญญานาสัญญายกณะ (อตฺตาที่ได้รูปฌาน กำหนดสภาวะที่เป็นสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่เป็นสัญญา ก็ไม่ใช่เป็นอารมณ์) ขาดสูญ

ในอุจเฉทวาทะ ลัทธิที่เห็นว่าขาดสูญ หมายความว่า ลัทธินี้ถือว่า หลังจากตายแล้ว อตฺตาทุกประเภทขาดสูญหมด กล่าวคือ ตายแล้วไม่มีการเกิดใหม่^{***} เป็นแนวคิดเชิงวัตถุนิยม ที่ทำให้หมกมุ่นในกามสุข

^{***} ที.ที.อ. (บาลี) ๘๔/๑๑๐.

(๑๐) ทิฏฐธัมมนิพพานวาทะ

๕๘. ลัทธิที่ถือว่า ความเพียบพร้อมด้วยกามคุณ ๕ เป็นนิพพานในปัจจุบัน

๕๙. ลัทธิที่ถือว่า ความเพียบพร้อมด้วยปฐมฌาน เป็นนิพพานในปัจจุบัน

๖๐. ลัทธิที่ถือว่า ความเพียบพร้อมด้วยทุติยฌาน เป็นนิพพานในปัจจุบัน

๖๑. ลัทธิที่ถือว่าความเพียบพร้อมด้วยตติยฌาน เป็นนิพพานในปัจจุบัน

๖๒. ลัทธิที่ถือว่าความเพียบพร้อมด้วยจตุตถฌาน เป็นนิพพานในปัจจุบัน

ในคำสอนของทิฏฐธัมมนิพพานวาทะ หมายถึง ลัทธิที่ถือว่าความสุขที่เกิดจากกามและฌานเป็นนิพพานในปัจจุบัน*** กล่าวคือ บุคคลเหล่านี้ ถือความสุขบางอย่างว่าเป็นนิพพานในปัจจุบัน โดยบัญญัติความสุขอันเกิดแต่กามคุณทั้ง ๕ และความสุขที่เกิดจากฌาน ด้วยเหตุนี้ คำว่า “นิพพาน” ในลัทธิ ๕๘-๖๒ นี้ หมายถึง พวกที่ถือความสุขอันเกิดจากการได้เสพวัตถุหรือได้บรรลุความสุขทางจิตและเข้าใจว่า ตนได้รับความสุขสุดยอด(Climax Happiness) เพราะเหตุนี้ๆ แต่ความสุขประเภทนี้ ก็ถูกกลุ่มอื่นปฏิเสธ เพราะเห็นว่ายังเป็นความสุขที่หยาบ เปลี่ยนแปลงได้ ไม่แน่นอน ส่วนความสุขที่เกิดจากฌานโดยไม่ต้องอาศัยกามสุขนั้น ประสงค์กว่า ลัทธิของกลุ่มนี้ ก็ถูกกลุ่มอื่นๆปฏิเสธอีก ความเห็นอย่างนี้ ถือว่า เป็นมิจจาทิฏฐิ ซึ่งจัดอยู่ในประเภทสัสสตทิฏฐิ เพราะยึดมั่น ถือมั่นความความเห็นนี้เท่านั้นจริง ความเห็นอย่างอื่นผิด ในประเด็นปัญหาเรื่องกามสุขและฌานสุขนั้น ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ถือว่าความสุขประเภทนี้ ยังไม่แน่นอน เปลี่ยนแปลงได้ เพราะเกิดจากการปรุงแต่ง ยังมีความสุขที่ละเอียดประณีตกว่านี้ นั่นคือพระนิพพาน อันเป็นยอดบรมสุข ไม่เปลี่ยนแปลง คงที่ เป็นที่สุดแห่งทุกข์

*** ลัทธิที่ถือว่า สามารถบรรลุนิพพาน หรือสามารถดับทุกข์ได้โดยง่ายในอภิปหานี้ เป็นความเข้าใจของพวกที่เห็นความเพริศเพริศจากกามคุณว่าเป็นนิพพาน หรือเห็นความสุขจากฌานว่าเป็นนิพพาน ที.ที. (ไทย) ๕/๕๓-๕๔/๓๖-๓๘, ที.ที.อ. (บาลี) ๕๖/๑๑๒.

ทฤษฎีทั้ง ๖๒ นี้เป็นทฤษฎีทางอภิปรายที่มีอยู่ในอินเดีย ทั้งก่อนและร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้า มีทั้งหมด ๖๒ ทฤษฎี พระพุทธองค์ทรงยกขึ้นมาแสดงเพื่อยืนยันว่าพระองค์ทรงรู้ทฤษฎีดังกล่าวอย่างแจ่มแจ้งและทรงแสดงพรหมชาลสูตร^{๓๖}ครอบคลุมทฤษฎีเหล่านั้นทั้งหมดเปรียบเสมือนชาวประมงใช้แหทอดคลุมปลาในแอ่งน้ำเล็กๆไว้ได้ทั้งหมด ฉะนั้น ด้วยเหตุนี้ พระองค์ จึงตรัสว่า เป็นทฤษฎีที่ยังไม่สมบูรณ์ ซึ่งพวกสมณพราหมณ์ทั้งหลาย ผู้ที่เป็นเจ้าลัทธิ หรือ ศาสตาดังขึ้นเพราะอาศัยศรัทธา การอนุমান และอาศัยญาณ (ซึ่งเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบความจริง) แต่เพราะรู้ไม่ตลอดสาย จึงทำให้เกิดการหลงผิดยึดติดกับทฤษฎีของตนเอง ทั้งไม่มีปัญญาสลักออก จะเห็นได้จากพุทธพจน์ที่ว่า

ภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์เหล่าใด กำหนดขันธส่วนอดีตก็ดี หรือทั้งอดีตทั้งอนาคตก็ดี มีความเห็นคิดเป็นส่วนหนึ่งแล้ว กล่าวคำแสดงทฤษฎีต่างๆ ประการ ทั้งหมดทุกเหล่า ย่อมกล่าวเพราะอาศัยลัทธิใดลัทธิหนึ่งในทฤษฎี ๖๒ อย่างนี้ ไม่นอกไปจากนี้เลย เขาเหล่านั้นถูกทฤษฎี ๖๒ อย่าง ครอบทับ เป็นเหมือนปลาติดอยู่ในอวน ถูกแวดล้อมให้อยู่แต่ภายในวงนี้เท่านั้น เมื่อสุกก็สุก แต่ภายในวงนี้ เช่นเดียวกับนายประมง หรือลูกมือแห่งนายประมงผู้ฉลาด ทอดครอบห้วงน้ำน้อยทั้งหมดด้วยอวน โดยตั้งใจว่า สัตว์ตัวใหญ่ทุกๆ ตัวในห้วงน้ำนี้ เราจักทำให้้อยู่ภายในอวนทุกๆ ตัว... ภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตรู้ทฤษฎี ๖๒

^{๓๖} พรหมชาละ หมายถึง ข่ายแห่งสหพัฒนาอันประเสริฐ คำว่า พรหม ในที่นี้ ไม่ได้หมายถึง พระพรหม หรือ เจ้าลัทธิ ศาสตาทันที และพระสูตรนี้ ยังมีชื่อเรียกแทนกันได้อีก ๔ อย่าง คือ

(๑) อรรถชาละ ชื่อว่า ข่ายแห่งประโยชน์ เพราะพระพุทธองค์ทรงแจกแจงประโยชน์ในโลกนี้และประโยชน์ในโลกหน้าอันเป็นจุดขายไว้

(๒) ธรรมชาละ ชื่อว่า ข่ายแห่งธรรม เพราะพระองค์ตรัสถึงแบบแผนและลัทธิธรรมเนียมอันเป็นจุดขายไว้

(๓) ทฤษฎีชาละ ชื่อว่า ข่ายแห่งทฤษฎี เพราะพระองค์ทรงแจกแจงทฤษฎี ๖๒ ประการอันเป็นจุดขายที่ผูกมัดผู้ที่มีความเชื่อในลัทธิเหล่านั้นไว้

(๔) สังคัมภีร์ ชื่อว่า คำราชัยสงคราม เพราะผู้ที่ฟังสูตรนี้แล้วสามารถพิชิต เทวบุตร มาร มัจจุร และกิลิณมาร ได้ ดู ที.ที.อ.(บาลี) ๑๔๘/๑๑๕.

อย่างนี้ชัดเจนว่า เป็นฐานที่ตั้งของทฤษฎี ซึ่งเมื่อใครจับไว้ ถือไว้อย่างนั้น ๆ แล้ว
ย่อมมีคติ มีภพเบื้องหน้า เป็นอย่างนั้นๆ ตลาคคเห็นอย่างนั้นชัดเจนยิ่ง เพราะรู้
ชัดจึงไม่ยึดมั่น เพราะไม่ยึดมั่น จึงสงบ เยือกเย็นภายในเฉพาะตน และครัสขำว่า
ธรรมะนี้ เป็นสภาวะที่ลึกซึ้ง เห็นยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต คาคคเนเอา
ด้วยเหตุผลไม่ได้ ละเอียดยุติได้เฉพาะบัณฑิต

สมณพราหมณ์ผู้มีทฤษฎีเหล่านี้ ไม่รู้ความจริง บัญญัติทฤษฎีเหล่านี้ขึ้นตาม
ความเข้าใจของตนเอง เป็นการแส่หาการคั่นรณของคนมีคัมภีร์ คือ ความ
ทะยานอยากในสิ่งอันน่าใคร่น่าปรารถนาผ่านทางอายตนะ ๖ คือ ตา หู จมูก
ลิ้น กาย ใจ เมื่อคัมภีร์เป็นปัจจัยจึงมีอุปาทาน(ความยึดมั่น) เมื่อมีอุปาทานเป็น
ปัจจัย จึงมีภพ(ความมีความเป็น) เมื่อภพมีจึงมีชาติ (ความเกิด) เมื่อมีชาติเป็น
ปัจจัยจึงมีชรา (ความแก่) มรณะ(ความตาย) โสกะ(ความเศร้าโศก) ปริเทวะ
(ความคร่ำครวญ) ทุกข์(ความไม่สบายกาย) โทมนัส(ความไม่สบายใจ) และ
อุปายาส(ความคับแค้นใจ) ทฤษฎีเหล่านี้ ไม่ใช่ทางพ้นทุกข์ แต่กลับทำให้ผู้
เชื่อถือต้องประสบทุกข์เหมือนปลาติดตาข่าย^{***}

ความเห็นผิดเหล่านี้ เป็นความเห็นที่รกรักฏ เป็นความเห็นอย่างกันดาร เป็น
ความเห็นที่เป็นเลี่ยนหนาม เป็นความเห็นที่กวดแกว่ง เป็นความเห็นเครื่องผูกสัตว์ไว้
เป็นไปกับด้วยทุกข์ เป็นไปกับด้วยความลำบาก เป็นไปกับด้วยความคับแค้น เป็นไป
กับด้วยความเร่าร้อน ไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับสนิท เพื่อ
สงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อครัสรู้ เพื่อนิพพาน^{***} ทฤษฎีทุกประเภทดังที่กล่าวแล้วข้าง
ต้น สรุปลงในมิจฉาทฤษฎี ๒ เหล่านี้ คือ สัสสตทฤษฎีและอุจเจททฤษฎี และทฤษฎีเหล่า
นั้น เกิดขึ้นเพราะยึดมั่น ถือนั่นในอุปาทานขั้น ๕^{***} และมองไม่เห็นอนิจจัง (ความไม่
เที่ยง) ทุกข์ (ความเปลี่ยนแปลง ไม่คงที่) และอนัตตา(ความไม่มีอัตตาตัวตนที่แท้จริง)

^{***} ที.ที. (ไทย) ๘/๒๘-๑๐๔/๑๑-๓๘.

^{***} ม.ม. (ไทย) ๑๓/ ๒๔๕-๒๔๖/๒๐๖-๒๐๘.

^{***} ส.ช. (ไทย) ๑๖/๒๑๒,๒๑๔-๒๑๕,๒๒๔-๒๔๕,๖๐๖-๖๑๑/๓๑๖-๓๑๗,๓๖๕-๓๖๘/๒๕๐-

๒๕๔, อ.ท.ท. (ไทย) ๒๔/๕๓/๒๑๖-๒๑๘.

สมณพราหมณ์ หรือนักปราชญ์ นักวิชาการทั้งหลาย ผู้มีความยินดี ภูมิใจใน
ความเห็นของตัวเอง ย่อมถูกทฤษฎีที่กลุ่มรวม^{๓๓}ครอบงำ ทำให้มองไม่เห็นโทษแห่งทฤษฎี
ของตนเอง ย่อมก่อให้เกิดความทุกข์ ความเคียดแค้นใจ เพราะไม่มีปัญญาสลัดออก
เปรียบเสมือนปลาติดในอวนไม่มีทางหลุดออกไปได้ ฉะนั้น แต่บัณฑิตผู้มีปัญญา ย่อม
ไม่ยินดี ภูมิใจ ยึดติดในความเห็นต่างๆ ดังนั้น จึงไม่มีความเคียดแค้นใจ เพราะเห็นแจ้ง
ทฤษฎีเหล่านั้นตาม เป็นจริง

๒.๓ โทษของมิจนาทฤษฎี

มิจนาทฤษฎีถือว่าเป็นพื้นฐานแห่งความเกิดขึ้นของชั่วร้ายหรือบาปอกุศลทั้ง
หลาย และเป็นตัวทำลายคุณธรรม หรือ บุญกุศลทั้งปวงให้เสื่อมไป ดังพุทธพจน์ที่ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เหตุให้อกุศล
ธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น ก็เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เป็นไปเพื่อความเจริญ
ไพบุลย์ยิ่งขึ้นเหมือนมิจนาทฤษฎีนี้ เมื่อเป็นมิจนาทฤษฎีอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด
ก็เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เป็นไปเพื่อความเจริญไพบุลย์ยิ่งขึ้น^{๓๔} . . . เรา
ไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เหตุให้อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น ก็ไม่เกิดขึ้น
หรือที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เสื่อมไปเหมือนมิจนาทฤษฎีนี้ เมื่อเป็นมิจนาทฤษฎี กุศล

^{๓๓} ทฤษฎีที่กลุ่มรวม ในที่นี้ หมายถึง ทฤษฎี ๑๘ ประการ คือ (๑) ทฤษฎีผิด (๒) การตกอยู่ในทฤษฎี (๓) ความรักชู้คือทฤษฎี (๔) ความกัณการคือทฤษฎี (๕) เสียนหนามคือทฤษฎี (๖) ความคั่นรณคือทฤษฎี (๗) ความผูกคือทฤษฎี (๘) ถูกตร คือทฤษฎี (๙) ความคับแค้น คือทฤษฎี (๑๐) ความกังวลคือทฤษฎี (๑๑) เครื่องจองจำคือทฤษฎี (๑๒) หว คือทฤษฎี (๑๓) อนุสัย คือทฤษฎี (๑๔) ความเคียด คือทฤษฎี (๑๕) ความเร้าร้อน คือทฤษฎี (๑๖) เครื่องร้อยรัด คือทฤษฎี (๑๗) ความยึดมั่น คือทฤษฎี (๑๘) ความถือมั่นคือทฤษฎี ดู พ.ป. (ไทย) ๒๕/๑๒/๔๐, อ.ทศก.อ. (บาลี) ๓/๕๖/๓๖๕, พ.ป.อ. (บาลี) ๑๒๗-๑๒๘/๕๓.

^{*} มิจนาทฤษฎีในที่นี้ หมายถึง ทฤษฎี ๖๒ ประการ อ.เจก.อ. (บาลี) ๑/๒๕๘/๔๒๒.

^{๓๔} ที.ป. (ไทย) ๑๑/๓๖๐/๔๓๕-๔๓๖, อ.เจก.ก. (ไทย) ๒๐/๒๕๘/๓๘, อ.ทศก. (ไทย) ๒๔/๑๑๔/๒๕๕.

ธรรมที่ยังไม่เกิด ก็เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เสื่อมไป^{๒๒๒} เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เหตุให้ มิจฉาทิฎฐิที่ยังไม่เกิดขึ้น ก็เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เป็นไปเพื่อความเจริญยิ่งขึ้นเหมือนอโยนิโสมนสิการ เมื่อมนสิการไม่แบบคาย มิจฉาทิฎฐิที่ยังไม่เกิด ก็เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เป็นไปเพื่อความเจริญยิ่งขึ้น ^{๒๒๓}

ตามนัยพุทธพจน์ที่กล่าวข้างต้น ซึ่งให้เห็นว่า ความเห็นผิด ความเข้าใจผิด เป็นรากเหง้า หรือเป็นบ่อเกิดของอกุศลหรือความชั่วทุกประการ เมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเป็นตัวทำลายและเป็นอุปสรรคขวางกั้นความดีงามหรือคุณธรรมทุกอย่างและผู้ที่เป็นมิจฉาทิฎฐิ ตนเองเป็นมิจฉาทิฎฐิ ชักชวนคนอื่นให้เป็นมิจฉาทิฎฐิ เป็นผู้มีความพอใจความเป็นมิจฉาทิฎฐิและสรรเสริญความเป็นมิจฉาทิฎฐินั้น ถือได้ว่าเป็นคนชั่วยิ่งกว่าคนชั่วอีก^{๒๒๔} การสมาคมกับบุคคลเช่นนี้ ย่อมนำมาซึ่งความเดือดร้อนเสียหาย และสำหรับพระภิกษุสามเณร ถ้ารูปใดเป็นมิจฉาทิฎฐิ ย่อมมีไม่ความเจริญในพระธรรมวินัย กล่าวคือ คราบเก่าที่ยังเป็นมิจฉาทิฎฐิ ย่อมไม่สามารถบรรลุมรรคและมรรคผลนิพพานได้^{๒๒๕} เพราะเหตุที่มิจฉาทิฎฐิเป็นธรรมที่เลวทราม ผลที่เกิดจากมิจฉาทิฎฐิ ย่อมเป็นผลที่เลวทราม เป็นทุกข์ เผ็ดร้อน ไม่น่าปรารถนา^{๒๒๖} มีผลชั่วร้ายทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ^{๒๒๗} ถ้าแก้ไขไม่ทันเวลา หลังจากตายแล้ว ย่อมทำให้ไปเกิดในอบายภูมิได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า

เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้เหล่าสัตว์หลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เหมือนมิจฉาทิฎฐินี้ เหล่าสัตว์ที่ประกอบด้วยมิจฉาทิฎฐิ หลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต

^{๒๒๒} อจ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๓๐๐/๓๘.

^{๒๒๓} อจ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๓๐๒/๓๘.

^{๒๒๔} อจ.จุกก. (ไทย) ๒๑/๒๐๘/๓๒๘, อจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๒๒๔/๓๓๓, อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๖๒/๑๖๑.

^{๒๒๕} อจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๘๒/๑๘๒.

^{๒๒๖} อจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๐๕/๒๔๗, ๑๓๔/๓๑๓

^{๒๒๗} อจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๑๖/๒๓๓.

นรก^{๒๔}. . . เพราะกายกรรมที่ถือปฏิบัติให้บริบูรณ์ตามสมควรแก่ทัญญู
วจีกรรมที่ถือปฏิบัติให้บริบูรณ์ตามสมควรแก่ทัญญู มโนกรรมที่ถือปฏิบัติ
ให้บริบูรณ์ตามสมควรแก่ทัญญู เจตนา ความปรารถนา ความตั้งใจ และ
สังขารทั้งหลาย ของบุคคลผู้เป็นมิจฉาทัญญู ธรรมทั้งหมดนั้น ย่อมเป็นไป
เพื่อผลที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร่ ไม่น่าพอใจ ไม่เกื้อกูล เป็นทุกข์ ข้อ
นั้น เป็นเพราะความเห็นเลวทราม เปรียบเสมือนเมล็ดสะเดา เมล็ดบวบขม
หรือเมล็ดน้ำเต้าขมที่บุคคลเพาะไว้ในดินชุ่มชื้น รสดีและรสน้ำที่มันดุด
ฉับเอาไว้ทั้งหมด ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นของขม เผ็ดร้อน ไม่น่ายินดี ข้อ
นั้นเป็นเพราะสะเดาเป็นต้น เป็นพืชเลว^{๒๕}

ตามความหมายของพุทธพจน์ข้างต้น แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ผู้ที่เป็น
นิยตมิจฉาทัญญู คือ ผู้ที่ยึดติดความเห็นผิดอย่างรุนแรง โดยไม่สามารถแก้ไขได้ หลังจาก
ตายแล้ว ย่อมไปเกิดในอบายภูมิเท่านั้น แม้พระพุทธเจ้า ก็ไม่อาจจะช่วยได้^{๒๖} และ
อบายภูมิที่กล่าวถึงนี้ หมายถึง นรก หรือ กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน^{๒๗} ถึงแม้ว่าจะไม่ได้อยู่ใน
อบายภูมิตลอดไป แต่ต้องใช้เวลาอันยาวนานกว่าผลกรรมอื่นๆ^{๒๘} ด้วยเหตุนี้ ความเห็นผิด
ความเข้าใจผิดตามทำนองคลองธรรม เป็นเหตุให้พลาดจากสวรรค์และมรรคผล^{๒๙}
มิจฉาทัญญูทุกประเภท เชื่อว่าเป็นทัญญูวิบัติ ความเห็นที่นำมาซึ่งความพินาศ เพราะ เป็น
ความเห็นผิด เป็นความรกชัญ เป็นความกัณการ เป็นความเห็นอันเป็นข้าศึกต่อสัมมาทัญญู
เป็นความยึดมั่น ถือมั่น เป็นความถือผิด เป็นทางชั่ว ทางผิด ภาวะที่ผิด ลัทธิที่เป็นบ่อ

^{๒๔} อ.เจก. (ไทย) ๒๐/๓๐๔/๓๕.

^{๒๕} อ.เจก. (ไทย) ๒๐/๓๐๖/๓๕, อ.ทศก. (ไทย) ๒๔/๑๐๔/๒๔๖.

^{๒๖} ศ.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๕๘/๔๐๑-๔๐๒.

^{๒๗} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๑/๑๐๗, อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๑๘/๑๕๗, อ.ทศก. (ไทย) ๒๔/๘๖/๒๐๐-
๒๐๑, ๑๗๗/๓๒๕.

^{๒๘} อ.ปญจก.อ. (บาลี) ๘๔๗/๓๐๗.

^{๒๙} อ.ทศก. (ไทย) ๒๔/๑๐๓/๒๔๔-๒๔๕.

เกิดแห่งความพินาส เป็นความยึดถือโดยคลาดเคลื่อน^{๓๔} บุคคลมีทิฏฐิวิบัติแบ่งออกเป็น ๓ จำพวก คือ

- (๑) เคียรถีย์
- (๒) สาวกของเคียรถีย์
- (๓) บุคคลผู้เป็นมิจฉาทิฏฐิ^{๓๕}

บุคคลที่มีทิฏฐิวิบัติเหล่านี้ ไม่ควรคบค้าสมาคม ไม่ควรเข้าใกล้ ไม่ควรให้ความสนิทสนมคุ้นเคยโดยประการทั้งปวง^{๓๖} เพราะจะนำมาซึ่งความเดือดร้อน ความเสื่อมเสีย

สำหรับโทษหรือผลร้ายที่จะได้รับในปัจจุบันและคติหรือภพภูมิเป็นที่ไปของผู้ที่เป็นมิจฉาทิฏฐิย่อมมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ มิจฉาทิฏฐิบุคคลบางประเภท เช่น ผู้ที่เป็นสัสสตทิฏฐิ ห้ามเพียงแค่มรรคผลนิพพาน ไม่ห้ามสวรรค์ หมายความว่า คติของผู้ที่เป็นมิจฉาทิฏฐิเช่นนั้น ไปเกิดในสวรรค์ได้ แต่ไม่สามารถบรรลุนิพพานได้ ส่วนผู้ที่เป็นอุจเฉททิฏฐิ ห้ามทั้งสวรรค์และมรรคผลนิพพาน หมายความว่า คติของผู้ที่เป็นมิจฉาทิฏฐิประเภทนี้ ไม่สามารถไปเกิดในสวรรค์ได้ และไม่สามารถบรรลุนิพพานได้^{๓๗}

ด้วยเหตุนี้ มิจฉาทิฏฐิ ย่อมชื่อว่า มีโทษอย่างมาก ผู้ที่มีความเห็นผิดย่อมไม่ได้รับความสุขอย่างแท้จริงทั้งในปัจจุบันชาติและในชาติหน้า และควรเลียงห่างจากผู้ที่เป็นมิจฉาทิฏฐิเพราะจะเป็นเหตุนำมาซึ่งความพินาสอันตรายมากมายต่อชีวิตแก่บุคคลผู้เข้าไปข้องเสพ

^{๓๔} อภิป. (ไทย) ๓๖/๖๒/๑๖๑.

^{๓๕} พ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๕๐/๒๒๘.

^{๓๖} พ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๒๘/๑๕๖.

^{๓๗} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๑๘/๑๕๗, อจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๘๕/๒๐๐-๒๐๑, ๑๗๗/๓๒๕.

นอกจากนี้ ผู้มีมิจฉาทิฏฐิ ยังเป็นแรงผลักดัน (Impulse) และจะเป็นผู้ปิดประตูแห่งสวรรค์ ปิดประตูแห่งนิพพานหรือปิดประตูทั้งสองอย่าง แล้วตัวเขาเองยังเป็นเชื้อแห่งความหายนะต่อผู้อื่นและต่อสังคม บุคคลผู้ดำเนินตามเขาหรือเชื่อตามที่เขาประกาศ จะดำเนินชีวิตที่ผิดพลาด ตัดขาดจากความดี (กุศลกรรมบถ) และทางของพระอริยะ (เอริยมรรค) ดำเนินไปตามทางแห่งความชั่ว (อกุศลกรรมบถ) อย่างเดียว สังคมที่มากด้วยมิจฉาทิฏฐิจะเป็นยุคสุดท้ายใกล้ยุคมิกัสัญญี (แต่ละคนต่างจ้องเข่นฆ่ากันเอง โดยมีความสำคัญคิดว่าตนเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง) ซึ่งเป็นยุคเสื่อมโทรมขั้นสุดขบอด (Elimination) แห่งศีลธรรมของมนุษยชาติทั้งมวล

บทที่ ๓

ศึกษากรณีตัวอย่างมิจนาทิฎฐิในสมัยพุทธกาล

ในบทนี้ ผู้วิจัย จะศึกษาวิเคราะห์กรณีตัวอย่างมิจนาทิฎฐิในสมัยพุทธกาลในประเด็นหลักและประเด็นที่สอดคล้องกับเป้าหมายของการวิจัย ดังนี้

๓.๑ กรณีตัวอย่างที่ ๑ : มิจนาทิฎฐิของครูทั้ง ๖

ก. ปุณณะ กัสสปะ

ข. มัคขลิ โคศาละ

ค. อชิตะ เกสกัมพล

ง. ปุกุทธะ กัจจายณะ

จ. สัตถุชัย เวลัฏฐบุตร

ฉ. นิครนถ์ นาฏบุตร

๓.๒ กรณีตัวอย่างที่ ๒ : มิจนาทิฎฐิของเจ้าปาชาลี

๓.๓ กรณีตัวอย่างที่ ๓ : มิจนาทิฎฐิของพระขมกะ

๓.๔ กรณีตัวอย่างที่ ๔ : มิจนาทิฎฐิของพระสาตี

๓.๕ กรณีตัวอย่างที่ ๕ : มิจนาทิฎฐิทั่วไป

ก. พระอรินฺทุระ

ข. นักฟ้อนชื่อตาลบุตร

ค. นักรบชื่อโยธาวิระ

๓.๑ กรณีตัวอย่างที่ ๑ : มิจนาทิฎฐิของครูทั้ง ๖

ในสมัยก่อนพุทธกาลและสมัยพุทธกาล ครูทั้ง ๖ ได้แก่ ปุณณะ กัสสปะ, มัคขลิ โคศาละ, อชิตะ เกสกัมพล, นิครนถ์ นาฏบุตร, ปุกุทธะ กัจจายณะ และ สัตถุชัย เวลัฏฐบุตร ต่างเป็นผู้ที่มีความสำคัญอย่างมาก เพราะอยู่ในฐานะเป็นเจ้าลัทธิ และคัมภีร์

เป็นศาสดา ที่มีสาวกมากมาย เห็นได้จากข้อความที่ว่า ท่านเหล่านี้ เป็นเจ้าหนู เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ เป็นผู้มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ คนจำนวนมาก ยกย่องว่าเป็น คนดี มีประสบการณ์มาก บวชมานาน มีชีวิตอยู่หลายรัชสมัย^๑ ในบรรดาเจ้าลัทธิ หรือ ศาสดาเหล่านี้ ต่างก็พากันแสวงหาความจริง(สัจธรรม)ของชีวิตที่เรียกว่า โมกษะบ้าง ปรมัตถ์บ้าง และนิพพานบ้าง โดยอาศัยความเชื่อตามคัมภีร์ หรือ การฟังตามกันมา (อนุสสวิกา) อาศัยหลักความเชื่อ^๒ อาศัยการคาดคะเน และอาศัยหลักเหตุผล เป็นเครื่องมือในการสำรวจความรู้ เพราะศาสดาบางท่านเป็นนักตรรกะ เป็นนักอภิปราย แต่ไม่ใช่ผู้ที่มีประสบการณ์ตรง ไม่ได้ตรัสรู้นั้นด้วยตนเอง” ถึงกระนั้น ศาสดาเหล่านั้น ต่างก็อ้างตนว่าเป็นผู้บรรลุถึงฝั่งสุดท้าย อยู่จบพรหมจรรย์ ได้บรรลุเป้าหมายแห่งความ เป็นสมณะเหมือนกัน

ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาถือว่า ทิฏฐิหรือลัทธิของครูทั้ง ๖ เหล่านี้ เป็น มิจฉาทิฏฐิ^๓ คือ มีความเห็นผิด ไม่ถูกต้องตามความเป็นจริง ผู้วิจัยจะแยกประเด็นศึกษา วิเคราะห์ ดังนี้

^๑ ที.ที. (ไทย) ๕ / ๑๕๑ / ๔๘.

คนอินเดียเรียกเจ้าลัทธิว่า คณาจารย์ หรือ คิตติงกร หมายถึงศาสดา ผู้ให้กำเนิดศาสนา คนที่ นับถือศาสนาเรียกว่า คิตติยะ (สันสกฤตเป็น คิริติยะ ซึ่งไทยแผลงเป็น เดียรติย์) คนที่นับถือศาสนานั้นเรียกว่า อัญญเดียรติย์ แสง จันทร์งาม, ศาสนศาสตร์, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑), หน้า ๗-๘.

^๒ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๗๓/๖๐๐.

^๓ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๗๑/๓๑๕-๓๒๘.

^๔ พ.ช. (ไทย) ๒๕/๔๑๕/๓๗๘..

ก. ลัทธิของกรุปุณณะ กัสตปะ

อกิริยวาทะ = ลัทธิที่ถือว่าทำแล้วไม่เป็นอันทำ

ทฤษฎี หรือ ลัทธิของท่านปุณณะ กัสตปะ^๔ คือ อกิริยวาทะ หมายถึง ลัทธิที่ถือว่า ทำแล้วไม่เป็นอันทำ กล่าวคือ การกระทำทุกอย่างไม่มีผล ทำดีก็ไม่ได้ดี ทำชั่วก็ไม่ได้ชั่ว เป็นความเห็นที่ปฏิเสธกฎแห่งกรรม^๕ ดังที่ปรากฏในสามัญญผลสูตร ที่ว่า

เมื่อบุคคลทำเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นทำ ตักเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นตัก เบียดเบียนเอง หรือใช้ผู้อื่นให้เบียดเบียน ทำเขาให้เศร้าโศกเอง หรือใช้ผู้อื่นทำเขาให้เศร้าโศก ทำเขาให้ลำบากเอง หรือใช้ผู้อื่นทำเขาให้ลำบาก คินรนเอง หรือทำเขาให้คินรน ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ตัดที่ต่อ ปล้นไม่ให้เหลือ ทำโจรกรรมในเรือนหลังเคียว ชุมอยู่ที่ทางเปลี่ยว ทำชั่วริยาเขา พุคเทจ ผู้ทำเช่นนั้นไม่ชื่อว่าเป็นการทำบาป แม้หาผู้ใดจะใช้อาวุธสังหารสัตว์ทั้งหลายในปฐพีนี้ให้ตาย เป็นกองพะเนิน การกระทำเช่นนั้น ถือว่าไม่เป็นบาป และไม่มีบาปมาถึงเขา แม้หากบุคคลฆ่าเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นฆ่า ตักเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นตัก เบียดเบียนเอง หรือใช้ผู้อื่นให้เบียดเบียน การกระทำเช่นนั้น ถือว่าไม่เป็นบาป และไม่มีบาปมาถึงเขา แม้หากบุคคลให้เอง หรือใช้ให้ผู้อื่นให้ บูชาเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นบูชา การกระทำเช่นนั้น ถือว่าไม่เป็นบุญ และไม่มีบุญมาถึงเขา หรือด้วยการให้ทาน การทรมานอินทรีย์ การตำรวมศีล การกล่าวคำสัจย์ การกระทำเช่นนั้น ถือว่าไม่เป็นบุญ และไม่มีบุญมาถึงเขา^๖

^๔ คำว่า ปุณณะ เป็นชื่อของเขา เหตุที่มีชื่ออย่างนั้น เพราะเขาเป็นทาสคนที่ครบร้อยทอดิ คำว่า กัสตปะ เป็นชื่อโคตร รวมทั้งชื่อและโคตร เรียกว่า ปุณณกัสตปะ ศ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๑/๑๒๔. ที.ที.อ. (บาลี) ๑/๑๕๑/๑๓๐, ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๑๒/๑๔๐.

^๕ ที.ที. (ไทย) ๕/๑๖๖/๕๓-๕๔, ที.ที.อ. (บาลี) ๑๖๖/๑๔๕. ม.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๔๓/๕๗. และ Banua.B.M., A History of Pre-Buddhist Indian Philosophy, (Calcutta: University of Calcutta, 1921), p. 279.

^๖ ที.ที. (ไทย) ๕/๑๖๖/๕๓, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๗/๑๐๐.

ตามเนื้อความข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า ทิฏฐิของปุณณะ กัสสปะนั้น มีลักษณะ ปฏิเสธเหตุและผลของการกระทำ กล่าวคือ แม้จะทำบุญและบาป ก็ถือว่าเป็นการทำบุญและบาป เป็นเพียงสักแต่ว่า การกระทำเท่านั้น ผลบุญและบาปไม่มี ผู้ทำจะไม่ได้รับผลของการกระทำ การทำดี-ชั่วทุกอย่างถือว่าเป็นโมฆะ สูญเปล่า เพราะฉะนั้น ลัทธินี้ ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา จึงชื่อว่า เป็นอกิริยทิฏฐิ^๕ ซึ่งจัดเข้าในกลุ่มอุจเฉททิฏฐิ

ข. มัคขลิ โคสาละ

อเหตุกาวาทะ = ลัทธิที่ถือว่าไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย

ท่านมัคขลิ โคสาละ^๖ เป็นเจ้าของลัทธิอเหตุกาวาทะ ได้แก่ ลัทธิที่ถือว่าไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัยในการกระทำ เป็นลัทธิความบังเอิญ ไม่มีเหตุปัจจัยที่ทำให้สัตว์บริสุทธิ์ หรือ เสรีหมอง^๗ ดังข้อความที่ว่า

ความเสรีหมองของสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย สัตว์ทั้งหลาย เสรีหมองเองความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย สัตว์ทั้งหลาย บริสุทธิ์เอง ไม่ใช่การกระทำของตนเอง ไม่ใช่การกระทำของผู้อื่น ไม่ใช่การกระทำของมนุษย์ ไม่มีกำลัง ไม่มีคามเพียร ไม่มีความสามารถของมนุษย์ ไม่มีคามพยายามของมนุษย์ สัตว์ ปาณะ ภูตะ ชีวะ^๘ทั้งปวงล้วนไม่มีอำนาจ ไม่มีกำลัง ไม่มีคามเพียร ผันแปรไปตามโชคชะตา ตาม

^๕ ดูรายละเอียดใน บทที่ ๒, หน้า ๔๐-๔๒.

^๖ คำว่า มัคขลิ เป็นชื่อที่ ๑ ของเขา เหตุที่มีชื่อนั้น เพราะเขาเป็นคนถือหมอน้ำมันเดินตามทางที่มีเปลือกตม มักจะได้รับคำเตือนจากนายว่า มา ขลิ (อย่าลื่นนะ) คำว่า โคสาล เป็นชื่อที่ ๒ เพราะเขาเกิดในโรงโค ที.ที.อ. (บาลี) ๑/๑๕๒/๑๓๑, ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๑๒/๑๔๐.

^๗ ที.ศ. (ไทย) ๑๕/๑๑๑/๑๒๔, ที.ที.อ. (บาลี) ๑๖๘/๑๔๖, ม.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๔๓/๕๗.

^๘ สัตว์ หมายถึง สัตว์ชั้นสูง เช่น อูฐ ม้า ลา ปาณะ หมายถึง สัตว์ที่มี ๑ อินทรีย์ ๒ อินทรีย์ เป็นต้น ภูต หมายถึง สัตว์ทุกจำพวกทั้งที่เกิดจากฟองไข่และเกิดในครรภ์มารดา ชีวะ หมายถึง พวกพืชทุกชนิด ดู ที.ที.อ. (บาลี) ๑๖๘/๑๔๖.

สถานภาพทางสังคมและตามลักษณะเฉพาะตน ย่อมเสวยสุขและทุกข์ใน
อภิชาติ ^{๑๒} ทั้ง ๖

อนึ่ง กำเนิดที่เป็นประธาน ๑,๔๐๖,๖๐๐ กรรม ๕๐๐ กรรม ๕ กรรม
๓ กรรม ๑ กรรมถึง ^{๑๓} ปฏิปทา ๖๒ อันตรกัป ๖๒ อภิชาติ ๖ ปุริสภูมิ ^{๑๔}
อาชีวก ๔,๕๐๐ ปริพาชก ๔,๕๐๐ นาควาส ๔,๕๐๐ อินทรีย์ ๒,๐๐๐ นรก
๓,๐๐๐ รโซชาติ ^{๑๕} ๓๖ สัญญีกรรม ^{๑๖} ๗ อสัญญีกรรม ^{๑๗} ๗ นิคัมมฐีกรรม ^{๑๘} ๗
เทวดา ๗ มนุษย์ ๗ ปีศาจ ๗ สรร ๗ ปวณ ๗ ปวณ ๗๐๐ เหวใหญ่ ๗ เหว
น้อย ๗๐๐ มหาสุบิน ๗ สุบิน ๗๐๐ มหากัป ^{๑๙} ๘,๐๐๐,๐๐๐ เหล่านี้ ที่พาล
และบัณฑิตพากันเที่ยวเวียนว่ายตายเกิดไปแล้ว จักทำที่สุดทุกข์ได้เอง ไม่มี
ความสมหวังในความปรารถนาว่า เราจักอบรมกรรมที่ยังไม่อำนวยผล

^{๑๒} อภิชาติ คือ การกำหนดหมายชนชั้น เช่น โจร เป็นกัณหาภิชาติ(สัตว์) นักบวชเป็นนิลาภิชาติ (สี
เขียว) นิครนถ์เป็นโลหิตาภิชาติ (สีแดง) คฤหสัถ เป็นหฤททาภิชาติ (สีเหลือง) อาชีวกเป็นตูกกาภิชาติ (สีขาว) นัก
บวชที่เคร่งวัตรปฏิบัติเป็นปรมตูกกาภิชาติ (สีขาวยิ่งนัก) ที.ที.อ. (บาลี) ๑๖๘/๑๔๗.

^{๑๓} ตามทัศนะของครูมัทธิว โศคาล กรรม ๕ หมายถึง คา หู จมูก ลิ้น และกาย กรรม ๓ หมายถึง
ถึง กายกรรม วชิกรรม และมโนกรรม กรรม ๑ หมายถึง กายกรรมและวชิกรรมรวมกัน กรรมถึง หมายถึง
มโนกรรม ที.ที.อ. ๑๖๘/๑๔๗.

^{๑๔} ปุริสภูมิ หมายถึงชั้นตอนแห่งการเจริญเติบโตและพัฒนาการของบุคคลนับตั้งแต่คลอดไปจน
ถึงวาระสุดท้ายของชีวิต แบ่งเป็น ๘ ชั้น คือ มันทภูมิ (ระยะไร้เดียงสา) จิหาภูมิ (ระยะรู้เดียงสา) ปทวิมิงตภูมิ
(ระยะตั้งไข่) อชุกตภูมิ (ระยะเดินตรง) เตชภูมิ (ระยะศึกษา) สมณภูมิ (ระยะสงบ) จินภูมิ (ระยะมีความรอบรู้)
ปีนณภูมิ (ระยะแก่หง่อม) ต.ข.อ. (บาลี) ๒/๒๑๓-๒๑๕/๓๗๕, ที.ที.อ. (บาลี) ๑๖๘/๑๔๗.

^{๑๕} รโซชาติ หมายถึง ที่ที่ฝุ่นจับเกาะ เช่น หลังฝ่ามือ หลังฝ่าเท้า เป็นต้น ต.ข.อ. (บาลี) ๒/๒๑๓-
๒๑๕/๓๗๕, ที.ที.อ. (บาลี) ๑๖๘/๑๔๗.

^{๑๖} นิคัมมฐีกรรม หมายถึง สิ่งอกซึ่งอยู่ที่ข้อ เหนือคา เช่น อ้อย ไม้ไผ่ และไม้้อ เป็นต้น ต.ข.อ.
(บาลี) ๒/๒๑๓-๒๑๕/๓๗๕, ที.ที.อ. (บาลี) ๑๖๘/๑๔๗, ต.ข.อ. (บาลี) ๒/๒๑๓-๒๑๕/๓๗๖, ที.ที.อ. (บาลี)
๑๖๘/๑๔๗.

^{๑๗} มหากัป หมายถึง กำหนดระยะเวลายาวนานมาก อรรถกถาปริยวามีสระน้ำใหญ่แห่งหนึ่งเต็ม
ด้วยน้ำ บุคคลเอาปลายพญาจุ่มลงไปนำหยดน้ำออกมา ๑๐๐ ปี ต่อ ๑ ครั้ง จนน้ำในสระนั้นแห้ง กระทำเช่น
นี้ไปจนครบ ๑ ครั้ง นั่นคือ ระยะเวลา ๑ มหากัป ต.ข.อ. (บาลี) ๒/๒๑๓-๒๑๕/๓๗๖, ที.ที.อ. (บาลี)
๑๖๘/๑๔๗.

ให้อำนวยผล หรือเราสัมผัสถูกต้องกรรมที่ อำนวยผลแล้ว จักทำให้สุดสิ้น ด้วยศีล ด้วยพรต ด้วยศบะ หรือด้วยพรหมจรรย์นี้ ไม่มีสุขทุกข์ที่ทำให้สิ้น สุดลงได้ (จำนวนเท่านั้นเท่านั้น) เหมือนดวงของให้หมดด้วยทะนาน ย่อม ไม่มีในสังสารวัฏที่ทำให้สิ้นสุดด้วยอาการอย่างนี้ ไม่มีความเสื่อมความ เจริญ ไม่มีการเลื่อนขึ้นเลื่อนลง พวกคนพาลและบัณฑิต เร่ร้อน ท่องเที่ยว ไป จักทำที่สุดทุกข์ได้เอง เหมือนกลุ่มด้ายที่บุคคลขว้างไป ย่อมคลี่หมด ไปเอง ฉะนั้น”^{๙๘}

ลัทธิหรือเหตุกาฏของมักขลิโคศลข้างคั้น หมายความว่า ความสุขและความ ทุกข์ ความบริสุทธิ์ ความเศร้าหมองของสรรพสัตว์ ไม่ได้เกิดขึ้นมาจากสาเหตุใดๆ แต่ เกิดจากโชคชะตา หรือ ความบังเอิญ” สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงในโลกเกิดมีขึ้นด้วยความ บังเอิญ และเมื่อเกิดขึ้นมาแล้วก็ถูกควบคุมด้วยอำนาจของโชคชะตา โดยไม่มีทางเปลี่ยนแปลงได้ ระยะเวลาของภพชาติก็ดี คุณสมบัติของสัตว์ทั้งหลายก็ดี ต่างได้ถูกกำหนดไว้ หมดสิ้น หน้าที่ตามธรรมชาติ โชคลาภ ชะตาชีวิตทุกอย่างได้ถูกตั้งกำหนดไว้ตั้งแต่ เกิด เรื่องของความดีหรือความชั่วเป็นเรื่องของความบังเอิญที่จะให้เป็นอะไร สัตว์ทั้ง หลาย ไม่อาจช่วยเหลือตัวเองได้ หรือ คนอื่นก็ไม่สามารถจะช่วยเหลือ ทั้งไม่อาจเข้าถึง ความหลุดพ้นได้ด้วยความสามารถของตนเอง แต่เมื่อสัตว์เหล่านั้นได้ท่องเที่ยวเวียนว่าย ตายเกิดไปในภพต่างๆ เป็นเวลานานแสนนาน ในที่สุดก็จะหลุดพ้นจากสังสารวัฏ ได้เอง”^{๙๙} ซึ่งตรงกันข้ามกับทัศนะของพระพุทธศาสนาที่ว่า”แม้จะท่องเที่ยวเวียนว่าย ตายเกิดไปในภพต่างๆ เป็นเวลานานแสนนาน ก็ไม่สามารถจะหลุดพ้นจากสังสารวัฏ ได้เอง ถ้าไม่มีการบำเพ็ญความเพียรเพื่อกระทำที่สุดแห่งทุกข์ด้วยตนเอง

^{๙๘} ที.ที. (ไทย) ๘/๑๖๘/๕๖, อจ.คึก. (ไทย) ๒๐/๖๒/๒๓๘.

^{๙๙} Barua, B.M., A History of Pre-Buddhist Indian Philosophy, p. 299.

^{๑๐๐} ที.ที. (ไทย) ๘/๑๖๖/๕๓, ต.บ. (ไทย) ๑๘/๒๑๓/๒๕๐-๒๕๒.

^{๑๐๑} น.น. (ไทย) ๑๒/๑๖๐/๑๖๓.

ตามหลักคำสอนของเจ้าลัทธินี้ จะเห็นได้ว่า เป็นลัทธิที่ปฏิเสธกรรม และผลของกรรม คือปฏิเสธเหตุของการกระทำว่าไม่มีผล เพราะมักขลิ^{๒๒} สอนว่า กรรมไม่มี กิริยาไม่มี ความเพียรไม่มี^{๒๓} เพราะฉะนั้น หลักคำสอนนี้ ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา จึงเชื่อว่าเป็นอเหตุกทฤษฎี จัดเข้าในกลุ่มอูจเฉตทฤษฎี^{๒๔} คือ เห็นว่าไม่มีเหตุปัจจัยทุกอย่างขึ้นอยู่กับความบังเอิญ เพราะขัดแย้งกับทัศนะของพระพุทธศาสนาที่สอนว่า^{๒๕} กรรมวาที (กล่าวว่าการกรรมมี) กิริยาวาที (กล่าวว่าการกระทำมี) และวิริยาวาที (ความเพียรพยายามมี) เพราะเมื่อบุคคลยึดถือความไม่มีเหตุเป็นที่ยึดอย่างจริงจังแล้ว ย่อมไม่มีความพอใจหรือความพยายามว่า สิ่งนี้ควรทำ หรือสิ่งนี้ไม่ควรทำ ก็เมื่อไม่มีสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำแล้ว ความดีงามทุกอย่างที่เราทำอยู่ มีอยู่ เป็นอยู่ ย่อมว่างเปล่า ไร้สาระ^{๒๖} และถ้าทุกสิ่งถูกกำหนดไว้แล้วด้วยความบังเอิญ และความเพียรพยายามก็ไม่มีผลแล้ว ไร้ความแตกต่างระหว่างความดีและความชั่วก็เป็นอันไม่มี หลักคำสอนของมักขลิ^{๒๗} จึงปฏิเสธหลักศีลธรรมที่ดีงามของสังคมและปฏิเสธความหลุดพ้นอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต ที่จะต้องบรรลุด้วยความเพียรของแต่ละบุคคล แนวคิดนี้ขัดแย้งกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เห็นว่า ชีวิตสรรพสัตว์จะก้าวหน้าหรือตกต่ำ จะดีหรือชั่ว จะสุขหรือทุกข์ ย่อมขึ้นอยู่กับกรรมของแต่ละบุคคล ด้วยเหตุนี้ ลัทธิของมักขลิ โกสาละ พระพุทธเจ้าตรัสว่าแล้วยิ่งกว่าวาทะของสมณะทุกจำพวก^{๒๘} และถูกพระองค์ทรงประณามว่าเป็นคนที่ว่างเปล่าจากประโยชน์ ไม่มีคุณค่าอะไรเลย ดังพุทธพจน์ที่ว่า

เราไม่เห็นบุคคลอื่นแม้คนเดียวที่ปฏิบัติเพื่อไม่เกื้อกูลแก่คนหมู่มาก
เพื่อไม่ใช่สุขแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ใช่ประโยชน์แก่คนหมู่มาก เพื่อไม่เกื้อกูล

^{๒๒} อจ.ตัก. (ไทย) ๒๐/๑๓๘/๓๘๗.

^{๒๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๐๐/๑๐๖-๑๐๗.

^{๒๔} อจ.ตัก. (ไทย) ๒๐/๑๓๘/๓๘๖.

^{๒๕} อจ.ตัก. (ไทย) ๒๐/๖๒/๒๔๐.

^{๒๖} วาทะ ในที่นี้ หมายถึงลัทธิ (ความเชื่อถือ) ของคน ลัทธิของครูมักขลิโกสาละ จัดอยู่ในประเภท นัคคิกวาทะ คือ เห็นว่าไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย คือ สัตว์จะบริสุทธิ ก็บริสุทธฺ์เอง จะเศร้าหมอง ก็เศร้าหมองเอง
อจ.ตัก.อ. (บาลี) ๒/๖๖/๒๐๒.

เพื่อทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเหมือนโมฆบุรุษ^๑ ชื่อว่ามกขลิ^๒ โมฆบุรุษชื่อมกขลิ เกิดขึ้นในโลก เป็นเหมือนลอบที่ดักมนุษย์ เพื่อไม่ให้ถูก เพื่อทุกข์ เพื่อความเสื่อม เพื่อความพินาศแก่สัตว์เป็นอันมากเปรียบเหมือนบุคคลดักลอบไว้ที่ปากอ่าว เพื่อไม่ให้ถูก เพื่อทุกข์ เพื่อความเสื่อม เพื่อความพินาศแก่ปลาเป็นอันมาก ฉะนั้น^๓

ตามนัยพุทธพจน์ข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่า ลัทธิของมกขลิ โคสาละ เป็นลัทธิอุบาทว์ จัญไร เป็นไปเพื่อความพินาศแก่ผู้ที่ทำตาม เป็นเสมือนไซค์ดักปลาที่นำมาซึ่งความหายนะและความตาย

ก. อชิตะ เกสกัมพล

อุจเฉทวาทะ = ลัทธิที่ถือว่าหลังจากตายแล้วอัตตาขาดสูญ

อชิตะ เกสกัมพล^๔ เป็นเจ้าของลัทธินัตถิกวาทะ หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า อุจเฉทวาทะ ที่ถือว่าหลังจากตายแล้วอัตตาขาดสูญ ผลของการกระทำต่างๆ ไม่มี นรก-สวรรค์ เป็นต้น ไม่มี ชีวิตสิ้นสุดเพียงแก่เชิงตะกอน ดังข้อความที่ว่า^๕

ทานที่ให้แล้วไม่มีผล การบูชาไม่มีผล การเช่นสรวงไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีทำชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาบิดาไม่มี สัตว์ผู้เกิดผุดขึ้นไม่มี สมณพราหมณ์ ผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบ ซึ่งกระทำโลกนี้ และโลกหน้าให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งไม่มีในโลก มนุษย์ คือ ประชุมแห่งมหาภูตทั้ง ๔ เมื่อสิ้นชีวิต ธาตุคินไปตามธาตุคิน

^๑ โมฆบุรุษ (คนเปล่า) เป็นคำที่พระพุทธเจ้าตรัสเรียกภิกษุที่เป็นมิจฉาทิฎฐิ (ตูลงปริโส)

อง.ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๑๐๐/๔๕.

^๒ อก.เอกก. (ไทย) ๒๐/๓๑๑/๔๑.

^๓ คำว่า อชิตะ เป็นชื่อของเขา และได้ชื่อว่าเกสกัมพล ก็เพราะมุ่งหมั่นค้าที่ทำด้วยผมของมนุษย์
ที.ที.อ. (บาลี) ๑/๑๕๓/๑๓๑, ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๑๒/๑๔๑.

^๔ ที.ที. (ไทย) ๕/๑๖๐-๑๖๒/๕๖-๕๗.

ธาตุน้ำไปตามธาตุน้ำ ธาตุไฟไปตามธาตุไฟ ธาตุลมไปตามธาตุลม อินทรีย์
ทั้งหลายย่อมผันแปรเป็นอากาศธาตุ มนุษย์มีเดียงนอนเป็นที่ ๕ ใช้ห้าม
เขาไป ร่างกายปรากฏอยู่แค่ป่าช้า กลายเป็นกระดูกขาวโพลนดุจสิ้นกพิราบ
การเช่นสรวงมีเด้าเป็นที่สุด ทานนี้ คนเขลาบัญญัติไว้ คำพูดของคนบางพวก
ข้าว่า มีผล ล้วนเป็นคำเปล่า คำเท็จ คำเพ้อเจ้อไร้สาระ เพราะเมื่อสิ้นชีวิตตาย
แล้ว ทั้งพาลทั้งบัณฑิต ย่อมขาดสูญไม่เกิดอีก^{๑๑}

ทฤษฎีหรือลัทธิของอชิตะ เกสก์มพลดังที่กล่าวข้างต้น หมายความว่า แนว
ความคิดนี้ปฏิเสธผลของการกระทำทุกอย่างที่จะได้รับทั้งชาตินี้และชาติหน้า ปฏิเสธ
ความดี ความชั่ว ปฏิเสธนรก-สวรรค์ ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิด ไม่มีผีสา่งเทวดา สัตว์
ในโลกอื่นที่จะมาเกิดในโลกนี้ หรือ สัตว์ในโลกนี้ จะมาเกิดในโลกอื่นไม่มี เพราะหลัง
จากตายแล้ว ทุกอย่างขาดสูญหมด ปฏิเสธอภิญาญญาณ และปฏิเสธผลของการทำพลี
กรรมต่างๆ สัตว์ทุกชนิด ทุกจำพวกมีอยู่ เป็นอยู่แค่เพียงชาตินี้เท่านั้น ชาติหน้าไม่มี
โครงสร้างของมนุษย์ทุกคนประกอบด้วยธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม เพราะฉะนั้น มนุษย์
จึงเป็นเพียงผลที่เกิดจากการรวมตัวกันของธาตุทั้ง ๔ เมื่อตายแล้วร่างก็สูญสลายกลายเป็น
ธาตุ ๔ ธาตุ ไม่มีภพหน้า ไม่มีการเกิดใหม่ ธาตุแต่ละอย่างก็กลับคืนสู่ธรรมชาติตาม
เดิม จิตหรือวิญญาณ หรืออาตมัน ไม่ได้เป็นสิ่งเอกเทศต่างหากจากร่างกาย^{๑๒}

นอกจากนี้ อชิตะ เกสก์มพลยังสอนอีกว่า สรีระกับชีวะเป็นสิ่งเดียวกัน ซึ่ง
คล้ายกับทัศนะของลัทธิจรวาทที่กล่าวไว้ว่า สูงขึ้นมาจากปลายเท้า ดำลงไปถึงแค่ปลาย
ผม ภายในผิวหนัง คือสิ่งที่เรียกว่าชีวะหรืออาตมัน ชีวะทั้งมวลดำรงอยู่ เมื่อสรีระนี้ตาย
ชีวะนั้นหาดำรงอยู่ได้ไม่ ชีวะดำรงอยู่ตราบเท่าที่สรีระดำรงอยู่ ชีวะไม่ดำรงอยู่นานกว่า
การแตกดับของสรีระ เมื่อคนชักดาบออกจากฝัก ชูมันขึ้นแล้วกล่าวว่า สหายนี่คือดาบ นี่
คือฝัก แต่ไม่มีใครสามารถดึงชีวะจากร่างกาย แล้วชูขึ้นแสดงว่า สหาย นี่คือชีวะ นี่คือ

^{๑๑} เวลาคณะจะใช้คน ๔ คน เดินหามเตียงนอนไป ฉะนั้น จึงชื่อว่า มีเตียงเป็นที่ ๕ ที.ส.อ.
(บาลี) ๑๓๑/๑๕๐.

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน บทที่ ๒ , หน้า ๓๔-๓๖.

สรีระ^{๓๒} แนวความคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ที่ว่า คนเราจะนึกคิดได้ เพราะอาศัยสมอง ความดี ความชั่ว ความรู้ ประสบการณ์ต่างๆถูกเก็บสั่งสมไว้ในสมอง โดยที่สมองเป็นผู้สั่งการทุกอย่าง เมื่อสิ้นชีวิต สมองถูกทำลาย สรรพสิ่ง จึงสูญสลาย การเวียนว่ายตายเกิดในภพชาติใหม่ไม่มี^{๓๓} ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ลัทธินี้เชื่อ ว่าเป็นนัตถิกทฤษฎี^{๓๔} ซึ่งปฏิเสธหลักจริยธรรม อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการปฏิบัติศีล ธรรมในทุกระดับ ความเห็นเช่นนี้มีแนวโน้มไปในทางด้านโลกียสุข จัดเป็นประเภท กามสุขัลลิกานุโยค คือ ลัทธิโลกายัต ^{๓๕} หรือลัทธิจรรวาก ซึ่งเป็นลัทธิวัตถุนิยม ที่เก่าแก่ ของโลก เทียบได้กับคติสุขาภิรมณ์ (hedonism) ของชาวตะวันตกที่ถือว่า ความสุขทางเนื้อ หนัง หรือ กามสุข เป็นขอดปรารถนาของมนุษย์ ถือว่าเป็นลัทธิที่สุดโต่ง (Extreme) อีก ประเภทหนึ่ง

จ. ปุทธะ กัจจายณะ

อเหตุกวาทะ = ลัทธิที่ถือว่าไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย

ท่านปุทธะ กัจจายณะ^{๓๖} เจ้าของลัทธินัตถิกวาทะ หมายถึง ลัทธิที่ถือว่าไม่มี เหตุ ไม่มีปัจจัย เป็นลัทธิความบังเอิญเหมือนลัทธิของมักขลิ โคศาละ ดังข้อความที่ว่า
สภาวะ ๑ กองเหล่านี้ ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีผู้บันดาล ไม่มีผู้เนรมิตไม่มีผู้
ให้เนรมิต เป็นสภาพยังขึ้น ตั้งอยู่มั่นคงขจรของเขา จงเสาระเนียด ไม่หวั่นไหว

^{๓๒} C. Satischadra and D. Dhirendrammchan, An Introduction to Indian Philosophy (Calcutta : university of Calcutta, 1960), p. 61.

^{๓๓} ดูรายละเอียดใน อุชฌิย์ ไหริสุข, สมอสมหัตถ์ธรรม, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ บริษัท แฟมลิ โครเรค, ๒๕๔๒), หน้า ๒๓-๒๖.

^{๓๔} อจ.ตัก. (ไทย) ๒๐/๕๔/๕๗-๕๘.

^{๓๕} ลัทธิโลกายัต ได้แก่ ลัทธิที่แสวงหาความสุขจากกามคุณทั้ง ๕, - ผู้วิจัย

^{๓๖} คำว่า ปุทธะ เป็นชื่อของเขา คำว่า กัจจายณะ เป็นชื่อโคตรหรือกรรมทั้งชื่อและโคตรว่า ปุทธะ กัจจายณะ พ.ศ.อ. (บาลี) ๑/๑๕๔/๑๓๒, ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๑๒/๑๔๑. ม.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๔๓/๕๗.

ไม่แปรผัน ไม่กระทบกระทั่งกัน ไม่ก่อให้เกิดสุขหรือทุกข์ หรือทั้งสุขหรือทุกข์แก่กันและกัน สภาวะ ๑ กองเหล่านี้ คือ กองดิน กองน้ำ กองไฟ กองลม กองสุข กองทุกข์ กองชีวะ สภาวะ ๑ กองนี้ ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีผู้บันดาล ไม่มีผู้เนรมิต ไม่มีผู้ให้เนรมิต เป็นสภาพยั่งยืน ตั้งอยู่มั่นคงขจรคณา ขจรเสาระเนียด ไม่หวั่นไหว ไม่แปรผัน ไม่กระทบกระทั่งกัน ไม่ก่อให้เกิดสุขหรือทุกข์ หรือทั้งสุขหรือทุกข์แก่กันและกัน ในสภาวะ ๑ กอง เหล่านี้ ไม่มีผู้ฆ่า ไม่มีผู้ใช้ให้คนอื่นฆ่า ไม่มีผู้รับคำสอน ไม่มีผู้สอน ไม่มีผู้รู้ ไม่มีผู้ทำให้คนอื่นรู้ ใครก็ตาม แม้จะเอาศาสดาอย่างคมดัดศีรษะกัน ก็ไม่เชื่อว่าเป็นการฆ่าใครได้ เพราะเป็นเพียงศัสตราแทรกผ่านไปในระหว่างสภาวะ ๑ กองเท่านั้นเอง ^{๓๗}

ตามนัยข้างต้น แสดงให้ทราบว่า ปฏุระ กัจจายณะ มีความเชื่อว่า ชีวิตมนุษย์ประกอบด้วยองค์ประกอบ ๑ อย่าง คือดิน น้ำ ลม ไฟ สุข ทุกข์ และชีวะ (soul) องค์ประกอบทั้ง ๑ นี้ เป็นธรรมชาติเที่ยงแท้ เป็นนิรันดร์ มีอยู่เอง ไม่มีใครทำลายได้ ในองค์ประกอบทั้ง ๑ นี้ องค์ประกอบที่ทำให้ร่วมกันก็คือสุข องค์ประกอบที่ทำให้แยกกันก็คือทุกข์ เพราะถือว่าสิ่งเหล่านี้ โดยเฉพาะองค์ประกอบ ๕ อย่าง คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม และชีวะ แต่ละอย่างเป็นธรรมชาติเที่ยง คงที่อยู่ในตัวเอง ไม่มีอะไรที่สามารถทำลายได้ ดังนั้นการฆ่า จึงมิใช่เป็นการฆ่า เป็นเพียงที่ศาสดาผ่านระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น ไม่อาจทำลายองค์ประกอบเหล่านั้นแต่อย่างใด

ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ทิฏฐิหรือลัทธิของปฏุระ กัจจายณะที่ว่าสภาวะทั้ง ๑ ส่วนนั้น เป็นธรรมชาติเที่ยงแท้แน่นอน เป็นนิรันดร์ มีอยู่เอง ไม่ใช่สิ่งที่พระเจ้าสร้าง และไม่มีใครทำลายได้ ความเห็นเช่นนี้ จัดอยู่ในประเภทอเหตุกทิฏฐิ^{๓๘} คือ มีความเห็นว่าปรากฏการณ์ต่าง ๆ นั้นไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย มีอยู่ เป็นอยู่ ดำรงอยู่เองตาม

^{๓๗} ที.ที. (ไทย) ๘/๑๓๔/๕๘, ธง.คิก. (ไทย) ๒๐/๖๒/๒๓๘, ส.ช. (ไทย) ๑๓/๒๑๑/๒๕๒-๒๕๓.

^{๓๘} น.ม. (ไทย) ๑๓/๑๐๐/๑๐๖-๑๐๘.

ธรรมชาติ เป็นการปฏิเสธผู้กระทำหรืออาจกล่าวได้ว่าจัดอยู่ในประเภทอุจเฉททิฏฐิ ซึ่งจะเห็นได้จากพระดำรัสของพระเจ้าอชาตศัตรูที่พระองค์ตรัสถามถึงผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นได้ในปัจจุบัน แต่ ปุทฺธะ กังจาขณะกลับตอบเรื่องความขาดสูญ^{๙๙} ส่วนข้อความที่ว่า สภาวะ ๘ กองนี้ เป็นสภาพยั่งยืน ตั้งอยู่มั่นคงขจรคณา ขจรเสาระเนียด ไม่หวั่นไหว ไม่แปรผันนั้นจัดว่าเป็นสัตตตทิฏฐิ จะเห็นได้ว่า ทิฏฐิของปุทฺธะ กังจาขณะเป็นทั้งแบบอุจเฉททิฏฐิและสัตตตทิฏฐิ ถือว่า ทุกอย่างไม่มีประโยชน์ ไม่มีคุณค่าในตัวเอง ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายเป็นเพียงสภาวะอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นและสิ้นสุดลงตามธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายในโลก ถือว่าเป็นทิฏฐิที่เป็นภัยต่อระบบศีลธรรมในแง่ปาลาติบาต (การฆ่า ทำลาย เบียดเบียนชีวิตของผู้อื่น) เพราะเมื่อมองชีวิตของสรรพสัตว์เป็นของว่างเปล่า ไม่มีคุณค่า ย่อมจะมีการเข่นฆ่ากันอย่างไร้ความปราณี เป็นเหตุนำมาซึ่งสงครามการทำลายล้างไม่มีที่สิ้นสุด

จ. สัญชัย เวลัญฐบุตร

อมราวิกเขปวาทะ = ลัทธิที่หลบเลี่ยงไม่แน่นอน

สัญญาชัย เวลัญฐบุตร^{๑๐๐} หนึ่งในครุทั้ง ๖ เป็นเจ้าของทฤษฎี หรือลัทธิที่ชื่อว่า อมราวิกเขปวาทะ หมายถึง ลัทธิที่หลบเลี่ยงไม่แน่นอน กล่าวคือ จะไม่ตอบคำถามโดยตรง หลบเลี่ยงไม่ยืนยันแน่นอนว่า ใช่หรือไม่ใช่ ดูประหนึ่งว่าเป็นความเห็นที่ลั่นไหลจับได้ยากเหมือนปลาไหล^{๑๐๑} จะเห็นได้จากบทสนทนาระหว่างพระเจ้าอชาตศัตรูกับสัญญาชัย เวลัญฐบุตรที่ว่า

^{๙๙} ที.ที. (ไทย) ๕/๑๑๕/๕๘.

^{๑๐๐} คำว่า สัญชัย เป็นชื่อของเขา คำว่า เวลัญฐบุตร เป็นชื่อที่ ๒ เพราะเป็นบุตรของช่างสาน ที.ที.อ. (บาลี) ๑/๑๕๕/๑๓๒, ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๑๒/๑๔๑.

^{๑๐๑} ที.ที.อ. (บาลี) ๖๑/๑๐๖.

... ถ้ามหาบพิตรตรัสถามอาตมภาพว่า โลกหน้ามีจริงหรือ ถ้าอาตมภาพมีความเห็นว่า มีจริง ก็จะพึงทูลตอบว่ามีจริง แต่อาตมภาพมีความเห็นว่า อย่างนี้ก็มีใช่ อย่างนั้นก็มีใช่ อย่างอื่นก็มีใช่ ไม่ใช่ก็มีใช่ มีใช่ไม่ใช่ก็มีใช่

ถ้ามหาบพิตรตรัสถามอาตมภาพว่า โลกหน้าไม่มีหรือ ฯลฯ โลกหน้ามีและไม่มีหรือ ฯลฯ โลกหน้าจะว่ามีก็ไม่ใช่ จะว่าไม่มีก็ไม่ใช่หรือ ฯลฯ สัตว์ที่ผูกเกิดมีจริงหรือ ฯลฯ สัตว์ที่ผูกเกิดไม่มีหรือ ฯลฯ สัตว์ที่ผูกเกิดมีและไม่มีหรือ ฯลฯ สัตว์ที่ผูกเกิดจะว่ามีก็ไม่ใช่ จะว่าไม่มีก็ไม่ใช่หรือ ผลวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่วมีจริงหรือ ฯลฯ ผลวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่วมีและไม่มีหรือ ฯลฯ ผลวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่วจะว่ามีก็ไม่ใช่ จะว่าไม่มีก็ไม่ใช่หรือ ฯลฯ หลังจากตายตถาคตเกิดอีกหรือ ฯลฯ หลังจากตายตถาคตไม่เกิดอีกหรือ ฯลฯ หลังจากตายตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่หรือ หากอาตมามีความเห็นว่ายว่า หลังจากตายตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่ ก็จะทูลตอบว่า หลังจากตายตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่ แต่อาตมามีความเห็นอย่างนี้ว่า อย่างนี้ก็มีใช่ อย่างนั้น ก็มีใช่ อย่างอื่นก็มีใช่ ไม่ใช่ก็มีใช่ มีใช่ไม่ใช่ก็มีใช่^{๔๖}

ตามข้อความข้างต้นนั้น อธิบายความได้ว่า ประโยคที่ว่า “อย่างนี้ก็มีใช่” หมายความว่า ถ้ามีผู้ถามว่า โลกหน้ามีจริงไหม? ศัญชัย เวลัญญบุตร ก็จะตอบยืนยันว่า “ไม่มีจริง” ประโยคที่ว่า “อย่างนั้นก็มีใช่” หมายความว่า ที่กล่าวว่าโลกหน้าไม่มีจริงนั้น ก็ไม่ใช่ กล่าวคือ อาจจะจริงก็ได้ อาจจะไม่มีจริงก็ได้ (ศัญชัย เวลัญญบุตร ไม่กล้ายืนยัน/ปฏิเสธทั้งหมด) ประโยคที่ว่า “อย่างอื่นก็มีใช่” หมายความว่า ที่กล่าวว่าโลกหน้า อาจจะจริงก็ได้ อาจจะไม่มีจริงก็ได้ ก็ไม่ใช่ (อาจจะจริงก็ได้ ก็ไม่ใช่ = ไม่มีจริง, อาจจะไม่มีจริงก็ได้ ก็ไม่ใช่ = บางทีอาจจะจริง) ประโยคที่ว่า “ไม่ใช่ก็มีใช่” หมายความว่า ที่กล่าวว่า อาจจะจริงก็ได้ ก็ไม่ใช่ = ไม่มีจริงนั้น ก็ไม่ใช่ และที่กล่าวว่า อาจจะไม่มีจริงก็ได้ ก็ไม่ใช่ = บางทีอาจจะจริง ก็ไม่ใช่ และในประโยคที่ว่า “มีใช่ไม่ใช่

^{๔๖} ที.ที. (ไทย) ๕/๑๗๕-๑๘๒/๕๕-๖๐.

ก็มีไข่นั้น” หมายความว่า ที่กล่าวว่าบางที่อาจจะไม่มีจริงนั้น ก็ไม่ใช่ = บางที่อาจจะมีจริง และที่กล่าวว่าบางที่ที่ว่าจะจะมีจริงนั้น ก็ไม่ใช่ = อาจจะไม่จริง

แนวคิดของสัญญาชัย เวลัญญบุตรที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น แม้จะกล่าวได้ว่าเป็นแนวคิดที่ไม่แน่นอนตายตัว ไม่ยืนยันทั้งสองฝ่าย แต่เมื่อกล่าวโดยสรุป สามารถแปลความได้ว่า ถ้ามีผู้ถามว่า โลกนี้มีจริงหรือ ก็จะตอบว่า ไม่แน่ (อาจจะจริง ยืนยันบางส่วน) ถ้ามีผู้ถามว่า โลกนี้ไม่มีจริงหรือ ก็จะตอบว่า ไม่แน่ (อาจจะจริง ปฏิเสธบางส่วน) ถ้าคำตอบยืนยันว่า “โลกนี้มี” ก็จัดเป็นอศลิทธิกทฤษฎี ซึ่งจัดเข้าในกลุ่มสัสสตทฤษฎี คือความเห็นว่ายั่งยืน แต่ถ้าคำตอบปฏิเสธว่า “โลกนี้ไม่มี” ก็จัดเป็นนคตทฤษฎี ซึ่งจัดเข้าในกลุ่มอุจเฉททฤษฎี เพราะฉะนั้น ลัทธิอมราวิกเขปวาท จึงไม่สามารถหักล้างแนวคิดมิจฉาทฤษฎีทั้ง ๒ ประเภทนี้ได้

สาเหตุที่สัญญาชัย เวลัญญบุตร ไม่ตอบปัญหาที่คนอื่นถาม อย่างตรงมาตรงไป แต่กลับกลบเกลื่อน หลบเลี่ยง ไม่ยืนยันให้ชัดเจน ไม่ใช่เพราะมีปัญหาเยอะ ที่จะทำให้ผู้สนทนาเกิดความเลื่อมใส แต่เพราะกลัวตอบผิด และเพราะความโง่เขลา “ไม่รู้จริง”^{๔๓} ความกระขางในเรื่องนี้ จะเห็นได้จากข้อความในคัมภีร์มหาวรรคแห่งพระวินัยปิฎก โดยมีเนื้อความโดยสังเขปว่า^{๔๔}

ท่านพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ ก่อนที่จะมาเป็นสาวกพระพุทธเจ้า ได้เคยเป็นศิษย์ของสัญญาชัย เวลัญญบุตรมาก่อน ต่อมาท่านได้ฟังธรรมของพระอัสสชิเถระ ได้ดวงตาเห็นธรรม แล้วนำมาเล่าให้พระมหาโมคคัลลานะฟัง แม้พระมหาโมคคัลลานะก็ได้ดวงตาเห็นธรรม จึงพากันไปลาปริพาชกผู้เป็นปวริชชาจารย์ ๒๕๐ คน เพื่อจะไปบวชในสำนักของพระพุทธเจ้า แต่ปริพาชกเหล่านั้นขอไปด้วย จึงพร้อมกันไปลาสัญญาชัยผู้เป็นอาจารย์ พร้อมทั้งชักชวนให้ไปบวชในสำนักของพระพุทธเจ้า แต่ได้รับการปฏิเสธด้วยถ้อยคำที่ว่า “พ่อทั้งสอง ในโลกนี้มีคนเขลาหรือคนฉลาดมากกว่ากัน เมื่อพระสารีบุตรตอบว่า คนเขลามากกว่า สัญชัยจึงได้กล่าวอมตวาจาว่า ถ้ากระนั้น

^{๔๓} ที.ที. (ไทย) ๕/๖๒-๖๕/๒๕-๒๗.

^{๔๔} วิมพา. (ไทย) ๔/ ๖๔-๗๐/ ๖๗-๗๒.

คนฉลาดจักไปสู่สำนักของพระสมณะโคดม ส่วนคนเขลาจักมาสู่สำนักของเรา เพราะฉะนั้น พ่อทั้งสองไปเถิดเราคงไม่ไป^{๔๕}

ตามข้อความข้างต้น ซึ่งให้เห็นว่าสัญญา เวลัญญบุตร กล่าวยอมรับว่าตัวเองโง่เขลาว่าศิษย์ ชำยังใช้คนโง่เป็นเครื่องมือในการนำมาซึ่งลาภสักการะ ในเรื่องการกลับใจของพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะมานับถือพระพุทธศาสนานั้น เป็นเรื่องน่าพิจารณาอย่างมากว่า ลัทธินี้ ไม่สามารถทนต่อการพิสูจน์ของศิษย์ ทั้งสองได้

ฉ. นิครนถ์ นาฏบุตร

อิตถกิลมณานุโยค = ลัทธิที่ถือว่าการทรมานตนเองเป็นการเผากิเลส

ปุพเพกตเหตุวาทะ = ลัทธิที่ถือว่าสุข ทุกข์ทั้งมวล ล้วนแต่มีกรรมเก่าเป็นเหตุ

นิครนถ์ นาฏบุตร^{๔๖} (ศาสดามหาวีระ) เจ้าของลัทธิอิตถกิลมณานุโยค ซึ่งหมายถึง ลัทธิที่ถือว่าการทรมานตนเองเป็นการเผากิเลส และ ลัทธิปุพเพกตเหตุวาทะ ซึ่งหมายถึง ลัทธิที่ถือว่า ความสุข ความทุกข์ทั้งมวล ล้วนแต่มีกรรมที่ทำไว้ในปางก่อนเป็นเหตุ แนวความคิดแรกนั้น จะเห็นได้จากข้อความที่ว่า^{๔๗}

นิครนถ์ในโลกนี้สำรวจด้วยการสังวร ๔ อย่าง คือ

๑. เว้นน้ำดิบทุกอย่าง

๒. ประกอบกิจที่เว้นจากบาปทุกอย่าง

^{๔๕} มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธัมมปัทมฐกถา แปล ภาค ๑, หน้า ๑๒๖. และวิจิตร เกจิวิจิตร, ปรัชญาครูหกในสมัยพุทธกาล, หน้า ๒๓.

^{๔๖} คำว่า นิครนถ์ เป็นชื่อของเขา ที่มีชื่อนั้น เพราะเขามักกล่าวว่า เราไม่มีกิเลสเครื่องร้อยรัด คำว่า นาฏบุตร เป็นอีกชื่อหนึ่งของเขา เพราะเขาเป็นบุตรของนักหีอน ม.ญ. (ไทย) ๑๒/๓๑๒/๓๔๕, ที.ที.อ. (บาลี) ๑/๑๕๖/๑๓๒, ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๑๒/๑๔๑.

^{๔๗} ที.ที. (ไทย) ๕/๑๗๗/ ๕๘-๕๙, ที.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๑/๑๒๕, ที.ส. อ. (บาลี) ๑/๑๑๑/๑๒๐, ช. ศ.ฎีกา. (บาลี) ๑/๑๑๑/๑๗๘.

๓. ล้างบาปทุกอย่าง

๔. รับสัมผัสทุกอย่างโดยไม่ให้เกิดบาป

นิครนถ์ สำรวมด้วยการสังวร ๔ อย่างนี้ ดังนั้น บัณฑิต จึงเรียกว่า ผู้ถึงที่สุดแห่งทุกข์ สำรวมแล้ว คั่งมั่นแล้ว

ส่วนแนวคิดหลังนั้น จะเห็นได้จากพุทธพจน์ที่ว่า^{๔๘}

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “สุข ทุกข์ หรือไม่สุข ไม่ทุกข์ที่คนเราได้รับอยู่ ทั้งหมด ล้วนแต่มีกรรมที่ทำไว้ในปางก่อนเป็นเหตุ”

จากหลักคำสอนทั้ง ๒ ประการนี้ สอดคล้องกับข้อความที่พระพุทธเจ้า ทรงอ้างถึงคำพูดที่นิครนถ์ นาฏบุตร ได้กล่าวกะนิครนถ์ผู้เป็นบริวารว่า

ดูก่อนนิครนถ์^{๔๙}ทั้งหลาย บาปกรรมที่ท่านทั้งหลายทำแล้วในการก่อนมียู่ ท่านทั้งหลายจะสลัดบาปกรรมนั้นเสีย ด้วยปฏิบัติอันประกอบด้วย การกระทำไถ่ยากอันลำบากนี้(ตบะ) ข้อที่ท่านทั้งหลายสำรวมกายวาจา วาจาใจ ในบัดนี้นั้น เป็นการไม่ทำบาปกรรมต่อไป ความสิ้นกรรมจึงมี เพราะสิ้นกรรม ความสิ้นทุกข์จึงมีเพราะสิ้นทุกข์ ความสิ้นเวทนาจึงมี เพราะสิ้นเวทนาจักเป็นอันพวกท่านสลัดทุกข์ได้ทั้งหมด ^{๕๐}

ตามทฤษฎีหลักคำสอนอรรถกถาญ โยคและปฏิกฤตเหตุวาททั้ง ๒ ประการข้างต้น ของนิครนถ์ นาฏบุตร สรุปได้ว่า บุคคลแสวงความสุข ความทุกข์ และไม่ทุกข์ไม่

^{๔๘} วจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๒/๒๓๘.

^{๔๙} นิครนถ์ทั้งหลาย หมายถึงนักบวชนอกพระพุทธศาสนาพวกหนึ่งมีนิครนถ์ นาฏบุตร เป็นเจ้าลัทธิ หรือศาสดา และนักบวชเหล่านี้ เรียกตัวเองว่านิครนถ์ เพราะปฏิญาณตนว่า เป็นผู้ไม่มีกิเลส เครื่องผูกพันไว้ในวิญญูสงสาร ม.ญ.อ. (บาลี) ๒/๓๑๒/๑๔๑, ม.ม.ฎีกา. ๒/๓๑๒/๒๒๑,

นักบวชเหล่านี้ เมื่อเจ้าลัทธิตายแล้ว ก็แตกออกเป็น ๒ พวก คือ พวกที่ถือเคร่งกับพวกที่อนุโลมตามบุคลสมัย ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๑/๒๔๕, ม.ญ. (ไทย) ๑๒/๔๒/๕๑, ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๑๖๔/๑๐๘., ม.ญ.อ. (บาลี) ๓/๔๑/๒๒.

^{๕๐} ม.ญ. (ไทย) ๑๒/๑๖๕/๑๘๐-๑๘๔, วจ.นวก. (ไทย) ๒๓/๓๘/๕๑๕.

สุขทั้งหมดนั้น มีสาเหตุมาจากกรรมเก่า และจะสิ้นสุดลงได้ก็เพราะ (๑) การบำเพ็ญ
ศบะ* (๒) การไม่ทำกรรมใหม่เพิ่มเติม เมื่อกรรมเก่าสิ้นไป ทุกข์จึงสิ้นไป เพราะทุกข์
สิ้นไป เวทนาจึงสิ้นไป เพราะเวทนาสิ้นไป ทุกข์ทั้งปวงจึงจะสลายไป แนวคิดเช่นนี้
พระพุทธเจ้า ตรัสว่า พระองค์เคยเสด็จเข้าไปหาพวกนิครนถ์และทรงซักถามปัญหา
ต่างๆ โดยมีใจความ ดังนี้^{๕๐}

๑. พระองค์ตรัสถามว่าพวกนิครนถ์รู้หรือว่า เราเคยเกิดมาแล้วในชาติก่อน
เคยทำกรรมชั่วอย่างนั้นอย่างนี้ไว้แล้ว มีทุกข์เท่านั้นเท่านั้น ในจำนวนนั้นทุกข์เท่านั้นละได้
แล้ว ทุกข์เท่านั้นจะต้องละต่อไป พวกนิครนถ์ไม่สามารถบอกได้อย่างสมเหตุสมผลได้
แต่อ้างศาสดาของตน

๒. ตรัสถามว่า การบำเพ็ญศบะอย่างแรงกล้าตามคำสอนของนิครนถ์ทำให้
เกิดสุขหรือให้เกิดทุกข์ พวกเขายอมรับว่า ทำให้เกิดทุกข์จริง

๓. ตรัสถามว่า พวกนิครนถ์สามารถใช้ความเพียร คือ การบำเพ็ญศบะ
เปลี่ยนแปลงผลกรรมได้หรือไม่ พวกนิครนถ์ตอบว่าเปลี่ยนแปลงไม่ได้ทรงสรุปว่า

* ศบะ หมายถึง การทรมานตนเองด้วยการนอนบนที่นอนที่มีหนามแหลม, การอดอาหาร หรือ การ
เดินเป็นวัตร ปฏิเสธการนั่ง เป็นต้น โดยมีเจตนาหมายเพื่อเผากิเลสให้หมดสิ้นไป ชู ม.ญ. (ไทย) ๑๒/๑๑๕/๑๔๒.

^{๕๐} ม.ญ. (ไทย) ๑๔/๑-๑๒๒/๑-๑๓.

ความเพียรตามลัทธินิครนถ์ไม่มีผล และจะได้รับแต่การตำหนิ^{๔๔}ถึง ๑๐ ประการ

จากนั้น ทรงแสดงผลแห่งความเพียรตามหลักคำสอนของพระองค์ว่า

๑. ไม่ทำตนให้เป็นทุกข์ ไม่สละความสุขที่เกิดขึ้นโดยธรรม ไม่หมกมุ่นในความสุขนั้น รู้จักเหตุแห่งทุกข์ เมื่อบำเพ็ญเพียรและเจริญอุเบกขาจนคล้ายกำหนดความทุกข์ก็จะสลายไป เหมือนชายหนุ่มหลงรักหญิงสาวก็เป็นทุกข์เพราะเห็นหญิงสาวนั้น คุยกับชายอื่น เมื่อเลิกรักก็ไม่ต้องทุกข์

๒. ถ้าทำตนให้ลำบากแล้ว อกุศลธรรมเสื่อมไปกุศลธรรมเจริญขึ้น ก็สมควรทำตนให้ลำบากได้ เพื่อต่อไปจะได้ไม่ต้องลำบากอีก เหมือนช่างศรตนลูกศรจนตรึง ต่อไปก็ไม่ต้องถนออีก

^{๔๔} พระพุทธองค์ทรงดำหนิถึงของพวกนิครนถ์เกี่ยวกับเรื่องความเพียรไว้ ๑๐ ประการ ได้แก่ (๑) ถ้าหมู่สัตว์ยอมสวดยศและทุกข์ เพราะเหตุแห่งกรรมที่ตนทำไว้ในก่อน พวกนิครนถ์ ต้องเป็นผู้ทำกรรมชั่วไว้ก่อนแน่ จึงเป็นเหตุให้พวกเขาได้สวดยศและทุกข์ กลับเจ็บแสบเห็นปานนี้ ในบัดนี้ (๒) ถ้าหมู่สัตว์ยอมสวดยศและทุกข์ เพราะเหตุที่อัสวเนรมิตให้ พวกนิครนถ์ต้องเป็นผู้ถูกอัสวรัจฉาเลวเนรมิตมาแน่... (๓) ถ้าหมู่สัตว์ยอมสวดยศและทุกข์ เพราะเหตุแห่งอภิชาติ พวกนิครนถ์ ต้องเป็นผู้มีอภิชาติเลวแน่... (๔) ถ้าหมู่สัตว์ยอมสวดยศและทุกข์เพราะเหตุแห่งความพยายามในปัจจุบัน พวกนิครนถ์ต้องเป็นผู้มีความพยายามในปัจจุบันเลวแน่... (๕) ถ้าหมู่สัตว์ยอมสวดยศและทุกข์ เพราะเหตุแห่งกรรมที่ตนทำไว้ในชาติก่อน พวกนิครนถ์ ก็ต้องเป็นผู้ควรถูกตำหนิ ถ้าหมู่สัตว์ไม่ไขสวดยศและทุกข์เพราะเหตุแห่งกรรมที่ตนทำไว้ในชาติก่อน พวกนิครนถ์ ก็ต้องเป็นผู้ควรถูกตำหนิ ถ้าหมู่สัตว์ยอมสวดยศและทุกข์ เพราะเหตุที่อัสวเนรมิตให้ พวกนิครนถ์ ก็ต้องเป็นผู้ควรถูกตำหนิ ถ้าหมู่สัตว์ไม่ไขสวดยศและทุกข์ เพราะเหตุที่อัสวเนรมิตให้ พวกนิครนถ์ ก็ต้องเป็นผู้ควรถูกตำหนิ (๖) ถ้าหมู่สัตว์ยอมสวดยศและทุกข์ เพราะเหตุที่มีความบังเอิญ พวกนิครนถ์ ก็ต้องเป็นผู้ควรถูกตำหนิ ถ้าหมู่สัตว์ไม่ไขสวดยศและทุกข์ เพราะเหตุที่มีความบังเอิญ พวกนิครนถ์ ก็ต้องเป็นผู้ควรถูกตำหนิ (๗) ถ้าหมู่สัตว์ยอมสวดยศและทุกข์ เพราะเหตุที่มีความบังเอิญ พวกนิครนถ์ต้องเป็นผู้มีความบังเอิญชั่วแน่ ในบัดนี้ พวกเขาจึงได้สวดยศและทุกข์กลับเจ็บแสบเห็นปานนี้ (๘) ถ้าหมู่สัตว์ยอมสวดยศและทุกข์ เพราะเหตุแห่งอภิชาติ พวกนิครนถ์ ก็ต้องเป็นผู้ควรถูกตำหนิ ถ้าหมู่สัตว์ไม่ไขสวดยศและทุกข์เพราะเหตุแห่งอภิชาติ พวกนิครนถ์ ก็ต้องเป็นผู้ควรถูกตำหนิ (๙) ถ้าหมู่สัตว์ยอมสวดยศและทุกข์ เพราะเหตุแห่งความพยายามในปัจจุบัน พวกนิครนถ์ก็ต้องเป็นผู้ควรถูกตำหนิ (๑๐) ถ้าหมู่สัตว์ไม่ไขสวดยศและทุกข์ เพราะเหตุแห่งความพยายามในปัจจุบัน พวกนิครนถ์ ก็ต้องเป็นผู้ควรถูกตำหนิ อ. ม.อ. (ไทย) ๑๒/๕/๑๒-๑๓.

๓. ผู้ฟังธรรมของพระองค์แล้วมีศรัทธา ออกบวชบำเพ็ญเพียรตามหลักคำสอน คือ ถึงพร้อมด้วยสิกขาและสมาธิ มีความสำรวม มีศีล ก็จะได้รับผลแห่งความเพียรได้แก่ ฌาน ๔ และวิชชา ๓^{๔๐}

พระองค์ทรงสรุปว่า หลักคำสอนของพระองค์มีผลเช่นนี้ จึงได้รับการสรรเสริญ ซึ่งตรงข้ามกับการดำเนิน ๑๐ ประการ

ลัทธิของนิครนถ์ นาฏบุตรนั้น มีหลักความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมคล้ายกับพระพุทธศาสนา คือ ต่างก็เป็นกรรมวาที เชื่อว่า ความสุข ความทุกข์ ความดี ความชั่ว เป็นผลแห่งกรรมที่ตัวเองกระทำ คือ กรรมของคนลิขิตขึ้นเอง ไม่ใช่พรหมหรือพระเจ้าลิขิตให้ แต่กรรมวาทีแบบนิครนถ์ต่างกับกรรมวาทีแบบพุทธในประเด็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

๑. กรรมวาทีแบบนิครนถ์ คือ ลัทธิเชื่อกฎแห่งกรรมแบบสัสตติกฎฐิว่า กรรมเก่าทุกอย่างต้องให้ผลแน่นอน ไม่มีข้อยกเว้น พระพุทธศาสนาเชื่อกฎแห่งกรรมแบบมัชฌิมาปฏิปทา(สัมมาทิฏฐิ) ว่า กรรมเก่าบางอย่าง อาจถูกหักล้างด้วยผลแห่งกรรมปัจจุบันที่มีอำนาจเหนือกว่า เช่น อำนาจแห่งอริยมรรค หรือ อรหัตมรรคของท่านพระองค์คุณิมาล สามารถหักล้างกรรมเก่า คือ การฆ่าคนจำนวนมากก่อนบวชและส่งผลให้ท่านบรรลุอรหัตผลได้ กรรมเหล่านั้น จึงจัดเป็นอโหสิกรรม คือกรรมที่เลิกให้ผล

๒. ลัทธิของนิครนถ์ ถือว่า คนเราจะหมดทุกข์ได้ ก็โดยการบำเพ็ญเพียรอย่างแรงกล้า ที่เรียกว่าตบะ และการไม่ทำกรรมใหม่เพิ่มเติม พระพุทธศาสนาถือว่า การบำเพ็ญเพียรแบบตบะเป็นการสร้างทุกข์ ต้องเจริญวิปัสสนาให้รู้แจ้งทุกข์ จึงจะสามารถกำจัดทุกข์ทั้งปวงให้หมดสิ้นได้

^{๔๐} ฌาน ๔ ได้แก่ (๑) ปฐมฌาน (๒) ทุติยฌาน (๓) ตติยฌาน (๔) จตุตถฌาน ดู ท.สี. (ไทย) ๕/๒๒๖-๒๒๓/๒๕-๒๗.

วิชชา ๓ ได้แก่ (๑) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ = การระลึกชาติได้ (๒) จตุปปาครญาณ = การเห็นการเกิดและการตายของสัตว์(๓) อาสวักขณญาณ = การละกิเลส ดู ท.สี. (ไทย) ๕/๒๔๔-๒๔๕/๘๑-๘๕, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔, ๓๓๕/๑๗, ๔๐๕, ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๑๗๖/๒๐๒.

ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ลัทธิอรรถกถาโยคและลัทธิปุพเพกตเหตุวาทะของนิครนถ์ นาฏบุตร ถือว่าเป็นมิจฉาทิฎฐิ ประเภทสัสสตทิฎฐิ เพราะเห็นว่าสุขทุกข์ทั้งปวงเกิดจากกรรมเก่าแต่เพียงอย่างเดียว (ทั้งที่ตนเองก็ไม่ได้รู้ตามความเป็นจริง เพราะความสุขหรือทุกข์ เป็นต้นนั้น อาจเกิดจากสาเหตุอื่นก็ได้ เช่น อุตุนิยาม (กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับอุณหภูมิ หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ โดยเฉพาะดินน้ำ อากาศ และฤดูกาล- physical laws) พืชนิยาม (กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับการสืบพันธุ์ มีพันธุกรรม เป็นต้น- biological laws) จิตนิยาม (กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับการทำงานของจิต- psychical laws) หรือ ธรรมนิยาม (กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันแห่งสิ่งทั้งหลาย-the general law of cause and effect)^{๔๔} ด้วยเหตุนี้ ลัทธินี้ จึงปฏิเสธกรรมใหม่ ปฏิเสธความเพียรพยายาม ยอมรับตบะ คือการทรมานตนเท่านั้น

ทิฎฐิหรือลัทธิของครูทั้ง ๖ สามารถสรุปลงในมิจฉาทิฎฐิ ๒ ประเภท กล่าวคือ สัสสตทิฎฐิ และอุจเฉททิฎฐิ ดังนี้

- (๑) ปุณณกัสสปะ เจ้าของลัทธิอภิกิริยาวาทะ จัดเข้าในประเภทอุจเฉททิฎฐิ
- (๒) มกขลิ โคศาละ เจ้าลัทธิเหตุกาวาทะ จัดเข้าในประเภทอุจเฉททิฎฐิ
- (๓) อชิตะ เกสกัมพล เจ้าลัทธิอนัตติกาวาทะ จัดเข้าในประเภทอุจเฉททิฎฐิ
- (๔) ปกฺขะ กัจจายนะ เจ้าของลัทธิเหตุกาวาทะ จัดเข้าทั้งในประเภทอุจเฉททิฎฐิ และอุจเฉททิฎฐิ
- (๕) สัมมชัย เวลัฏฐบุตร เจ้าลัทธิอมราวิกเขปวาทะ จัดเข้าในมิจฉาทิฎฐิ ทั้ง ๒ ประเภท คือ ทั้งสัสสตทิฎฐิ และอุจเฉททิฎฐิ
- (๖) นิครนถ์ นาฏบุตร เจ้าของลัทธิอรรถกถาโยค และเจ้าของลัทธิปุพเพกตเหตุวาทะ จัดเข้าในประเภทสัสสตทิฎฐิ

^{๔๔} ที.ลี้.อ. (บาลี) ๒/๓๔.

๓.๒ กรณีตัวอย่างที่ ๒ : มิฉนาทิจูฐิของเจ้าปายาสิ

เจ้าปายาสิ “มีความเห็นผิดว่า โลกอื่นไม่มี โอปปาติกสัตว์ (สัตว์ผู้ที่เกิด ผุดขึ้น เช่น เทวดา)ไม่มี ผลแห่งวิบากกรรมที่ทำดีและกรรมที่ทำชั่วไม่มี รายละเอียดในเรื่องนี้ มีดังนี้

เจ้าปายาสิ ผู้ครองเสตัพพนคร ทรงทราบว่า พวกพราหมณ์และคฤหบดีชาวเสตัพพนครจำนวนมาก กำลังเดินออกจากเมืองเพื่อไปนมัสการท่านพระกุมารกัสสปะที่ป่าไม้สีเขียว เพราะมีกิตติศัพท์ว่า ท่านเป็นผู้ฉลาดเฉลียว มีปัญญา เป็นพหูสูตร พุจฉาไพเราะ ปฏิภาณดี และเป็นพระอรหันต์ จึงเสด็จไปด้วยเพื่อจะได้ว่าทะทำลายความเห็นที่ตรงกันข้ามกับพระองค์ ครั้นไปถึงที่พักของท่านพระกุมารกัสสปะ ทรงประกาศความเห็นที่เป็นนคติกวาทะขึ้นว่า พระองค์มีว่าทะอย่างนี้ มีทิฐฐิอย่างนี้ว่า โลกอื่นไม่มี โอปปาติกสัตว์ (สัตว์ผู้ที่เกิดผุดขึ้น เช่น เทวดา เป็นต้น)ไม่มี ผลแห่งวิบากกรรมที่ทำดีและกรรมที่ทำชั่วไม่มี พระเถระจึงใช้ปฏิภาณซักถาม ย้อนถามและตอบได้ด้วยอุปมาอุปไมยเป็นจำนวนมากจนสามารถทำลายความเห็นผิดของเจ้าปายาสิได้สำเร็จ ทำให้เจ้าปายาสิยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา การซักถาม-ตอบได้มีใจความดังต่อไปนี้

“ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๖ – ๔๔๑/๓๔๑-๓๔๑.

คำว่า เจ้าปายาสิ แปลจากคำบาลีว่า ปายาสิ ราชญ์เฒ่าที่ไม่แปลว่าพระเจ้าปายาสิ เพราะเป็นเพียงเจ้าผู้ครองนคร คือ เสตัพพนคร ที่พระเจ้าปัสเสนทิโกศล ทรงมอบให้ครอบครอง มิได้รับมูรธาภิเษกเป็นพระราชาเสตัพพนคร ก็ยังขึ้นกับแคว้นโกศล ที.ม.อ. (บาลี) ๔๐๖/๔๒๔.

๑. อุปมาด้วยดวงจันทร์และดวงอาทิตย์

พระเถระ : ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์มีในโลกนี้หรือโลกอื่น เป็นเทพหรือเป็นมนุษย์

เจ้าปาชาลี : มีในโลกนี้ ไม่ใช่โลกอื่น เป็นเทพ ไม่ใช่เป็นมนุษย์

พระเถระ : แสดงว่า โลกอื่นมี โอปปาติกสัตว์มี ผลวิบากของกรรมที่ทำดี และกรรมที่ทำชั่วมี

เจ้าปาชาลี : ไม่มี เพราะเคยสั่งให้ญาติมิตรผู้ทำชั่วที่กำลังตายว่า ถ้าได้ไปเกิดในอบายทุกคติ วินิบาต หรือนรกจริง ตามที่สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวไว้ ขอให้กลับมาบอกด้วย แต่ญาติมิตรเหล่านั้นมิได้มาบอกเลย นี่แสดงว่าโลกอื่นไม่มี...

๒. อุปมาด้วยโจร

พระเถระ : โจรที่ทำความผิด ครั้นถูกจับได้และถูกตัดสินให้ประหารชีวิต เขาขอร้องให้เพชฌฆาตปล่อยตัวเขาไปก่อน เมื่อบอกญาติมิตรแล้วจะมาให้ประหารชีวิต เพชฌฆาตจะผ่อนผันให้โจรตามคำขอร้องหรือไม่

เจ้าปาชาลี : ไม่ควรผ่อนผัน ต้องตัดศีรษะ โจรนั้นขณะขอผ่อนผันนั่นเอง

พระเถระ : โจรซึ่งเป็นมนุษย์ยังไม่ได้รับการผ่อนผันจากเพชฌฆาต ซึ่งเป็นมนุษย์ด้วยกัน เมื่อเป็นเช่นนั้น นายนิรยบาลจะผ่อนผันให้ญาติมิตรของพระองค์ กลับมาบอกลาก่อนหรือไม่ นี่ก็แสดงว่าโลกอื่นมี...

เจ้าปาชาลี : ถึงกระนั้นโยมก็เห็นว่า โลกอื่นไม่มี เพราะเคยสั่งให้ญาติมิตร ผู้ทำกรรมดี ที่กำลังจะตายว่า ถ้าได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์จริงตามที่สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวไว้ก็ขอให้กลับมาบอกบ้าง แต่ไม่มีผู้ใดกลับมาบอกเลย นี่แสดงว่าโลกอื่นไม่มี...

๓. อุปมาด้วยนุรุษในหลุมอุจจาระ

พระเถระ : บุรุษที่ตกลงไปในหลุมอุจจาระจนมิดศีรษะ เมื่อได้รับการช่วยเหลือขึ้นมาได้ และได้รับการชำระล้างให้สะอาด ชโลมด้วยน้ำมัน ลูบไล้ด้วยแป้ง ถึง ๓ ครั้ง โขนผมและหนวด สวมพวงมาลัยอย่างดี ให้นุ่งห่มผ้าราคาแพง ให้อยู่ในปราสาทบำรุงบำเรอด้วยเบญจกามคุณ บุรุษนั้น ยังต้องการจะกลับไปดำรงลงในหลุมอุจจาระอีก หรือไม่

เจ้าपायाสิ : ไม่กลับไปอย่างแน่นอน เพราะหลุมอุจจาระไม่สะอาดมีกลิ่นเหม็น น่ารังเกียจ

พระเถระ : ผู้ไปเกิดเป็นเทพ ย่อมรู้สึกละโลกมนุษย์ไม่สะอาด มีกลิ่นเหม็น น่ารังเกียจเช่นเดียวกัน นี่แสดงว่าโลกอื่นมี

เจ้าपायाสิ : ถึงกระนั้นโยมก็ยังเห็นว่าโลกอื่นไม่มี... เพราะเคยสั่งให้ญาติร่วมสายโลหิตผู้รักาศิล ๕ ที่กำลังจะตายว่า ถ้าได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จงทำตามที่สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวไว้ ก็ขอให้กลับมาบอกหรือส่งข่าวให้ทราบบ้าง แต่เขาไม่กลับมาบอกหรือส่งข่าวให้ทราบเลย นี่แสดงว่าโลกอื่นไม่มี...

๔. อุปมาด้วยเทพชั้นดาวดึงส์

พระเถระ : ขอให้เปรียบเทียบปีของมนุษย์กับปีของเทพชั้นดาวดึงส์ว่าต่างกันอย่างไร คือ ๑๐๐ ปีของมนุษย์เท่ากับ ๑ ราตรี (๑ วัน ๑ คืน) ของเทพชั้นดาวดึงส์ ๓๐ ราตรี เทพชั้นนั้นเป็น ๑ เดือนทิพย์ ๑๒ เดือนทิพย์เป็น ๑ ปีทิพย์ ๑,๐๐๐ ปีทิพย์ เป็นอายุขัยของเทพชั้นดาวดึงส์ โดยนัยนี้ ถ้าร่วมญาติสายโลหิตของพระองค์ คิดว่า “ขอให้เราเฝ้าอ้อมหรั่งพร้อมได้รับการบำรุงบำเรอด้วยกามคุณ ๕ ที่เป็นทิพย์สัก ๒-๓ วันก่อน จึงค่อยไปทูลเจ้าपायाสิว่า โลกอื่นมีจริง...” เขาจะกลับมาพบพระองค์หรือ

เจ้าपायाสิ : คงไม่พบ เพราะโยมคงตายไปแล้ว แต่โยมไม่เชื่อว่า เทพชั้นดาวดึงส์ มีอายุยืนเช่นนั้น

๕. อุปมาคนตาบอดแต่กำเนิด

พระเถระ : คนตาบอดแต่กำเนิดไม่อาจเห็นรูปสีดำนะและรูปสีแดง เป็นต้น ไม่อาจเห็นรูปของที่เรียบและรูปที่ขรุขระ ไม่อาจเห็นดวงดาว ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ถ้าเขาพูดว่ารูปนั้นๆ ดวงดาว ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ไม่มี คนที่เห็นรูปนั้นๆ ดวงดาว ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ก็ไม่มี ผู้พูดเช่นนี้ชื่อว่า พูดถูกต้องหรือไม่

เจ้าปาชาลี : ไม่ถูกต้องแน่นอน เพราะรูปนั้นๆ มีดวงดาว ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์มี คนที่เห็นสิ่งเหล่านั้นก็มี

พระเถระ : พระองค์ก็เป็นเช่นกับคนที่ตาบอดแต่กำเนิดนั้นแหละ เพราะโลกอื่นมิใช่จะเห็นได้ด้วยตาเนื้อ ผู้ที่ตาทิพย์เท่านั้นจึงเห็นได้

เจ้าปาชาลี : ถึงกระนั้น โขมก็ยังเห็นว่าโลกอื่นไม่มี. . เพราะเห็นสมณพราหมณ์ผู้มีศีลมีกัลยาณธรรมอยากมีชีวิต ไม่อยากตาย ทั้งๆ ที่รักความสุข เกลียดความทุกข์ โขมคิดว่า ถ้าสมณพราหมณ์พวกนี้รู้ว่า เมื่อตายไปแล้ว คุณความดีจะปรากฏ พวกเขาคงฆ่าตัวตายเพื่อให้ได้คุณความดีนั้นแน่นอน

๖. อุปมาด้วยสตรีมีครรภ์

พระเถระ : เรื่องเคยมีมาว่า พราหมณ์คนหนึ่งมีภรรยา ๒ คน คนที่ ๑ มีลูกชายอายุได้ ๑๐-๑๒ ปี คนที่สองกำลังมีครรภ์แก่ เมื่อพราหมณ์นั้นถึงแก่กรรม ลูกชายของพราหมณ์ถือกรรมสิทธิ์เข้าครอบครองทรัพย์มรดกทั้งหมดของบิดา ภริยาคนที่ ๒ ขอให้ลูกเลี้ยงรอก่อนจนกว่านางจะคลอดลูก เพราะถ้าเด็กในครรภ์เป็นชายจะได้ส่วนแบ่งในทรัพย์มรดกนั้นครั้งหนึ่ง แต่ลูกเลี้ยงไม่ยอมรอก นางจึงฆ่าท้องเพื่อดูว่าเด็กในครรภ์เป็นชายหรือหญิง ในที่สุดนางต้องสูญเสียทั้งชีวิตของตนเอง ชีวิตลูกและทรัพย์สมบัติ เพราะความโง่เขลาเบาปัญญาในการแสวงหาทรัพย์ สมณพราหมณ์ผู้ฉลาด เป็นบัณฑิตจึงไม่ยอมฆ่าตัวตาย เพื่อหวังคุณความดีในโลกอื่น แต่อยากมีชีวิตอยู่เพื่อทำประโยชน์แก่คนหมู่มาก ก็ได้บุญมาก นี่แสดงว่า โลกอื่นมี. . .

เจ้าปาชาลี : ถึงกระนั้นโยมก็ยังเห็นว่า โลกอื่นไม่มี... เพราะเคยสังฆราชบุรุษให้จับโจรผู้ทำความผิดมาใส่ลงในหม้อแล้วให้ปิดฝาหม้อ รัศด้วยหนังสือ พอกด้วยดินเหนียวจนหนา เสร็จแล้วให้ยกขึ้นตั้งบนเตาเผาไฟเผา เพื่อจะดูชีวะ (วิญญาณ) ของโจรเมื่อจะเน่า โจรนั้นตายแล้ว จึงสั่งให้ยกหม้อลงมาเปิดดู ปรากฏว่าไม่พบชีวะของโจรนั้นเลย นี่แสดงว่าโลกอื่นไม่มี

๗. อุปมาด้วยคนหลับฝัน

พระเถระ : เมื่อพระองค์บรรทมหลับกลางวันและทรงสุบินเห็นสิ่งต่างๆ เช่น เห็นสวนอันรื่นรมย์ คนที่เฝ้าปรนนิบัติพระองค์อยู่ได้เห็นชีวะของพระองค์เข้า-ออกจากพระกายของพระองค์หรือไม่

เจ้าปาชาลี : ไม่เห็น

พระเถระ : พระองค์ยังมีพระชนม์อยู่แท้ๆ คนที่เฝ้าปรนนิบัติพระองค์ยังมองไม่เห็นชีวะของพระองค์ที่เข้าออกได้เลย โฉน พระองค์จะทรงเห็นชีวะของคนตายได้เล่า นี่แสดงว่า โลกอื่นมี...

เจ้าปาชาลี : ถึงกระนั้นโยมก็ยังเห็นว่า โลกอื่นไม่มี... เพราะเคยสังฆราชบุรุษให้จับโจรผู้ทำความผิดมาขังน้ำหนักร่อนแล้วใช้เชือกรัดจนตาย แล้วให้ขังอีกครั้ง ปรากฏว่าน้ำหนักหลังตายมากกว่าน้ำหนักร่อนตาย เพราะร่างกายก่อนตายอ่อนนุ่มปรับตัวได้ง่าย แต่ร่างกายหลังตาย แข็งกระด้าง ปรับตัวได้ยากกว่า นี่แสดงว่า โลกอื่นไม่มี...

๘. อุปมาด้วยก้อนเหล็กร้อน

พระเถระ : ก้อนเหล็กเดียวกัน เมื่อซึ่งขณะที่เผาไฟหลุกลงกับซึ่งขณะเย็น ขณะไหนจะมีน้ำหนักเบากว่ากัน อ่อนกว่าและปรับตัวได้ง่ายกว่า

เจ้าปาชาลี : ก้อนเหล็กขณะมีไฟมีลมติดไฟหลุกลงอยู่จะมีน้ำหนักเบากว่าอ่อนกว่า และปรับตัวได้ง่ายกว่า

พระเถระ : ร่างกายก็เหมือนกัน ขณะยังมีชีวิตมีไออุ่นและมีวิญญาณจะมีน้ำหนักเบากว่า อ่อนนุ่มกว่า และปรับตัวได้ง่ายกว่า พระดำรัสของพระองค์แสดงว่าโลกอื่นมีอยู่จริง...

เจ้าปาชาลี : ถึงกระนั้นโยมก็ยังเห็นว่า โลกอื่นไม่มี... เพราะเคยสังฆราชบุรุษให้จับโจรผู้ทำความผิดมาลงโทษประหารชีวิต โดยมีให้ผิวหนัง เอ็น กระดูก และเนื้อในกระดูกได้รับการกระทบกระเทือน และเมื่อโจรนั้นใกล้จะตาย ให้จับโจรให้นอนหงายบ้าง ให้นอนคว่ำบ้าง ให้นอนตะแคงบ้าง ใช้สิ่งอื่นๆ ทบับ้าง ลากไปมาบ้าง เพื่อให้เห็นชีวิตของโจรนั้น ก็ไม่เห็นเลย ทั้ง ๆ ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็มีอยู่เหมือนเดิม แต่ไม่รับรู้อะไรเลย นี่แสดงว่าโลกอื่นไม่มี...

๕. อุปมาด้วยการเป่าสังข์

พระเถระ : คนเป่าสังข์คนหนึ่ง นำสังข์ไปหมู่บ้านแถบปัจฉิมชนบท (บ้านนอก) ยืนเป่าสังข์ขึ้น ๓ ครั้ง แล้ววางสังข์ลงบนพื้นดิน ชาวบ้านได้ยินเสียงสังข์ก็แตกตื่นมามุงดู ตามคนเป่าสังข์ว่า เสียงอะไร ไพเราะดี คนเป่าสังข์บอกว่า “เสียงสังข์” แล้วชี้ไปที่สังข์ พวกเขาหิบบังคับให้หงายขึ้นแล้วพูดว่า “พูดสิพ่อสังข์” เมื่อสังข์ไม่ส่งเสียงก็จับให้คว่ำหน้าลง จับให้ตะแคงขวา ตะแคงซ้าย ยกให้สูงขึ้น วางให้ต่ำ ใช้ฝ่ามือเคาะ ใช้สิ่งอื่นเคาะ ลากไปมา พร้อมกับสั่งให้สังข์ส่งเสียง สังข์ก็ไม่ส่งเสียง คนเป่าสังข์คิดว่า คนปัจฉิมชนบทนี้โง่จริง จึงจับสังข์ขึ้นเป่า ๓ ครั้ง แล้วถือสังข์หนีไป ชาวปัจฉิมชนบทจึงพูดกันว่า สังข์นี้เมื่อมีคนมีความพยายามและมีลมจึงส่งเสียง เมื่อไม่มีคน ไม่มีความพยายาม และไม่มีลมก็ไม่ส่งเสียง ข้อนี้ฉันใด ร่างกายคนก็ฉันนั้น เมื่อมีชีวิตมีไออุ่นและมีวิญญาณจึงเคลื่อนไหวได้ รับรู้สิ่งต่างๆ ได้ เมื่อไม่มีชีวิตไม่มีไออุ่น และไม่มีวิญญาณก็เคลื่อนไหวไม่ได้ รับรู้สิ่งต่างๆ ไม่ได้ ถึงจะมีตา หู จมูก ลิ้น กาย เหมือนกัน นี่แสดงว่าโลกอื่นมี...

เจ้าปาชาลี : ถึงกระนั้น โยมก็ยังเห็นว่า โลกอื่นไม่มี... เพราะเคยสังฆราชบุรุษให้จับโจรผู้กระทำความผิด มาลงโทษประหารชีวิต โดยเชือดหนังเพื่อหาชีวิตของเขา ก็

ไม่เห็น จึงให้เถื่อนหนังแลเนื้อให้ตัดเอ็น ให้ตัดกระดูกให้ตัดเยื่อใยในกระดูก ก็หาพบชีวิต
ของเขาไม่ นี่แสดงว่าโลกอื่นไม่มี

๑๐. อุปมาด้วยชฎิลบูชาไฟ

พระเถระ : ชฎิลบูชาไฟคนหนึ่งก่อนจะจากอาศรมไปทำธุระข้างนอกได้ส่ง
เด็กที่นำมาเลี้ยงไว้จนมีอายุ ๑๐-๑๒ ปีว่า “จงบูชาไฟ อย่าให้ไฟดับ ถ้าไฟดับ นี่มีด นี่พื้น
นี้ไม้สีไฟ เจ้าจงก่อบูชาไฟ” เมื่อชฎิลไปได้ไม่นาน ไฟได้ดับลง เพราะเด็กมัวแต่เล่น
เพลินอยู่ เมื่อนึกได้จึงเข้ามาดู เห็นไฟดับก็จัดการตามชฎิลสั่ง คือนำไม้สีไฟมาลาก ก็ไม่
ได้ไฟ จึงผ่าไม้เป็นสองซีก ๔ ซีก จนถึง ๔๐ ซีก จากนั้นจึงสับเป็นชิ้นเล็กๆ แล้วนำไป
โหลกในครก จนเป็นผงแล้วโปรยลง ในที่ลมแรง คิดว่า จะได้ไฟ ก็ไม่ได้อีก พอชฎิล
กลับมา เมื่อทราบเรื่องจึงคิดว่า เด็กคนนี้โง่จริง หาไฟไม่ถูกวิธี จึงไม่ได้ไฟ แล้วแสดงวิธี
หาไฟที่ถูกวิธีให้ดู ข้อนี้แม้ฉันใด พระองค์ก็ทรงหาโลกอื่นไม่ถูกวิธีฉันนั้น ขอให้สละ
ทิฏฐิชั่วเสียเถิด

เจ้าปายาสี : โยมสละไม่ได้ เพราะใครๆ ก็รู้จักโยมว่ามีวาตะอย่างนี้ ทิฏฐิ
อย่างนี้

พระเถระจึงนำอุปมามาเปรียบเทียบอีก ๔ อุปมา เพื่อให้เจ้าปายาสีทรงสละ
ทิฏฐิชั่ว คือ (๑) อุปมาด้วยนายกองเกี่ยว (๒) อุปมาด้วยคนทูนห่ออุจจาระ (๓) อุปมา
ด้วยนักเลงสกา (๔) อุปมาด้วยคนหอบเปลือกป่าน

ในที่สุด เจ้าปายาสีทรงสารภาพว่า พระองค์ทรงพอพระทัยตั้งแต่อุปมาข้อ
แรกแล้ว แต่ทรงประสงค์จะฟังปฏิกาณของท่านพระกุมารกัสสปะต่อไป จึงทำเป็นไม่พอ
พระทัยจากนั้นได้ทรงแสดงตนเป็นพุทธมามกะขอถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต^{๑๖}

ตามเนื้อหาข้างต้น แสดงว่า ทศณะของเจ้าปายาสี ที่เห็นว่า ไม่มีโลกหน้า ไม่มี
การเวียนว่ายตายเกิด คือ คนเราเกิดหนเดียว ตายแล้วสูญ ไม่มีนรก-สวรรค์ ไม่มีผลบุญ

^{๑๖} ท.ม. (ไทย) ๑๐ / ๔๐๖ - ๔๔๑ / ๓๔๑-๓๖๑.

ผลบาปที่เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ไปเกิดในชาติหน้าภพหน้า เพราะฉะนั้น จึงถือว่าการให้ทานหรือการบุญชดเชยทั้งหลายไม่มีผลใดๆ ซึ่งตรงกับลัทธิวัตถุนิยม (materialism) ของทางตะวันตกและจารวากของอินเดีย ในปายาสีสูตรนี้ ความเห็นผิดของเจ้าปายาสี แม้จะไม่ได้ปฏิเสธแนวคิดมิจฉาทิฎฐิที่เหลือ กล่าวคือ คุณของบิดาไม่มี คุณของมารดาไม่มี และสมณะพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ เห็นแจ้งแทงตลอดเรื่องโลกนี้และโลกหน้า พร้อมทั้งประกาศเรื่องนี้ให้ผู้อื่นทราบ ไม่มี (ซึ่งเป็นนัตถิกมิจฉาทิฎฐิ ๑๐ ประการ)^{*} ก็ตาม แต่เมื่อดูจากบริบทที่เจ้าปายาสีปฏิเสธ ย่อมชี้ให้เห็นว่า พระองค์ ทรงปฏิเสธทิฎฐิที่เหลืออีกด้วย สาเหตุที่เจ้าปายาสีเห็นว่า ไม่มี(สิ่งที่มีชีวิต เช่น มนุษย์ เป็นต้น)โลกอื่น ไม่มีการเวียนว่ายตาย-เกิด เป็นต้น เพราะท่านได้ทำการทดลองด้วยวิธีการและเครื่องมือต่างๆ แล้วยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่า เรื่องโลกหน้า และเรื่องนรก-สวรรค์ มีจริง จึงปักใจว่าเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องเท็จ

ข้อควรสังเกต ในกรณีนี้ คือ เจ้าปายาสี ใช้การทดลองและพิสูจน์ด้วยประสาทสัมผัส กล่าวคือ ใช้ตาหู ฟัง เป็นต้น ถ้าสิ่งใด ไม่เห็นได้ด้วยตา ไม่ได้ยินด้วยหู แสดงว่า สิ่งนั้น ไม่มี ในเมื่อเรื่องโลกหน้า เรื่องโอปปาติกะ เป็นต้น เป็นสิ่งที่อยู่เหนือประสาทสัมผัส ไม่อาจจะมองเห็นด้วยตาเนื้อได้ แต่จะต้องมีความรู้พิเศษ ซึ่งเรียกว่า อภิญญา เช่น มีทิพพจักขุ ทิพพโสตะ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณและจตุปปาตญาณ^{๕๗} เป็นต้น การทดลองพิสูจน์ของเจ้าปายาสีนั่น ถือว่าไม่ถูกต้องตามหลักการ จึงทำให้เกิดความเข้าใจผิด และการยึดถือผิดตามมา

ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา แนวคิดเช่นนี้ ถือว่าเป็นมิจฉาทิฎฐิ คือความเห็นผิด ที่เป็นนัตถิกทิฎฐิ ซึ่งจัดอยู่ในประเภทอุจเฉททิฎฐิ

^{*} ดูรายละเอียดใน บทที่ ๒, หน้า ๒๗-๒๘.

^{๕๗} ที.ที. (ไทย) ๕/๒๔๔-๒๔๕/๘๑-๘๕, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔,๓๓๕/๑๗,๔๐๕.

๓.๓ กรณีตัวอย่างที่ ๓ : มิจนาคิฏฐิของพระยมกะ

ในยมกสูตร ได้กล่าวถึงพระภิกษุชื่อว่ายมกะ^{๕๕} ผู้เฝ้าตัวเองว่า ได้รู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ว่า พระชินาสพ(พระอรหันต์) ดาญแล้วขาดสูญ พินาศ ไม่เกิดอีก ภิกษุทั้งหลาย จึงขอให้ท่านพระสารีบุตรแสดงธรรมให้ท่านพระยมกะ ฟังซึ่งเนื้อหาโดยสังเขปในการสนทนาระหว่างพระสารีบุตรและพระยมกะ มีดังนี้

พระสารีบุตร ถามพระยมกะว่า ชั้นที่ ๕ กล่าวคือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เที่ยงหรือไม่?

พระยมกะ ตอบว่า ไม่เที่ยง

พระสารีบุตร : ชั้นที่ ๕ เป็นตลาคคและตลาคคเป็นชั้นที่ ๕ หรือ ?

พระยมกะ : ไม่ใช่

พระสารีบุตร : ตลาคคมีอยู่ในชั้นที่ ๕ หรือ ?

พระยมกะ : ไม่

พระสารีบุตร : ตลาคคมีอยู่นอกเหนือไปจากชั้นที่ ๕ หรือ ?

พระยมกะ : ไม่ใช่

พระสารีบุตร : ตลาคคไม่มีอยู่ในชั้นที่ ๕ หรือ ?

พระยมกะ : ไม่ใช่

พระสารีบุตร จึงชี้แจงให้พระยมกะพิจารณาชั้นที่ ๕ ว่าเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่สามารถค้นหาตลาคค (พระอรหันต์) ในชั้นที่ ๕ ได้ จนท่านพระยมกะได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน ครั้นแล้ว พระเถระได้แสดงธรรมด้วยอุปมาโวหารต่อไปว่า ปุณฺณมักจะยึดติดอยู่ด้วยสักกายทิฏฐิ ๒๐ ไม่รู้ชัดว่าชั้นที่ ๕ ว่าเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้แน่นอน มีความเปลี่ยนแปลง ไม่สามารถดำรงอยู่ในสภาพเดิม เป็นทุกข์

^{๕๕} ส.ช. (ไทย) ๑๓/๘๕/๑๔๘-๑๕๓.

เป็นอนัตตา ถูกปัจจัยปรุงแต่ง และยึดมั่นเบญจขันธ์ว่าเป็นอัตตาของตน จึงเกิดพหุเม
ทุกข์ อุปมาเหมือนคหบดี หรือบุตรของคหบดีผู้มั่งคั่ง ได้ไว้วางใจคนร้าย ซึ่งปลอมตัวมา
เป็นมิตร จึงถูกฆ่าโดยไม่รู้ตัว ส่วนพระอริยสาวกมีนัยตรงกันข้าม ท่านพระยมกะจึง
ได้บรรลुरुธรรม เป็นพระอรหันต์

ตามเนื้อหาข้างต้น แสดงว่า พระยมกะเข้าใจว่า พระชีนาสพ (พระอรหันต์ ผู้
ไม่มีกิเลส) ตายแล้วขาดสูญ พินาศ ไม่เกิดอีก ความเห็นอย่างนี้ มองอย่างผิวเผิน ก็ดู
เหมือนไม่ผิดแผกแตกต่างไปจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งคนทั่วไป
เข้าใจว่าเมื่อพระอรหันต์ ไม่มีกิเลสอันเป็นต้นเหตุให้เกิดอีก เมื่อตาย(ปรินิพพาน) ย่อม
ไม่เกิดอีกแน่นอน แต่ทว่าขณะนี้ อาจแปลความได้สองนัย คือ ตายแล้วไม่เกิดเพราะไม่
มีเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิด และตายแล้วสูญซึ่งโน้มเอียงไปทางอุจเฉททิฏฐิ คือความเห็นที่
ขาดสูญ โดยไม่มีเหตุปัจจัย ซึ่งเป็นการปฏิเสธกรรม ปฏิเสธความเพียรพยายาม ความซัด
เจนในเรื่องนี้ จะเห็นได้จากอภัยากตปัญหา (ปัญหาที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์)
ที่ว่า หลังจากตายแล้ว ตถาคตจะเกิดอีกหรือไม่? เป็นต้น^{๔๔} ซึ่งในประเด็นปัญหานี้ พระ
พุทธเจ้าทรงหลีกเลี่ยงไม่ตอบ เพราะทรงเกรงว่าจะทำให้คนเข้าใจผิด โดยคิดว่า แนวคำ
ตอบนี้ จะไปสอดคล้องกับลัทธิของบุคคลที่ถืออุจเฉทวาท เพราะฉะนั้น พุทธพยากรณ์
ในเรื่องนี้ จึงแสดงพุทธประสงค์อย่างชัดเจน กล่าวคือ พระองค์ จะไม่ทรงตอบคำถามนี้
โดยตรง แต่ทรงใช้คำอุปมาที่ว่า เมื่อไฟ ไม่มีเชื้อแล้ว ย่อมดับ ไม่สามารถบอกได้ว่า ไฟ
ที่ดับแล้ว ปลิวไปทิศทางไหน ฉะนั้น แม้พระชีนาสพ ผู้หมดเชื้อคือกิเลสแล้ว วิญญาณ
ย่อมดับ และไม่สามารถบอกได้ว่า จิตหรือวิญญาณของผู้ที่ไม่มีกิเลสที่ดับแล้ว ไปเกิดใน
ภพภูมิไหน เพราะการเกิดขึ้นในภพต่างๆ ใช้ได้กับผู้ที่ยังมีกิเลสเท่านั้น

ดังนั้น การไม่เกิดอีกของพระอรหันต์ จึงไม่ได้หมายความว่าขาดสูญไปอย่าง
เลื่อนลอยแบบลัทธิของอชิตะ เกสกัมพล หรือ มัคขลิ โศสาละที่เป็นอุจเฉททิฏฐิ ซึ่งตรง
กับความเข้าใจของพระยมกะ แต่การไม่เกิดอีกของพระอรหันต์นั้น เป็นเพราะไม่มี

^{๔๔} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๔๑๓-๔๑๕/๔๘๒-๔๘๓.

อวิชา คณหา อุปาทานอันเชื้อที่ทำให้เกิดอีก (คณหาไปภวิกา) ซึ่งแตกต่างจากแนวคิด
อุจเฉททิฏฐิโดยสิ้นเชิง

ในประเด็นเรื่องการไม่เกิดอีกของพระอรหันต์นี้ จะเห็นได้จากกรณีที่พระ
พุทธเจ้าเมื่อตรัสถึงการที่มารกำลังค้นหาวิญญาณของพระโคธิกะที่มรณภาพไป พระองค์
ตรัสว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นั้นแหละ คือ มารผู้มีบาป ที่กำลังค้นหา
วิญญาณของโคธิกะกุลบุตร โดยคิดว่าวิญญาณของโคธิกะสถิตอยู่ที่ไหน
ภิกษุทั้งหลาย โคธิกะไม่มีวิญญาณสถิตอยู่ปรินิพพานแล้ว^{๖๐}

ตามนัยพุทธพจน์ที่กล่าวข้างต้นนั้น ชี้ให้เห็นว่า เมื่อบรรลุนุपाติเสส
นิพพาน สถานภาพของวิญญาณย่อมสลายตัว ไม่สามารถดำรงอยู่ได้ คือ หมดสภาพ
ความเป็นวิญญาณ และไม่ถือปฏิสนธิในภพภูมิทั้งต่าง ๆ อีก^{๖๑} เพราะฉะนั้นปัญหาที่ว่า
พระอรหันต์ หลังจากตายแล้ว จะเกิดอีกหรือไม่ จึงนำมาใช้กับพระอรหันต์ไม่ได้

ดังนั้น ความเห็นของพระยมกะที่กล่าวแล้วข้างต้น ตามทัศนะของพระ
พุทธศาสนาเถรวาท ถือว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิ ซึ่งจัดเข้าในกลุ่มอุจเฉททิฏฐิ คือ มีความเห็น
ว่าตายแล้วขาดสูญ

^{๖๐} วิญญาณ ในที่นี้ หมายถึงปฏิสนธิจิต ศ.ศ. อ. (บาลี) ๑/๑๕๕/๑๗๖.

^{๖๑} ศ.ศ. (ไทย) ๑๕/๑๕๕/๒๐๗, ศ.บ. (ไทย) ๑๗/๘๗/๑๖๐-๑๖๓. และดูใน มหามกุฏราชวิทยาลัย,
พระธรรมปทัฏฐกถา แปล ภาค ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗),
หน้า ๑๓๕.

^{๖๒} ฐานะเชยคใน ที.ที. (ไทย) ๕/๑๔๗/๔๖, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๐-๑๕๑/๒๒๔-๒๒๖.

๓.๔ กรณีตัวอย่างที่ ๔ : มิจฉาทิฏฐิ ของพระศาติ

พระศาติ^{๖๒} มีความเห็นว่า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “วิญญูณนี้แลมิใช่อื่น ท่องเที่ยวไป แล่นไป และ เห็นว่าวิญญูณนั้น เป็นภาวะที่เที่ยง วิญญูณดวงเดิมนั้นแหละที่เป็นไปและเป็นผู้เวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ไม่ใช่อื่น” เพื่อนสหพรหมจารีว่ากล่าวตักเตือนว่า ท่านเข้าใจผิด พระผู้มีพระภาคมิได้ตรัสเช่นนั้น แต่ตรัสว่าวิญญูณอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น ถ้าไม่มีปัจจัย วิญญูณก็เกิดไม่ได้ สาทิกิณฺหฺมไม่เชื่อ ยังยืนยันว่าตนได้รู้ทั่วถึงพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง เรื่องวิญญูณไว้อย่างนี้ พระภิกษุทั้งหลายนำความไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทราบ พระองค์รับสั่งให้ไปตามพระศาติมาเฝ้า และตรัสถามว่าเป็นความจริงหรือไม่ พระศาติทูลว่า เป็นความจริง บทสนทนาระหว่างพระผู้มีพระภาคกับพระศาติ มีดังนี้

พระผู้มีพระภาค : วิญญูณนั้นเป็นอย่างไร ?

พระศาติ : เป็นสภาวะที่พูดได้ รับรู้ได้ เสวยวิบากแห่งกรรมกรรมชั่วในที่นี่ๆ ในภพภูมิที่เกิด

พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสถามต่อไปว่า ได้ฟังเรื่องวิญญูณเช่นนี้ที่ไหน ตรัสแก่ใคร เมื่อพระศาตินิ่ง จึงตรัสต่อไปว่า วิญญูณอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น ไม่มีปัจจัย ก็เกิดไม่ได้ สุดท้ายทรงดำนิพระศาติว่า กล่าวต่อพระองค์ ผู้กล่าวเช่นนั้น เท่ากับว่าพูดหลุมฝังตนเอง (คือทำให้ไม่เจริญงอกงามในพระศาสนานี้) จะประสบสิ่งไม่ใช่นุญเป็นอันมาก และจะได้รับความทุกข์ตลอดกาลนาน

ตามเนื้อความข้างต้น จึงให้เห็นว่า พระศาติเข้าใจว่า วิญญูณ เป็นสภาพเที่ยง เป็นอัตตาตัวตน วิญญูณที่เวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่างๆนั้น เป็นวิญญูณดวงเดียวกัน ซึ่งความเห็นอย่างนี้ ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาถือว่า เป็นมิจฉาทิฏฐิ ความเห็นผิด ความเข้าใจผิด จักอยู่ในกลุ่มสัตสตกิณฺหฺม คือ ความเห็นว่าเที่ยง ซึ่งเป็นอันตรายต่อการรู้

^{๖๒} ม.ญ. (ไทย) ๑๒/๓๕๖ -๔๑๔/๔๒๖-๔๕๑.

แจ้งธรรมอย่างมาก เพราะความจริงวิญญานนั้น เกิดจากเหตุปัจจัยต่างๆ เมื่อไม่มีปัจจัย วิญญานก็ไม่เกิด จะเห็นได้จากพุทธพจน์ที่ว่า

ภิกษุทั้งหลาย วิญญานเกิดขึ้นเพราะอาศัยรูปารมณฺ์ ก็เรียกว่า จักขุ วิญญาน (การรับรู้ทางตา) วิญญานเกิดขึ้นเพราะอาศัย สัททารมณฺ์ ก็เรียกว่า โสทวิญญาน (การรับรู้ทางหู) วิญญานเกิดขึ้นเพราะอาศัย ฆานารมณฺ์ ก็เรียกว่า ฆานวิญญาน (การรับรู้ทางจมูก) วิญญานเกิดขึ้นเพราะอาศัย รสารมณฺ์ ก็เรียกว่า จิวหาวิญญาน (การรับรู้ทางลิ้น) วิญญานเกิดขึ้นเพราะอาศัย โสภณฺ์พารมณฺ์ ก็เรียกว่า กายวิญญาน (การรับรู้ทางผิวหนัง) วิญญานเกิดขึ้นเพราะอาศัย ธรรมารมณฺ์ ก็เรียกว่า มโนวิญญาน (การรับรู้ทางใจ) อุปมาเหมือนไฟเกิดขึ้นเพราะอาศัยเชื้ออะไร ก็เรียกว่า “ไฟ” ตามเชื่อนั้น ๆ เช่น ไฟที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยไม้ ก็เรียกว่า “ไฟไม้” ไฟที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยป่า ก็เรียกว่า “ไฟป่า” ไฟที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยหญ้า ก็เรียกว่า “ไฟหญ้า” ไฟที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยมูลโค ก็เรียกว่า “ไฟมูลโค” ไฟที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยแกลบ ก็เรียกว่า “ไฟแกลบ” ไฟที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยหยากเชื้อ ก็เรียกว่า “ไฟหยากเชื้อ”^{๖๖}

ตามนัยพุทธพจน์ข้างต้นนี้ แสดงว่า วิญญานนั้นเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยต่างๆ และการดับไปของวิญญาน เพราะขาดเหตุปัจจัย การเกิดและดับของวิญญาน จึงขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย ไม่ใช่เป็นการเกิดขึ้นอย่างลอยๆ ดังนั้น สถานภาพของวิญญาน จึงถือว่าไม่ใช่สิ่งที่มีอัตตา ตัวตน และ ตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ คือ เปลี่ยนแปลง ไม่คงที่ ไม่มีตัวตนที่แท้จริงอย่างที่พระศาสดาเข้าใจ ทศณะของพระศาสดา จึงเป็นแนวคิดแบบสัสสตทิฎฐิ ที่เชื่อว่าวิญญาน คือ อัตตาถาวร

^{๖๖} อรรถาธิบายใน ม.น. (ไทย) ๑๒/๔๐๐/๔๓๑.

๓.๕ กรณีตัวอย่างมิจาติญฐิทั่วไป

กรณีตัวอย่างมิจาติญฐิต่อไปนี้ เป็นความเห็นที่ไม่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม อันเกิดจากการรู้ความจริงไม่ตลอดสาย และเพราะได้ยินได้ฟังมาผิดๆ ซึ่งนับว่าเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาจิตใจและการบรรลุผลนิพพานเช่นกัน ผู้วิจัยจะแยกประเด็นศึกษาวิเคราะห์ ดังนี้

ก. มิจาติญฐิของพระอริยฐานะ

พระอริยฐานะ^{๒๔}ได้กล่าวต่อพระธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าว่า “เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแล้วจนกระทั่งว่าธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงว่าเป็นธรรมที่ก่ออันตรายนั้น หาสามารถทำอันตรายแก่ผู้ชองเสพได้จริงไม่”

พระอริยฐานนี้เป็นพหูสูต เป็นธรรมกถึก รู้เพียงอันตรายิกกรรมบางส่วน แต่ไม่รู้อันตรายิกกรรมแห่งการล่วงละเมิดพระวินัยบัญญัติ เพราะเหตุที่ท่านไม่ฉลาดในพระวินัย ดังนั้น ท่านจึงเกิดความคิดอย่างนี้ว่า พวกคฤหัสถ์ที่ยุ่งเกี่ยวกับกามคุณ ที่เป็นโสคาบันก็มี เป็นสกทาคามีก็มี เป็นอนาคามีก็มี ส่วนภิกษุที่ยังต้องเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องสัมผัส เช่น ใช้สอยผ้าปู ผ้าถุงห่มที่อ่อนนุ่ม สิ่งนั้นทั้งหมดเหล่านี้ถือว่า ควรสำหรับภิกษุ แล้วทำไม รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสของหญิง จึงไม่ควรสำหรับภิกษุ สิ่งเหล่านั้นต้องถือว่าควรเหมือนกัน ท่านจึงคัดค้านการบัญญัติพระวินัยบางข้อว่า ไม่ควรที่พระผู้มีพระภาค จะทรงบัญญัติปฐมปารายิกอย่างแน่นหนา ประคองกันมหาสมุทร เพราะเรื่องเมถุนธรรม(การเสพกาม)นั้น เป็นสิ่งที่ไม่มีโทษ ความเห็นนี้ เท่า

^{๒๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓๔-๒๔๑/๒๔๕-๒๕๑.

^{๒๕} ธรรมก่ออันตราย หมายถึง ธรรมก่ออันตราย ๕ อย่าง คือ (๑) กรรม ได้แก่ อนันตริยกรรม ๕ (๒) กิเลส ได้แก่ นิชฌมิจาติญฐิ (๓) วิบาก ได้แก่ การเกิดเป็นบัณฑิตเจ้ากั ธัคคีรังจัน และสัตว์ ๒ เพศ (๔) อริอุปาทก ได้แก่ การว่าร้ายพระอริยะเจ้า (๕) อาณาวิคคกณะ ได้แก่ อาบัติ ๑ กองที่ภิกษุจงใจล่วงละเมิด ม.ม. ๕ (บาลี) ๒/๒๓๔/๕.

กับใส่ตอและหนามลงในอริยมรรค ประหารอาณัติกรของพระพุทธเจ้า ผู้มีพระ
สัมพันธคุณญาณ^{๖๔} การที่พระอริยฐานะมีแนวคิดเช่นนั้น เกิดจากการรู้หลักธรรมไม่ทั่วถึง
จึงมีความสำคัญผิด คิดว่า เมื่อพระอริยบุคคลที่เป็นคฤหัสถ์สามารถเกี่ยวข้องกับกามได้
โดยไม่ผิดพระวินัย แม้พระภิกษุสามเณร ก็น่าจะทำได้ แต่เพราะท่านไม่แยกแยะความ
แตกต่างระหว่างเพศคฤหัสถ์กับเพศบรรพชิตที่เกี่ยวข้องในเรื่องศีล จึงทำให้เกิดความคิด
อย่างนั้น ด้วยเหตุนี้ จึงถูกพระพุทธเจ้าทรงประณามว่า เป็นโมฆบุรุษ^{๖๕} ซึ่งผู้ที่มีทิฐิ
เช่นนี้ ย่อมไม่สามารถจะเจริญในธรรมวินัยได้

อย่างไรก็ตาม การกล่าวดูและการตีความพุทธพจน์ตามอัตโนมติแบบพระ
อริยฐานะนี้ ยังคงเกิดขึ้นทุกยุคสมัย ในปัจจุบัน แม้ในกลุ่มพุทธบริษัทฝ่ายภิกษุในหลาย
สำนัก ต่างก็ตีความพุทธพจน์ตามอริยมรรคและอัตโนมติ ซึ่งไม่ตรงกับความหมายที่ถูก
ค้องที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เช่น กรณีสำนักวัดพระธรรมกาย ตีความพุทธพจน์ว่า^{๖๖}
นิพพานเป็นอิตตา และสำนักสันติอโศก ตีความพุทธพจน์ว่า^{๖๗} คำว่า คัมภวา แปลว่า
เพราะทางมันตัน จึงหาไม่เจอ และ ในประเด็นว่า ภิกษุฉันเนื้อสัตว์เป็นสิ่งที่ผิด เป็นต้น
การตีความตามอัตโนมติเช่นนี้ ย่อมทำให้ความหมายเดิมของพุทธพจน์เกิดความคลาด
เคลื่อน ไม่ตรงกับหลักธรรมที่แท้จริง ซึ่งเป็นต้นเหตุให้เกิดลัทธิธรรมปฏิบัติและก่อให้เกิด
ความเข้าใจสับสน ไม่แน่ใจในหลักคำสอนแก่พุทธศาสนิกชนที่ไม่ได้ศึกษาพระพุทธ
ศาสนาอย่างลึกซึ้ง

^{๖๔} วิมพา.(ไทย) ๒/๔๑๗, ๔๑๘/๕๒๕-๕๒๘, วิ.อ. ๒/๔๑๗/๔๑๘-๔๑๘, ม.ม.อ.(บาลี) ๒/๒๓๔/๕-๑๐.

โมฆบุรุษ (คนเปล่า) เป็นคำที่พระพุทธเจ้าคริสต์เรียกภิกษุที่เป็นมิจฉาทิฐิ (อุจฺจปฺปริโส)

๖๕ ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๑๐๐/๔๕.

^{๖๖} ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺตโก), กรณีธรรมกาย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพฯ :
บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖๑.

^{๖๗} ดูรายละเอียดใน พระเทพเวที, กรณีสันติอโศก, หน้า ๔๗-๘๘.

ข. มิจฉาทิฎฐิของนักฟ้อนรื้อตาลบุตร

นักฟ้อนรื้อตาลบุตรเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค แล้วทูลถามว่า ที่อาจารย์และ
ป้าจารย์ (อาจารย์ของอาจารย์) ทางการฟ้อนรำกล่าวว่า “นักฟ้อนรำที่ทำให้ประชาชน
หัวเราะรื่นเริงด้วยคำจริงบ้าง เท็จบ้าง กลางโรงละคร กลางงานมหรสพ หลังจากตาย
แล้วจะเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทวดาชื่อปหาสะ(เทพเจ้าผู้รื่นเริง)นั้น” คำกล่าวนี้
พระผู้มีพระภาคทรงเห็นอย่างไร พระองค์ตรัสตอบว่า นักฟ้อนรำที่มัวเมาประมาท อาศัย
ราคะ โทสะ และโมหะทำให้ผู้อื่นเกิดความประมาทเหมือนตนเอง หลังจากตายแล้ว จะ
ไปเกิดในนรกชื่อปหาสะ และผู้ที่มีความเห็นข้างต้นนั้น ชื่อว่าเป็นมิจฉาทิฎฐิ ผู้ที่เป็น
มิจฉาทิฎฐิ ย่อมไปเกิดในกำเนิดอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๒ อย่าง คือ นรกหรือกำเนิดสัตว์
ดิรัจฉาน^{๒๔}

ตามเนื้อความข้างต้น แสดงให้เห็นว่า แม้การเป็นนักร้อง นักแสดงตลก
เป็นต้น ที่มีอาชีพทำให้คนอื่นมีความสุข ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ถ้าใครคิดว่า ตน
เองจะได้บุญกุศล หรือจะได้ไปเกิดบนสวรรค์ ด้วยการแสดงลวดลายลีลาต่าง ๆ นั้น ตาม
ทัศนะของพระพุทธศาสนาถือว่า เป็นมิจฉาทิฎฐิ เพราะเป็นการเข้าใจผิด เนื่องจากคนเรา
นั้นต่างก็มีกิเลส คือ ราคะ โทสะ โมหะอยู่แล้ว หากมีผู้ที่มากระตุ้นและส่งเสริมราคะ
โทสะและโมหะให้กำเริบมากขึ้น ย่อมจะยิ่งทำให้หลงยึดติด เพลิดเพลินไปกับสิ่งเหล่านี้
จนไม่สามารถหลุดพ้นออกจากกาโมหะ หวังน้ำคือกามได้

* ปหาสนรก (นรกรื่นเริง) เป็นส่วนหนึ่งที่อยู่ในอเวจี สัตว์นรกทั้งหลายที่อยู่ในที่นี่ จะแต่งตัว
เหมือนกับนักฟ้อน นักแสดง และการตกนรกของสัตว์เหล่านี้ ก็เป็นการแสดงการฟ้อน การขับร้องนั่นเอง
ธ.สพ.อ. (บาลี) ๓๑๓๕๔/๑๖๕.

^{๒๔} ธ.สพ.อ. (ไทย) ๑๘/๓๕๔/๓๕๕-๓๕๖.

ก. มิจฉาทิฎฐิของนักรบชื่อโยธาชีวะ

นักรบชื่อโยธาชีวะเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคทูลถามว่า ที่นักรบอาชีพผู้ที่เป็นอาจารย์และปาวจารย์ (อาจารย์ของอาจารย์) กล่าวว่า “นักรบอาชีพที่พยายามต่อสู้ในสงครามถูกนักรบอาชีพฝ่ายตรงกันข้ามสังหารจนสิ้นชีวิต หลังจากตายแล้ว นักรบนั้นจะไปเกิดในหมู่เทวดาชื่อสรชิต” คำกล่าวนี้ พระผู้มีพระภาคทรงเห็นอย่างไร พระองค์ตรัสตอบว่า นักรบอาชีพที่ถูกสังหารในสมรภูมิรบ มีความคิดอาฆาตมาดร้ายฝ่ายศัตรู หลังจากตายแล้ว ก็จะไปเกิดในนรกชื่อสรชิต ส่วนผู้ที่มีความเห็นข้างต้นนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีมิจฉาทิฎฐิ ผู้ที่มีมิจฉาทิฎฐิ ย่อมไปเกิดในกำเนิดอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๒ อย่าง คือ นรกหรือกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน^{๒๕}

ตามนัยข้างต้น แสดงว่า แม้ผู้มีอาชีพเป็นทหาร ดำรงทำหน้าที่เป็นรัฐของชาติ ปกป้องดูแลบ้านเมือง ถ้ามีความคิดอาฆาตพยาบาทต่อปรปักษ์โดยคิดว่า ตนเอง จะได้บุญกุศล หรือ ได้ไปเกิดบนสวรรค์ เพราะการฆ่าข้าศึกศัตรูแล้ว ก็ถือว่าเป็นความเข้าใจผิด หรือ มิจฉาทิฎฐิเช่นกัน เพราะการฆ่า ย่อมเป็นปาณาติบาต ผลของการฆ่า ย่อมมีวิบากเป็นทุกข์เดือดร้อนสิ้นกาลนาน

ด้วยเหตุนี้ บุคคลผู้ถูกอวิชา ตัณหา อุปาทนครอบงำ ไม่รู้แจ้งชีวิตตามความเป็นจริง ย่อมเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏโดยไม่มีที่สิ้นสุด ตามวิบากกุศลกรรมและอกุศลกรรมที่ได้สั่งสมเอาไว้

^{๒๕} ศี.สพท. (ไทย) ๑๘/๓๕๕/๓๕๘-๓๕๙

บทที่ ๔

มิจนาคทฎฐฐฐในสัณคมไทยป้จจุบัณและบทสัณภาษณั

ในบทนี้ ผู้วิจัย จะศึษาวิเคราะห้มิจนาคทฎฐฐในสัณคมไทยป้จจุบัณจากแหล่งข้อมูล ๒ ส่วน คือ

(๑) การศึษาจากเอกสาร

(๒) การศึษาจากการสัณภาษณัณ้กวัชาการทางศาสนาและปรัชญา

๔.๑ การศึษาจากเอกสาร

ในด้านการศึษาจากเอกสาร ผู้วิจัยได้ศึษาวิเคราะห้โดยนำเสนอความหมายและความสำคัญในเรื่งกรรม เรื่งโอปปาติกะ เรื่งสังสารวัฏตามทึปรากฏในคัมภีร์พระพุทศาสนาเถรวาทโดยสังเขป และวิเคราะห้แนวคิคมิจนาคทฎฐฐของพุทศาสนิกชนไทยในประเด็นดังกล่าว

ก. ความเชื่อเรื่งกรรม

หลักคำสอนเรื่งกรรมเป็นลัทธิธรรมทึสำคัญอย่างหนึ่งทึช่วยทึให้เข้าใจชีวิตในภพภูมิต่างๆและพระพุทศาสนาได้ชื่อว่าเป็น

กรรมวาที คือ กล่าวว่า กรรมมีผล ในเรื่องนี้ พระพุทธเจ้า ได้ทรงหยั่งรู้เรื่องกฎแห่งกรรม^{*} อย่างลึกซึ้งหลังจากที่ได้สำเร็จอุปเพนิวาसानุสสติญาณ (การระลึกชาติได้) และจตุปปาตญาณ (ญาณหยั่งรู้การตายและเกิดของสัตว์ทั้งหลาย) เรื่องกรรมมีความสัมพันธ์กับหลักปฏิบัติสมุปปาทและเรื่องจุติ-ปฏิสนธิอย่างยิ่ง และอยู่ในฐานะเป็นเรื่องอจินไตย^๑ (คือไม่สามารถเข้าถึงด้วยการคิดนึกตรองตามเหตุผล) ต้องอาศัยสัพพัญญุตญาณเท่านั้น จึงจะสามารถทราบเรื่องนี้ได้ตลอดสาย

เรื่องกรรมเป็นเรื่องของกฎธรรมชาติ เป็นข้อเท็จจริง หรือเป็นหลักแห่งความเป็นจริง(สัจธรรม) เราจะเชื่อหรือไม่ ย่อมไม่สามารถเปลี่ยนแปลงกฎแห่งกรรมได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ตถาคตทั้งหลาย จะอุบัติหรือไม่อุบัติก็ตาม หลักความจริง ย่อมเป็นความจริงอยู่อย่างนั้น ไม่เปลี่ยนแปลง”^๒

ตามรูปศัพท์ คำว่า กรรม แปลว่า การกระทำ หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยความเจตนา กล่าวคือ ความตั้งใจ หรือ จงใจ มีเจตจำนงในการกระทำนั้นๆ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลคิดแล้ว จึงทำกรรมด้วยกาย

^{*} คำว่า กฎแห่งกรรม หมายถึง กรรมนิยาม ซึ่งเป็น ๑ ใน ๕ กฎ คือ

๑. กรรมนิยาม หมายถึง กฎแห่งธรรมชาติที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือกระบวนการให้ผลของการกระทำหรือผลเกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ เช่นว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว หรือทำกรรมดี มีผลดี ทำกรรมชั่วมีผลชั่ว เป็นต้น

๒. อุตุนิยาม หมายถึง กฎธรรมชาติเกี่ยวกับอุณหภูมิ เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติโดยเฉพาะเกี่ยวกับ ดิน ห้า อากาศ ฤดูกาล เช่น อากาศร้อนเราก็เหงื่อไหลออกมา อากาศเย็นมาก ๆ น้ำกลายเป็นน้ำแข็ง เป็นต้น

๓. พีชนิยาม หมายถึง กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบทอดหรือพันธุกรรม

๔. จิตตนิยาม หมายถึง กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับการทำงานของจิต

๕. ธรรมนิยาม หมายถึง กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และความเป็นเหตุผลของกันและกันของสิ่งทั้งหลาย เช่น คนเราเกิดมาแล้วก็ต้องแก่ เจ็บ ตายไป สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วดับ ไป เป็นต้น อู ทิ.สี.อ. (บาลี) ๒/๓๔. และ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๕๔.

^๑ อ.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๗๗/๑๒๒, อ.จตุกก.อ.(บาลี) ๒/๒๗๗/๓๖๐.

^๒ อ.คิก.(ไทย) ๒๐/๕๗๖/๓๖๘.

ด้วยวาจาและด้วยใจ” ตามหลักพุทธพจน์ที่ว่า เจตนาคือกรรม หมายความว่า เจตนา นั้นเองเป็นตัวกรรม ด้วยเหตุที่เจตนาเป็นเจตสิก คือ เป็นคุณสมบัติหนึ่งของจิต มีการเกิดดับพร้อมกันกับจิตทุกขณะ ไม่มีเวลาไหนที่จิตปราศจากเจตนา ดังนั้น คนเราถือว่าข่มทำกรรมอยู่ทุกขณะเช่นกันทั้งในขณะที่หลับและตื่น ทั้งเวลารู้สึกตัวและไม่รู้สึกตัว ตัวอย่างการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา เช่น การขุดหลุมพรางเพื่อดักคนหรือสัตว์ให้ตกลงไปตาย ถือว่าเป็นกรรมหรือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ ต้องการให้ผู้อื่นถึงแก่ความพินาศ

คำว่า กรรมนั้น เป็นคำกลางๆ ถ้าเป็นการกระทำดีเรียกว่า “กรรมดีหรือกุศลกรรม” ถ้าเป็นการกระทำชั่ว เรียกว่า “กรรมชั่วหรืออกุศลกรรม”^๓ กรรมหรือ การกระทำนั้น สามารถทำได้ ๓ ทาง คือ

(๑) กายกรรม การกระทำที่เกี่ยวเนื่องทางกาย เช่น การฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม เป็นต้น

(๒) วจีกรรม การกระทำทางวาจา ได้แก่ การพูด

(๓) มโนกรรม การกระทำทางใจ ได้แก่ ความคิดนึก^๔

ข้อวินิจฉัยในประเด็นที่ว่า การกระทำชนิดใดจัดเป็นกรรมหรือไม่นั้น ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาถือว่าตัดสินด้วยกิเลส หมายความว่า ถ้าการกระทำใดๆ ยังประกอบด้วยอวิชชา ตัณหา อุปาทาน การกระทำนั้น ถือว่าเป็นกรรม^๕ แต่การกระทำใดๆ ที่ไม่ประกอบด้วยอวิชชา ตัณหา อุปาทาน การกระทำนั้น ถือว่า ไม่เป็นกรรม เป็นเพียงกิริยา คือ เป็นสักแต่ทำการกระทำเท่านั้น ไม่มีผลสะท้อนกลับ เช่น การกระทำของพระอรหันต์ เพราะเจตนาเจตสิกนั้น ข่มเกิดขึ้นได้กับจิตของสัตว์ประเภทตั้งปุณฺณ

^๓ อจ. ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๓๕๕.

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔.

^๕ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๖/๕๕. ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๕๖/๔๐.

^๖ อจ. ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๖๖.

และพระอรหันต์^๕ ดังนั้น การกระทำทุกอย่างจึงมีเจตนาประกอบด้วยทุกครั้ง โดยไม่มีข้อยกเว้น ตามหลักธรรมนี้ ในวิสัยของปุถุชน การกระทำทุกอย่าง จึงไม่พ้นจากความ เป็นกรรม เมื่อมีกรรม ย่อมมีผลของกรรม และกรรมนี้ เป็นตัวการทำให้คน/สัตว์มีความแตกต่างกันในเรื่องคุณสมบัติต่างๆ เช่น ความฉลาด ความโง่ เป็นต้น ดังพุทธพจน์ที่ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลทำกรรมใดไว้ เขาจะต้องได้รับผลของกรรม นั้น ไม่ช้าก็เร็ว กล่าวคือ ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้รับ ผลดี เหมือนบุคคลหว่านพืชเช่นไร ย่อมได้รับผลเช่นนั้น^๖

ตามนัยพุทธพจน์ข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า กรรมเป็นผู้กำหนดโชคชะตาชีวิตของสรรพสัตว์ทั่วสากลจักรวาล เมื่อสร้างเหตุไว้อย่างไร จะต้องได้รับผลอย่างนั้น แน่นอน ไม่ช้าก็เร็ว

สาเหตุที่ทำให้เกิดกรรม

อกุศลกรรม เกิดจากอกุศลมูลทั้ง ๓ คือ โลภะ(ความอยากได้) โทสะ(ความประทุษร้าย) และโมหะ(ความหลงผิด) สำหรับกุศลกรรม เกิดจากกุศลมูลทั้ง ๓ คือ อโลภะ (ความไม่อยากได้) อโทสะ(ความไม่ประทุษร้าย ความเมตตา) และอโมหะ^๗ (ความมีปัญญารู้แจ้งตามความเป็นจริง) ด้วยเหตุนี้ สภาพหรือแบบของชีวิตในรูปต่างๆ ที่มีอยู่ในสากลจักรวาล ซึ่งมีร่างกายและจิตใจอยู่ในสภาพที่เหมือนกัน แตกต่างกัน คือมีทั้งหยาบ ปานกลางและประณีต ย่อมเป็นไปตามกรรม

^๕ดูรายละเอียดใน ระวี ภาวิไล, อภิธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔๐-๑๔๕. และนิติเกษตรฐานทร, พระอภิธรรมมังขแปล และธรรมบางประการที่นำสนใจ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ : พระสุทธธรรมาการพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๓๔-๓๕.

^๖ พุ.ชา. (ไทย) ๒๓/๑๕/๑๒๖, ศ.ศ. (ไทย) ๑๕/๒๖๕/๒๖๓.

^๗ อญ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๓๖/๔๕๐-๔๕๑.

ที่ตนได้ทำไว้ในอดีต กรรมทุกประเภท ทั้งที่เป็นฝ่ายกุศลและอกุศล เมื่อบุคคลทำกรรมชนิดใดแล้ว ต้องได้รับวิบากของกรรมนั้นอย่างแน่นอน ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ กล่าวคือ ถ้าทำกรรมดี เช่น ถวายสังฆทานแด่พระภิกษุสงฆ์ การสวดมนต์ไหว้พระ หรือ การปฏิบัติธรรมด้วยการเจริญสมาธิ เป็นต้น ย่อมประสบกับห้วงแห่งบุญ^{๖๖}เป็นอันมาก ในทางตรงข้าม หากทำกรรมชั่ว เช่น การฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม เป็นต้น ย่อมประสบกับบาป คือ ความเดือดร้อน ความหายนะต่างๆ

ประเภทของกรรม

กรรมแบ่งออกเป็น ๔ ประเภทใหญ่ๆ คือ^{๖๗}

๑. กรรมดำมีวิบากดำ
๒. กรรมขาวมีวิบากขาว
๓. กรรมทั้งดำและขาวมีวิบากทั้งดำและขาว
๔. กรรมทั้งไม่ดำและไม่ขาวมีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว

กรรมดำ หมายถึง อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ มีวิบากดำ หมายถึง เป็นเหตุ

^{๖๖} คุราละเชียนใน ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๒๗/๗๒, ที.ป. (ไทย) ๑๑/๓๓๒/๓๓๖, อจ.สตฺต. (ไทย) ๒๓/๔๔/๖๗.

พระพนฺธิ, (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ. ๘), ภูมิวิลาสนิ, (กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๒๗), หน้า ๑๕๗-๑๕๘. และ พร รัตนสุวรรณ, นรก-สวรรค์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๒), หน้า ๑๕-๖๕.

^{๖๗} ห้วงบุญกุศล ในที่นี้ หมายถึง ผลแห่งบุญกุศล ซึ่งหลังโหล่นำความสุขสู่ผู้บำเพ็ญอย่างต่อเนื่อง ไม่ขาดสาย อจ.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๕๑/๓๔๘, อจ.จตุกก.ฎีกา. (บาลี) ๒/๕๑/๓๔๒.

^{๖๘} อจ.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๒๓๔/๓๔๘-๓๕๐.

นำไปเกิดในอบายภูมิ ๔ กล่าวคือ นรก เปรต อสุรกายและกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน กรรมขาว หมายถึง กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ มีวิบากขาว หมายถึง เป็นเหตุนำไปเกิดในสุคติภูมิ กล่าวคือ มนุษย์และเทวดา กรรมทั้งดำและขาวมีวิบากทั้งดำและขาว หมายถึง มีผลทั้งเป็นสุขและทุกข์ และกรรมทั้งไม่ดำและไม่ขาวมีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว หมายถึง มีผลไม่สุขและไม่ทุกข์ ได้แก่ เจตนาเพื่อที่จะละกรรมเหล่านั้น ซึ่งเป็นเหตุให้สิ้นกรรม^{๓๓} ของคนที่ทำไว้^{๓๔} เพราะกรรมหรือการกระทำทุกอย่าง(actions or deeds) ย่อมมีผลของการกระทำหรือวิบาก(reaction or result) ซึ่งหมายถึงสมรรถภาพ, ศักยภาพต่างๆ หรือเชื้อของความดี ความชั่วที่ถูกเก็บสะสมเอาไว้ในสันดาน ได้แก่ ภาวะบุญญาคุณอันเป็นจิตได้สำนึก^{๓๕} และผลแห่งกรรมนั้น ย่อมให้ผลตามความเหมาะสมของกาลเวลา

การให้ผลของกรรม

กฎแห่งกรรมเป็นกฎธรรมชาติ เมื่อใครกระทำความกรรม จะต้องได้รับผลของกรรมนั้นตามสมควรแก่เหตุ การให้ผลของกรรมแบ่งเป็น ๒ ประเภท

^{๓๓} ชื่อว่า อกาส เพราะปราศจากความงอกงาม คือความเจริญ หรือความสุข ชื่อว่า ทุคติ เพราะเป็นคติ คือเป็นที่ตั้งแห่งทุกข์ และคำว่า ทุคติ หมายถึง คติหรือภูมิเป็นที่ไปอันเป็นทุกข์แบ่งเป็น ๒ อย่าง ได้แก่ อาคิริย ทุคติ คือ คติของคฤหัสถ์ผู้ตายแล้วไปเกิดในนรกบ้าง กำเนิดสัตว์ดิรัจฉานบ้าง เปรตวิสัยบ้าง และอนาคิริยทุคติ คือ ทุคติของบรรพชิตผู้มรณภาพแล้ว ไปเกิดในนรก เป็นต้น เป็นสมณอัชฌ์ สมณเปรต มีกายลูกโซติช่วงเพราะค้ำสังขยาเป็นคัน ชื่อว่า วินิบาต เพราะเป็นสถานที่ตกไปของหมู่สัตว์ที่ความชั่ว ชื่อว่า นรก เพราะปราศจากความยินดี เหตุเป็นที่ไม่มีความสบายใจ ม.ม.อ.(บาลี) ๑/๗๐/๑๘๐, ม.ม.อ.(บาลี) ๑/๑๕๓/๓๕๘, ม.ม.ฎีกา. (บาลี) ๑/๗๐/๑๘๐.

^{๓๔} เจตนา ในที่นี้ หมายถึง เจตนาในอริยมรรค ที่เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงวิวิญญะคือนิพพาน อัง.จตุกก.อ.(บาลี) ๒/๒๓๓/๔๔๐, ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๘๑/๗๗.

^{๓๕} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๒๗/๗๒, ที.ป.า. (ไทย) ๑๑/๓๓๒/๓๓๖, อัง.สตุดก. (ไทย) ๒๓/๔๔/๖๗.

พระเทพภุมิ, (วิเทศ ญาณวโร ป.ธ.๘), ภูมิวิธานี, (กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๒๗), หน้า ๑๕๗-๑๕๘. และ พร รัตนสุวรรณ, นรก-สวรรค์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๓๒), หน้า ๑๕-๖๕.

^{๓๖} พร รัตนสุวรรณ, พุทธวิทยา เล่ม ๒, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๓๗), หน้า ๒๐-๓๒.

๑. สหชาตกรรม ได้แก่ กรรมที่ให้ผลในขณะที่ทำ

๒. นานักขณิกกรรม ได้แก่ กรรมที่ให้ผลหลังจากทำเสร็จแล้ว

สหชาตกรรม หมายถึง เป็นกรรมที่ให้ผลพร้อมขณะกระทำ กล่าวคือ ผู้ที่ทำการกรรมดี ตัวอย่างเช่น มโนกรรม คิดอยากช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนให้พ้นจากความทุกข์ วิจิตรกรรม พุดจาด้วยคำไพเราะมีความหวังดีเป็นที่ตั้ง หรือ สวคมนต์ กายกรรม ทำบุญตักบาตร ช่วยเหลือกิจกรรมของส่วนรวม เป็นต้น ย่อมได้รับความสุขใจในขณะนั้นทันที ในทางตรงข้าม ผู้ที่กระทำความชั่ว ย่อมได้รับความทุกข์ทรมาน เสร้าหมองทางใจ สหชาตกรรมนี้ เน้นไปทางผลที่เป็นนามธรรมที่เกิดขึ้นทางใจ

นานักขณิกกรรม หมายถึง วิบากแห่งกรรมที่ให้ผล ถัดจากสหชาตกรรม กล่าวคือ เมื่อทำการกรรมเสร็จ การให้ผลของกรรมที่แสดงออกมาในทางรูปธรรมยังไม่ส่งผลทันที ต้องรอพร้อม ให้มีความเหมาะสมแห่งโอกาสเสียก่อน กรรมชนิดนี้ถึงจะแสดงผล ตัวอย่างเช่น ผู้ที่ถวายไทยธรรมแก่พระอริยบุคคลผู้ออกจากนิโรธสมาบัติ ย่อมได้รับผลภายใน ๗ วัน เป็นต้น นานักขณิกกรรม แบ่งออกเป็น ๒ ชนิด คือ

(๑) ผลแห่งกรรมที่ให้ในปฏิสนธิกาล

(๒) ผลแห่งกรรมที่ให้ในปวัตติกาล

ผลกรรมที่ให้ในปฏิสนธิกาล หมายถึง กรรมดี กรรมชั่ว ที่เราได้กระทำในแต่ละภพชาติ เมื่อสิ้นชีวิตลง กรรมชนิดนี้ จะเป็นตัวนำไปเกิดพร้อมกับขณะปฐมจิต (ขกเว้นอรุปรหม) เรียกว่ากัมมชรูป (รูปที่เกิดจากกรรม) ซึ่งเป็นผู้วางโครงสร้างทางกายภาพ คือ ร่างกายจะมีคุณภาพดีหรือไม่ จะเป็นเพศหญิง หรือ เพศชายขึ้นอยู่กับผลของกรรมชนิดนี้ ผลแห่งกรรมที่ให้ในปวัตติกาล หมายถึง กรรมที่ให้ผลหลังจาก

ปฏิสนธิกาล คือ โครงสร้างทางกายจะเจริญเติบโตไปอย่างไร ก็ขึ้นอยู่กับผลของกรรมชนิดนี้

ในอุพการมวิภังคสูตร ได้กล่าวถึงการจำแนกความแตกต่างผลของกรรม โดยสรุปความได้ ดังนี้

๑. ผู้ที่ฆ่าสัตว์ ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะอายุสั้น ส่วนผู้ที่ไม่ฆ่าสัตว์ ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะอายุยืน
๒. ผู้ที่เบียดเบียนสัตว์ ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะเป็นผู้มีโรครมาก ส่วนผู้ที่ไม่เบียดเบียนสัตว์ ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะมีโรคน้อย
๓. ผู้ที่มักโกรธ ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะเป็นผู้มีผิวพรรณทราม ส่วนผู้ที่ไม่มักโกรธ ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะมีผิวพรรณงดงาม ผ่องใส
๔. ผู้ที่มีขอบริชาในตำแหน่ง หน้าที่งานของผู้อื่น ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะมีอำนาจน้อย ส่วนผู้ที่ไม่มีความริชา ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะอำนาจมาก
๕. ผู้ที่ชอบให้ทานแก่ผู้อื่น ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะมีโภคสมบัติมาก ส่วนผู้ที่ไม่ชอบให้ทานแก่ผู้อื่น ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะมีโภคสมบัติน้อย
๖. ผู้ที่มีความกระด้าง เข่อหยิ่ง ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะเกิดในตระกูลต่ำ ส่วนผู้ที่ไม่มีความกระด้าง เข่อหยิ่ง ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะเกิดในตระกูลสูง
๗. ผู้ที่ชอบถามปัญหาต่างๆกับนักปราชญ์ หรือ บัณฑิต ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะมีปัญญามาก ส่วนผู้ที่ไม่ชอบถามปัญหาต่างๆ กับนักปราชญ์ หรือบัณฑิต ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะมีปัญญาน้อย

ตามนัยข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า ความแตกต่างของคนและสัตว์ในเรื่องอายุสั้นอายุยืน จีโรค สุขภาพดี เกิดในตระกูลสูง-ต่ำ เป็นต้น เป็นไปตามผลแห่งกรรมที่ได้ทำไว้ในอดีต และชี้ให้เห็นว่า กรรมและผลของกรรมทุกอย่าง ย่อมไม่สูญหายไปไหน แม้ขณะกระทำจะยังไม่ให้ผลเป็นรูปธรรมทันที เพราะการให้ผลของกรรมต้องขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง ซึ่งเรียกว่าสมบัติ (factors favorable to the ripening of good

Kamma)และวิบัติ(Unfavorable factors affecting the ripening of Kamma)* ถึงกระนั้น กรรมทุกอย่างย่อมให้ผลเสมอทั้งดีและชั่ว ไม่มีคำว่าไม่ยุติธรรม ด้วยว่า สัตว์ทั้งหลาย ทั้งปวง ล้วนแล้วแต่มีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรม เป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย ทำกรรมใดไว้ ไม่ว่าจะป็นกรรมดีก็ตาม ชั่วก็ตาม จะต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้นอย่างแน่นอน” ฉะนั้น การศึกษาเรียนรู้เรื่องนี้ ย่อมนำมาซึ่งประโยชน์มากมาย แต่จะต้องมีความเชื่อในเรื่องกรรมที่ถูกต้องตามหลักศรัทธา ทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ

๑. เชื่อว่ากรรมเป็นตัวจำแนกสัตว์โลกให้มีความแตกต่างกันทั้งดีหรือเลว ประณีตหรือหยาบ

๒. เชื่อว่ากฎแห่งกรรมเป็นกฎธรรมชาติอย่างหนึ่ง กล่าวคือ การกระทำ ทุกอย่างย่อมมีผลสะท้อนกลับเสมอ ทำอย่างไร ย่อมได้ผลอย่างนั้น ทำกรรมดีย่อม ได้ผลดี กระทำกรรมชั่วย่อมได้ผลชั่ว

๓. เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของๆ คน ใครทำใครได้ บุญบาปเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล ความดี-ชั่วเป็นเรื่องเฉพาะตน ไม่มีใครสามารถทำให้คนอื่นเป็นคนดี หรือชั่วได้ นอกจากตัวของเขาเอง

๔. เชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คือ มั่นใจในองค์พระศาสดาว่าทรง เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า**

ความเชื่อในเรื่องกรรมเช่นนี้ ย่อมเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างมาก เพราะจะทำให้เราไม่หลงผิด โดยเข้าใจว่าทุกคนเราจะได้รับความสุขหรือความทุกข์

* คำว่า สมบัติ หมายถึง ความเหมาะสมแห่งองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งจะอำนวยความสะดวกให้ผลของ กรรมดีและไม่เปิดช่องทางให้กรรมชั่วแสดงผล ส่วนคำว่า วิบัติ มีนัยตรงข้ามกับสมบัติ แต่ละอย่างแบ่งเป็น ๔ ประการ คือ (๑) คติ ได้แก่ สถานที่ รวมทั้งสิ่งแวดล้อม (๒)อุปนิสัย ได้แก่ ร่างกาย (๓)กาล ได้แก่ เวลา ยุคสมัย โอกาส (๔) ปโยคะ ได้แก่ ความเพียรพยายาม อรรถาธิบายในพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธ ศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖๐-๑๖๒.

** ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๔๘/๓๕๐-๓๕๖, อ.จ. ปญฺญก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๖๕.

*** อ.จ.สคต. (ไทย) ๒๓/๔/๓, อ.ภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๖๓๕/๕๐๕-๕๑๒.

ต้องขึ้นอยู่กับพระเจ้า หรือโชคชะตาฟ้าลิขิต แท้ที่จริงสุขทุกข์ขึ้นอยู่กับการกระทำ
ของตนเอง^{๙๔}

ระยะเวลาการให้ผลของกรรมนั้น แบ่งออกเป็น ๓ อย่าง คือ

๑. กรรมที่ให้ผลในชาตินี้
๒. กรรมที่ให้ผลในชาติหน้า
๓. กรรมที่ให้ผลในชาติต่อไป^{๙๕}

ตามนัยนี้ แสดงให้เห็นว่า กรรมบางอย่างให้ผลในชาตินี้ก็มี ยังไม่ให้ผลใน
ชาตินี้ แต่จะให้ผลในชาติหน้าก็มี และจะให้ผลในชาติต่อไปจนกว่าจะหยุดการเวียน
ว่ายตายเกิดในสังสารวัฏก็มี ด้วยเหตุที่กิเลสเป็นปัจจัยให้เกิดกรรม และกรรมเป็นปัจจัย
ให้เกิดวิบาก และวิบาก ก็เป็นปัจจัยให้เกิดกิเลสอีก หมุนเวียนเป็นวัฏฏะเช่นนี้ไม่มีที่สิ้นสุด
จนกว่าจะบรรลุปะระอรหัตต์ การให้ผลของกรรมดี กรรมชั่ว ย่อมไม่เกิดขึ้นทันที
ในขณะที่ทำ เพราะถ้าทำกรรมแล้ว ให้ผลทันที ย่อมไม่มีใครกล้าทำกรรมชั่ว ดังนั้น จึง
ทำให้ผู้ที่เข้าใจเรื่องกรรมไม่ลึกซึ้ง คิดว่าผลของความชั่วไม่มี คราบเท่าที่บาปยังไม่ให้ผล
แต่เมื่อใดบาปให้ผล จึงเข้าใจว่าผลของกรรมชั่วมีจริง แม้ในกรณีผลของกรรมดี ก็เช่น
เดียวกัน ย่อมทำให้คิดว่า ผลแห่งความดีไม่มี ตลอดเวลาที่ยังไม่ส่งผล แต่เมื่อกรรมดีส่ง

^{๙๔} เดือน คำดี, ศาสนศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,
๒๕๔๑), หน้า ๔.

^{๙๕} อจ.ฉก.ก.(ไทย) ๒๒/๖๓/๕๖๖.

กรรมที่ให้ผลในชาติปัจจุบัน เรียกว่า ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรม กรรมที่ให้ผลในชาติถัดไป เรียกว่า
อุปัชฌเวทนิยกรรม กรรมที่ให้ผลในชาติต่อไป เรียกว่า ปราปรเวทนิยกรรม อจ.เอกาทสก. (ไทย)
๒๔/๒๑๑/๓๕๖, อภิ.ก. (ไทย) ๓๖/๖๓๕/๓๕๕, ๔๕๐-๔๕๑/๕๐๖-๕๐๗.

ผลแล้ว คนฉลาด ย่อมรู้ว่าผลของกรรมดีมีจริง^{๒๐} ดังนั้น การรู้จักสังเกตปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นกับตัวเรา ถือว่าเป็นการศึกษาเรียนรู้ทำให้เข้าใจเรื่องกรรมและวิบากอีกอย่างหนึ่งสำหรับคนทั่วไป

ลัทธิที่ขัดแย้งกับหลักกรรมทางพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น ๓ อย่าง

๑. ปุพเพตเหตุวาทะ ลัทธิที่ถือกรรมเก่าเป็นใหญ่
๒. อิศวรนิรมิตวาทะ ลัทธิที่ถือพระเจ้าเป็นใหญ่
๓. อเหตุกวาทะ ลัทธิที่ถือ โชคชะตาเป็นใหญ่

แนวคิดประเภทปุพเพตเหตุวาทะนั้น จะเห็นได้จากพุทธพจน์ที่ว่า

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “สุข ทุกข์ หรือไม่สุข ไม่ทุกข์ที่คนเราได้รับอยู่ ทั้งหมด ล้วนแต่มีกรรมที่ทำไว้ในปางก่อนเป็นเหตุ”^{๒๑}

ตามทฤษฎีหลักคำสอนปุพเพตเหตุวาทะที่กล่าวแล้วข้างต้น หมายความว่า บุคคลเสวยสุขทุกข์ และไม่ทุกข์ไม่สุขทั้งหมดนั้น มีสาเหตุมาจากกรรมเก่า และกรรมเก่าจะสิ้นสุดลงได้ด้วยการบำเพ็ญตบะ ลัทธินี้มีความเชื่อกฎแห่งกรรมแบบสัสสตทิฏฐิว่า คนจะดีหรือชั่ว สุขหรือทุกข์เป็นเพราะกรรมเก่าเท่านั้น ไม่มีช้อยกเว้น ส่วนพระพุทธศาสนาเชื่อกฎแห่งกรรมแบบมัชฌิมาปฏิปทา(สัมมาทิฏฐิ)ว่า กรรมเก่าบางอย่าง อาจถูกหักล้างด้วยผลแห่งกรรมปัจจุบันที่มีอำนาจเหนือกว่า อนึ่งความสุขทุกข์ทั้งมวลและปรากฏการณ์ทุกอย่างไม่ใช่เกิดจากกรรมเก่าเพียงอย่างเดียว แต่อาจเกิดจากเหตุปัจจัยอย่างอื่น เช่น โรคบางอย่างเกิดจากการบริหารร่างกายไม่สม่ำเสมอก็มี โรคบางอย่างเกิดจากความเปลี่ยนแปลงทางอากาศ (เช่น หนาวมากเกินไป ร้อนมากเกินไป เป็นต้น) ก็มี

^{๒๐} พระสูตรและอรรถกถาแปล, ขุททกนิกาย ทวารวรมบท เล่มที่ ๑ ตอนที่ ๓, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๒๑.

^{๒๑} อ.จ.ด.ก. (ไทย) ๒๐/๖๒/๒๓๘.

โรคบางอย่างเกิดจากเสมหะและคี้ก็มี โรคบางอย่างเกิดจากกรรมก็มี โรคบางอย่างเกิดจากสาเหตุต่างๆรวมกันก็มี ดังนั้น ลัทธิที่ชี้ขาดว่าทุกอย่างเกิดจากกรรมเก่าเพียงอย่างเดียว จึงเป็นหลักคำสอนที่ไม่ถูกต้องและถือว่าขัดแย้งกับทัศนะของพระพุทธศาสนา

สำหรับลัทธิอัสวรินิมิตวาท หรือ ลัทธิที่ถือพระเจ้าเป็นใหญ่ หมายความว่า สุขทุกข์ทั้งมวล ที่มนุษย์ได้รับนั้น เกิดจากอำนาจคลบบันดาลของพระเจ้า เพราะพระองค์อยู่ในฐานะเป็นผู้สูงสุด เป็นพระบิดา เป็นผู้สร้างสรรพสิ่ง ทุกอย่างขึ้นอยู่กับเจตจำนงของพระองค์ ดังนั้น เมื่อมนุษย์ต้องการความสุข ความเจริญ ความเป็นสิริมงคล จะต้องสวดมนต์อ่อนน้อม บวงสรวง ขอรบต่อพระผู้เป็นเจ้า แล้วพระองค์จะประทานให้^{๒๒} ตามทฤษฎีคำสอนของลัทธินี้ แสดงว่า มนุษย์ไม่มีความสามารถที่จะได้รับสิ่งต่างๆจากการกระทำของตนเอง ถ้าทำดี พระเจ้าจะประทานรางวัลให้ แต่ถ้าทำชั่ว พระองค์ ก็จะทำโทษ ฉะนั้น ทุกอย่าง จึงขึ้นอยู่กับพระเจ้า มนุษย์ไม่มีสิทธิ์ที่จะต่อรองอะไรทั้งสิ้น

หลักคำสอนนี้ ถือว่าเป็นมิจฉาทิฎฐิ จัดอยู่ในประเภทสัสสตทิฎฐิ พระพุทธศาสนาเป็นอเทวนิยม (Atheism) คือ ปฏิเสธเรื่องพระเจ้า และลัทธินี้ตั้งขึ้นมาตามความคิดของตัวเอง เพราะรู้ความจริงไม่ตลอดสาย

ส่วนลัทธิเหตุกวาท หรือ ลัทธิที่ถือความบังเอิญเป็นใหญ่ หลักคำสอนนี้ ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นมิจฉาทิฎฐิเช่นกัน ซึ่งจัดอยู่ในประเภทเหตุกทิฎฐิ^{๒๓} คือ เห็นว่าความสุขทุกข์ทั้งมวลไม่มีเหตุปัจจัย เกิดขึ้นเอง ซึ่งขัดแย้งกับทัศนะของพระพุทธศาสนาที่เป็นกรรมวาที (กล่าวว่าการมี) กิริยาวาที (กล่าวว่าการกระทำมี) และวิริยาวาที (ความเพียรพยายามมี)^{๒๔}

ความเชื่อของลัทธิทั้ง ๓ นั้น เชื่อว่าขัดแย้งกับหลักกรรมของพระพุทธศาสนา เพราะเมื่อบุคคลยึดถืออย่างจริงจังว่า ความสุขความทุกข์ทั้งมวลขึ้นอยู่กับกรรมเก่า หรือเป็นไปตามเจตจำนงของพระเจ้า หรือว่า เป็นไปตามโชคชะตาแล้ว ย่อมไม่มีความพอใจหรือความพยายามว่า “สิ่งนี้ควรทำ หรือสิ่งนี้ไม่ควรทำ” ก็เมื่อไม่มีสิ่งที่ควรทำและไม่

^{๒๒} ที.ป.า. (ไทย) ๑๑/๓๕-๔๒/๒๘-๓๐.

^{๒๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๐๐/๑๐๖-๑๐๗.

^{๒๔} อจ.ตัก. (ไทย) ๒๐/๑๓๘/๓๘๖.

ควรทำแล้ว ความดีงามทุกอย่างที่เราทำอยู่ มีอยู่ เป็นอยู่ ย่อมว่างเปล่า ไร้สาระ^{๒๕} และถ้า
ทุกสิ่งถูกไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ด้วยกรรมใหม่ ความเพียรพยายามต่างๆ ย่อมไร้ผล
หลักคำสอนเหล่านี้ จึงปฏิเสธหลักศีลธรรมที่ดีงามของสังคมและปฏิเสธความหลุดพ้น
อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต ที่จะต้องบรรลุด้วยความเพียรของแต่ละบุคคล

บทวิเคราะห์มีจิตปฏิญญา ของพุทธศาสนิกชนไทยเกี่ยวกับเรื่องกรรม

พุทธศาสนิกชนไทยในยุคปัจจุบันส่วนมาก มีความเชื่อ ความเข้าใจเรื่องกรรม
คลาดเคลื่อนไปจากความหมายและหลักการที่ถูกตั้งตามทีปรากฏในคัมภีร์พระไตร
ปิฎก โดยแบ่งประเด็นปัญหาออกเป็น ๓ ประการ คือ

๑. ความสับสนคลาดเคลื่อนในเรื่องความหมาย

เมื่อพูดถึงคำว่า กรรม พุทธศาสนิกชนไทยในยุคปัจจุบันจะความเข้าใจ
หมายของกรรมแตกต่างกัน กล่าวคือ กรรมในแง่ของคนทั่วไป อาจจะมี
หมายอย่างหนึ่ง และกรรมในความหมายของนักศึกษาชั้นสูงก็อาจจะเป็นไปอีก
อย่างหนึ่ง ตัวอย่างเช่น ในสำนวนภาษาไทยที่ว่า “ชาตินี้มีกรรม” หรือว่า “เราทำมา
ไม่ดีก็กัมหน้ำรับกรรมไปเถิด” หรือว่า “อะไรๆ ก็สุดแต่บุญกรรมก็แล้วกัน” อย่างนี้
เป็นต้น สำนวนภาษาเหล่านี้ แสดงถึงความเข้าใจคำว่ากรรมในความคิดของคนทั่ว
ไป ซึ่งก็เข้าใจถูกบางส่วน แต่มีความคลาดเคลื่อนไปจากความหมายที่แท้จริงตาม
หลักพุทธธรรม โดยที่คนส่วนมากมองกรรมไปในแง่ตัวผล คือ เป็นผลของการ

^{๒๕} อจ.ตถ. (ไทย) ๒๐/๖๒/๒๔๐.

กระทำในอภิปุติ^{๒๖} และผลของกรรมที่กล่าวถึงนั้น ก็มีความหมายไปในทางร้าย เช่นว่า เมื่อเราไปเห็นคนได้รับภัยพิบัติหรือเหตุร้ายประสบทุกข์ยากต่างๆ เรามองว่า นั่นกรรมของสัตว์ เพราะฉะนั้น จึงพูดว่า กัมมนำรับกรรมไป

๒. ความคลาดเคลื่อนในทัศนคติ

- ทัศนคติต่อตนเอง

การเข้าใจเรื่องกรรม ในแง่ของความคลาดเคลื่อนต่อตนเอง เช่น มีความรู้สึก ทอดธุระ คือ รู้สึกว่าขี้เกียจ ขอมแพ้ ถดถอย และไม่คิดปรับปรุงตนเอง ดังคำพูดใน ประโยคว่า “ชาตินี้มีกรรม” หรือว่า “เราทำไม่ไม่ดี กัมมนำรับกรรมไปเกิด”^{๒๗} บุคคลที่ไม่เข้าใจเรื่องกรรมอย่างถูกต้อง เมื่อประสบกับความทุกข์ยากลำบาก ข่มเหง ความท้อแท้ คิดว่าเป็นผลของกรรมเก่า ที่ไม่สามารถแก้ไขได้ จึงทำพลาดโอกาสในการ สร้างกรรมใหม่ที่ดี เพื่อผลที่น่าปรารถนาในอนาคต

- ทัศนคติต่อผู้อื่น

การเข้าใจเรื่องกรรม ในแง่ของความเข้าใจคลาดเคลื่อนต่อคนอื่น เช่น เมื่อเห็นผู้อื่นได้รับทุกข์ภัยพิบัติอันตรายต่างๆ คนส่วนมากชอบพูดว่า นั่นเป็นกรรม ของสัตว์ แล้วก็ไม่ได้สนใจ ถือว่าเป็นเรื่องของคนอื่นไม่จำเป็นต้องไปทุกข์ร้อนด้วย การเข้าใจเรื่องกรรมที่คลาดเคลื่อนในแง่นี้ ทำให้ขาดความเมตตากรุณาที่มนุษย์จะ พึงกระทำต่อกัน เพื่อสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในสังคม

^{๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), นรทศวรรคสำหรับคนรุ่นใหม่, (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๓.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

๓. ความสับสนคลาดเคลื่อนในตัวธรรม

บางคนเกิดความสับสนในเรื่องการให้ผลของกรรม จึงทำให้เกิดความไม่เชื่อว่าจะทำได้ดี ทำชั่วจะได้ชั่ว เนื่องจากกรรมบางอย่าง หรือการกระทำบางคราว ไม่มีผลปรากฏชัดในทันที ผู้มีปัญญาน้อยจึงมองไม่เห็นผลกรรมของตน ทำให้สับสนและเข้าใจไขว้เขวเพราะบางทีกำลังทำชั่วอยู่แท้ๆ มีผลดีมากมาย เช่น ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข หลั่งไหลเข้ามาในชีวิต ตรงกันข้ามกับคราวที่กำลังทำความผิดอยู่อย่างมโหฬาร แต่กลับได้รับความทุกข์ทรมานต่างๆ มีผลไม่ดีมากมาย เช่น ความเสื่อม ลาภ เสื่อมยศ ถูกนินทาว่าร้าย ถูกสบประมาท และความเจ็บไข้ได้ป่วย หลั่งไหลเข้ามาในชีวิต ความสับสนซับซ้อนดังกล่าว ทำให้ผู้รับผลของกรรมเกิดความสับสน เกิดความไม่แน่ใจว่า สิ่งที่เราทำอยู่นั้นเป็นความชั่วจริงๆ หรือเป็นความดีจริงๆ หรือตามความเป็นจริงแล้วกรรมชั่วที่เราทำอยู่ยังไม่ให้ผล กรรมดีที่เราเคยทำไว้ก่อน ถึงวาระให้ผลในขณะที่ผู้นั้นกำลังทำชั่วอยู่จึงทำให้เขาได้รับผลดี... ทำกรรมดีบ่อยให้ผลดี ทำกรรมชั่วบ่อยให้ผลชั่ว แต่เพราะกรรมยอมให้ผลต่อเมื่อสุกเต็มที่แล้ว และสับสนซับซ้อนมาก จึงทำให้เกิดความเข้าใจผิดจนกลายเป็นมิจฉาทิฎฐิไป^{๒๔}

การที่มีแนวคิดมิจฉาทิฎฐิในเรื่องกรรม ทำให้เสียประโยชน์อย่างมากต่อการดำเนินชีวิต ทำให้ขาดความมั่นใจในการทำความคิดต่อผู้อื่น ขาดความเพียรที่จะละเว้นการทำชั่ว ไม่สามารถคลายความคับแค้นใจเมื่อได้รับการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมไม่ให้อภัยต่อผู้ที่ทำให้เดือดร้อน ไม่มีความรู้พอที่จะข่มความไม่พอใจ(อกุศลจิต)ไว้ได้เมื่อเห็นคนที่ทำชั่วแล้วยังเจริญรุ่งเรืองในสังคม ขาดอุเบกขาและขาดเมตตาต่อผู้อื่น ดังนั้นในการศึกษาและทำความเข้าใจเรื่องกรรมอย่างถูกต้อง จะต้องศึกษาหลักการสำคัญที่พระธรรมปิฎกได้สรุปไว้ ๔ ประการ คือ

^{๒๔} รุราชตะเชิดใน วคิน อินทสระ, กฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๔-๕.

- (๑) กรรมเป็นเรื่องของความเป็นเหตุเป็นผล เป็นกฎเกณฑ์แห่งเหตุปัจจัย
- (๒) กฎแห่งกรรมเป็นกฎ ๑ ในบรรดากฎทั้ง ๕ ปราภฏการณ์ทุกอย่างไม่ใช่เกิดจากกรรมเพียงอย่างเดียว ต้องแยกแยะเหตุปัจจัยให้ถูกต้อง
- (๓) ต้องแยกแยะหลักกรรมออกจากลัทธิที่ผิดทั้ง ๓ อย่าง คือ ลัทธิบุพเพศเหตุวาท ลัทธิอัสวรินิมิตตวาท และลัทธิเหตุกวาท
- (๔) ต้องศึกษาให้เข้าใจถึงผลของกุศลกรรมและอกุศลกรรมในระดับจิตใจที่ให้ผลทันที^{๒๕}

พุทธศาสนิกชน ที่ได้ศึกษาหลักคำสอนเกี่ยวกับเรื่องกรรมตามทัศนะของพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องแล้ว ย่อมทำให้เข้าใจรายละเอียดในเรื่องนี้ดีขึ้นและพยายามหลีกเลี่ยงการกระทำอกุศลกรรม เลือกที่จะประกอบแต่กุศลกรรมเพื่อความสุข ความเจริญในชีวิต ในขณะที่ท่องเที่ยวเวียนว่ายตาย-เกิดอยู่ในภพภูมิต่างๆ

๔.๒ ความเชื่อเรื่องโอปปาติกะ

คำว่า โอปปาติกะ แปลว่า สัตว์ที่เกิดผุดขึ้น หมายถึง เป็นกำเนิดของสัตว์ประเภทหนึ่งที่เกิดผุดขึ้น แล้วเจริญเติบโตทันที และเมื่อจุติ(ตาย) ก็จะหาขวัปไป ไม่ทิ้งซากศพไว้ เช่น เทวดา และสัตว์นรก เป็นต้น^{๒๖} จะเห็นได้จากพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระสารีบุตรว่า^{๒๗}

^{๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), นรทสวรรณคส์สำหรับคนรุ่นใหม่, หน้า ๑๓.

^{๒๖} ที.ที.อ. (บาลี) ๑๓๑/๑๔๕.

^{๒๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๕๓, ม.ญ. (ไทย) ๑๒/๑๕๒/๑๕๑-๑๕๓, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘/๕๘๘.

สารีบุตร กำเนิด^{๓๓} ๔ ประการเหล่านี้ คือ

๑. อัมชชะ กำเนิด (การเกิดในไข่)
๒. ชลาพุชะกำเนิด(การเกิดในครรภ์)
- ๓.สังเสทชะกำเนิด(การเกิดในถ้ำไคล หรือของขึ้นแฉะ)
๔. โอปปาติกะ กำเนิด (การเกิดผุดขึ้น)

ตามพุทธพจน์ที่กล่าวข้างต้น กำเนิดโอปปาติกะ หมายถึง สัตว์ที่เกิดผุดขึ้น คือเกิดผุดเต็มตัวในทันทีทันใด ได้แก่ เทวคา^{๓๔} สัตว์นรกและเปรตบางจำพวก^{๓๕} มนุษย์บางจำพวก^{๓๖} สัตว์เหล่านี้ตายโดยไม่ทิ้งซากให้ปรากฏ ตามนัยของพุทธพจน์นั้น แสดงว่า สิ่งที่เรียกว่า นางไม้ เทวคา พรหม ตลอดทั้งพวกเปรต และพวกอบายภูมิอื่นๆ ทั้งหมด ทางพระพุทธศาสนารวมเรียกว่าพวกโอปปาติกะ และผู้ที่ตายไปเกิดเป็นโอปปาติกะนั้น ถือว่าเป็นชีวิตที่เกิดใหม่ คือ เกิดเป็นโอปปาติกะ ในกำเนิดของสัตว์ ๔ ชนิดนั้น สำหรับอัมชชะ ชลาพุชะและสังเสทชะกำเนิดเป็นสิ่งที่เข้า

^{๓๓} ในกำเนิดทั้ง ๔ นั้น อัมชชะกำเนิด หมายถึง สัตว์ทั้งหลายที่ จำแรกเปลือกแห่งฟองเกิด เช่น เบ็ด ไก่ นก หนอน เป็นต้น ชลาพุชะกำเนิด หมายถึง สัตว์ทั้งหลายที่เกิดทางมดลูก เช่น คน ช้าง หมา แมว เป็นต้น สังเสทชะกำเนิด หมายถึง สัตว์ที่เกิดในถ้ำไคล หรือ เกิดในของขึ้นแฉะที่หมักหมมเป็นของสกปรก เช่น ในซากศพเน่า ในปลาเน่า ในเนื้อเน่าในขมมบูด หรือน้ำคร่ำ ในหลุมโสกโครกทั้งหลาย ซึ่งก็ได้แก่ พวกพญานกทั้งหลาย รวมไปถึงพวก จุลินทรีย์ หรือ เชื้อโรคทุกชนิด เช่น แบคทีเรีย และไวรัส เป็นต้น

^{๓๔} เทวคา ถือว่าเป็นอุปคิตเทพ คือ สัตว์ที่เกิดผุดขึ้น และมีร่างกายโตเต็มทันที จุ.จุฬ. (ไทย) ๓๐/๓๒/๑๖๐-๑๖๑,๑๑๕/๓๘๘.

^{๓๕} เปรตบางพวก หมายถึง พวกเวมานิกเปรตที่พ้นจากอบายภูมิ ๔ เช่น ยักษิณิผู้เป็นมารดาของ อุตตระ ยักษิณิผู้เป็นมารดาของปิยักระ ยักษิณิผู้เป็นมารดาของมุสตะ ร่างกายของเปรตเหล่านี้แตกต่างกัน คือ มีทั้งอ้วน ผอม เตี้ย สูง มีผิวขาว ผิวดำ ผิวสีทอง และสีนิล มีลักษณะ มีสัญญาต่างกัน เหมือนมนุษย์ เวมานิกเปรตเหล่านี้ไม่มีศักดิ์มาก เหมือนพวกเทพบางพวกได้รับทุกข์เวทนาในข้างแรม ได้รับสุขในข้างขึ้น แต่เวมานิกเปรตบางพวกก็สามารถบรรลอรุณได้ เช่น ยักษิณิผู้เป็นมารดาของปิยักระ เป็นต้น ดูรายละเอียดใน ที.ม.อ. (บาลี) ๑๒๗/๑๐๕,๔๔-๔๕/๑๘๐.

^{๓๖} มนุษย์บางจำพวกนั้น ได้แก่มนุษย์ด้นกับ ดูรายละเอียดในปาฎิกสูตร และอัครัญญสูตร ที.ปา. (ไทย)๑๑/๑-๔๘/๑-๓๔,๑๑๑-๑๔๐/๘๓-๑๐๒.

ใจง่าย เพราะมีตัวอย่างให้เห็นในปัจจุบัน หรือมีหลักฐานอ้างอิงอย่างชัดเจน ส่วน
โอปปาติกะกำเนิดนั้นเป็นสิ่งที่เข้าใจยาก และไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเนื้อ
เนื่องจากเป็นอภิสมาณาย คือ อนุษยจำพวกที่มีรูปร่างไม่ปรากฏให้เห็นเป็นรูป
หยาบได้ ยกเว้นในบางกรณีที่สามารถมองเห็นด้วยตาเนื้อโดยไม่ได้ตั้งใจ

คำว่า โอปปาติกะ อีกนัยหนึ่ง หมายถึง พระอนาคามี ซึ่งเป็นพระอริยบุคคล
ชั้นที่สาม หลังจากตายแล้วจะไม่กลับมาเกิดในโลกมนุษย์อีก แต่จะไปบังเกิดในพรหม
โลกชั้นสุทธาวาส โดยมีหลักฐานระบุไว้ว่า ภิกษุเป็นโอปปาติกะ ผู้จะนิพพานในที่นั้น มี
อันไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะละสังโยชน์ เบื้องต่ำทั้ง ๕ ได้ “
ตามนัยนี้ พระอนาคามี ก็ได้ชื่อว่าเป็นโอปปาติกะ คือ เกิดผุดขึ้นในพรหมโลกของผู้
บริสุทธิ โลกของสัตว์ประเภทโอปปาติกะกำเนิดหรือโลกทิพย์ ซึ่งอยู่คนละมิติกับโลก
มนุษย์ ฉะนั้น การติดต่อ สื่อสารกับโอปปาติกะจะต้องอาศัยเครื่องมือพิเศษเรียกว่า

* สังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ และปฏิฆะ
อญ.นวก.(ไทย) ๒๓/๖๗/๓๗๘.

ข้อควรสังเกตตามนัยนี้ คือ พระอนาคามี ได้ชื่อว่าเป็นโอปปาติกะ แต่ไม่มีข้อความตอนใดในพระ
ไตรปิฎก ที่กล่าวว่า พระอริยบุคคลชั้นพระโสดาบันและพระสกทาคามี เป็นโอปปาติกะ ทั้งๆที่เป็นพระ
อริยบุคคลเช่นเดียวกัน - ผู้วิจัย.

“ คำว่า อนาคามี หมายถึง พระอริยบุคคลชั้นที่ ๓ หลังจากตายแล้ว จะไปบังเกิดในพรหมโลกชั้น
สุทธาวาส อันเป็นภพภูมิของท่านผู้บริสุทธิ ๕ ชั้น มีอวิหา อตปปา สุทัสสา สุทัสสี และอกนิฏฐา แล้วดำรงอยู่
ในชั้นนั้นๆ ปรีนิพพานในสุทธาวาสนั่นเอง ไม่กลับมาเกิดในโลกมนุษย์อีก

ดูรายละเอียดใน ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๕๖,๒๗๓,๓๓๐/๑๐๐-๑๐๓,๒๐๕-๒๐๖,๒๕๘, ที.ป.(ไทย)
๑๑/๑๑๖/๑๔๖, อญ.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๕/๘,๑๖๑/๒๗๖-๒๗๘,๒๑๔/๓๕๗, อญ.เอกาทสก. (ไทย) ๒๔/๑๖/๔๒๗,
ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๐/๑๕, อญ. จตุกก.อ.(บาลี) ๒/๖๑/๓๕๓, อญ. เอกาทสก.อ.(บาลี) ๓/๑๖/๓๘๖.

อภิญา^{๓๓} แปลว่า ความรู้ชั้นสูง (Supernormal knowledge) ที่เกิดจากอำนาจของฌานสมาบัติ เช่น ทิพโศตะ(อนุทิพย์)^{๓๔} ซึ่งสามารถที่จะฟังเสียงทิพย์ที่เบาหรือที่ไกลเกินกว่าหูของปุถุชนคนทั่วไปจะได้ยิน เจโตปริยญาณ ได้แก่ ญาณที่ทำให้ผู้อื่นได้ จตุปปาตญาณ ได้แก่ ญาณถึงการหยั่งรู้การตายและเกิดของสัตว์^{๓๕} หมายถึง ตาทิพย์ ซึ่งสามารถที่จะเห็นโอปปาติกะได้ และสามารถเจรจาติดต่อกันได้ ในเรื่องนี้ แม้พระพุทธเจ้า ก็ทรงมีอิทธิเวทญาณทัสสนะ^{๓๖} คือ ญาณหยั่งรู้เรื่องราวเกี่ยวกับเทวดาทุกชั้นทุกประเภทตามลำดับจนถึงขั้นสูงสุด พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธกิจอยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งทรงทำเป็นประจำ คือ ในเวลาเที่ยงคืน จะมีพวกเทวดาทั้งหลาย ทั้งที่เป็นพวกกามาจรที่มาจากชั้นดาวดึงส์ ชั้นดุสิต เป็นต้นและพวกเทพเจ้าชั้นสูงที่เป็นรูปาวจร เช่น พระพรหม

^{๓๓} อภิญา ๖ ได้แก่ (๑) อิทธิวิธี - การแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ (๒) ทิพโศตะ (๓) เจโตปริยญาณ = ญาณที่ทำให้ผู้อื่นได้ (๔) ปุพเพนิวาสานุสติญาณ = ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้ (๕) จตุปปาตญาณ = การเห็นการเกิดและการตายของสัตว์ (๖) อาสวักขยญาณ = ญาณที่ทำให้อาสวะกิเลสหมดสิ้นจากสันดาน
ดู ท.ส. (ไทย) ๕/๒๔๔-๒๔๕/๘๑-๘๕. และ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔,๓๓๕/๑๗,๔๐๕, ๕.ส.อ. (บาลี) ๑/๑๗๖/๒๐๒.

ตามทัศนะของอาจารย์พร รัตนสุวรรณ การติดต่อกับโอปปาติกะนั้น มี ๓ วิธี คือ (๑) เชิญลงด้วย(คนทั่วไปเรียกว่าผีด้วยแก้ว) (๒) การเข้าทรง (๓) โดยวิธีเข้าสมาธิไปติดต่อกับ

การติดต่อกับเชิญลงด้วยและการติดต่อกับโดยการเข้าทรงนั้น วิธีนี้เคยมีมาแล้วในสมัยครั้งพุทธกาล เรียกว่า อาทาสปัญหา แปลว่า ถามปัญหาผ่านสื่อทางกระบอกหรือแก้ว หมายความว่า การเชิญเทวดาลงในแก้วแล้วถามปัญหา และเรียกว่า กุมาริปัญหา หมายความว่า การเชิญให้เทวดาเข้าสิงในสตรีของกุมารแล้วถามปัญหา ส่วนการใช้วิธีเข้าสมาธิไปติดต่อกับนั้น ผู้ที่จะเข้าสมาธิไปติดต่อกับได้ จะต้องได้สมาธิขั้นสูง เข้าได้ลึกจนไม่รู้สึกตัว และมีแสงสว่างเกิดขึ้นภายในใจ ด้วยแสงสว่างที่เกิดขึ้นภายในใจนี้เอง ที่ทำให้เห็นรูปร่างโอปปาติกะ ทั้งสามารถพูดจากันได้ ถามเรื่องราวต่าง ๆ กันได้ วิธีการนี้ ก็สอดคล้องกับหลักการในพระพุทธศาสนา

ดูรายละเอียดใน ท.ส. (ไทย) ๕/๒๖/๑๐, ท.ส.อ. (บาลี) ๑/๑๕.และพร รัตนสุวรรณ, ผีและเทวดามีจริง, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๒๕), หน้า ๓๕.

^{๓๔} ดูรายละเอียดใน ท.ส. (ไทย) ๕/๒๔๔-๒๔๕/๘๑-๘๕. ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔๗/๑๔๓. และ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔,๓๓๕/๑๗,๔๐๕.

^{๓๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๘/๑๔๗. อ.ทศก. (ไทย) ๒๔/๒๒/๔๕, ๕๗/๒๓๐, อ.เอกาทศก. (ไทย) ๒๔/๑๔/๔๒๓, ๔๕/๓๐๐.

^{๓๖} อ.นวก. (ไทย) ๒๓/๖๔/๒๕๐-๒๕๖. อ.อ.นวก.อ. (บาลี) ๒๓/๖๔/๒๕๐.

ซึ่งมาจากภพภูมิต่าง ๆ เพื่อมาเฝ้าทูลถามปัญหา และพระองค์จะทรงตอบปัญหาที่เทวดาเหล่านั้นถาม เช่น เรื่องมงคลสูตร เป็นต้น อนึ่ง ทำทิจของพุทธบริษัทที่ควรปฏิบัติต่อเทวดาคือ การทำ เทวดาพลี^{๔๐} หมายถึง การอุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่เทวดา และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเทวดานั้น เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าเรื่องโอปปาติกะมีส่วนเกี่ยวข้องกับคำสอนทางพระพุทธศาสนามากมาย และมีหลักฐานปรากฏอย่างชัดเจนในไตรปิฎกและอรรถกถา เป็นต้น

กำเนิดโอปปาติกะนั้นมีรูปร่าง หน้าตา มีอวัยวะต่างๆ เช่น แขน ขา มือ ปอด หัวใจ สมอง เป็นต้น เหมือนกับมนุษย์และทำหน้าที่ได้อย่างเดียวกับมนุษย์^{๔๑} หมายความว่า มนุษย์มองเห็นอะไรโอปปาติกะก็สามารถมองเห็นได้ ในเรื่องเสียงกลิ่นรสและสัมผัสก็สามารถบอกได้อย่างเดียวกับมนุษย์ ชีวิตของโอปปาติกะทั้งหลายเกิดขึ้นด้วยอำนาจการสร้างของวิญญูณ (มโนมรูป) การเกิดของโอปปาติกะไม่ต้องอาศัยพ่อแม่ การผสมพันธุ์ และไม่ต้องอาศัยอาหารในลักษณะอย่างเดียวกับมนุษย์และสัตว์ อาหารในโลกของโอปปาติกะเกิดจากบุญกุศล ซึ่งโอปปาติกะบางพวก เช่น เทวดา ยากับประทานอะไร อาหารนั้นก็เกิดขึ้นทันที แต่บางพวก เช่น เปรต ต้องอาศัยผู้อื่นทำบุญไปให้ หรือเช่นสรวงบูชาให้ ถึงจะได้รับ

ผู้ที่ไม่เชื่อว่าโอปปาติกะมีจริง จึงถือว่าเป็นมิจฉาทิฎฐิ ประเภทนัตถิกิฎฐิ หรือ อุจเจททิฎฐิ “ซึ่งถือเป็นมิจฉาทิฎฐิที่ร้ายแรง คึงเนื้อความโดยสรุปแห่งพุทธพจน์ที่ว่า “. . . ผู้ที่เห็นว่าโอปปาติกะไม่มี. . . เป็นอันหวังได้ว่า จะไม่ประพฤติดามกุศลธรรม ๓ ประการนี้ ได้แก่ (๑) กายสุจริต (๒) วจีสุจริต (๓) มโนสุจริต ประพฤติดามอกุศลธรรม ๓ ประการนี้ คือ (๑) กายทุจริต (๒) วจีทุจริต (๓) มโนทุจริต เพราะเขาเหล่านั้น

^{๔๐} อจ.จุฑก.ก.(ไทย) ๒๑/๖๑/๑๐๓, อจ.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๔๑/๔๕, พ.พ.๒๕/๗/๕, อจ.จุฑก.อ.(บาลี) ๒/๖๑/๓๕๓.

^{๔๑} อจ.อญฐก.(ไทย) ๒๓/๖๔/๓๖๔-๓๖๖, ๑๕/๔๖๘-๔๖๙, ๓๕/๕๑๘-๕๒๐.

^{๔๒} อจ.ทสก.(ไทย) ๒๔/๑๗๖/๓๒๑.

^{๔๓} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๕๔-๕๕/๕๗-๕๘.

มองไม่เห็นโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งอกุศลธรรม ไม่เห็นอนิสงส์ในเนกขัมมะเป็นคุณฝ่ายขาวแห่งกุศลธรรม

โอบปาติกะมีอยู่จริง แต่เขากลับเห็นว่า โอบปาติกะไม่มี ความเห็นของเขาจึงเป็นมิจฉาทิฎฐิ โอบปาติกะมี แต่เขาคิดว่าไม่มี ความคิดของเขานั้นเป็นมิจาสังกัปปะ โอบปาติกะมี แต่เขากล่าวว่าไม่มี คำพูดของเขานั้นเป็นมิจาวาจา โอบปาติกะมี เขากล่าวว่า โอบปาติกะไม่มี ผู้นั้น ชื่อว่าทำตนเป็นข้าศึกต่อพระอรหันต์ผู้รู้แจ้งโอบปาติกะ กำเนิดโอบปาติกะมี เขาทำให้ผู้อื่นเข้าใจว่า โอบปาติกะไม่มี การที่เขาทำให้ผู้อื่นเข้าใจผิดเช่นนั้น เป็นการกระทำทำให้เข้าใจผิดจากความเป็นจริง และเขายังจะขกตนข่มผู้อื่นด้วยการให้ผู้อื่นเข้าใจผิดจากความเป็นจริงนั้น โดยนัยนี้ เริ่มต้นเขาก็ละทิ้งความเป็นผู้มีศีลคิยามและตั้งตนเป็นผู้ทุศีลเพราะมิจฉาทิฎฐิเป็นปัจจัย บาปอกุศลธรรมเป็นอันมากเหล่านี้ คือ มิจฉาทิฎฐิ มิจาสังกัปปะ มิจาวาจา ความเป็นข้าศึกต่อพระอริยะ การให้ผู้อื่นเข้าใจผิดจากความเป็นจริง อสัคนุช ย่อมมีจิตใจไม่สูง เมื่อมีการขัดแย้ง ย่อมขกตนข่มผู้อื่น

ถ้าโอบปาติกะไม่มี บุคคลเหล่านี้เมื่อตายไป ก็ไม่เป็นไร แต่ถ้าโอบปาติกะมี บุคคลเหล่านี้ เมื่อตายไป ก็จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ถ้าโอบปาติกะไม่มีจริง หรือไม่จริงก็ตาม บุคคลเหล่านี้ ย่อมถูกปัญญาชนคติเตียนได้ในปัจจุบันว่า เป็นบุคคลผู้ชั่ว เป็นมิจฉาทิฎฐิ แต่ถ้าโอบปาติกะมีจริง บุคคลนี้ จะได้รับโทษในโลกทั้งสอง คือ

๑. ในปัจจุบัน ย่อมถูกบัณฑิตคติเตียน

๒. หลังจากตายแล้ว ย่อมจะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

ตามนัยข้างต้น ข้อความที่ว่า “ถ้าโอบปาติกะไม่มีจริง หรือไม่จริงก็ตาม” นี้ไม่ได้หมายความว่า โอบปาติกะไม่มี แต่ที่พระพุทธเจ้าตรัสเช่นนั้น สำหรับผู้ที่ยังไม่เชื่อ และยังไม่มีการพิจารณาไตร่ตรองหรือไม่สามารถพิสูจน์เรื่องนี้ได้ด้วยตนเอง สมมติว่าโอบปาติกะไม่มี บุคคลผู้ทำทุจริต ก็ถือได้ว่าเป็นคนชั่ว มีความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม แต่ตามเนื้อหาในพระสูตรนี้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า โอบปาติกะมีจริง ใครจะเชื่อหรือไม่ก็ตาม ย่อมไม่สามารถเปลี่ยนแปลงความจริงได้ แต่ผู้ไม่เชื่อว่ามิจจริง ย่อมมีผลร้ายต่อตนเองและผู้อื่นทั้งในปัจจุบันและในชาติหน้า และเมื่อปฏิเสธว่าโอบปาติกะไม่มี

ข้อมติว่าปฏิเสศผลบุญผลบาป ความคิดความชั่ว เรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เรื่องนรก-สวรรค์ เป็นต้นค้ำย

บทวิเคราะห์มัจฉาปฏิญญา ของพุทธศาสนิกชนไทยเรื่องโอปปาติกะ

คำว่าโอปปาติกะ ตามความเข้าใจของคนทั่วไป หมายถึง ผีสาง เทวดา ซึ่งรวมทั้งพระสยามเทวาธิราช และผีบ้านผีเรือน พุทธศาสนิกชนไทยส่วนใหญ่มีความเชื่อในเรื่องนี้มานาน จะเห็นได้จากการถือผีปู่ย่า ตายาย เป็นต้น แต่ถึงกระนั้น ยังไม่มีความเข้าใจในเรื่องนี้อย่างถูกต้องตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา

เสฐียรโกเศศ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องเทวดาของพุทธศาสนิกชนไทยไว้ว่า เทวดาเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า เป็นสิ่งที่มีฤทธิ์และมีอำนาจเหนือมนุษย์ เป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถทราบและอธิบายได้ด้วยปัญญาและเหตุผลธรรมดาและเป็นสิ่งประหลาดอัศจรรย์ ผิดสามัญที่ควรจะเป็น และพุทธศาสนิกชนไทยถือว่าเทวดาอาจจะให้คุณหรือให้โทษแก่มนุษย์ก็ได้ แม้จะมีความเจริญทางด้านความคิด แต่พุทธศาสนิกชนไทย ก็ยังคงนับถือเทวดาอยู่ เพียงแต่เปลี่ยนรูปแบบไป และเปลี่ยนชื่อเทวดา เป็นผีฟ้า หรือผีบ้าน ผีเรือนไป^{๔๔}

ท. กลั้วไม้ ฦ อยู่ชยา แสดงทัศนะเกี่ยวกับเรื่องเทวดาไว้ว่า ความเชื่อเรื่องผีสาง เทวดาของพุทธศาสนิกชนไทยแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ พวกที่เชื่อว่ามีจริง และพวกที่ไม่เชื่อว่ามีจริง สำหรับพวกแรกนั้นเชื่อ เพราะมีประสบการณ์ตรงและอาศัยความเชื่อตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา พวกที่สอง ไม่เชื่อเพราะไม่ได้มีประสบการณ์กับ

^{๔๔} เสฐียรโกเศศ, เมืองสวรรค์และผีสางเทวดา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์, ๒๕๐๓),

สิ่งเหล่านี้ หรือ เห็นว่าไม่สามารถพิสูจน์ตรวจสอบให้เห็นอย่างแจ่มแจ้งประจักษ์ด้วย
ประสาทสัมผัสได้^{๔๖}

พร รัตนสุวรรณ แสดงทัศนะเกี่ยวกับเรื่องโอบปาติกะไว้ว่า แม้พุทธศาสนิก
ชนไทยโดยทั่วไปจะยอมรับว่า ผีและเทวดามีจริง แต่ก็ยังมีความเชื่ออย่างงมงายปนอยู่
ด้วย ทั้งนี้ก็เพราะความเชื่ออย่างผิด ๆ ซึ่งสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ความเชื่อความ
เข้าใจผิดๆ เกี่ยวกับเรื่องโอบปาติกะ ได้แพร่หลายอยู่ทั่วไป เช่น ถ้าเชื่อว่าผีและเทวดามี
ก็มักจะต้องเชื่อดูด้วยว่าผีและเทวดาจะต้องมีอภินิหาร หรือ มีอำนาจคลบันกาลได้
อภินิหารที่เกิดจากผีหรือเทวดานั้นบางคนไม่ต้องเห็นด้วยตาของตน เพียงแต่ฟังคำบอก
เล่าก็เชื่อและสร้างเป็นภาพอุปาทานหลอกตนเองอยู่เสมอ^{๔๗}

พระธรรมปิฎก(ป.อ. ประยุทธ์ ปยุตฺโต) แสดงทัศนะเกี่ยวกับทำที่ที่มนุษย์
พึงปฏิบัติต่อเทวดาว่า พระพุทธศาสนาสอนให้ละเลิกวิธีการแบบหวังพึ่งขอผลเสีย
ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการอ้อนวอนหรือบีบบังคับก็ตาม แล้วชี้แนวทางใหม่ คือ การ
วางทำที่แห่งเมตตาไมตรีจิต อยู่ร่วมกันฉันมิตร เคารพนับถือซึ่งกันและกัน ใน
ฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมทุกข์หรือเพื่อนร่วมสังสารวัฏและในฐานะโดยเฉลี่ยเป็นผู้มี
คุณธรรมในระดับสูง^{๔๘}

ตามเนื้อหาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า พุทธศาสนิกชนไทยส่วนใหญ่ แม้จะ
มีความเชื่อเรื่องโอบปาติกะ แต่ยังมีความรู้ ความเข้าใจคลาดเคลื่อนไปจากหลักคำ
สอนทางพระพุทธศาสนาเถรวาท และมีบางส่วนที่ไม่เชื่อ ย่อมส่งผลต่อเนื้อหาที่จะ
ไม่เชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ทำให้เขาเหล่านั้นสามารถทำความเข้าใจได้โดยขาด
ความยำเกรงต่อบาป

^{๔๖} ท. กัณฺฐไม ฌ อชฺฐา,หลักเมืองกรุงรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการสถานนคร,
๒๕๒๕), หน้า ๖-๗.

^{๔๗} สุรายละเอียดใน พร รัตนสุวรรณ, ผีและเทวดามีจริง, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
วิญญาน, ๒๕๒๕), หน้า ๖.

^{๔๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพฯ : คำนวณการพิมพ์, ๒๕๒๔),
หน้า ๔๗๑.

ในสังคมไทยปัจจุบัน ประชาชนชาติที่พึงทางใจ จะเห็นได้จาก ภาพที่ปรากฏทางสื่อต่างๆ เมื่อมีสิ่งแปลกประหลาดเกิดขึ้น เช่น วัวมีสองหัว ต้นไม้ที่มีลักษณะแปลกๆ ฯลฯ ผู้คนจะพากันไปจุดธูปเทียนกราบไหว้ บนบานบ้าง ขอหวยบ้างอย่างมกมาย เข้าใจว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์

นอกจากนี้ ยังมีพุทธศาสนิกชนไทยบางส่วนที่หลงเชื่อและตกเป็นเหยื่อของสำนักทรงอีกจำนวนมาก สิ่งเหล่านี้ ล้วนสืบเนื่องมาจากการขาดที่พึงทางใจและเป็นมิฉลยทฤษฎีในเรื่องโอบปาดิกะ เมื่อเห็นว่าโอบปาดิกะเป็นสิ่งที่มฤทธีและมีอำนาจเหนือตนเช่นนี้ จึงทำให้เกิดความยำเกรง จะต้องทำการบูชาเช่นสรวงและยิดถือเป็นที่พึ่ง โดยไม่มีความรู้ความเข้าใจว่า ผีสาง เทวดา เป็นเพียงเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตายในสังสารวัฏเท่านั้น ไม่ใช่ที่พึ่งอันสูงสุด

๔.๓ ความเชื่อเรื่องสังสารวัฏ

ประเด็นปัญหาที่ว่า สังสารวัฏ กล่าวคือ เรื่องการเวียนว่ายตาย-เกิดในภพภูมิต่างๆ ในสากลจักรวาลถือว่ามีจริงหรือไม่นั้น นับว่าเป็นปัญหาที่ยังไม่มีคำตอบอย่างแน่ชัดสำหรับคนทั่วไปทุกยุคทุกสมัย แม้ในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงเลือกเฟ้นบุคคลผู้จะรับฟังเทศนาเกี่ยวกับเรื่องนี้ เนื่องจากทรงเห็นว่าจะเป็นการไร้ประโยชน์สำหรับผู้ไม่รู้ไม่เข้าใจเรื่องนื้มาก่อน ในกรณีผู้รู้เห็นเรื่องนี้มาทูลถามเพื่อการยืนยัน พระองค์ก็จะทรงรับรองและอธิบายเพิ่มเติมโดยละเอียด^๔

^๔ ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), เรื่องเหนือสามัญวิสัย : อิทธิปาฏิหาริย์ เทวดา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เพ็ญฟ้า, ๒๕๔๔), หน้า ๔๓-๕๓. และ พร รัตนสุวรรณ, ตายแล้วเกิด. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๖), หน้า ๓๔-๕๐.

คำว่า สังสารวัฏ หมายถึง การเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่างๆตามกรรมคือ กรรมชั่วที่ได้ทำไว้ ด้วยอำนาจของอวิชชา ตัณหา อุปาทาน กรรมตามเหตุปัจจัยของวงจร ๓ ประการคือ

๑. กิเลสวัฏฏะ คือ วงจรแห่งกิเลสที่ประกอบด้วยอวิชชา ตัณหา อุปาทาน
๒. กัมมวัฏฏะ คือ วงจรแห่งกรรมที่ประกอบด้วยสังขารและกรรมภพ
๓. วิปากวัฏฏะ คือ วงจรวิบากที่ประกอบด้วยวิญญาน นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ซึ่งแสดงออกในรูปอุปปัตติภพชาติ ชรา มรณะ เป็นต้น^{๔๐}

คำว่า ภพภูมิต่างๆ หมายถึง ที่อยู่ของสัตว์โลกในสากลจักรวาล ได้แก่ นรก และสวรรค์ สิ่งเหล่านี้เกิดจากวงจรแห่งวัฏฏะทั้งสาม ซึ่งต่างก็เป็นเหตุปัจจัยแก่กันและกัน กล่าวคือ กิเลสเป็นปัจจัยให้เกิดกรรม กรรมเป็นปัจจัยให้เกิดวิบาก และวิบาก ก็เป็นปัจจัยให้เกิดกิเลสอีกครั้ง หมุนเวียนอยู่อย่างนี้ไม่มีที่สิ้นสุด สัตว์โลกทั้งหลายล้วนตกอยู่ในวงจรแห่งวัฏฏะทั้งสามนี้ เส้นทางชีวิตในการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ จึงไม่มีความแน่นอน เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย ดังพุทธพจน์ที่ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ท่อนไม้ที่ขึงขึ้นไปบนอากาศ บางคราวเอาโคนลงมา บางคราวเอากลางลงมา บางคราวเอาปลายลงมา แม้ฉันใด สัตว์ทั้งหลายผู้มีอวิชชาปิดกั้น มีตัณหาโยงใยจึงแล่นไป ท่องเที่ยวไป บางคราวจากโลกนี้ไปสู่โลกอื่น บางคราวจากโลกอื่นมาสู่โลกนี้ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ^{๔๑}

จากพุทธพจน์ข้างต้น ทำให้ทราบว่า หลังจากตายแล้ว สัตว์ในโลกนี้ สามารถไปเกิดในโลกอื่นได้ และสัตว์ในโลกอื่นหลังจากตายแล้ว ก็สามารถมาเกิดในโลกนี้ได้ นั่นแสดงให้เห็นว่า ภพภูมิต่างๆในจักรวาลนี้มีมากมาย ซึ่งสอดคล้องกับพุทธพจน์ที่ว่า

. . . จักรวาลหนึ่งมีกำหนดเท่ากับ โอกาสที่พระจันทร์และพระอาทิตย์โคจรทั่วทิศ สว่างไสวรุ่งโรจน์ โลกมีอยู่ ๑,๐๐๐ จักรวาลก่อน ในโลก ๑,๐๐๐

^{๔๐} อ.จ.ทสก. อ. (บาลี) ๓/๑๑๗-๑๑๘/๓๗๕.

คำว่า วัฏฏะ แปลว่า การหมุนเวียนด้วยอำนาจอวิชชา ตัณหา อุปาทาน กรรม มีความหมายตรงข้ามกับคำว่า วิวัฏฏะ แปลว่า ไม่มีหรือปราศจากการหมุนเวียน หมายถึง นิพพาน ดู ส.ม. อ. (บาลี) ๓/๓๑-๓๔/ ๑๕๖.

^{๔๑} ส.ม. (ไทย) ๑๕/๑๑๐๓/๖๑๔.

. . .จักรวาลหนึ่งมีกำหนดเท่ากับโอกาสที่พระจันทร์และพระอาทิตย์โคจรทั่วทิศ สว่างไสวรุ่งโรจน์ โลกมีอยู่ ๑,๐๐๐ จักรวาลก่อน ในโลก ๑,๐๐๐ จักรวาลนั้น มีพระจันทร์ ๑๐๐๐ ดวง มีดวงอาทิตย์ ๑,๐๐๐ ดวง มีขุนเขาสิเนรุ ๑,๐๐๐ มีชมพูทวีป ๑,๐๐๐ มีอปรโคยานทวีป ๑,๐๐๐ มีอุตตรกุรุทวีป ๑,๐๐๐ มีปุพฺพวิเทหทวีป ๑,๐๐๐ มีมหาสมุทร ๔,๐๐๐ มีท้าวมหาราช ๔,๐๐๐ มีเทวโลกชั้นจาตุมหา ราชิกา ๑,๐๐๐ มีเทวโลกชั้นดาวดึงส์ ๑,๐๐๐ มีเทวโลกชั้นยามา ๑,๐๐๐ มีเทวโลกชั้นดุสิต ๑,๐๐๐ มีเทวโลกชั้นนิมมานรดี ๑,๐๐๐ มีเทวโลกชั้นปรนิมมิตวสวัตตี ๑,๐๐๐ มีพรหมโลก ๑,๐๐๐ นี้เรียกว่า สหัสสีโลกธาตุขนาดเล็กมี ๑,๐๐๐ จักรวาลโลก ๑,๐๐๐ คูณด้วยโลกธาตุขนาดเล็กนั้น นี้เรียกว่า โลกธาตุขนาดกลางมี ๑,๐๐๐,๐๐๐ จักรวาล โลก ๑,๐๐๐ คูณด้วยสหัสสีโลกธาตุขนาดกลางนั้น นี้เรียกว่า โลกธาตุขนาดใหญ่ มี ๑๐๐,๐๐๐ โกฏิจักรวาล ^{๔๒}

ตามนัยข้างต้น หมายความว่า พระพุทธเจ้าทรงหยั่งรู้ว่ามีโลกธาตุอื่นๆ อีกจำนวนมากจนนับไม่ถ้วนเป็นล้านล้านจักรวาล ความรู้ทางดาราศาสตร์มีความสอดคล้องกับความรู้เกี่ยวกับจักรวาลวิทยาของพระพุทธเจ้า โดยนักดาราศาสตร์ในยุคปัจจุบันได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับระบบสุริยจักรวาลว่า มีดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางและดาวเคราะห์ต่างๆ หมุนรอบ นอกจากนี้ ยังมีจักรวาลอื่นๆ อีกมากมาย และโลกธาตุจำนวนมากที่กล่าวถึงในเบื้องต้นนั้น มีสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่ มีภพภูมิต่างๆ ซ้อนกันอยู่ พระพุทธเจ้าทรงเป็นสัพพัญญู ^{๔๓} เป็นโลกวิทู เป็นผู้มีความรู้เรื่องจักรวาลโดยไม่มีขอบเขตจำกัด (อนาวรญาณหรือ ทสพลญาณ) แม้พระองค์จะไม่มีกล้องจุลทรรศน์เหมือนนักดาราศาสตร์ในสมัย

^{๔๒} อจ.ตท. (ไทย) ๒๐/๘๑/๓๐๕-๓๐๘. ; อจ. ทสก. (ไทย) ๒๔/๒๕/๖๕.

^{๔๓} คำว่า “โลกธาตุ” ตรงกับภาษาสมัยปัจจุบันว่า “กาแลกซี” (galaxy) และจักรวาลทั้งหมดมีกาแลกซีประมาณหนึ่งหมื่นล้านถึงหนึ่งล้านล้านอัน, ดู พรชัย พัทธินทร์คณะกุล, จากจิตสู่จิต, อ้างใน วิญญาณยุควิญญาณคือรุ่งอรุณแห่งยุคพระศรีอารย์, ชุดที่ ๑๔ ฉบับที่ ๕-๖ กรกฎาคม-กันยายน, ๒๕๔๑), หน้า ๕๘.

^{๔๔} ม.บ. (ไทย) ๑๒/๑๔๘/๑๔๕-๑๔๘, ขุ.มท. (ไทย) ๒๕/๑๑/๕๕.

ปัจจุบัน แต่พระองค์ทรงมีเครื่องมือพิเศษ คือ อภิญญาญาณ อันเป็นอุปกรณ์ในแสวงหาความรู้และตรวจสอบความรู้เห็นอุปสรรคสัมผัส

การเกิดในภพภูมิต่างๆของสัตว์ทั้งหลายนั้น ย่อมไม่พ้นจากนรกและสวรรค์ ตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมี ๒ นัย คือ นรกและสวรรค์ที่มีอยู่ทั้งในโลกนี้ และในโลกหน้า ดังพุทธพจน์ที่ว่า

คนที่ทำบุญไว้ เมื่อมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ ก็บันเทิง ละจากโลกนี้ไปแล้วก็บันเทิง และเมื่อนึกขึ้นมาว่า เราได้ทำบุญไว้ก็ย่อมบันเทิง ในเมื่อไปสู่สุคติแล้วย่อมจะบันเทิงเพิ่มขึ้นหลายเท่า^{๔๔} . . .เมื่อจิตเศร้าหมอง ทุกคติเป็นหวังได้ เมื่อจิตผ่องใส สุคติเป็นอันหวังได้^{๔๕} . . .ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มัวเมา เมื่อเรากำหนดจิตของเขาด้วยจิตของเราอย่างนี้แล้ว ก็จะพึงรู้ได้ว่า หากบุคคลนี้ ตายในขณะนี้ เขาก็จะพึงไปเกิดในนรกเสมือนหนึ่งถูกนำไปเก็บไว้ ฉะนั้น เพราะสาเหตุที่เขาเมาจิตชั่ว . . . หลังจากตายแล้ว ย่อมจะเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก^{๔๖} . . . พวกทำบาปไปสู่นรก พวกทำบุญไปสู่สวรรค์ พวกไม่มีอาสวะ ย่อมนิพพาน^{๔๗} . . .ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ยังมีอยู่อีกนรกที่ร้อนแรงยิ่งกว่า น่ากลัวยิ่งกว่านี้ คือ ผู้ที่ไม่รู้แจ้งตามความเป็นจริง ซึ่งอริยสัจ ๔ . . . เขาจะไม่พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสาร^{๔๘} . . . ผู้ที่ไปนรก อบาย มีมากเหมือนกับฝุ่นในผืนดินใหญ่ ส่วนผู้ที่ไปสวรรค์ มีน้อยนิดเหมือนกับฝุ่นในเล็บ^{๔๙} . . . พระอรหันต์ทั้งหลายย่อมรู้อยู่แก่ใจว่า ปรโลกมีอยู่

^{๔๔} พ.ร. (ไทย) ๒๕/๑๖/๒๕, ๑๘/๒๕.

^{๔๕} ม.ญ. (ไทย) ๑๒ /๗๐/๖๒-๖๓.

^{๔๖} พ.ร. (ไทย) ๒๕/๒๑/๓๖๕, ศ.ม. (ไทย) ๑๕ /๕๕๗/๔๘๘-๔๘๙.

^{๔๗} พ.ร. (ไทย) ๒๕/๑๒๖/๗๐.

^{๔๘} ศ.ม. (ไทย) ๑๕/๑๐๑๕/๖๕๗, ๑๒๐๑/๖๕๗, อ.จ. จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑/๒๕๗.

^{๔๙} ศ.ม. (ไทย) ๑๕ /๑๑๗๒/๖๕๓.

เพราะฉะนั้น ผู้ที่ถือว่าปรโลกไม่มี จึงได้ชื่อว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อพระอรหันต์
ทั้งหลาย ^{๖๐}

ตามนัยข้างต้น อธิบายความได้ว่า สัตว์โลกที่ยังมีกิเลสอันเป็นประดุจยางเหนียว ได้แก่มีอวิชชา คือ ความไม่รู้แจ้งสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง จำต้องเวียนว่ายตายเกิดในภพชาติต่าง ๆ ตามแรงเหวี่ยงของกรรมดีและกรรมชั่วที่ตนทำไว้ ซึ่งเป็นผู้นำเกิดในภพชาตินั้นๆ และผู้ที่ไม่เชื่อว่า นรก-สวรรค์ และการเวียนว่ายตายเกิดมีจริง ถือว่าเป็นมิจฉา ทิฎฐิ (ประเภทอุจเฉททิฎฐิ) ซึ่งมีผลร้ายต่อตนเองและผู้อื่นทั้งเป็นต้นเหตุความตกต่ำทางศีลธรรม

หลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าเรื่องเหล่านี้มีจริง ได้แก่ เรื่องการระลึกชาติของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย เรื่องกำเนิด ๔ เรื่องกฎแห่งกรรม เรื่องอุติปฏิสนธิของวิญญาน และเรื่องการละกิเลสของพระอริยบุคคล ประเด็นเหล่านี้ แสดงให้เห็นชัดว่า เรื่องการตายแล้วเกิดใหม่มีจริง และการบรรลุนิพพาน ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนานั้น หากชาติหน้าไม่มีอยู่จริงแล้ว นิพพาน(อนุปาติเสตนิพพาน)ซึ่งมีความหมายว่า เมื่อเข้าถึงแล้ว จะไม่เกิดอีกต่อไป ย่อมไร้ความหมาย

วิธีการพิสูจน์ในเรื่องสังสารวัฏตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ผู้วิจัย จะอ้างหลักฐาน โดยสังเขป ดังนี้

การระลึกชาติ

การพิสูจน์เรื่องชาติหน้าด้วยวิธีการระลึกชาตินั้น สำหรับผู้ที่มีพื้นความรู้ในเรื่องนี้ไม่พอ ไม่อาจเชื่อเพราะเขาถือว่า ไม่เป็นข้อเท็จจริงของสามัญชน แม้จะปรากฏว่า จะมีหลักฐานการระลึกชาติได้ในวัยเด็ก ซึ่งมีผู้ศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบเช่น ดร.เอียน

^{๖๐} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๒๔-๒๕/๒๗-๒๘.

สติเวนสัน^{๖๑} เป็นต้น แต่กระนั้นเรื่องราวต่างๆที่เล่าไว้ มักมีหลายแง่มุมที่ทำให้เข้าใจว่าเป็นความเข้าใจผิดของผู้ระลึก ซึ่งเก็บข้อเท็จจริงไม่ได้ละเอียด เหมือนกับรายงานในทางวิทยาศาสตร์ จึงไม่อาจเชื่อถือได้ อย่างไรก็ตาม ในครั้งพุทธกาล มีผู้ระลึกชาติได้มากมาย ด้วยอำนาจของสมาธิ การระลึกชาติ แบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ การระลึกชาติของตนเองได้(ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ) และการระลึกชาติของผู้อื่นได้ (จุตูปปาตญาณ) สำหรับการระลึกชาติของตนเองนั้น มีเนื้อความในโพธิราชกุมารสูตรที่กล่าวไว้ว่า

...เมื่อจิตตั้งมั่น บริสุทธิ์ผุดผ่องไม่มีกิเลสเครื่องเศร้าหมอง ปราศจากอุปกิเลสทั้งหลาย เป็นจิตอ่อนโยน เหมาะแก่การทำงาน แน่วแน่ไม่หวั่นไหว เมื่อน้อมจิตนั้นไปเพื่อการเห็นด้วยญาณ ผู้นั้น ก็จะรู้อย่างนี้ว่า อณูกายของเรานี้ หนอ มีรูปเกิดมาจากมหาภูตรูป ๔ ได้กำเนิดมาจากมารคาบิดา เจริญเติบโตด้วยข้าวและขนม จะต้องประคบบประหงมลูบไล้อยู่เสมอ เป็นของไม่เที่ยง มีอันต้องแตกทำลายไปเป็นธรรมดา ก็แต่ในกายนี้ ได้มีวิญญูณอาศัยผูกพันอยู่และเมื่อไ้มน้อมจิตไปเพื่อปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ก็จะระลึกได้ถึงชีวิตที่เคยมีมาก่อนแล้วมากมาย ชาติหนึ่ง สองชาติ สามชาติ ...ร้อยชาติ...แสนชาติ ...ก็ระลึกได้ว่าในชาติโน้นเราเคยมีชื่ออย่างนี้ มีผิวพรรณอย่างนี้ มีอาหารอย่างนี้ เคยเสวยสุขทุกข์อย่างนี้ มีอายุเท่านี้ และจุติจากชีวิตนั้นแล้วมาเกิดในภพนี้ ผู้มีจิตตั้งมั่น ย่อมสามารถระลึกชาติได้ดังนี้”^{๖๒}

ส่วนการระลึกชาติของผู้อื่นได้ คือ การเห็นการจุติ และอุบัติ (การเคลื่อนออก-เข้าแห่งจุติและปฏิสนธิวิญญูณ) ของสัตว์ทั้งหลาย ดังพุทธพจน์ที่ว่า

เมื่อจิตตั้งมั่น บริสุทธิ์ผุดผ่องไม่มีกิเลสเครื่องเศร้าหมอง ปราศจากอุปกิเลสทั้งหลาย... ย่อมน้อมจิตนั้นไปเพื่อการเห็นด้วยญาณ ผู้นั้น ... ย่อมแลเห็นสัตว์ทั้งหลาย จุตินอยู่ บังเกิดอยู่ เลวทราม ประณีต มีวรรณะดี มีวรรณะ

^{๖๑} เอียน สติเวนสัน, ๒๓ ผู้กลับชาติมาเกิด, รวบรวมโดย เต็ม สุวิกรม, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เทพประทานการพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๑-๑๐๗.

^{๖๒} ม.ญ. (ไทย) ๑๒/๕๒/๔๑-๔๒.

เลว มีทุกข์มีสุข เรารู้แจ้งชัดหมู่มสัตว์ผู้เข้าถึงตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้หนอ ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ตีเตียนพระอริยะเจ้าทั้งหลาย เบื้องหน้าแต่กายแตกตายไป ล้วนพากันเข้าสู่อบายทุกคติ วินิบาต นรก ส่วน เหล่าสัตว์นี้หนอ ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ไม่ตีเตียนพระ อริยะเจ้าทั้งหลาย เป็นสัมมาทิฐิ เบื้องหน้าแต่กายแตกตายไป ล้วนพากัน เข้าสู่สุคติโลกสวรรค์ ด้วยจักขุทิพย์^{๖๓}

เรื่องการละกิเลสของพระอริยบุคคล

สำหรับการละกิเลส พระอริยบุคคลท่านประสพข้อเท็จจริงด้วยตนเองว่า กิเลสเป็นสิ่งที่สามารถเอาออกจากสันดานได้หมดสิ้น เพราะไม่ใช่เนื้อแท้ของจิต เมื่อละ กิเลสได้หมดแล้ว จุติจิตของพระอรหันต์ ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดปฏิสันธิจิตเกิดขึ้นอีก และ ย่อมรู้อย่างแจ่มแจ้งว่า อวิชชา ตัณหา อุปาทานนี้เอง คือ สิ่งที่ทำให้สัตว์โลกทั้งหลาย เกิดอีก^{๖๔} (ตณฺหาโปนพฺภวิกา = ตัณหาทำให้เกิดอีก) และเพราะไม่รู้แจ้งในหลัก ปฏิจจนุปบาท จึงต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏไม่มีที่สิ้นสุด

ในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดนี้ หากเราถือว่า ความจริงทุกรูปแบบของสสาร คือความจริงของสภาวะแห่งวัตถุวิสัย (objective reality) และความจริงของพลังงานคือ ความจริงแห่งจิต (subjective reality) วิสัย และหากเรายอมรับกันว่า สสารและพลังงาน มิได้สูญหาย เราก็ยอมรับได้ว่า ภาวะของการตายมิใช่การสูญหายเช่นกัน ทั้งนี้ เพราะ มนุษย์ สัตว์ พืช แร่ธาตุต่างๆ นั้น ล้วนแต่เป็นสิ่งที่เราเรียกว่ากันว่า สสารและพลังงาน ในรูปแบบที่แตกต่างกันเท่านั้นเอง

^{๖๓} ม.ญ. (ไทย) ๑๒/๕๒/๔๑-๔๒.

^{๖๔} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔, ๓๓๕/๑๗, ๔๐๕, ๕.๕.๖. (บาลี) ๑/๑๗๖/๒๐๒. ๕.๖. (ไทย) ๑๗/๘๗/๑๖๐-๑๖๓.

บทวิเคราะห์มิจนาทิฎฐิ ของพุทธศาสนิกชนไทยในเรื่องสังสารวัฏ

นอกจากบางกลุ่มที่ไม่เชื่อแล้ว ในสังคมพุทธศาสนิกชนไทยปัจจุบัน แนวคตินรกและสวรรค์ก็คลาดเคลื่อนไปอีกลักษณะหนึ่ง คือ มีการแสดงเฉพาะนรกและสวรรค์ที่เป็นภาวะทางจิตใจในขณะปัจจุบัน ไม่ต้องการให้คิดและศึกษานรกและสวรรค์ที่เป็นสถานที่ในโลกอื่นที่จะไปเกิดหลังจากตาย^{๖๕} ทักษะอย่างนี้ แม้จะไม่ได้ปฏิเสธโดยตรง แต่ก็เริ่มมีความคลาดเคลื่อนออกไปแล้ว

ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์ ได้แสดงทักษะเกี่ยวกับความเชื่อที่คลาดเคลื่อนในเรื่องนรก-สวรรค์ไว้ว่า “บางคนมักสงเคราะห์เรื่องนรกสวรรค์ให้เป็นเรื่องซึ่งบุคคลพึงประสบได้ในปัจจุบัน จะเห็นได้จากคำพูดโดยทั่วไปว่า สวรรค์ในอก นรกในใจ ทำนองจะให้เข้าใจว่า นรกก็คือ สวรรค์ก็คือ เป็นเพียงเรื่องของความชั่วร้าย หรือความดีงามของจิตใจที่มีอยู่ในเวลานั้นเท่านั้น มิใช่ภพภูมิใดๆ ที่พึงจะไปหลังจากตาย นับได้ว่าเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนและขัดแย้งกับเนื้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎกซึ่งบ่งบอกอย่างชัดเจนว่า นรกหรือเป็นอีกภพภูมิหนึ่ง^{๖๖} แนวความคิดที่ว่าสวรรค์ในอก นรกในใจนั้น สอดคล้องกับเรื่องนรกและสวรรค์ทางอายตนะทั้ง ๖^{๖๗} แต่ถ้ายอมรับเฉพาะแนวคิดนี้แล้วปฏิเสธเรื่องนรกสวรรค์ที่มีอยู่ในภพภูมิอื่น ย่อมถือว่าเป็นมิจนาทิฎฐิ เพราะมีหลักฐานเป็นเครื่องยืนยันว่า ภพภูมิอื่นเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์โลกนั้น มีจำนวนมากมาย นับไม่ถ้วน ดังที่กล่าวมาแล้วในอุทเทสสูตร^{๖๘}

^{๖๕} ดูรายละเอียดใน เติญชร โพธิ์นันทะ, เวียนว่ายตายเกิด, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เมืองพิมพ์, มปป.), หน้า ๒๗.

^{๖๖} ศ.ม. (ไทย) ๑๕/๑๑๗๒/๖๕๓, อ.จ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๘๑/๓๐๕-๓๐๘, อ.จ. ทสก. (ไทย) ๒๔/๒๕/๖๕, พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๑/๓๖๕, ศ.ม. (ไทย) ๑๕ /๕๕๗/๔๘๘-๔๘๙, ดู ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์, หยั่งลงสู่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๔๖.

^{๖๗} อ.จ.จตุกก.อ.(บาลี) ๒/๑/๒๗๕.

^{๖๘} อ.จ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๘๑/๓๐๕-๓๐๘. ; อ.จ. ทสก. (ไทย) ๒๔/๒๕/๖๕.

วิธีการที่จะให้เข้าใจและเชื่อได้ว่าชาติหน้ามีจริงนั้น^๑ อาจารย์พร รัตนสุวรรณ กล่าวสรุปว่า จะต้องศึกษาให้เข้าใจอย่างชัดเจนในประเด็นเหล่านี้ คือ^๒

๑. วิญญาณกับร่างกาย ไม่ใช่ของสิ่งเดียวกัน เพราะร่างกายเป็นรูปธรรม ส่วนวิญญาณเป็นนามธรรม

๒. อุปนิสัยสันดานที่มีมาแต่กำเนิด คือ สัญลักษณ์ที่แสดงว่าวิญญาณเคยผ่านการเกิดมาแล้ว^๓ บุคลิกลักษณะ เป็นผลสืบเนื่องมาจากอุปนิสัยสันดานที่มีอยู่ในภพวัฏฏะ วิญญาณ และโชคชะตาว่าสนาก็คือผลแห่งวิบากของกรรมในชาติก่อน

๓. วิญญาณจุติแล้วย่อมปฏิสนธิทันที

๔. เรื่องกำเนิด ๔ คือ ชลาพุชะ อัณฑชะ สัตถะชะ และ โอปปาติกะ

๕. เรื่องข้อเท็จจริงในการละกิเลสของพระอริยบุคคล

๖. เรื่องฉานและการระลึกชาติได้ของพระพุทธองค์

ส่วนคนที่เข้าใจว่าตายแล้วสูญ อาจารย์พร กล่าวว่า เพราะคนเหล่านั้นคิดว่า

^๑ ดูรายละเอียดใน พร รัตนสุวรรณ, แว่วเสียงสวรรค์ เล่ม ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๒๕), หน้า ๔๐-๕๐. บุญ นิลเกษ, ประจักษ์พยานตายแล้วเกิด ตอนเจิวินญาณเข้าทรง, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๓๖-๑๓๘. เอียน สติเวนสัน, ๒๓ ผู้กลับชาติมาเกิด, รวบรวมโดย เต็ม สุวกรม, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เทพประทานการพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๑-๑๐๗. บุญมี เมฆางกูร, เจิวินญาณวิญญาน เรื่องเจ้าพ่อสิงห์ทอง, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สัมฤทธิ์การพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๑๑-๕๐. พระภาวนาวิสุทธิคุณ, กฎแห่งกรรม : วิปัสสนาสือวิญญาน, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เสียงของจริง, ๒๕๓๒), หน้า ๔๘-๑๖๕. และ พระมหาบรรพต เจโตวสี (สายสมบัติ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องวิญญานในพระพุทธศาสนาเถรวาทตามทัศนะของอาจารย์พร รัตนสุวรรณ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๘๘-๘๙.

^๒ พร รัตนสุวรรณ, คำบรรยายพุทธปรัชญา ๒, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒๖-๑๓๑.

^๓ ดูรายละเอียดใน พร รัตนสุวรรณ, นรก-สวรรค์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๑), หน้า ๑๘๖-๓๐๐. และ พร รัตนสุวรรณ, ตายแล้วเกิด, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๒๗), หน้า ๓๘-๕๒.

วิญญาณเป็นผลของสมอง เมื่อร่างกายแตกดับ ทุกอย่างย่อมสิ้นสุด^{๑๐}

อาจารย์ศิริ พุทธสุรค์ แสดงทัศนะเกี่ยวกับเรื่องสังสารวัฏว่า ยังมีบุคคลบางกลุ่มที่เชื่อว่าตายแล้วสูญตามสมัชนิยม เพราะคิดว่าผู้ที่เชื่อว่าตายแล้วเกิดใหม่ ส่วนมากเป็นคนไม่ค่อยมีการศึกษา ไม่มีเกียรติ ไม่เป็นที่ยกย่องในสังคม (แต่ในความรู้สึกส่วนตัว ก็อยากเชื่อเรื่องตายแล้วเกิดใหม่เช่นกัน) และผู้ที่เชื่อว่าตายแล้วสูญนั้น บุคคลประเภทนี้ มีความกลัวตายมากที่สุด ทั้งนี้เพราะในส่วนลึกของจิตใจ ยังต้องการมีชีวิตอยู่อีกต่อไป^{๑๑} แนวคิดเช่นนี้ ถือว่าเป็นมิจฉาทิฎฐิ ซึ่งจัดอยู่ในประเภทอุจเฉททิฎฐิ บุคคลผู้ที่ปฏิเสธเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ย่อมถือว่าปฏิเสธผลของบุญ-บาป และเรื่องนรก-สวรรค์ ส่งผลให้ขาดหิริโอตตปเปะ (ความละอายและความเกรงกลัว) ค่อการทำชั่ว อันเป็นต้นเหตุของการเกิดปัญหาความตกต่ำทางศีลธรรม เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด และปัญหาครอบครัว เป็นต้น

การศึกษาทำความเข้าใจในเรื่องกรรม เรื่องโอปปาติกะและเรื่องสังสารวัฏ ย่อมเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งประการหนึ่งในการเข้าใจเรื่องชีวิต เพราะเมื่อพุทธศาสนิกชนไทยได้มีความเข้าใจและมีความเชื่อในเรื่องนี้อย่างถูกต้องและมั่นคงแล้ว ย่อมจะเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความละอายชั่วกลัวบาป เกิดจิตสำนึกในการรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง และลดปัญหาสังคมต่างๆ เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหายาเสพติด เป็นต้น

๔.๔ แนวทางแก้ไขมิจฉาทิฎฐิตามหลักพุทธธรรม

แนวทางแก้ไขมิจฉาทิฎฐิที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา จากการศึกษาพบว่า ทิฎฐิที่ตรงข้ามหรือเป็นคู่ปรับกับมิจฉาทิฎฐิ คือสัมมาทิฎฐิ ซึ่งแปลว่า ความเห็นถูกต้อง หมายความว่า ความรู้ ความเห็นสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง เพราะเมื่อพิจารณาเห็น

^{๑๐} พร รัตนสุวรรณ, พุทธวิทยา เล่ม ๑, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๗), หน้า ๓๓๒.

^{๑๑} ศิริ พุทธสุรค์ และ รศ.ดร. ศิวัง พุทธสุรค์, การเกิดใหม่และการตายใหม่, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๕), หน้า ๓๖๔-๓๖๕.

แจ้งอริยสัจ ๔ ปฏิจจนูปบาท และขั้น ๕ ว่าเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาแล้ว ย่อมละหรือทำลายมิจาทิฐิทั้งหลายทิ้งปวงได้^{๑๒} และปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดสัมมาทิฐินั้นมี ๒ ประการ คือ^{๑๓}

๑. ปรโตโมสะ^{๑๔} (การได้สดับจากคนอื่นหรือจากฝ่ายอื่นในที่นี้ หมายถึง ส่วนที่ศิษย์มาถูกต้องเท่านั้น) หมายความว่า การฟังธรรมเป็นที่สบายเหมาะสมแก่ตน เช่น พระสารีบุตรเถระได้ฟังธรรมจากพระอัสสชิเถระว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตได้ทรงทราบถึงเหตุแห่งธรรมทั้งหลายเหล่านั้น และทรงทราบถึงความดับแห่งธรรมทั้งหลายเหล่านั้นด้วย เพราะมหาสมณะทรงมีเช่นนั้นเสมอ” และการได้ยินได้ฟังสิ่งที่ศิษย์มาจากกัลยาณมิตร เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ เป็นต้น และรวมทั้งสื่อที่เป็นประโยชน์ต่างๆ เช่น หนังสือ รายการทีวี เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดเป็นแรงกระตุ้นจากคนอื่น เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากสิ่งภายนอก

๒. โยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำในใจโดยแยบคาย การใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น หรือ คิดอย่างมีระเบียบ ซึ่งหมายถึง การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง กล่าวคือ การนึกคิด การพิจารณาใคร่ครวญ ไตร่ตรองในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าไม่เที่ยง ในสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นทุกข์ ในสิ่งที่เป็นอนัตตาว่า เป็นอนัตตา^{๑๕} ซึ่งตรงข้ามกับอโยนิโสมนสิการ คือการไม่รู้จักใช้ปัญญาพิจารณาค้นหาความจริง โดยนัยนี้ โยนิโสมนสิการ จึงเป็นวิธีคิดหาเหตุผล สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ออก ให้เห็นตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้ด้วยคัมภีรปาทานของคน

^{๑๒} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑๖๕-๑๖๗/๒๐๐-๒๐๑.

^{๑๓} ม.บ. (ไทย) ๑๒/๔๕๒/๔๕๑.

^{๑๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗๓, ม.บ.อ. (บาลี) ๒/๔๕๒/๒๕๔.

^{๑๕} เย ธมมา เหตุปฺปภา เตสํ เหตุํ ตถาคโต

เตสญฺช โย นิโรธํ จ เอวํวาทิ มหาสมโณฯ

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ธรรมปฏกฏกถา ปฐโม ภาค, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหา
มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๒๔.

^{๑๖} ม.บ.อ. (บาลี) ๑/๑๕/๑๗.

เข้าจับ^{๖๖} โยนิโสมนสิการนี้ ถือว่า เป็นองค์ประกอบภายใน ซึ่งมีประโยชน์อย่างมาก ทั้งเป็นการกระตุ้นทำให้ปัญหาทำงานได้อย่างเต็มที่ และเป็นบ่อเกิดของกุศลธรรมทั้งหลาย ดังพุทธพจน์ที่ว่า

เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้นหรือเป็นเหตุให้อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไปเหมือน โยนิโสมนสิการ (การพิจารณาอย่างรอบคอบ)นี้ เมื่อโยนิโสมนสิการแล้ว กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เสื่อมไป^{๖๗}

ปัจจัยทั้ง ๒ ประการนี้ ย่อมสนับสนุนซึ่งกันและกัน และปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นเครื่องสนับสนุนส่งเสริมปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการให้มีการพอกพูนงอกงาม คือ กัลยาณมิตร แปลว่า เพื่อนที่ดี^{*} พระพุทธเจ้า ได้ตรัสสรรเสริญคุณค่าแห่งความมีมิตรดี มีสหชาติ มีเพื่อนดีนั้นไว้หลายประการ และกล่าวได้ว่า เป็นสิ่งที่ประเสริฐสูงสุดในการประพฤติดิปฏิบัติธรรม เพื่อความหลุดพ้น ดังพุทธพจน์ที่ว่า

^{๖๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๖๗-๖๘.

^{๖๗} อจ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๖๗/๑๒.

* กัลยาณมิตร มิได้หมายถึงเพื่อนที่ดีอย่างในความหมายสามัญเท่านั้น แต่หมายถึงบุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกร่องทาง หรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคแห่งการฝึกฝนอบรมอย่างถูกต้อง เช่น พระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก ครู อาจารย์ และท่านผู้เป็นพหูสูตรทรงปัญญา สามารถสั่งสอนแนะนำเป็นที่ปรึกษาได้ แม้จะอ่อนวัยกว่า ดู พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๖ (กรุงเทพฯ : มหาลงกรณราชวิทยาลัย), หน้า ๖๒๒-๖๒๓.

ความมีมิตรดี^{๔๘} มีสหายดี^{๔๙} มีเพื่อนดี^{๕๐} ถือได้ว่า เป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์^{๕๑} เพราะสัตว์ทั้งหลายผู้มีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความเศร้าโศก เป็นต้น เป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากความเกิด ความแก่ เป็นต้น เพราะอาศัยความมีกัลยาณมิตรที่ดี^{๕๒} . . . ภิญฺหุทั้งหลาย เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไปเหมือนความมีกัลยาณมิตร (มิตรดี) นี้ เมื่อมีกัลยาณมิตร กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมไป^{๕๓} . . . มหาบพิตร พระองค์พึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า “เราจักเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี พระองค์ผู้ที่มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงอาศัยธรรมอย่างนี้ คือความไม่ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่เถิด. . .”^{๕๔}

คามนัยข้างต้น จะเห็นได้ว่า กัลยาณมิตร ซึ่งเป็นองค์ประกอบภายนอกที่เป็นตัวสำคัญที่เป็นเครื่องกระตุ้นให้ปรโตโมสะและโยนิโสมนสิการมีความเจริญงอกงามไพบูรณ์ที่ดี สำหรับคนทั่วไป ซึ่งมีปัญญาไม่แก่กล้า ย่อมต้องอาศัยการแนะนำชักจูงจากผู้อื่น แต่ก็ต้องฝึกหัดให้สามารถใช้ความคิดอย่างถูกต้องด้วยตัวเองได้ด้วย ส่วนคนที่มีความรู้แก่กล้าย่อมรู้จักใช้โยนิโสมนสิการได้ดีกว่า แต่ถึง

^{๔๘} มิตรดี หมายถึง มิตรที่มีคุณธรรม คือ ศีล เป็นต้น อ.จ.ต.ก.อ. (บาลี) ๒๔/๒๑/๔๓-๔.

^{๔๙} สหายดี หมายถึง เพื่อนร่วมงานที่ดี อ.จ.ต.ก.อ. (บาลี) ๓/๑๗/๓๒๒.

^{๕๐} เพื่อนดี หมายถึง เพื่อนที่รักใคร่สนิทสนมคุ้นเคยกัน ชื่อสัตย์ต่อกัน ดู อ.จ.ต.ก.อ. (บาลี) ๓/๑๗/๓๒๒.

^{๕๑} คำว่า พรหมจรรย์ ในที่นี้ หมายถึง มรรค ๔ (ได้แก่ โสคาปัตติมรรค สกทาคามีมรรค อนาคามีมรรค และอรหัตมรรค) ผล ๔ (ได้แก่ โสคาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล และอรหัตผล) ที.สี. (ไทย) ๕/๒๔๔-๒๔๕/๘๑-๘๕, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔,๓๓๕/๑๗,๔๐๕, อ.จ.ต.ก. (ไทย) ๒๔/๒๑/๔๓-๔๗, ที.ส.อ. (บาลี) ๑/๑๗๖/๒๐๒, ที.ส.อ. (บาลี) ๑/๑๒๕/๑๔๕.

^{๕๒} ที.ม. (ไทย) ๑๕/๒/๓.

^{๕๓} อ.จ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๑๓.

^{๕๔} ที.ส. (ไทย) ๑๕/๑๒๕/๑๔๔., ที.ม. (ไทย) ๑๕/๒/๓.

กระนั้นก็อาจอาศัยคำแนะนำที่ถูกต้องเป็นเครื่องนำทางในเบื้องต้น และเป็นเครื่องช่วยส่งเสริมให้ก้าวหน้าไปได้รวดเร็วยิ่งขึ้น บุคคลผู้เป็นมิจฉาทิฎฐิ เมื่อมีองค์ประกอบ ๒ ประการนี้แล้ว ย่อมเปลี่ยนจากความเห็นผิดมาเป็นความเห็นถูกต้องได้

สัมมาทิฎฐิ คือ ความเห็น ความเข้าใจหรือ ทศนคติของคนเรานั้น ย่อมมีความสำคัญอย่างมาก เพราะเป็นพื้นฐานของพฤติกรรมทุกอย่าง ด้วยว่า เมื่อเป็นสัมมาทิฎฐิ แล้ว (ความเห็นถูกต้อง) สัมมาสังกัปปะ (ความคิดถูกต้อง) สัมมาวาจา (การพูดถูกต้อง) สัมมากัมมันตะ (การกระทำถูกต้อง) สัมมาอาชีวะ (อาชีพถูกต้อง) สัมมาวายามะ (เพียรพยายามในทางที่ถูกต้อง) สัมมาสติ (ระลึกถูกต้อง) สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตไว้ถูกต้อง) สัมมาญาณ (ความรู้ถูกต้อง) สัมมาวิมุตติ (ความหลุดพ้นถูกต้อง) ย่อมเกิดขึ้นตามมา สัมมัตตะ คือความเป็นแห่งธรรมที่ถูกต้อง เหล่านี้ทั้งหมด ชื่อว่า เป็นสัทธรรม และเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ นำมาซึ่งความดีงามและความเจริญรุ่งเรืองเพียงอย่างเดียว^{๔๔} ฉะนั้น จะเห็นได้ว่า เพราะอาศัยความเห็นถูกต้องเพียงอย่างเดียว พฤติกรรมที่ดีงาม เช่น ความคิด การพูด และการกระทำที่ถูกต้อง เป็นต้น ย่อมเกิดขึ้น และเป็นรุ่งอรุณแห่งการบรรลุโลกุตตรธรรม กล่าวคือ มรรคผลนิพพาน ด้วยเหตุนี้ สัมมาทิฎฐิ จึงชื่อว่าเป็นพื้นฐานแห่งความเกิดขึ้นแห่งความดีงามหรือกุศลธรรมทั้งหลายและเป็นบ่อเกิดแห่งคุณธรรมทั้งมวล ดังพุทธพจน์ที่ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น ก็เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้นเหมือนสัมมาทิฎฐิ (ความเห็นชอบ) นี้ เมื่อเป็นสัมมาทิฎฐิ กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ก็เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์

^{๔๔} ส.ม. (ไทย) ๑๕/๑/๒, อ.จ.ทศก. (ไทย) ๒๔/๑๑๓-๑๑๔/๒๕๔-๒๖๐, พ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๓/๓๓, พ.ป. อ. (บาติ) ๑/๒๓/๑๒๕, ๓๑.

สัมมาทิฎฐิในที่นี้ หมายถึง สัมมาทิฎฐิ ๕ ประการ คือ (๑) กัมมัตถกสัมมาทิฎฐิ (เห็นถูกต้องว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตนเอง) (๒) ฉานสัมมาทิฎฐิ (เห็นถูกต้องในชั้นฉาน) (๓) วิปัสสนาสัมมาทิฎฐิ (เห็นถูกต้องในชั้นวิปัสสนา) (๔) มัคคสัมมาทิฎฐิ (เห็นถูกต้องในชั้นมรรค) (๕) ผลสัมมาทิฎฐิ (เห็นถูกต้องในชั้นผล) อ.จ.ปญจก.อ. (บาติ) ๓/๑๑๔/๔๔.

ยิ่งขึ้น^{๔๖} . . . เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เกิดให้อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น ก็ไม่เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เสื่อมไปเหมือนสัมมาทิฐินี้ เมื่อเป็นสัมมาทิฐิ อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ก็ไม่เกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เสื่อมไป^{๔๗} เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เกิดให้สัมมาทิฐิที่ยังไม่เกิดขึ้น ก็เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เป็นไปเพื่อความเจริญยิ่งขึ้นเหมือนโยนิโสมนสิการ เมื่อมนสิการโดยแบบคาย สัมมาทิฐิที่ยังไม่เกิด ก็เกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เจริญยิ่งขึ้น^{๔๘}

ตามนัยพุทธพจน์ที่กล่าวข้างต้น ซึ่งให้เห็นว่า ความเห็นถูกต้อง ความเข้าใจถูกต้อง เป็นรากเง้า หรือเป็นบ่อเกิดของกุศลหรือความดีงามทุกประการ เมื่อสัมมาทิฐิเกิดขึ้นแล้ว ย่อมมีสุคติโลกสวรรค์เป็นเบื้องหน้าหลังจากตายแล้ว และเป็นไปเพื่อความ สุข ความเจริญในชีวิต ดังพุทธพจน์ที่ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เกิดให้เหล่าสัตว์หลังจากตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์เหมือนสัมมาทิฐินี้ เหล่าสัตว์ที่ประกอบด้วยสัมมาทิฐิ หลังจากตายแล้ว ย่อมไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๔๙} . . . เพราะกายกรรมที่ถือปฏิบัติให้บริบูรณ์ตามสมควรแก่ ทิฐิ วิจกรรมที่ถือปฏิบัติให้บริบูรณ์ตามสมควรแก่ทิฐิ มโนกรรมที่ถือปฏิบัติให้บริบูรณ์ตามสมควรแก่ทิฐิ เจตนา ความปรารถนา ความตั้งใจ และสังขารทั้งหลาย ของบุคคลผู้เป็นสัมมาทิฐิ ธรรมทั้งหมดนั้น ย่อมเป็นไปเพื่อผลที่น่าปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ เกื้อกูล เป็นสุข ชื่อนั้น เป็นเพราะความเห็นดีงาม เปรียบเสมือนพันธุ์อ้อย พันธุ์ข้าวสาลี หรือ เมล็ดจันทน์ที่บุคคลเพาะไว้ในดินชุ่มชื้น รสดินและรสน้ำที่มันคูดซับเอาไว้ทั้งหมด ย่อม

^{๔๖} ธี.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๐/๔๓๕-๔๓๖, อจ.เอกก.(ไทย) ๒๐/๒๕๕/๓๘.

^{๔๗} อจ.เอก. (ไทย) ๒๐/๓๐๑/๓๘.

^{๔๘} อจ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๓๐๓/๓๘.

^{๔๙} อจ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๓๐๔/๓๕.

เป็นไปเพื่อความเป็นของหวาน น่าอร่อย น่าชื่นใจ เพราะพันธุ์อ้อยเป็นต้น
เป็นพืชพันธุ์ดี”^{๑๐}

บุคคลผู้เป็นสัมมาทิฐิ ชักชวนคนอื่นให้เป็นสัมมาทิฐิ เป็นผู้มีความพอใจความ
เป็นสัมมาทิฐิ และสรรเสริญความเป็นสัมมาทิฐิ”^{๑๑} นั้น ชื่อว่าเป็นสัตบุรุษ เป็น
กัลยาณมิตร และเป็นผู้ควรแก่การคบหา เพราะจะเป็นเหตุนำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าใน
ชีวิตทุกประการ

ปัญหาทั้งหลายทั้งปวง เกิดมาจากเหตุ เมื่อเรารู้สาเหตุของปัญหานั้น ย่อมมี
ทางแก้เสมอ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญาที่จะทำให้รู้แจ้งในเหตุและผลของ
สิ่งทั้งหลาย ฉะนั้น ปัญหาต่างๆในสังคม เช่น ปัญหาความคดดำทางศีลธรรม ปัญหา
คอร์รัปชัน ปัญหายาเสพติด เป็นต้น เมื่อพุทธศาสนิกชนทุกฝ่าย ทุกสถาบัน ทุกองค์กร ได้
ประพฤติปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมตามสมควรแก่สถานะและภาวะของตนแล้ว ปัญหา
เหล่านั้นย่อมจะลดลงตามลำดับ และจะหมดสิ้นไปในที่สุด

๔.๕ บทสัมภาษณ์นักวิชาการทางศาสนาและปรัชญา

จากการสัมภาษณ์นักวิชาการทางศาสนาและปรัชญา เพื่อได้ทราบมุม
มองของท่านเหล่านี้ที่มีต่อพุทธศาสนิกชนไทยที่มีแนวความคิดเป็นมิจฉาทิฐิในเรื่อง
กรรม เรื่องโอปปาติกะและเรื่องสังสารวัฏ จากนั้น ผู้วิจัยได้ประมวลสรุปผลที่ได้จากการ
สัมภาษณ์และนำเสนอแนวทางแก้ไข ประเด็นปัญหาที่ได้สัมภาษณ์ มีดังนี้

๑. ความเชื่อของพุทธศาสนิกชนไทยสมัยปัจจุบัน มีแนวคิด ความเชื่อ ความ
เข้าใจในในเรื่องเรื่องกรรม เรื่องโอปปาติกะและเรื่องสังสารวัฏ คลาดเคลื่อนไปจากหลัก
คำสอนทางพระพุทธศาสนาเถรวาทมากนักยิ่งยวด

^{๑๐} อจ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๓๐๗/๓๕, อจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๐๔/๒๔๖.

^{๑๑} อจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๒๒๔/๓๖๘.

๒. ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเหล่านี้เกิดจากสาเหตุใด และมีผลกระทบต่อคุณค่าทางจริยธรรม ศีลธรรมของสังคมไทยมากน้อยเพียงใด

๓. แนวทางแก้ไขในประเด็นปัญหาดังกล่าว ตามทัศนะของนักวิชาการและตามหลักพุทธธรรมควรเป็นอย่างไร

นักวิชาการทางศาสนาและปรัชญาที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ มีรายนามดังนี้

๑. พระเทพคิลก (ระแบบ จิตตภาโณ)

๒. พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตฺโต)

๓. พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตฺตโสภโณ)

๔. พระมหานูญถึง ชุตินฺธโร

๕. รศ.ดร. จินดา จันทร์แก้ว

๖. รศ.ดร. สุภัทร ปัญญาทิพย์

๗. รศ.ดร. สมภาร พรหมทา

๘. อาจารย์วสัน อินทสระ

๙. อาจารย์อดิศักดิ์ ทองบุญ

๑๐. อาจารย์สนิท ศรีสำแดง

เนื้อหาของบทสัมภาษณ์นักวิชาการทางศาสนาและปรัชญาในแต่ละท่านสามารถสรุปได้ ดังต่อไปนี้

พระเทพคิลก (ระแบบ จิตตภาโณ)^{๑๑}

ในประเด็นปัญหาความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องโอบปาติกะ เรื่องสังสารวัฏ และเรื่องกรรม พระเทพคิลก แสดงทัศนะว่า ความเชื่อของพุทธศาสนิกชนไทยสมัยปัจจุบัน ในเรื่องเหล่านี้กล่าวได้ว่าไม่มีความคลาดเคลื่อนทั้งหมด ส่วนสำหรับเรื่องกรรม คนทั่วไป

^{๑๑} สัมภาษณ์, พระเทพคิลก (ระแบบ จิตตภาโณ), เมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๕๔.

จะเชื่อกรรมในแง่ศีลธรรม (กรรมเก่า) เรื่องโชชะตา เรื่องดวงดาว คำพูดขัดแย้งกับความเชื่อ และความเชื่อก็ขัดแย้งกับคำพูด กรรมนั้น เป็นคำกลางๆ ซึ่งอาจจะหมายถึงกรรมดีก็ได้ กรรมชั่วก็ได้ และเรื่องกรรมตามหลักในพระไตรปิฎกนั้น เป็นเรื่องที่เข้าใจง่าย เช่น การอ่านหนังสือ เป็นกรรม ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการอ่านเป็นวิบาก หรือผลของกรรม เป็นต้น ฉะนั้น การที่จะเข้าใจเรื่องกรรมอย่างถูกต้องตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาจริงๆ จะต้องเข้าใจกระบวนการของกรรม กล่าวคือ กรรมนั้น เป็นกระแส ซึ่งเรื่องนี้ เป็นเรื่องที่ลึกซึ้ง เรียกว่า อจินไตย เป็นวิสัยของพระพุทธเจ้าเท่านั้นที่จะทราบได้โดยต้องแท้

ส่วนคนทั่วไปรู้เรื่องกรรมไม่ตลอดสาย เข้าใจไม่ครอบคลุม จึงทำให้เกิดปัญหาต่างๆตามมา ทำให้คนไม่กลัวบาปกรรม ขาดความเกรงกลัวคอบาป (ขาดหิริโอตตปปะ) ไม่กลัวนรก ไม่ต้องการไปสวรรค์ ฉะนั้น คนจึงทำบาปโดยไม่มีความสะดุ้งกลัวต่อผลที่จะเกิดขึ้นตามมา ถึงแม้จะเชื่อว่ากรรมมีจริง แต่ไม่เชื่อเต็ม ๑๐๐% จึงทำให้เกิดความเชื่อหนักแน่นในเรื่องกรรมได้ยาก มีความลังเลสงสัย

สำหรับเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เรื่องนรก-สวรรค์ พระเทพคิลก อ่างถึงผลของการวิจัยของศาสตราจารย์ นายแพทย์เทพนม เมืองแมนว่า ในเรื่องนี้ แม้พระภิกษุสามเณรเอง มีถึง ๘๒ % ที่ยังไม่มีความเชื่อว่าเรื่องนี้จริง

สาเหตุของความไม่เชื่อ หรือ เชื่อแต่ยังเข้าใจคลาดเคลื่อนนั้น สืบเนื่องมาจากการมีความรู้ ความเข้าใจเรื่องเหล่านี้ไม่ตลอดสาย รู้ครึ่งๆ กลาง ๆ แม้พระสงฆ์เอง ก็สอนทำให้ชาวบ้านให้เข้าใจสับสน หรือ แม้การสอนจริยธรรมของครูในโรงเรียน ผู้สอนก็ไม่มีความเข้าใจอย่างถูกต้อง จึงทำให้เกิดการเรียนรู้กันแบบผิดๆ ดังนั้น เมื่อเกิดปัญหาต่างๆ ขึ้น จึงไม่เล็งไปที่บาปกรรมที่ตนเองทำไว้ แต่กลับไปโทษพ่อแม่ ครูอาจารย์ หรือ ดวงดาวว่าเป็นต้นเหตุ ความไม่เชื่อในเรื่องเหล่านี้ ส่งผลกระทบถึงหลักจริยธรรม ทำให้เกิดปัญหาความตกต่ำในเรื่องศีลธรรม สังเกตได้จากคนทำผิดศีล ๕ เพิ่มขึ้น การขายยาบ้า การทุจริตคอร์รัปชัน การค้าของเถื่อนที่ผิดกฎหมาย มีมากขึ้น

แนวทางแก้ไข จะต้องขึ้นหลักในหลักการตามหลักคำสอนในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา โดยให้ความรู้ที่ถูกต้อง ปรับปรุงหลักหรือวิธีการสอน ไม่ว่าจะเป็นสื่อต่างๆ เช่น การสอนเรื่องกรรมจะต้องยกตัวอย่างประกอบให้เห็นอย่างเด่นชัด ชี้ให้เห็น

ว่า ทำดีได้คืออะไร ทำชั่วได้ชั่วอย่างไร มีอุทาหรณ์ประกอบ ตัวอย่างเช่น กรณีพันเอก เสนาะ จินตรัตน์ ทุกฝ่ายต้องมีการรณรงค์ส่งเสริม ปลุกจิตสำนึกให้เชื่อเรื่องผีสาปเทวดา เรื่องนรก-สวรรค์ และควรที่จะบรรจุเรื่องเหล่านี้ลงในหลักสูตรการเรียนการสอนด้วย

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตฺโต)^{๓๓}

ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมของพุทธศาสนิกชนไทย ยังไม่ค่อยชัดเจน ไม่เข้าใจว่าการที่ดำรงชีวิตอยู่อย่างเป็นสุข เป็นทุกข์ ทุกวันนี้มีสาเหตุมาจากผลของกรรม หรือสิ่งที่กระทำ จะเห็นได้จากคนไทยอยากได้อะไรเป็น อยากมีอะไร ก็จะไปขอไป อ้อนวอน ไม่มุงมั่นพากเพียร เช่นไปกราบไหว้หลวงพ่อดังต่างๆ ให้คล้อยให้ถูกหวย ทั้งที่ทางพระพุทธศาสนาสอนว่าการได้มาซึ่งสิ่งต่างๆ ขึ้นอยู่กับการกระทำของตนเอง

ส่วนเรื่องสังสารวัฏนั้น คนส่วนใหญ่โดยเฉพาะคนในสังคมคนชั้นกลางขึ้นไป ที่อยู่ในชนบท มีความเชื่อว่าชาติหน้ามีจริง แต่ก็ยังมีส่วนคลาดเคลื่อน เพราะบางเรื่องในทางศาสนาค่อนข้างทำความเข้าใจได้ยาก ผู้คนแม้จะเชื่อว่าตายแล้วต้องเกิดอีก แต่ก็เชื่อว่ามีวิญญาณล่องลอยไปเข้าท้อง การที่จะเข้าใจอย่างถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างที่อธิบายในมิลินทปัญหาว่า วิญญาณที่ไปเกิดนั้น จะว่าเก่าก็ไม่ใช่ ใหม่ก็ไม่ใช่ จิตเกิดดับต่อเนื่องนั้น เป็นความรู้เชิงปริยัติ ชาวบ้านไม่ได้ศึกษาอย่างลึกซึ้ง ไม่อาจเข้าใจได้ถูกต้อง ซึ่งเรื่องนี้ต้องมีการพัฒนาการศึกษาต่อไปโดยเฉพาะในแวดวงพระสงฆ์เอง ในเรื่องการตายแล้วเกิดใหม่นี้ คนรุ่นใหม่ที่ศึกษาระบบใหม่ มีความเชื่อเรื่องนี้ลดลงไปมาก จะเห็นได้จากการดำเนินชีวิตของคนเหล่านี้ มีความอยากได้ อยากมี อยากรวย อยากประสบความสำเร็จเฉพาะในชาตินี้ ไม่ได้คำนึงถึงว่าเราจะเกิดอีกในชาติต่อไป

ส่วนเรื่องโอปปาติกะนั้น คนเก่าแก่ยุคที่วัดยังเป็นศูนย์กลาง คนไทยยังคงมีความเชื่อว่ามีผีสาปเทวดา ส่วนมากจะพูดถึงเปรต ว่าเคยเห็นว่ามีลักษณะรูปร่างอย่างไร

^{๓๓} สัมภาษณ์, พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตฺโต) เมื่อวันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๕๔.

ส่วนเทวนั้น เนื่องจากเมื่อไม่นานลงในความเชื่อ เรื่องกฎแห่งกรรม ก็จะหวังพึ่งไปทุกอย่าง หวังพึ่งเทวดา ไปกราบไหว้หลวงพ่อดิต่างๆ ก็มีลักษณะบนบาน และแม้แต่พระรัตนตรัย คนไทยบางส่วนยังหวังพึ่งในลักษณะเป็นเทพเทวดา

สาเหตุที่มีความเชื่อคลาดเคลื่อน คือ การศึกษาของคนรุ่นใหม่ที่เรียนระบบใหม่หรือเรียนจากต่างประเทศ หรือ การเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์ อันเป็นแนวคิดที่วิพากษ์วิจารณ์ว่า ไม่ให้เชื่อในสิ่งที่มองไม่เห็น สัมผัสไม่ได้ สิ่งนั้นก็ไม่มี เป็นการสนับสนุนความเชื่อเรื่องโปปปาติกะลดลง

ส่วนผลกระทบนั้น เราต้อง Define (ให้คำจำกัดความ-ผู้วิจัย) ให้ชัดในเรื่องมิจฉาทิฎฐิ สังคมไทยน่าจะเป็นมิจฉาทิฎฐิอย่างอ่อนๆ สังคมไทยโดยรูปแบบแล้วดูเหมือนจะเป็นสังคมพุทธ เพราะเรามีวัด มีพระสงฆ์จำนวนมาก แต่จริงๆแล้ว ไม่ใช่สังคมพุทธ เพราะวิถีชีวิตของคนไทย มีค่านิยมทางวัตถุนิยม บริโภคนิยมมาก มีโอกาสเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับศาสนาน้อย สังคมไทยที่เป็นมิจฉาทิฎฐิอ่อนๆ จะละทิ้งความดี บุญกุศล พระรัตนตรัยไปสู่การอยากมีเงิน อยากมีอำนาจ จึงมีการทุจริตคอร์รัปชัน มองไม่เห็นความสำคัญและดำเนินชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนา แต่สังคมมิจฉาทิฎฐิอ่อนๆ นั้น ก็ไม่ถึงกับปฏิเสธชาติหน้า บาปบุญ แบบหัวฝังหัว หรือเป็นนิยตมิจฉาทิฎฐิ คือความเชื่อที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้

แนวทางแก้ไข ต้องมีการปฏิรูปการศึกษา ต้องเน้นการฝึกอบรม เปลี่ยนแปลงค่านิยมให้ถูกต้อง เอาคุณค่าพระรัตนตรัยกลับมาแทนที่อำนาจเงิน นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นอุดมการณ์ของชาติ(ศาสนาอื่นที่นับถือพระเจ้า เขาจะเชื่อฟังพระเจ้า (Faith in god) เขาต้องทำชีวิตให้สอดคล้องกับคำสอนของพระเจ้าเพื่อจะได้ไปอยู่ใน Kingdom of god สังคมที่เคร่งครัดศาสนา เขาจะมุ่งมั่นในเรื่องนี้) พระพุทธศาสนา ต้องมีวิธีการที่จะให้คนไทยมองเห็นว่าชีวิตที่สะอาดเรียบง่าย ชั่วสัถย์ เปี่ยมล้นด้วยความเอื้ออาทร เมตตา กรุณา ทุกอย่างก้าวต้องอยู่ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ต้องมีระบบนำไปสู่การปฏิรูปการศึกษา นำเอาพระพุทธศาสนาเป็นเป้าหมายหลักการต่อไป โครงสร้างของสังคมทั้งหมด ก็จะเปลี่ยนแปลง จึงจะเข้ามาใกล้สัมมาทิฎฐิ ไม่เช่นนั้นก็จะยังคงเป็นสังคมมิจฉาทิฎฐิอ่อนๆต่อไป

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตฺตโสภโณ)^{๔๔}

สำหรับความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องโอบปาติกะ พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตฺตโสภโณ) แสดงทัศนะว่า ความเชื่อ ความเข้าใจของพุทธศาสนิกชนไทยปัจจุบันในเรื่องนี้ ยังมี ความเข้าใจคลาดเคลื่อนไม่ถูกต้องตรงตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท เช่น มีความเข้าใจว่า โอบปาติกะ คือ ภูต ผี ปีศาจหรือว่า เป็นวิญญาณล่องลอย ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง สังสารวัฏ พระสุธีวรญาณ กล่าวว่า เมื่อเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตาย-เกิด เรื่องนรก-สวรรค์ของพุทธศาสนิกชนไทยสมัยสุโขทัย อยุธยา มีความเชื่อ ความเข้าใจในเรื่องนี้มากกว่าคนสมัยนี้ ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากอิทธิพลความเชื่อในหนังสือไตรภูมิพระร่วง และหนังสือพระมาลัย สำหรับพุทธศาสนิกชนไทยปัจจุบัน ส่วนมากไม่ค่อยเชื่อในเรื่องนี้ เพราะคิดว่าไม่มีจริง พิสูจน์ไม่ได้ สาเหตุที่ไม่เชื่อเกิดจากอิทธิพลแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ที่สอนให้เชื่อในสิ่งที่พิสูจน์ได้ด้วยประสาทสัมผัสเท่านั้น และจากอิทธิพลการเจริญทางเทคโนโลยี กล่าวคือ เมื่อคนส่วนใหญ่ถือวัตถุเป็นสิ่งสำคัญ ลัทธิบริโภคนิยมก็ตามมา ค่านิยม ความเชื่อ ทัศนคติของคนในสังคมเน้นไปที่เรื่องกิน กาม เกียรติ ไม่ให้ความสนใจในเรื่องศาสนา ไม่มีความสนใจในการศึกษาเรื่องชีวิต เมื่อจิตใจของคนส่วนใหญ่ในสังคมมีคบอดเพราะถูกวัตถุนิยมครอบงำ หลักธรรมคำสอนทฤษฎีที่เกี่ยวกับเรื่องสังสารวัฏทางศาสนา จึงไม่มีอิทธิพลเพียงพอที่จะทำให้คนเหล่านั้นเชื่อมั่นว่ามีจริง ไม่เพียงแต่พุทธศาสนิกชนไทยฝ่ายคฤหัสถ์เท่านั้น แม้แต่พระภิกษุสามเณรที่มีการศึกษาเรื่องนี้โดยตรง ส่วนมากก็ไม่เชื่อว่าเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เรื่องนรก สวรรค์มีจริง

ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องกรรม พระสุธีวรญาณ แสดงทัศนะว่า พุทธศาสนิกชนไทยปัจจุบันส่วนใหญ่ มีความเชื่อในกฎแห่งกรรมในทำนองที่เชื่อในเรื่องโชคชะตาของมนุษย์ เนื่องจากความเชื่อของคนเหล่านี้ เกิดจากประสบการณ์ตรงในชีวิตของตนเอง และเกิดจากการบอกเล่าของคนอื่น เช่น ในกรณีของพันเอก (พิเศษ)

^{๔๔} สัมภาษณ์, พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตฺตโสภโณ) เมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๔๔.

เสนาะ จินตรัตน์ ส่วนหลักคำสอนเรื่องกรรมที่ถูกต้องคนส่วนมากอาจจะยังเข้าใจไม่ถึง เขาเหล่านั้น จึงไม่เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม เพราะบางครั้งไม่เห็นผลของกรรมทันตา การพิสูจน์กรรมที่ให้ผลทันตา พระสุธีรญาณ กล่าวว่า ถ้าทำอนันตริกรรม มักจะเห็นผลเร็วในชาตินี้

ผลกระทบ พระสุธีรญาณ กล่าวว่า ปัญหาความตกต่ำทางศีลธรรมต่างๆ เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาคอร์รัปชัน เป็นต้น ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ปัจจุบัน มีสาเหตุมาจากแนวคิดของพุทธศาสนิกชนไทยปัจจุบันส่วนใหญ่ ยังเป็น มิจฉาทิฎฐิ กล่าวคือ ไม่มีความเชื่อเรื่องโอปปาติกะ เรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เรื่องนรก สวรรค์ และเรื่องกฎแห่งกรรม เป็นต้น หรือแม้จะเชื่อแต่ยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อน ไม่ถูกต้องตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างแท้จริง และสำหรับ มิจฉาชีพ หรืออาชีพที่มีแนวโน้มที่จะทำการทุจริต คอร์รัปชัน ก็คือ อาชีพโจรขโมย นักการเมือง พ่อค้า-แม่ค้าที่ค้ากำไรเกินควร และผู้ผลิตยาเสพติดทั้งหลาย เป็นต้น เหล่านี้ เกิดจากมิจฉาทิฎฐิ

* พันเอก(พิเศษ)เสนาะ จินตรัตน์ เป็นนายทหารฝ่ายเสนาธิการ กรมส่งกำลังบำรุง ทหารบก
ดูรายละเอียดใน พระอาจารย์กิตติวุฒโฒภิกขุ, ตายแล้วไปไหน, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เมือง
พิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๑-๒๕.

แนวทางแก้ไขสำหรับปัญหาเหล่านี้ คือ

๑. ต้องสร้างสิ่งแวดล้อมให้ดี คือ ต้องเริ่มต้น จากพ่อแม่ก่อน โดยการเอาใจใส่ แนะนำสั่งสอนในทางที่ถูกต้องดีงาม ครูที่โรงเรียน จะต้องเป็นแบบอย่างที่ดี

๒. มีโยนิโสมนสิการ กล่าวคือ รู้จักคิดเป็น ใช้ปัญญาพิจารณาอย่างรอบคอบไม่เชื่อง่าย

๓. คบกัลยาณมิตร ผู้ที่แนะนำเราไปในทางที่ถูกต้อง

พระมหานุกุล ชุตินุชโร ^{๙๙}

คนไทยส่วนใหญ่จะเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม บาปบุญคุณโทษ เดิมทีคนไทยเชื่ออย่างถูกต้องในเรื่องที่ว่าทำกรรมใดไว้ย่อมได้รับผลของกรรมแน่นอน ไม่ชาตินี้ ก็ชาติหน้า และชาติต่อไป แต่ในส่วนที่เข้าใจคลาดเคลื่อนไป คือ การมองกรรมเพียงด้านเดียว เช่น เมื่อประสบอุบัติเหตุ หรือ ตกทุกข์ได้ยากถูกกล่าวหาว่า ก็โทษว่าเป็นเรื่องของกรรมที่กำลังตามสนอง เมื่อมีเหตุการณ์ตรงกันข้ามคือ เมื่อโชคดีกลับไม่คิดว่า เป็นผลของกรรม เช่นกัน ชาวบ้านไม่เข้าใจว่ากรรมคือ การกระทำเป็นคำกลางๆ ยิ่งเมื่อมีวัตถุนิยมเข้ามาทับถมความเชื่อเดิมที่ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ก็เพราะมีปรากฏการณ์ให้เห็นว่า บางคนทำดีมาตลอด แต่ต้องตกทุกข์ได้ยากในขณะที่บางคนทำชั่วคดโกงมาตลอด แต่กลับรุ่งเรืองทั้งในหน้าที่การงาน ถูกยกย่อง ในสังคม จึงมีคำพูดที่ว่าทำดีได้ดี มีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป เป็นต้น

ส่วนในเรื่องสังสารวัฏ คือ ว่าคนส่วนใหญ่เชื่อเรื่องชาตินี้ ชาติหน้า แต่ก็มีบางส่วนที่ไม่เชื่อ สืบเนื่องจากพวกที่กอบโกยเอาแต่ความสุขสนุกสนานอย่างเต็มที่ในปัจจุบัน แต่ก็ยังมีกลุ่มปัญญาชนมีความเชื่อว่า คนเราสามารถที่จะปฏิบัติธรรมจนถึงจุด

^{๙๙} สัมภาษณ์, พระมหานุกุล ชุตินุชโร เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๕๔.

หนึ่งที่สามารถทำลายกิเลสกรรมวิบาก สามารถพัฒนาให้พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด คือ เข้าสู่พระนิพพานได้

เรื่องโอปปาติกะ คนทั่วไปทุกภวจะเชื่อว่าศึมีจริง และได้ยินได้ฟังมาว่า มี ศึปอบเข้าสิงร่างไปหักคอกินตับ คนนั้นคนนี้ เรื่องเหล่านี้คนจะเชื่อและเชื่อว่าศึมักจะทำร้ายมนุษย์ส่วนเทวดาจะคอยช่วยเหลือมนุษย์ และมักจะยึดติดแบบงมงาย ในกรณีของ ศึบรรพบุรุษว่าถ้าทำไม่ถูกต้องไม่บังสกุลให้ศึบรรพบุรุษสามารถจะมาทำอันตรายได้ คือ เชื่อว่าวิญญาณบรรพบุรุษสามารถให้คุณโทษแก่ลูกหลานได้ ซึ่งเป็นความเชื่อที่คลาดเคลื่อน

สาเหตุของการที่มีความเชื่อที่คลาดเคลื่อน คือ เนื่องจากพื้นฐานเดิมไม่ได้รับการอบรมจากผู้รู้ในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งส่งผลกระทบต่อศีลธรรม จริยธรรมในสังคม มีการกระทำที่ไม่กลัวบาป ปล้นฆ่า ข่มขืน ขาขยาบ้า รวมทั้งด้านเศรษฐกิจ ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ด้านการเมืองการปกครองที่มีการคอร์รัปชัน สร้างความวุ่นวายเกิดขึ้นเป็นอย่างมาก

แนวทางแก้ไข ตามหลักพระพุทธศาสนาที่จะเปลี่ยนแปลงแนวคิดความเชื่อที่เป็นมิจฉาทิฐิให้เป็นสัมมาทิฐิได้นั้น มี ๒ ประการ คือ

๑.ปรโตโมสะ

๒.โยนิโสมนสิการ

ปรโตโมสะ หมายถึง เสี่ยงจากผู้อื่น คือ การมีกัลยาณมิตรที่ดี คอยแนะนำ หรือ การรับฟังความคิดเห็น ความรู้โดยเฉพาะเรื่องที่เป็นพระสัทธรรมจากผู้รู้ หรือ ผู้มีประสบการณ์มาปรับความเห็นผิดให้เห็นถูกต้อง โยนิโสมนสิการ หมายถึง การใช้ความคิดที่ถูกวิธี รู้จักคิดเป็น คือ การทำในใจโดยอุบายอันแยบคาย พิจารณาหาเหตุผล แยกแยะความเชื่อต่างๆ ให้เห็นตามสถานะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย นอกจากนี้ยังต้องโยงไปที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ให้เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อและเชื่อในสิ่งที่เราพิสูจน์ ทดลองได้ มีปัญญากำกับ ศรัทธาที่ว่ามี ๔ ประการ คือ กัมมัตถา เชื่อกรรม

วิปាកัสสัทธิ เชื่อผลของกรรม กับมัสสกตาสัทธิ เชื่อว่าแต่ละคนมีกรรมเป็นของตนเอง และตถาคคโพธิสัทธิ เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

รศ. ดร. จินดา จันทรแก้ว^{๑๖}

ในประเด็นปัญหาที่ว่า พุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน มีแนวคิด ความเชื่อ ความเข้าใจในเรื่องกรรม เรื่องสังสารวัฏ และเรื่องโอปปาติกะ เป็นต้น คลาดเคลื่อนไปจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเถรวาทมากน้อยเพียงใด รศ. ดร.จินดา จันทรแก้ว แสดงทัศนะว่า พระพุทธศาสนาที่เผยแพร่เข้ามาในประเทศไทย แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. พระพุทธศาสนาตามคัมภีร์ (Textual Buddhism) หมายถึง การศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนา หรือ การตีความของนักวิชาการในเรื่องต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะสอดคล้องกับคัมภีร์

๒. พระพุทธศาสนาประชานิยม (Popular Buddhism) หมายความว่า หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ประชาชนโดยทั่วไปเข้าใจ หรือ ตีความเรื่องต่างๆ ให้เข้ากับแนวความคิด ค่านิยม แนวความเชื่อดั้งเดิมของเขา ซึ่งการตีความอย่างนี้ ทำให้เกิดความหมายที่คลาดเคลื่อนไปจากหลักการเดิมในพระไตรปิฎก

ตัวอย่างความเข้าใจคลาดเคลื่อนเรื่องกรรม : เมื่อพูดถึงกรรม คนส่วนมากมักจะมองในแง่ลบ-เป็นเรื่องไม่ดี เพราะคิดว่า กรรมมาคู่กับคำว่าเวร คือเวรกรรม เช่น เมื่อประสบกับเหตุการณ์เลวร้าย ก็บอกว่าเป็นเวรกรรมของตน หรือ มองว่า คนที่เกิดมาร่ำรวย มีรูปร่างหน้าตาสวย เป็นต้น เพราะบุญกรรมของเขา บางคนมองว่ากรรมเป็นตัวกำหนดทุกสิ่งทุกอย่าง เมื่อชะตาชีวิตของคนเรากำหนดแล้วด้วยกรรม ย่อมไม่สามารถจะเปลี่ยนแปลงอะไรได้ ต้องยอมรับผลของกรรมนั้นโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

^{๑๖} สัมภาษณ์, รศ. ดร. จินดา จันทรแก้ว เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๕๔.

แนวความคิดอย่างนี้ มีความคล้ายคลึงกับกรรมลิขิต และพรหมลิขิตของศาสนาเชนและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ส่วนผู้ที่เข้าใจเรื่องกรรมอย่างถูกต้องนั้น มีจำนวนน้อย กล่าวคือ มีความเข้าใจว่ากรรมในอดีตเป็นเพียงเงื่อนไขหนึ่งเท่านั้น อดีตกรรมไม่ได้กำหนดชะตาชีวิตของคนเรา โดยสิ้นเชิงพฤติกรรม หรือ กรรมที่ทำในปัจจุบันมีบทบาทที่จะแก้ไขอดีตกรรมได้ เรื่องกรรม เป็นพุทธวิสัยซึ่งพระพุทธเจ้า พระองค์เดียวเท่านั้นที่จะเข้าใจได้อย่างละเอียดดั่งแท้ ดังนั้น การที่จะทำให้คนเราเข้าใจเรื่องกรรมในทุกแง่มุมนั้น เป็นเรื่องยาก ฉะนั้น จึงทำให้เกิดความเข้าใจผิด คลาดเคลื่อน ตัวอย่างเช่น บางคนมีพฤติกรรมในทางไม่ดี แต่เรื่องตำแหน่ง หน้าที่การงาน กลับเจริญรุ่งเรือง ส่วนบางคน ทำแต่ความดีงามอยู่เสมอ แต่ความเป็นอยู่ก็จนลง จึงทำให้เขาเหล่านั้นคิดว่า ทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วกลับได้ดี ซึ่งขัดแย้งกับหลักความจริงที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว กล่าวคือ ได้วิบาก(ผล) ของความดี ความชั่วเกิดขึ้นในใจทันที ส่วนผลในทางวัตถุนั้น ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยหลายอย่าง

ในประเด็นความเชื่อเรื่องสังสารวัฏ รศ. คร.จินดา จันทรแก้ว กล่าวว่า เรื่องนี้ชาวบ้าน โดยทั่วไปเข้าใจตามคติทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ว่า มีผี หรือ วิญญาณสืบต่อเกิดใหม่ในภพภูมิต่างๆ และมีคนบางส่วนที่ไม่เชื่อว่า อติตชาติ และอนาคตชาติมีจริง แต่ทั้งผู้ที่เชื่อหรือ ไม่เชื่อต่างก็มีเหตุผลเป็นของตัวเอง ในกรณีเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดจะมีจริงหรือไม่ รศ. คร. จินดา จันทรแก้ว ได้อ้างถึง ดร. เอียน สตีเวนสันที่ได้เก็บข้อมูลของผู้ระลึกชาติได้ไว้หลายพันราย ซึ่งเป็นหลักฐานยืนยันได้ว่าเรื่องสังสารวัฏเป็นเรื่องจริงตรงกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา

คนไทยส่วนใหญ่ในอดีตเชื่อในเรื่องผีตาง เทวดา มาก่อนแล้ว เช่น เชื่อว่า ภูเขาต้นไม้มีภูตผีปีศาจสิงสถิตอยู่ เช่น ผีนางตะเคียน ผีกล้วยตานี แม้ในหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง มีข้อความกล่าวไว้ว่า ทางด้านเหนือของภูเขามียะพระกระพุงผี ซึ่งเป็นเทพเจ้าบนยอดเขา ถ้าใครปฏิบัติดีต่อท่าน บ้านเมืองก็จะเจริญรุ่งเรือง ถ้าปฏิบัติไม่ดีต่อท่าน ก็จะเกิดความหายนะ และต่อมาแนวความคิดนี้ ก็พัฒนากลายมาเป็นพระสยามเทวาธิราช โดยรัชกาลที่ ๔ ทรงถือเอาเป็นอุดมคติในยุครัตนโกสินทร์ ความเชื่อว่า ผีตาง เทวดา มีอำนาจเหนือมนุษย์ สามารถที่จะคลบนคาลาให้มนุษย์เป็นอะไรก็ได้ แนว

ความคิดอย่างนี้ ถือว่า คลาดเคลื่อนไปจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพราะ เทวดา ก็ตกอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรมเหมือนกัน

สาเหตุของความเชื่อ ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน เนื่องจากคนสมัยปัจจุบัน บิดคิดกับวิทยาการสมัยใหม่ จนลืมมรดกอันล้ำค่า คือ พระพุทธศาสนา กลับมองว่า ศาสนาเป็นเรื่องงมงายไม่ทันสมัย ที่เราพลาดอย่างมาก คือ ไม่ได้ให้การศึกษาทางพระพุทธศาสนา ควบคู่ไปกับการศึกษาวิชาการทางโลก เพิ่งเริ่มพัฒนาระยะหลังมานี้ ซึ่งค่อนข้างจะสายเกินไป วิชาการทางพระพุทธศาสนาที่ประยุกต์ใช้กับวิทยาการสมัยใหม่ มีน้อย เริ่มจะคืบคั้นขึ้นบ้าง เมื่อซูมาร์เกอร์ได้เขียนเศรษฐศาสตร์ประยุกต์เข้ากับพุทธศาสตร์ เป็นต้น ในช่วงหนึ่งมีผู้เสนอแนวคิดให้นำเอาปรัชญาพุทธศาสนา เป็นปรัชญาการศึกษาแห่งชาติ แต่ยังไม่ทันได้ข้อยุติ เพราะมีกระแสการศึกษาวិทยาการเทคโนโลยีสมัยใหม่ไหลบ่าเข้ามามาก คนส่วนใหญ่เชื่อแนววิทยาศาสตร์ เพราะมีการเก็บข้อมูลมาทดสอบและพิสูจน์ได้ และถือว่าเรื่องจิตวิญญาณไม่สามารถเก็บข้อมูล เรื่องนรก-สวรรค์ ในแง่ที่เป็นภพภูมิไม่เชื่อว่ามี เนื่องจากสำรวจไม่พบ

ผลกระทบจากความคิดมีจิตวิทยา หรือ ความเชื่อในเรื่องต่างๆที่คลาดเคลื่อน ส่งผลกระทบในหลายๆ ด้าน ฆะตกรรมที่เชื่อว่าเป็นเรื่องของพรหมลิขิตทำให้เกิดการขาดความคืบหน้าชนชาวยุโรป ขาดความเพียรพยายามในปัจจุบัน ซึ่งจะพัฒนาให้เกิดความก้าวหน้าเป็นไปได้ยาก ผู้ไม่เชื่อเรื่องชาติหน้า จะทำอะไรก็มุ่งเพื่อประโยชน์ของตนเอง ไม่กลัวบาป ไม่กลัวผลกระทบในชาติต่อไป เพราะถือว่า ตายแล้วสูญ และให้ความหมายของนิพพานง่ายขึ้น การตาย คือ การไปนิพพาน สังสารวัฏไม่มีจริง บางคนก็ตีความว่า นิพพาน คือ การดับทุกข์ในปัจจุบัน เนื่องจากการตีความตามคำสอนของท่านพุทธทาสภิกขุที่ว่า นิพพาน คือ การละความเป็นตัวกู้อย่างถาวรในปัจจุบัน บางคนจะนับถือศาสนาในแง่ให้เกิดผลประโยชน์แก่เขา จะเห็นว่ามีคนไปเคารพ กราบไหว้ สิ่งแปลกประหลาด การบนบานพระพรหม เพราะขาดความเชื่อมั่น เมื่อประสบกับปัญหาทางเศรษฐกิจรุนแรง ก็แสวงหาที่พึ่งพิงๆ การมีมีจิตวิทยา ความเข้าใจต่อโลกและชีวิตที่ผิดไปจากความเป็นจริง ย่อมทำให้มีพฤติกรรมที่ผิดปกตวิสัย มีค่านิยมที่ผิดพลาด มองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อยู่ที่ความร่ำรวย พยายามแสวงหาวัตถุมาปรนเปรอให้ได้มากที่สุด ปัญหาการตกต่ำทางศีลธรรมนั้น มาจากมีจิตวิทยา ในธรรมบทได้กล่าวไว้ว่า

จิตที่ตั้งไว้ผิด จะทำอันตรายต่อเรามากกว่าศัตรูที่ร้ายกาจ ขณะที่จิตที่ตั้งไว้ถูกต้อง จะให้คุณประโยชน์มากกว่าคนที่ปรารถนาดีที่ทำแก่เรา วิทยุก็คล้ายกับปรัชญา คือ เรามีปรัชญาอย่างไรในใจ มองโลกอย่างไร เราก็ทำตามนั้น เมื่อมองโลกที่ผิดไปจากความจริง ก็เกิดความวิปริตเรื่อยไป

สำหรับแนวทางแก้ไข รศ. ดร.จินดา จันทรแก้ว กล่าวว่า ผู้ใหญ่ที่เป็นมิจฉาทิฐิค่อนข้างแก้ไขยาก ต้องสร้างทัศนคติกับคนรุ่นใหม่ให้ถูกต้องตรงตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาจึงจะช่วยให้ เริ่มตั้งแต่วัยเด็กอนุบาล ให้ซึมซับนิทานชาดก ให้เขาสัมผัสกับวิถีชีวิตที่ดีงาม เมื่อโตขึ้น ในการสอนธรรมะ ต้องใช้เหตุผลมากขึ้น ให้เขามองเห็นว่าศาสนานั้นไม่ใช่เรื่องงมงาย เป็นเรื่องมีเหตุผลเช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์แต่คนละแง่ เรื่องจิตวิญญาณเป็นเรื่องสำคัญ ต้องเน้นหนักเรื่องจริยธรรมควบคู่ไปกับวิทยาการสมัยใหม่ สำหรับหลักธรรมที่แก้ไขมิจฉาทิฐิ คือ สัมมาทิฐิ ได้แก่ปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการ กลไกของสังคมเริ่มตั้งแต่ครอบครัว โรงเรียน เอกชน รัฐบาล ทุกฝ่ายต้องร่วมมือกัน ต้องให้ความสนใจ เน้นจริยธรรมจัดระบบการศึกษาพระพุทธศาสนาให้ทั่วถึง

รศ. ดร. สุภัทร ปัญญาทิพย์^{๑๑}

นับตั้งแต่ปี ๒๕๖๕ ย้อนหลังขึ้นไป เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงด้านการปกครอง ในขณะที่ระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมไม่ถูกกระทบนัก เพราะในสมัยนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้าวิชิตวงศ์วิมลวโรดม ทรงเป็นผู้บริหารการศึกษาของคณะสงฆ์ ทั้งยังทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชเจ้าด้วย การศึกษาปริยัติธรรมสมัยนั้น ให้โอกาสทางการศึกษากับโรงเรียนและประชาชนเป็นอย่างดี ประเด็นต่างๆ เกี่ยวกับความเชื่อไม่ว่าจะเป็นเรื่องกฎแห่งกรรม ผีสาง เทวดา สังสารวัฏ เป็นต้น เป็นไปอย่างถูกต้อง สอดคล้องตามหลักสังฆธรรมที่มีในพระไตรปิฎก อรรถกถา เช่น เรื่องกรรมต้องสอดคล้องกับวิบาก มีการ

^{๑๑} สัมภาษณ์, รศ. ดร.สุภัทร ปัญญาทิพย์ เมื่อวันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๕๔.

ยอมรับเรื่องโอปปาติกะ เป็นไปตามนิยามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในกำเนิด ๔ ต่อมาระบบการศึกษาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง ประมาณปี ๒๕๐๐ หลังจากที่มีการปฏิรูปกระทรวงธรรมการเป็นเป็นกระทรวงศึกษาธิการ การศึกษาทางพระพุทธศาสนาถูกแบ่งออกจากการศึกษาทางโลก อย่างชัดเจนว่า ศาสนาเป็นเรื่องของพระ ทางโลกเป็นเรื่องของโยม ความเข้าใจตามหลักธรรมพื้นฐาน เช่น เรื่องกฎแห่งกรรมเป็นต้น เริ่มมีความคลาดเคลื่อนตั้งแต่บัดนั้น เป็นต้นมา

ปัจจุบันมีคนไทยบางส่วน เชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด แต่เป็นความเชื่อแบบฮินดูว่า เมื่อมีคนตายไปแล้ว วิญญาณออกจากร่างล่องลอยไปแสวงหาที่อยู่ใหม่ ในส่วนของกฎแห่งกรรม คนไทยก็นำไปสัมพันธ์กับไสยศาสตร์ การดูฤกษ์ ดูยาม มองอานาจกรรมเป็นเรื่องอำนาจของเทวดา รูปแบบทางพิธีกรรม ก็มีการผสมผสานกับฮินดู พระภิกษุสามเณร ก็สอนไปตามแนวของตน พระไม่มีมีความรู้ในเชิงเปรียบเทียบ ไม่มีความรู้ในพระไตรปิฎกอย่างกว้างขวาง ประชาชนได้รับข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง คนไทย ๘๐ % เชื่อเรื่องต่างๆ ผสมผสานกับแบบฮินดู

สาเหตุของความเชื่อที่คลาดเคลื่อน ร.ศ. คร. สุภัทร กล่าวว่า หลังจากปี ๒๔๗๕ มีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองเริ่มมีวัฒนธรรมทางตะวันตกเข้ามามาก และในปี ๒๕๐๐ เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษา มีกลุ่มนักการศึกษาบางกลุ่มมีแนวคิดว่า คนไทยไม่จำเป็นต้องศึกษาทางพระพุทธศาสนา เพราะเห็นว่า คนไทยเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชื่อ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวอยู่แล้ว และนักการศึกษากลุ่มนี้เองที่เป็นผู้วางรากฐานการศึกษาของเมืองไทยมาจนถึงปัจจุบัน ต่อมาราวปี ๒๕๐๔ - ๒๕๐๕ คร. สุกิจ นิมมานเหมินทร์ รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ สมัยนั้นเล็งเห็นปัญหา การแยกศาสนาออกจากการศึกษาทางโลก จึงจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาพิจารณาว่า การศึกษาทางพระพุทธศาสนา จะปรับตัวอย่างไร โรงเรียนที่อยู่ในวัดให้ใช้บุคลากรของ มจร. และมจร. เข้าไป บริหารการศึกษาอย่างไร แต่ในที่สุด มหาเถรสมาคมสมัยนั้น มีความเห็นว่า พระไม่เหมาะสมที่จะบริหารการศึกษาของฆราวาส ศาสนาจึงถูกแยกตัวออกจากการศึกษาของฆราวาส ศาสนาจึงถูกแยกตัวออกจากการศึกษาทางโลก นอกจากนี้ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ก็เป็นปัจจัยเอื้อที่ทำให้คนมองว่าเรื่องศาสนา ศิลธรรม วัฒนธรรมต่างๆ เป็นส่วนเกินของสังคมและเป็นเรื่องส่วนบุคคล ไม่ใช่เป็น

เกณฑ์กลางของสังคม และสาเหตุที่ร้ายแรง คือ ทุกคนมีคัมहाอุปาทาน ยึดติดในความเป็นอัตตา ไม่มีโอกาสหาจุดว่างในความคิด มีอวิชชาท่วมทับโดยไม่รู้เท่าถึงการฉก ฉม ปรักอู่ในราคะ โทสะ และโมหะ

ส่วนผลกระทบของความเชื่อที่คลาดเคลื่อนไปทำให้คนไม่เห็นบุญเป็นบุญ สิ่งดีไม่ยอมรับว่าดี แต่หันไปยอมรับว่าจะดีหรือชั่วขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ที่จะได้รับ เป็นหลักสำคัญ จะทำอะไรต้องได้ผลตอบแทน ต้องได้รับรางวัล เนื่องจากระบบเศรษฐกิจและสังคมเป็นปัจจัยเอื้อ สังคมเราขาดบุคคลตัวอย่างด้านศีลธรรม และระบบวัตถุนิยม ยิ่งเป็นตัวเสริมให้คัมहाอุปาทานหนักแน่นยิ่งขึ้น ทำให้ถอยห่างออกจากพุทธธรรม

แนวทางแก้ไข คือ ต้องปรับปรุงระบบการศึกษา กล่าวคือ การศึกษาพระพุทธศาสนาต้องมีศูนย์ข้อมูลที่ครบวงจร สถาบันมหาณุกฎฯ กับมหาจุฬาฯ ซึ่งเป็นที่คาดหวังของประชาชนต้องมีประสิทธิภาพและร่วมมือกันอย่างเข้มแข็ง เร่งสร้างบุคลากร จัดประเด็นต่างๆ ของการสอนพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับยุคสมัย ให้พุทธธรรมนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน รัฐบาลเองต้องให้ความสำคัญ ให้การสนับสนุนงบประมาณ ต่อสถาบันและมหาวิทยาลัยสงฆ์รวมทั้งในอนาคคอันใกล้ จะมีมหาวิทยาลัยพุทธโลกในประเทศไทย ซึ่งเป็นองค์กรระดับโลก เป็นศูนย์ส่งเสริมการวิจัยทางพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์จัดทำตำรา และศูนย์ข้อมูลค้นคว้า สำหรับคนไทยและคนทั่วโลก เพราะมีการเรียน การสอนเป็นภาษาอังกฤษ

รศ.ดร. สมภาร พรหมทา^{๔๔}

แนวความคิดเรื่องกรรม สังสารวัฏและโอปาติกะนั้น ชาวพุทธที่เป็นชาวบ้าน จะมีความเชื่อมากกว่าคนรุ่นใหม่ที่ไม่ค่อยมีโอกาสเข้าวัด เมื่อปีที่แล้ว ศูนย์พุทธ

^{๔๔} สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์, รศ.ดร.สมภาร พรหมทา เมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๕๕.

ศาสตราจารย์ได้ทำการสำรวจนักศึกษาในกรุงเทพมหานคร พบว่า เขาศึกษาพระพุทธศาสนาจากการอ่านหนังสือ และในเรื่องของนรกสวรรค์ เขามีความลังเลสงสัย

ส่วนชาวพุทธที่มีความเชื่อเรื่องต่างๆ นั้นในรายละเอียดก็มีบางส่วนที่ไม่ตรง เช่น เชื่อกรรมว่าผลที่ได้รับในปัจจุบันเป็นผลสืบเนื่องมาจากชาติก่อน ชาติก่อนเขาเคยฆ่าเรา มาในชาตินี้เราจึงฆ่าเขา บางคนมองกรรมว่าเป็นผลของบาปอกุศล และมีลักษณะผูกใจเจ็บในการที่จะล้างแค้น ได้ตอบ ล้างผลาญ ทั้งที่กรรมเป็นกลางๆ และการให้ผลของกรรมยังแบ่งเป็นทิฐฐธรรมเวทนียกรรมกับอปราปรเวทนียกรรม แต่ส่วนใหญ่มักจะมองไปในแนวที่เป็นอดีตกรรมหรือมองกรรมในแง่ลบ ถ้าในทางดีก็มองเป็นโชค หรือบุญบันดาล ยังมีปะปนกับอยู่ ในกระแสความเชื่อหรือคำพูดที่เขาแสดงออก สังเกตพบว่า บางทีคำพูดของเขามักจะขัดแย้งกับความเชื่อของเขา ในเรื่องสังสารวัฏมีคณปฏิเสธรื่องชาติหน้ามีน้อย แต่คนลังเลสงสัยมีจำนวนมาก บางคนก็เข้าใจคลาดเคลื่อนไปว่าตายไปแล้ว คนเดิมไปเกิด เรื่องผีตางเทวดา บางคนเชื่อผีตามต้นไม้ วัดได้จากการที่คนไปขอหวย คลับันดาลให้ชีวิตดีขึ้น โดยสรุปแล้วความเชื่อของคนไทย ไม่คลาดเคลื่อนอย่างสิ้นเชิงเพียงแต่ไม่เข้าถึงตลอดสาย

สาเหตุและผลกระทบของความเชื่อคลาดเคลื่อน เรื่องกรรม โอกาสที่คนรู้เรื่องกรรมอย่างถูกต้องไปถ่ายทอดสู่คนไม่รู้มีน้อย แต่ที่รู้ไม่ตลอด แล้วไปถ่ายทอดสู่คนไม่รู้นั้นมีมาก ทำให้เกิดปัญหาความไม่เข้าใจ ในส่วนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง ก็ไม่สอน บางคนมีแนวคิดแบบวิทยาศาสตร์ ไม่เชื่อเรื่องต่าง ๆ เพราะถือว่าพิสูจน์ไม่ได้ สัมผัสไม่ได้ มีการตั้งข้อสงสัยว่า ถ้าสิ่งต่างๆ มีจริง คนในโลกมีดั่งที่พันล้าน มีคนอ้างว่าเห็นหรือสัมผัสได้จริงพอมีบ้าง แต่ไม่มีหลักฐาน จึงไม่เชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ปัญหาที่ตามมาคือ คนจะขาดหิริโอตตปปะมากขึ้นตามลำดับ ไม่กลัวบาปเพราะไม่กลัวदनรก มีคนบางกลุ่มที่ไม่เชื่อเรื่องต่างๆ แต่เขาถือว่าเขาเป็นคนดี มีศีลธรรม รักความยุติธรรมไม่ชอบเอาเปรียบใคร แต่เมื่อมีอายุมากขึ้นเริ่มจะไม่แน่ใจ พอถึงจุดๆ หนึ่งจะรู้สึกเคืองกว้าง เมื่อประสบกับเหตุการณ์ที่ไม่ดีทั้งที่ตนทำแต่ความดี ก็จะหาสิ่งที่จะอธิบายให้กับตนเองยาก มีความสุขได้ยากเพราะปลงไม่ได้ ขณะที่คนอีกพวกหนึ่งที่ประกาศตนว่าไม่เชื่อเรื่องต่างๆ แล้วมีพฤติกรรมโกงกิน ขาขยาบ้า คอรัปชั่น

แนวทางแก้ไข มิจฉาทิฎฐิ หรือความเชื่อที่คลาดเคลื่อนค่อนข้างยาก วิธีการของศาสนาแบบค่อยเป็นค่อยไป และประสบการณ์ทางศาสนาเท่านั้นที่จะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ควรมีการปลูกฝัง ให้การศึกษาตั้งแต่เด็ก ให้มีภูมิคุ้มกันที่ดี ในมหาวิทยาลัย ควรจะเอาจริงเอาจัง โดยจัดให้มีวิชาทางพระพุทธศาสนา พระภิกษุสงฆ์ที่ทำการเผยแผ่ ควรมีการพัฒนา สื่อมวลชนต้องให้ความสำคัญด้วย

อาจารย์วศิน อินทสระ

ในประเด็นความเชื่อเรื่องกรรม ตั้งสารวัฏและโอปปาติกะในสังคมไทยนั้น วศิน อินทสระ^{๖๖} กล่าวว่า แนวความเชื่อเรื่องนี้ คนในสังคมไทย ยังไม่เป็นมิจฉาทิฎฐิ ทั้งหมด มีเพียงบางส่วนที่เป็นมิจฉาทิฎฐิ ต้องไปดูว่า ในมิจฉาทิฎฐิ ๑๐ แต่ละข้อ ว่าเขามีความเห็นตรง หรือ ไม่อย่างไร เขาอาจจะเชื่อหรือไม่เชื่อในบางข้อ ถ้าไม่เชื่อในข้อไหน ก็เป็นมิจฉาทิฎฐิในข้อนั้น บางคนก็บอกว่าพระอรียะเจ้าไม่มี ก็เป็นการปฏิเสธข้อที่ ๑๐ เพราะในทางพระพุทธศาสนาถือว่า เมื่อยังมีการปฏิบัติกรรม พระอรียะเจ้า ย่อมมี

ในเรื่องกฎแห่งกรรม เป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจกันใหม่ เพราะเมื่อพูดถึงกรรม คนไทยมักจะนึกถึงเรื่องกรรมเก่า ซึ่งเป็นเรื่องกรรมที่ไม่ดี ดีความไปว่า กรรมเป็นเรื่องบาป-ไม่ดี มองกรรมซึ่งเป็นต้นเหตุ กลับมองว่าเป็นผล เช่น เมื่อประสบกับสิ่งที่เป็นทุกข์ ก็บอกว่า เป็นเพราะกรรมของเราที่ทำเอาไว้ (แต่ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท สอนว่ากรรมเป็นคำกลางๆ เป็นได้ทั้งบุญกรรมและบาปกรรม) และคนไทยบางส่วน มีความเชื่อเรื่องกรรมที่คลาดเคลื่อนไม่แน่ใจในเรื่องกฎแห่งกรรม ไปเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ไสยศาสตร์ วิทยุญาณศาสตร์ มากกว่า เชื่อเรื่องกรรมเป็นเรื่องรอง อันเป็นผลต่อการปฏิบัติ

ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์นั้น เป็นการยากที่จะเชื่อได้อย่างถูกต้อง เพราะไม่เคยรู้ เห็นด้วยตนเอง จึงเชื่อเรื่องนรกสวรรค์จริงๆ มีส่วนน้อย ซึ่งเชื่อตามคำরা แต่ส่วนใหญ่จะเชื่อว่าสวรรค์ในอก นรกในใจ สวรรค์ คืออยู่ในที่ดีๆ อยู่ในปราสาท ส่วน

^{๖๖} สัมภาษณ์, อาจารย์วศิน อินทสระ เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๔.

นรกคืออยู่ในคุก เป็นต้น ในเรื่องโอบปาติกะ ซึ่งมีความหมายอยู่ ๒ กลุ่มคือ พวกกายทิพย์ (ยกเว้น มนุษย์และสัตว์เครื่องจาน นอกนั้นเป็นโอบปาติกะ) กับพระอนาคามี ซึ่งมีพระสูตรหลายแห่ง กล่าวถึง ว่าเป็นโอบปาติโก ซึ่งคนส่วนมากไม่ทราบตรงนี้ แม้แต่คนในวงการศาสนาเอง ก็มีผู้น้อยไม่ถึง ๑% ส่วนโอบปาติกะที่เป็นกายทิพย์ (ผีสาวเทวดา) คนไทยบางส่วน ก็ถือเอาเป็นที่พึ่ง แต่ถ้าเขาเข้าใจอย่างถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทว่าผีสาวเทวดา เป็นเพียงเพื่อนร่วมสังสารวัฏ คือ เป็นเพื่อนร่วมเกิดแก่ เจ็บ ตาย ก็จะไม่หวังพึ่ง อีกทั้งเราเองยังต้องทำบุญอุทิศส่วนกุศลละแผ่นเมตตาไปให้ (เขาต้องพึ่งเรา) ถ้าท่าน (เทวดา) จะช่วยท่านก็จะช่วยเอง

ส่วนสาเหตุและผลกระทบนั้น ความเชื่อบางเรื่อง เช่น เรื่องชาติที่แล้วนั้น คนไทยส่วนใหญ่ เชื่อว่ามี แต่มีบางส่วนที่ไม่เชื่อมีสาเหตุมาจาก เขาศึกษาวิทยาศาสตร์ วิชาการสมัยใหม่ ซึ่งวิชาการเหล่านี้ไม่พูดถึง เขาไม่เชื่อความมีอยู่ของวิญญาณหรือจิต นอกจากนี้ ความเชื่อที่คลาดเคลื่อนในเรื่องต่างๆ ก็มีสาเหตุมาจาก ปัญญายังไม่พอ อินทรีย์ยังไม่แก่กล้า โชนิโสมนสิการยังไม่พอ รวมทั้งปรัโดโมสะ เช่น ลูกศิษย์มีแนวความคิด ความเชื่อพร้อมที่จะไหล (คล้อยตาม) ไปกับครูอาจารย์ (ซึ่งถ้าครูอาจารย์เป็นสัมมาทิฐิ ก็ดีไป แต่ถ้าเป็นมิฉชาติทิฐิ ลูกศิษย์ ก็จะเป็นมิฉชาติทิฐิไปด้วย)

บางส่วนที่เป็นผู้นำทางศาสนา ก็พูดสอนไม่ตรงกับพระพุทธเจ้าสอน เห็นแก่ลาภยศ มากกว่า คำสอนของพระพุทธเจ้า ก็ทำให้เขาไป บางส่วนที่เป็นมิฉชาติทิฐิ มีความเห็นผิดไป บิดถือในวัตถุนิยม เอาความสำเร็จในทางวัตถุเป็นเครื่องวัดความสำเร็จของชีวิต ถ้าได้วัตถุมาก มั่งมีศรีสุข เป็นผู้ร่ำรวย มีเกียรติ มีชื่อเสียงในสังคมนั้นคือความสำเร็จในชีวิต ไม่ได้คิดถึงเรื่องบาปที่จะตามไปในชาติหน้า ผลกระทบของกลุ่มที่ไม่เชื่อว่าชาติหน้ามีจริง ในอปิณณกสูตร พระพุทธเจ้าตรัสว่า ผู้ที่ไม่เชื่อชาติก่อน ชาติหน้า เริ่มต้นเขาก็มีความเห็นผิดแล้ว ความดำริของเขา ก็เป็นความดำริที่ผิด เขาพูดออกมาว่า ชาติหน้า โลกหน้าไม่มี ก็เป็นคำพูดที่ผิด เป็นมิฉฉาจาก เขาสวนทางกับความคิดเห็นของพระอรหันต์ เริ่มต้นกุศลธรรมก็เสื่อมแล้ว เป็นไปได้ยากที่จะก้าวหน้าในกุศลธรรม

ผลกระทบกับสังคมไทยในปัจจุบัน ผู้ที่ไม่เชื่อเขาก็โกง คอร์รัปชันได้ เขาไม่
ว่าผลแห่งบาปนี้จะตามไปชาติหน้า ก็คิดเอาตัวรอดแต่ในชาตินี้ มีโอกาสโกง คอร์รัปชัน
ขายยาบ้า ทำความชั่วอะไร เขาก็ทำเพื่อความสุขในปัจจุบัน ไม่กลัวผลที่จะมีในชาติหน้า

แนวทางแก้ไข อาจารย์วชิร อินทสระ กล่าวว่า ทุกอย่างแก้ไขได้ ขึ้นอยู่กับ
เราว่าต้องการแก้ไขหรือไม่ และแก้ไขถูกหรือเปล่า คือในกรณีที่ว่าจะปรับปฏิรูป ของคน
ให้ถูกต้องนั้น ต้องให้มีการศึกษา อบรมที่ถูกต้อง และสัมมาปฏิปัตินั้น เริ่มต้นที่บ้าน ถ้า
พ่อแม่เป็นสัมมาปฏิปัติ คอยพูดให้เข้าหูลูกอยู่เสมอๆ ว่า สิ่งนี้ คือ สิ่งที่ถูกต้องดีงาม ลูก
ถูกปลูกฝังตั้งแต่เล็กจนโต จะเป็นไปได้ยากที่จะเป็นมิจฉาปฏิปัติ แต่ถ้าพ่อแม่เป็นมิจฉา
ปฏิปัติเอง ก็เป็นเรื่องง่ายที่ลูก ก็จะเป็นมิจฉาปฏิปัติด้วย มีวิธีการแก้ไขโดยต้องไปเริ่มที่ผู้
นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่ต้องรับผิดชอบลูกบ้าน ต้องไปปรับปฏิปัติที่ถูกต้องที่
ผู้นำชุมชน เรือยไปจากผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นต้น ต้อง
ร่วมมือกัน ในส่วนของวัด ต้องปรับปฏิปัติตั้งแต่เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ
เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค ต้องเป็นสัมมาปฏิปัติ ผู้นำต่างๆ ต้องหมั่นสั่งสอนอบรม
ไม่ใช่เป็นผู้นำทางการปกครองอย่างเดียวต้องเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณด้วยการปฏิบัติ

ในแง่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่จะแก้ไขมิจฉาปฏิปัตินั้น ต้องใช้หลัก
สัมมาปฏิปัติ คือต้องให้ปัญญาให้แสงสว่าง ซึ่งโยนิโสมนสิการ เป็นบ่อเกิดแห่งปัญญา
คือให้คิดเป็น และไม่อวดดี ไม่เก่งกว่าพระพุทธเจ้า ต้องมีคารวะธรรม มีความอ่อน
น้อมถ่อมตนทั้งผู้เรียนและผู้สอน เคารพในพระพุทธเจ้า และพระธรรม เพราะถ้าไม่มีสิ่ง
เหล่านี้แล้วจะเอาแต่ปฏิปัติของคน ถ้าให้มิจฉาปฏิปัติต้องพากันไปทุกติ ดังคำที่ว่า เพราะ
สมათานมิจฉาปฏิปัติ สัตว์ทั้งหลาย จึงพากันไปสู่ทุกติ เพราะสมათานสัมมาปฏิปัติ สัตว์
ทั้งหลาย จึงพากันไปสู่สุคติ

อาจารย์อดิศักดิ์ ทองบุญ

ในปัญหาที่ว่า พุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน มีแนวคิด ความเชื่อ ความเข้าใจในเรื่องกรรม เรื่องสังสารวัฏ และเรื่องโอปปาติกะ เป็นต้น คลาดเคลื่อนไปจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเดรวามากน้อยเพียงใด อาจารย์อดิศักดิ์ ทองบุญ^{***} กล่าวว่า ต้องมองแยกพุทธศาสนิกชนไทยออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

กลุ่มคนทั่วไป กับกลุ่มคนในวงการศาสนา สำหรับกลุ่มคนทั่วไปนั้น หมายถึง คนที่มีความสนใจทางพระพุทธศาสนาบ้าง แต่ไม่มีโอกาสศึกษาอย่างลึกซึ้ง เป็นชาวพุทธตามประเพณี ความเชื่อเรื่องต่างๆ ยังผสมผสานกันอย่างมาก กลุ่มนี้จะมีความเชื่อที่คลาดเคลื่อนอย่างมาก

ส่วนอีกกลุ่มหนึ่ง คือ กลุ่มคนในวงการศาสนา มีการศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง จึงมีความเชื่อก่อนข้างถูกต้อง เมื่อพูดถึงกรรม คนทั่วไปจะไม่ได้คำนึงถึงกุศลกรรมหรืออกุศลกรรม แต่เขาจะหมายถึง เกราะหกรรม กรรมชั่ว ส่วนในกลุ่มที่มีการศึกษาจึงจะแยกออกได้ว่า การกระทำทุกอย่างเป็นกรรม และคำว่ากรรมเป็นคำกลางๆ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงจำแนกไว้โดยละเอียด ในมหากัมวิภังคสูตร พระไตรปิฎกเล่ม ๑๔ เรื่องสังสารวัฏนั้น เป็นเรื่องสืบเนื่องมาจากกฎแห่งกรรม หากมีความเชื่อที่อ่อนแอ คลอนแคลน ไม่เชื่อว่าทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มองไม่เห็นว่า ทำไมต้องไปปรับผลกรรมในชาติหน้า ก็จะไม่เชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด

ส่วนเรื่องผีसाงเทวดา คนไทยเชื่อกันมาก เป็นความเชื่อที่มีมานาน คนไทยนับถือผีอยู่ก่อนแล้ว ต่อมาเมื่อศาสนาพราหมณ์เข้ามายังเพิ่มความเชื่อหนักแน่นยิ่งขึ้น พัฒนาผีฟ้ามาเป็นเทวดา เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามา ก็มีการผสมผสาน อะไรที่ไม่เป็นการขัดกับหลักมากนัก ก็อนุโลมกันไป แล้วค่อยๆ จัดกลาโยงเข้ามาหากฎแห่งกรรม คือไม่ให้เชื่อพรหมลิขิต แต่ให้เชื่อกรรมลิขิต พระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธเรื่องผีसाงเทวดา อย่างน้อยคนที่เชื่อเรื่องผีसाงเทวดา ก็ไม่ค่อยกล้าทำชั่ว เพราะคิดว่าคนอื่นไม่เห็น แต่มีผีसाงเทวดาเห็น แต่ถ้ายึดถือคั้งไป เอาผีसाงเทวดาเป็นสรณะแล้วให้พิธีกรรม

^{***} สัมภาษณ์ อาจารย์อดิศักดิ์ ทองบุญ เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๔๔.

ศาสนาเป็นเครื่องประกอบ อย่างก็เป็นมิจฉาทิฎฐิปัจจุบันยังมีอยู่ แต่ถ้ายึดเอาพระพุทธศาสนาเป็นหลัก แล้วให้ผีสาธเทวคาเป็นส่วนประกอบ จึงเป็นสัมมาทิฎฐิ

สาเหตุของความเชื่อที่คลาดเคลื่อน เนื่องจากวิชาการทางโลก เช่น วิทยาศาสตร์ส่งเสริมแนวคิดที่เป็นอุจเฉททิฎฐิ วิชาทางศาสนา ปรัชญาที่เป็นเทวนิยม ส่วนใหญ่ส่งเสริมแนวความคิดที่เป็นสัสสตทิฎฐิ ปัญหาอยู่ว่าเป็นมิจฉาทิฎฐิหรือไม่นั้น ต้องดูว่ายึดตามกฎของใคร บางทีสิ่งที่เราคัดค้านว่าเป็นมิจฉาทิฎฐิตามแนวพุทธ ก็อาจเป็นสัมมาทิฎฐิของศาสนาอื่น ถ้าหากความเชื่อนั้นไม่ไปฆ่าคุณธรรม ก็ไม่เป็นมิจฉาทิฎฐิ เช่นเดียวกับวิชาใด จะเป็นเครื่องฉานวิชา ก็ต่อเมื่อไปขัดขวางทางไปสู่มรรคผล นิพพาน การที่คนไทยมีความเชื่อสะเปะสะปะ เพราะมีความรู้ มีการศึกษาพระพุทธศาสนาน้อย ทำให้มองไม่เห็นทางที่ถูกต้องแท้จริง ปัจจุบัน พระท่านก็ไม่สั่งสอนเน้นกฎแห่งกรรม ให้ชาวบ้านฟัง สอนเน้นแต่การให้ทาน สร้างโบสถ์ สร้างวัดกันมาก รวมทั้งวิทยาศาสตร์ วัฒนธรรมทางตะวันตก ลัทธิวัตถุนิยมไหลบ่าเข้ามา คนไทยก็รับเอาแนวคิดการดักดวงความสุขทางเนื้อหนัง และความสุขในปัจจุบัน ตามคติของพวกวัตถุนิยมที่ว่า จงกิน จงดื่ม จงรื่นเริงในวันนี้ พรุ่งนี้เราอาจจะตาย

ผลกระทบของความเชื่อที่คลาดเคลื่อน จะแยกไม่ออกถึงผลของกรรมภายนอก กับผลของกรรมภายในของผู้กระทำ จึงมักจะมีทัศนคติในทางไม่ดีว่าทำดีไม่ได้ดี หรือทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำดีได้ชั่วมีถมไป ประเด็นนี้สำคัญมาก ในบางครั้งจะสับสนว่าทั้งที่ชอบทำบุญ แต่ก็มีเหตุการณ์ร้ายๆเกิดขึ้น ซึ่งเขามองไม่ออกว่าเป็นผลที่เคยทำไว้ในอดีต ส่วนพวกที่ไม่เชื่อเรื่องสังสารวัฏ ก็คิดแค่จะกอบโกยความสุข ดักดวงประโยชน์ในปัจจุบัน ผลในชาติหน้าไม่กลัวเพราะไม่เชื่อว่าจะมี

แนวทางแก้ไข คือ ต้องให้การศึกษาอย่างเป็นกระบวนการ สัมมาทิฎฐิต้องเริ่มต้นที่ครอบครัว จากนั้นก็ต้องมีกัลยาณมิตร จากเพื่อนบ้าน จากโรงเรียน ครูที่เป็นสัมมาทิฎฐิช่วยได้ ใช้หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัส คือ หลักมัชฌิมาปฏิปทาให้เดินทางสายกลาง ระหว่างอติตตะ ซึ่งถือว่ามีความอย่างหนึ่งที่เที่ยงแท้ เป็นอติตตะ เป็นสัสสตทิฎฐิ และนัตติตตะ คือ พวกที่เห็นว่าขาดสูญ เป็นอุจเฉททิฎฐิ พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าทุกสิ่งเกิดขึ้นด้วยเหตุปัจจัย เพราะมีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงมี ไม่เลื่อนลอย ทรงสอนให้สร้างแต่เหตุที่ดี เพื่อจะได้รับผลที่ดี ให้ละเลิกเหตุที่ไม่ดี และทุกข์เกิดแต่เหตุ ต้องไปดับที่เหตุ

อาจารย์สนธิ ศรีสำแดง

ประเด็นความเชื่อเรื่องกรรม เรื่องสังสารวัฏ และโอปาติกะนั้น อาจารย์สนธิ ศรีสำแดง^{***} แสดงทัศนะว่า ความรู้เรื่องนี้ ต้องรู้ด้วยการปฏิบัติ ตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งเรียกว่า ภาวนามยปัญญา กล่าวคือ เมื่อปฏิบัติจนจิตเกิดความสะดวกจนถึงขั้นญาณแล้ว ก็จะเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งนั้น ฉะนั้น ผู้ที่จะรู้เรื่องนี้ได้อย่างน้อยจะต้องได้จุติปาตญาณคือญาณที่ยังรู้การตายและการเกิดขึ้นของสัตว์โลกสำหรับคนทั่วไป แม้ว่าผู้้นจะเป็นบัณฑิต มหาบัณฑิต หรือ เป็นศาสตราจารย์ เป็นต้นก็ตาม อาศัยความรู้จากคัมภีร์ เช่น พระไตรปิฎก ซึ่งเรียกว่า อนุตตระ หมายถึง ความรู้ที่ได้จากการอ่าน จดจำจากคำราที่ถ่ายทอดกันมาตามลำดับ ยากที่จะรู้ เข้าใจเรื่องนี้อย่างแจ่มแจ้ง ตามความเป็นจริง ย่อมทำให้เกิดความสงสัยไม่มีที่สิ้นสุด แม้กระทั่งพระภิกษุสามเณรส่วนมาก ก็ไม่เชื่อในเรื่องเหล่านี้ หรือ แม้จะเชื่ออยู่บ้าง แต่ก็ไม่แน่ใจ

ในกรณีเรื่องกรรม อาจารย์สนธิ ศรีสำแดง กล่าวว่า ให้ดูรายละเอียดในอุพกัมมวิภังคสูตร และมหากัมมวิภังคสูตร ที่พูดถึงสาเหตุที่สัตว์ไปสู่สุคติ หรือทุคติ และเรื่องกรรมนี้ ไม่ใช่ทฤษฎีที่เกิดขึ้นมาจากความเชื่อ แต่เกิดจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

สำหรับเรื่องโอปาติกะ คนทั่วไปจะเชื่อว่ามืออยู่จริง แต่กระนั้น ก็มีความเชื่อที่คลาดเคลื่อนไปจากหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เช่น มีความเชื่อว่า การเกิดเป็นเทวดา เป็นชีวิตที่อมตะ เป็นนิรันดร์ มีอำนาจคลบบันดาลต่างๆ ได้ หรือ มีความเชื่อว่า วิญญาณ (เช่น ผีปอบ เป็นต้น) เป็นหน่วยหนึ่งของชีวิต สามารถล่องลอยไปเกิดในร่างใหม่หลังจากตายแล้ว

สาเหตุของความเชื่อที่คลาดเคลื่อน สำหรับเรื่องนี้ อาจารย์สนธิ ศรีสำแดง กล่าวว่า คนเกือบทั้งประเทศ หรือ ทั้งโลกเป็นมิจฉาทิฎฐิ ซึ่งเกิดจากสาเหตุใหญ่ ๒ ประการ คือ

^{***} สัมภาษณ์, อาจารย์สนธิ ศรีสำแดง, เมื่อวันที่ ๑๓ เมษายน ๒๕๕๔.

๑. ลัทธิวิทยาศาสตร์

๒. ลัทธิวัตถุนิยม

ในสาเหตุทั้ง ๒ ประการนั้น ผู้ที่ยึดคิดในลัทธินี้ จะยึดถือแนวความคิดของพวกตะวันตกที่ว่า “เพราะข้า ไม่รู้ ไม่เห็น สิ่งนั้น จึงไม่มี” คนเหล่านี้ จะเชื่อสิ่งที่สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสเท่านั้น สิ่งที่เกินเลยจากที่ประสาทสัมผัสจะรับรู้ได้ กล่าวคือ ตาไม่เห็น หู ไม่ได้ยิน หรือ ไม่สามารถจะสัมผัสได้ ถือว่าสิ่งนั้นไม่มีอยู่จริง ดังนั้น เมื่อได้รับผลของกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็คิดว่า เป็นเรื่องของความบังเอิญบ้าง เป็นเรื่องของการคลบนันดาลของพระเจ้าบ้าง ไม่ใช่เกิดจากการกระทำของตนเองในอดีต เช่น เรื่องการประสบความสำเร็จในชีวิตในการค้าขาย ผู้ที่ถือทฤษฎีความบังเอิญ ก็จะคิดว่า เพราะโอกาสเอื้ออำนวย มีจังหวะเหมาะ การค้าขายจึงประสบความสำเร็จ ซึ่งเป็นการมองความสำเร็จเกิดจากความเหมาะสมของโอกาสอย่างเดียว โดยไม่เกี่ยวข้องกับกรรม

การไม่เชื่อในเรื่องเหล่านี้ อาจารย์สนธิ ศรีสำแดง กล่าวว่า จะส่งผลกระทบต่อกันในสังคม โดยสรุปได้ ดังนี้

๑. ทำให้มองไม่เห็นคุณค่าหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่จะได้รับ
๒. ทำให้คนยุคใหม่ไม่ยอมก้มบोधศาสนาเพราะเห็นว่าศาสนาเป็นสิ่งที่ลอกหลวง
๓. ทำให้เกิดความเชื่อที่ผิดๆ การเคารพบูชาที่ไม่ถูกต้อง และก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา ซึ่งไม่สามารถจะแก้ได้เพราะขาดปัญญา

๔. ส่งผลกระทบต่อการบวนการการศึกษา เช่น แม้คิดว่าจะมีการรักษาศีล แต่ก็ศีลที่เป็นศีลพหุปรามาส แม้จะมีการปฏิบัติสมาธิ แต่ก็สมาธิเป็นมิจาสมาธิ และถึงแม้จะมีปัญญา แต่ก็ยังเป็นความรู้มาตา ไม่ใช่ความรู้ที่เป็นญาณคุณญาณทัศนะ

แนวทางแก้ไขในเรื่องนี้ อาจารย์สนธิ ศรีสำแดง ชี้ว่า จะต้องให้การศึกษาที่ถูกต้อง ทั้งในระบบและนอกระบบ เน้นการปฏิบัติตามหลักสติปัญญาสูตร ไม่ส่งเสริมแหล่งอบายมุขต่างๆ การแก้ไขปัญหาในเรื่องนี้ จะต้องใช้เวลานาน ในระยะเวลา ๑๐๐ ปี อาจจะได้แค่ ๖๐ % ในทัศนะของอาจารย์สนธิ ศรีสำแดง สำหรับกรณีตัวอย่างผู้ที่อาจกล่าวได้ว่า เป็นสัมมาทิฐิ ได้แก่ หลวงพ่อพุทธทาส หลวงพ่อชา และพระธรรมปิฎก เป็นต้น

๔.๖ สรุปบทสัมภาษณ์

จากการสัมภาษณ์นักวิชาการทางศาสนาในเรื่องความเชื่อของพุทธศาสนิกชนไทยปัจจุบันที่เกี่ยวกับเรื่องกฎแห่งกรรม เรื่องโอปปาติกะ และเรื่องสังสารวัฏนั้น นักวิชาการทางศาสนาส่วนใหญ่ต่างมีความเห็นตรงกันว่า ความเชื่อในเรื่องต่างๆดังกล่าว พุทธศาสนิกชนไทยบางส่วนปฏิเสธว่าไม่เชื่อ บางส่วนยังมีความลังเลสงสัย และบางส่วนเชื่อว่าเป็นเรื่องต่างๆเหล่านั้นมีจริง แต่ถึงกระนั้น ยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อน ไม่ถูกต้องตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างแท้จริง กล่าวคือ ในเรื่องกฎแห่งกรรมนั้น นักวิชาการทางศาสนา มีความเห็นว่า พุทธศาสนิกชนไทยทั่วไป มักจะมองคำว่า “กรรม” ในทางลบ ใช้คู่กับคำว่าเวร เมื่อประสบกับเหตุการณ์ที่เลวร้าย มักจะโทษว่าเป็นเพราะเวรกรรมของคน แต่เมื่อประสบกับความโชคดี กลับไม่เรียกว่าเป็นกรรมของคนเช่นกัน เขาเหล่านั้น ไม่มีความรู้ ความเข้าใจว่า กรรมเป็นคำกลางๆ พุทธศาสนิกชนไทยบางส่วน ไม่เชื่อหลักการที่ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เนื่องจากเห็นตัวอย่างคนในสังคมบางคนมีพฤติกรรมคดโกง ทำบาป คอรัปชั่น ฯลฯ แต่กลับรุ่งเรือง มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับในสังคม ในขณะที่มีผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ กลับไม่รุ่งเรืองในอาชีพการงาน และไม่ได้รับการยกย่องในสังคม จึงมีคำพูดติดปากกันโดยทั่วไปว่า ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป แต่เนื่องจากคนเหล่านั้นมีความรู้เรื่องกฎแห่งกรรมไม่ครอบคลุมตลอดสายนั่นเอง และพุทธศาสนิกชนไทยบางส่วนเชื่อว่าชะตากรรมถูกกำหนดไว้แล้ว ทุกสิ่งไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งสอดคล้องกับลัทธิพรหมลิขิตของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เขาเหล่านั้นไม่รู้ว่า กรรมในอดีตเป็นเพียงเงื่อนไขหนึ่งเท่านั้น แท้ที่จริงกรรมที่ทำปัจจุบันมีบทบาทอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตและสามารถเปลี่ยนแปลงผลกรรมบางอย่างในอดีตได้

ในเรื่องสังสารวัฏ พุทธศาสนิกชนไทยบางส่วน ปฏิเสธเรื่องชาติหน้าโดยสิ้นเชิง เพราะเห็นว่าไม่สามารถพิสูจน์ หรือตรวจสอบได้ แต่มีบางส่วนที่เชื่อว่าตายแล้วต้องเกิดใหม่ ถึงกระนั้น ยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนไปว่า หลังจากตายแล้ววิญญาณจะล่องลอยไปแสวงหาที่อยู่ใหม่ หรือล่องลอยไปเข้าท้องแม่ผู้ให้กำเนิดในชาติหน้า หรือ

เข้าใจว่า คนที่ตายแล้ว เมื่อเกิดใหม่ ก็คือคนเดิมนั่นเอง บางส่วนปฏิเสธเรื่องนรก-สวรรค์ โดยสิ้นเชิง

ในเรื่องโอปปาติกะ นักวิชาการทางศาสนา มีความเห็นว่า พุทธศาสนิกชนไทยส่วนใหญ่ มีความเชื่อเรื่องผีสาร เทวดามาก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทย แต่คนเหล่านั้น มีความเชื่อในเรื่องอำนาจปาฏิหาริย์ของเทวดาที่สามารถให้คุณและโทษได้ จึงเคารพกราบไหว้อ้อนวอนถือเป็นที่ยึด ที่ระลึก **โดยไม่มีความรู้** ความเข้าใจที่ถูกต้องว่าผีสาร เทวดาเหล่านั้น ก็เป็นเพียงเพื่อนร่วมสังสารวัฏ ในเรื่องนี้มีพุทธศาสนิกชนไทยบางส่วนปฏิเสธ เพราะเห็นว่าไม่สามารถพิสูจน์หรือตรวจสอบได้

สาเหตุของความเชื่อที่คลาดเคลื่อน

สาเหตุของความเข้าใจและความเชื่อที่คลาดเคลื่อนในประเด็นดังกล่าวนี้ ตามทัศนะของนักวิชาการทางศาสนา สรุปได้ดังนี้

๑. เกิดจากสาเหตุที่พุทธศาสนิกชนไทยส่วนใหญ่ มีความรู้พื้นฐานทางพระพุทธศาสนาน้อย (ทั้งยังมีความเชื่อผสมผสานแบบศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและเทวนิยม) **แต่** ไม่ได้รับฟังความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง แม้พระภิกษุสามเณรผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ **ก็ไม่** ความเข้าใจความเข้าใจในเรื่องนี้อย่างถูกต้องและลึกซึ้งตามแนวพระไตรปิฎก **แต่** ความรู้เชิงเปรียบเทียบ ในหลายสาขาวิชา ไม่ได้สอนหลักธรรมที่สำคัญในทางศาสนาส่วนใหญ่ในแต่ละวัด จะเน้นหนักไปทางเชิญชวนบริจาคทำบุญเพื่อสร้างโบสถ์ วิหาร และสร้างวัดอุ้มงคล

๒. พุทธศาสนิกชนไทยให้ความสำคัญกับกระบวนการแนวคิดทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่มากเกินไป โดยมองว่าวิทยาการเหล่านี้ **เป็นประโยชน์** คือโลกมากมายและเป็นเครื่องมือที่เชื่อถือได้ในการตรวจสอบข้อเท็จจริงต่างๆ แต่ถึงกระนั้น วิทยาการเหล่านี้ ส่งเสริมแนวคิดแบบอูเลททิวิฐิ และยังมี**ความบกพร่อง**มากมาย เช่น มีความเชื่อถือความรู้ที่ได้มาจากประสาทสัมผัสเพียงอย่างเดียว ในเรื่องจิตใจ เรื่องผีสาร เทวดา และเรื่องนรก-สวรรค์ เป็นคั่น เป็นสิ่งที่อยู่นอก**วิสัย**ของประสาทสัมผัส เมื่อไม่สามารถพิสูจน์หรือตรวจสอบได้ ก็ไม่เชื่อ

๓. พุทธศาสนิกชนไทยส่วนใหญ่ ตื่นเต้นและหลงใหลไปกับวัฒนธรรมต่างชาติที่ไหลบ่าเข้ามา ทำให้วิถีชีวิตสังคมพุทธแบบเดิมกลายเป็นสังคมที่มีค่านิยมแบบวัตถุนิยมและบริโภคนิยม

๔. ไม่ให้ความสำคัญต่อการบรรจุหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาลงในหลักสูตรของการศึกษาในระดับต่างๆ ตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงชั้นอุดมศึกษา โดยทำการเรียนการสอนควบคู่ไปกับวิชาการทางโลก

ผลกระทบจากความเชื่อที่คลาดเคลื่อน

ผลกระทบจากความเชื่อที่คลาดเคลื่อนนั้น นักวิชาการทางศาสนา มีความเห็นว่า มีผลกระทบอย่างมากต่อสังคมไทย โดยก่อให้เกิดปัญหาความตกต่ำทางศีลธรรมในระดับต่างๆ ซึ่งสรุปได้ ดังนี้

๑. ทำให้มองไม่เห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนา กล่าวคือ มองว่า ศาสนาเป็นเรื่องงมงาย ถ้าสมัย หลักคำสอนทางศาสนาไม่สามารถพิสูจน์ได้ และถือว่าเขียนขึ้นเพียงเพื่อสอนคนไม่ให้ทำชั่ว ให้ทำดี และเพื่อความสุขสงบของคนในสังคมซึ่งเป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันชาติเท่านั้น ส่วนเรื่องนรก-สวรรค์นั้น เป็นเรื่องหลอกลวง

๒. การที่มีความเชื่อเรื่องพรหมลิขิตแทนกรรมลิขิตนั้น ทำให้ขาดความอุตสาหะพยายามในการที่จะพัฒนาความรู้ ความสามารถของตนเองพร้อมทั้งพัฒนาสังคมและประเทศชาติ

๓. การที่ไม่มีความเชื่อเรื่องสังสารวัฏ ทำให้ขาดหิริโอตตปปะ คือความละอายชั่ว กลัวบาป ซึ่งเป็นตัวการก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาครอบครัว เป็นต้น ทั้งนี้ โดยไม่คำนึงถึงผลร้ายที่จะได้รับในปัจจุบันชาติและอนาคตชาติ

๔. ทำให้ไม่มีหลักปฏิบัติที่ถูกต้องต่อความเชื่อในเรื่องต่างๆ และเข้าใจผิดต่อหลักไตรสิกขา เป็นต้น โดยมองไม่เห็นว่าจะมีประโยชน์ในการนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

แนวทางแก้ไขมิชฌาติภูมิตามทัศนะของนักวิชาการ

แนวทางแก้ไขแนวคติมิจฌาติภูมิ เพื่อให้เกิดสัมมาทิฐิ ตามทัศนะของนักวิชาการทางศาสนามีความสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม สรุปได้ ดังนี้

๑. ต้องสร้างสิ่งแวดล้อมให้ดี นั่นคือ สร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง โดยเริ่มต้นที่ครอบครัวก่อน แล้วกระจายไปสู่เพื่อนบ้าน โรงเรียน ชุมชน โดยให้ผู้นำ คือผู้ที่ทำหน้าที่ปกครอง หรือ ผู้บริหารทุกฝ่าย ทั้งฝ่ายบ้านเมือง (ทั้งภาครัฐและเอกชน) และสถาบันสงฆ์ ต้องมีสัมมาทิฐิ กล่าวคือ พยายามให้คนดี ผู้ที่มีความรู้ เข้าใจ พร้อมทั้งมีความประพฤติกในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง เป็นแบบอย่างที่ดีของผู้ได้บังคับบัญชาและไม่ส่งเสริมอบายมุข

๒. ปลุกจิตสำนึกให้มีโยนิโสมนสิการ คือ ให้มีวิจารณ์ญาณที่ถูกต้องต่อความเชื่อและสิ่งที่เคารพนับถือต่างๆ

๓. คบกัลยาณมิตร รวมทั้งรู้จักเลือกเสพแต่สื่อที่ดีมีประโยชน์

๔. ปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สอนให้สร้างเหตุดีเพื่อรับผลที่ดี

๕. ส่งเสริมสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรศึกษาพระธรรมวินัยอย่างจริงจัง เพื่อความเข้าใจในหลักพุทธธรรมที่ถูกต้อง

๖. บรรจุหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานของสัมมาทิฐิไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลเป็นต้นไป โดยเน้นการสอนศีลธรรมควบคู่ไปกับวิชาการสมัยใหม่

นอกจากนั้น สถาบันการศึกษาของสงฆ์ทั้ง ๒ ส่วน คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งในฐานะผู้นำทางด้านปัญญา จะต้องร่วมมือกันจัดระบบการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ให้สอดคล้องกับยุคสมัย สามารถนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ พร้อมทั้งเร่งสร้างบุคลากรให้มีคุณภาพ เพื่อเผยแผ่หลักธรรมที่ถูกต้องให้แพร่หลายไปทั่วสารทิศ และรัฐบาลเองต้องให้ความสำคัญ และให้การสนับสนุนงบประมาณ ต่อมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย สรุปวิเคราะห์ และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องมิจฉาทิฎฐิที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า ในกรรมบท ๑๐ ทิฎฐิถูกจัดเข้าในฝ่ายมโนกรรมซึ่งเป็นกรรมที่สำคัญและมีผลที่ร้ายแรงที่สุดยิ่งกว่ากายกรรมและวจีกรรม เนื่องจากมโนกรรมเป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดกายกรรมและวจีกรรม เพราะถ้าเป็นมโนกรรมที่ดี สามารถนำชีวิตและสังคม หรือ มนุษยชาติทั้งหมดไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองถึงขั้นพ้นทุกข์ได้ หากเป็นมโนกรรมที่ไม่ดี ย่อมสามารถนำไปสู่ความเสื่อม ความพินาศได้

มูลเหตุของมิจฉาทิฎฐิทั้งหลายเกิดจากอวิชชา คือ ความไม่รู้แจ้งในอริยสัจ ๔ และปฏิจจนูปบาท ซึ่งเป็นเหตุให้ยึดมั่นถือมั่นในอุปาทานขั้น ๕ โดยไม่มีปัญญารู้แจ้งตามความเป็นจริง (ยถาภูตญาณทัสนะ) อันสืบเนื่องมาจากการพิจารณาโดยอุบายไม่แยบคาย (อโณนิสฺสมนสิการ) รวมทั้งการคบค้าสมาคมกับบาปมิตร ซึ่งเป็นตัวการนำไปสู่การได้ยินได้ฟังแต่สิ่งที่ไม่ถูกต้อง (ปร โคโฆสะ ที่ไม่ดี) สาเหตุทั้งหมดนี้ ย่อมก่อให้เกิดความเห็นผิด และเป็นเหตุให้องค์ประกอบแห่งมิจฉัตตะอื่นๆ กล่าวคือ มิจฉาสังกับปะ (ความคิดผิด) มิจฉาวาจา (การพูดผิด) มิจฉากัมมันตะ (การกระทำผิด) มิจฉาชีวะ (อาชีพที่ผิด) มิจฉาวายามะ (เพียรพยายามในทางที่ผิด) มิจฉาสติ (ระลึกผิด) มิจฉาสมาธิ (ตั้งจิตไว้ผิด) มิจฉาญาณ (ความรู้ผิด) มิจฉาวิมุตติ (ความหลุดพ้นผิด) เกิดขึ้นตามมา

มิจฉาทิฎฐิทุกประเภท ถือว่าเป็นทิฎฐิวิบัติ กล่าวคือ ความเห็นที่นำมาซึ่งความพินาศโดยง่าย เดียว บุคคลผู้มีทิฎฐิวิบัติ แบ่งออกเป็น ๓ จำพวก คือ (๑) เดียรธีย์ (๒) ศาวกของเดียรธีย์ (๓) บุคคลผู้เป็นมิจฉาทิฎฐิ บุคคลเหล่านี้ เป็นผู้นำความเดือดร้อนและความเสื่อมเสียมาให้แก่ตนเองและสังคม

ประเภทของมิจฉาทิฎฐินั้น มีหลายอย่าง แม้จะได้ชื่อว่าเป็นมิจฉาทิฎฐิ แต่ก็มิใช่โทษหนักเบาแตกต่างกัน โทษหรือผลร้ายของมิจฉาทิฎฐิ มีทั้งในชาติปัจจุบันและชาติ

หน้า กล่าวคือ โทษของมิจฉาทิฏฐิประเภทสัสสตทิฏฐิ ไม่ห้ามสวรรค์ แต่ห้ามนิพพาน ส่วนประเภทอุจเฉททิฏฐิ ห้ามทั้งสวรรค์และนิพพาน โดยเฉพาะบุคคลที่เป็นนียคมิจฉาทิฏฐิ คือ ผู้ที่ยึดติดความเห็นผิดอย่างรุนแรง โดยไม่สามารถแก้ไขได้ หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในอบายภูมิ กล่าวคือ นรก หรือ กำเนิดสัตว์ดิรัจฉานอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น แม้พระพุทธเจ้า ก็ไม่อาจจะช่วยได้ ย่อมเป็นคอกของวิญญู (วิญญาณ) อีกยาวนาน

ในสมัยก่อนและสมัยพุทธกาล มีกรณีตัวอย่างของบุคคลและกลุ่มบุคคลที่เป็นมิจฉาทิฏฐิมากมาย บรรดาบุคคลเหล่านั้น ได้แก่สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ผู้ที่มีชื่อเสียง เป็นที่ยกย่องว่าเป็นเจ้าลัทธิ เป็นศาสดา ตัวอย่างเช่น ครูทั้ง ๖ ซึ่ง ได้ตั้งลัทธิขึ้นเอง โดยอาศัยหลักคาดคะเนและเหตุผลที่ไม่สมบูรณ์ ลัทธิเหล่านี้ สรุปลงในกลุ่มมิจฉาทิฏฐิ ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ สัสสตทิฏฐิ และอุจเฉททิฏฐิ

นอกจากนี้ ยังมีกรณีตัวอย่างของบุคคลที่อยู่ในฐานะต่างๆ เช่น กษัตริย์ นักรบ นักฟิสิกส์ และแม้แต่พระภิกษุในพระพุทธศาสนา เป็นต้น ก็เป็นมิจฉาทิฏฐิ ตัวอย่างเช่น เจ้าปาชาลี ซึ่งมีความเห็นว่า โลกอื่นไม่มี โอปปาติกสัตว์ไม่มี ผลแห่งวิบากกรรมที่ทำดี และกรรมที่ทำชั่วไม่มี แม้พระภิกษุชื่อยมกะมีความเห็นว่า พระจีณาสพ(พระอรหันต์) ตายแล้วขาดสูญ พินาศ ไม่เกิดอีก แนวความคิดทั้งสองอย่างนี้ ถือว่าเป็นอุจเฉททิฏฐิ และพระศาสดา ที่มีความเห็นว่า วิญญาณ เป็นสภาพเที่ยง เป็นอัตตาคำตน วิญญาณที่เวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่างๆ นั้น เป็นวิญญาณดวงเดียวกัน แนวความคิดอย่างนี้ ถือว่า เป็นสัสสตทิฏฐิ แนวคิดมิจฉาทิฏฐิทั้งหลาย ถือว่าเป็นอันตรายต่อการรู้แจ้งธรรมอย่างมาก

ในเรื่องความเชื่อของพุทธศาสนิกชนไทยปัจจุบันที่เกี่ยวกับเรื่องกฎแห่งกรรม เรื่องโอปปาติกะ และเรื่องสังสารวัฏนั้น ยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนไปจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนาตรงอย่างมาก กล่าวคือ ในประเด็นปัญหาความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมคนส่วนมากมองกรรมไปในแง่ตัวผล คือ เป็นผลของการกระทำในอดีตชาติและผลของกรรมที่กล่าวถึงนั้น ก็มีความหมายไปในทางร้าย ส่วนความเชื่อในเรื่องโอปปาติกะ คนส่วนมากจะเชื่อว่ามีจริง แต่ยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อน เช่น มีความเชื่อว่า ผีสาม เทวดานั้น จะต้องมีอำนาจเหนือมนุษย์ทุกอย่างและสามารถให้ทุกข์ให้โทษได้ เพราะฉะนั้น จึงได้ยึดถือเอาเป็นที่พึ่ง และเป็นเหตุให้อ่อนนอนบวงสรวงเพื่อจะให้ท่านเหล่านั้นช่วยเหลือ ส่วนความเชื่อในเรื่องสังสารวัฏในประเด็นที่เกี่ยวกับนรก-

สวรรค์และการเวียนว่ายตายเกิดนั้น คนส่วนมากจะไม่เชื่อว่ามีจริง เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องที่ไม่สามารถพิสูจน์ให้เห็นอย่างชัดเจนได้ จึงทำให้คนเราขาดความรับผิดชอบในการกระทำในด้านศีลธรรมทั้งต่อตนเองและมีต่อสังคม คนในสังคมส่วนใหญ่มุ่งแต่จะตอบสนองความต้องการของคนเป็นหลัก เพราะยึดถือแนวความคิดที่ว่าเกิดหนึ่งเดียว ตายหนึ่งเดียว แนวความคิดเช่นนี้ ทำให้บุคคลเหล่านั้น ถูกปิดกั้นหนทางในการจะพัฒนายกระดับจิตใจของตนให้สูงขึ้นตามหลักพุทธธรรม

ผลจากการสัมภาษณ์นักวิชาการทางศาสนาและปรัชญา พบว่า ความเชื่อของพุทธศาสนิกชนไทยปัจจุบันที่เกี่ยวกับเรื่องกฎแห่งกรรม เรื่องโอปปาติกะ และเรื่องสังสารวัฏนั้น นักวิชาการส่วนใหญ่ต่างมีความเห็นตรงกันว่า ความเชื่อในเรื่องต่างๆ ในประเด็นดังกล่าว พุทธศาสนิกชนไทยบางส่วนไม่เชื่อว่ามีจริง แต่บางส่วนยังมีความลังเลสงสัย และบางส่วนเชื่อว่าเรื่องต่างๆ เหล่านั้นมีจริง ถึงกระนั้น ยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนไม่ถูกต้องตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างแท้จริง จากความเชื่อที่คลาดเคลื่อนนั้น มีผลกระทบอย่างมากต่อสังคมไทย โดยก่อให้เกิดปัญหาความตกต่ำทางศีลธรรม และปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาครอบครัว เป็นต้นตามมา

หลักธรรมที่เป็นตัวละหรือทำลายมิจฉาทิฐิ ได้แก่ สัมมาทิฐิ คือความเห็นที่ถูกต้องในสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง โดยการพิจารณาเห็นแจ้งในอริยสัจ ๔ ปฏิจ্ঞา สมุบาท และขันธ ๕ ว่าเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เมื่อรู้แจ้งเช่นนี้ ย่อมสามารถละมิจฉาทิฐิทั้งหลายได้ ปัจจัยที่ก่อให้เกิดสัมมาทิฐินั้นมี ๒ ประการ คือ ปรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการ ปัจจัยทั้ง ๒ ประการนี้ ย่อมสนับสนุนซึ่งกันและกัน และเป็นเครื่องช่วยส่งเสริมการพัฒนาทางด้านจิตใจให้ก้าวหน้าไปได้รวดเร็วยิ่งขึ้น ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ กัลยาณมิตร ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นผู้กระตุ้นเตือนปรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการให้มีความเจริญงอกงามไพบูลย์ยิ่งขึ้น

บุคคลผู้เป็นมิจฉาทิฐิ เมื่อมีองค์ประกอบ ๒ ประการนี้แล้ว ย่อมเปลี่ยนจากความเห็นผิดมาเป็นความเห็นถูกได้ เพราะเมื่อมีสัมมาทิฐิแล้ว องค์ประกอบแห่งอริยมรรคข้ออื่นๆ กล่าวคือ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวาชามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัมมาญาณ สัมมาวิมุตติ ก็จะเกิดขึ้นตามมา

เพราะอาศัยความเห็นถูกต้องเพียงอย่างเดียว พฤติกรรมที่ดั่งามทั้งหลาย เช่น ความคิด การพูดและการกระทำที่ถูกต้อง เป็นต้น ย่อมเกิดขึ้นตามลำดับ และเป็นรุ่งอรุณแห่งการ บรรลุโลกุตระธรรม กล่าวคือ มรรคผลและนิพพาน ตลอดทั้งเป็นไปเพื่อความสุข ความ เจริญในชีวิตในปัจจุบันและในชาติหน้า

ด้วยเหตุนี้ สัมมาทิฏฐิ จึงชื่อว่าเป็นพื้นฐานแห่งความเกิดขึ้นแห่งความดีงาม หรือกุศลธรรมทั้งหลาย การมีสัมมาทิฏฐิในเรื่องกฎแห่งกรรม เรื่องโอปปาติกะ และ เรื่องสังสารวัฏ จะเป็นรากฐานทำให้คนในสังคมมีจริยธรรมและศีลธรรมเกิดจากใจตัว เองโดยไม่ต้องบังคับหรือฝืนใจทำ แต่จะทำความดีด้วยความเต็มใจ เพราะได้มองเห็นความจำ เป็นและความสำคัญในเรื่องกฎแห่งกรรม เป็นต้นอย่างลึกซึ้ง และจะทำให้มีความเชื่อมั่นการ ทำความดี โดยนึกถึงประโยชน์ของตนเองและผู้อื่นเสมอ

๕.๒ สรุปวิเคราะห์

จากการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องมิจฉาทิฏฐิในพระพุทธศาสนาเถรวาท ทำให้ทราบมุมมองต่างๆเกี่ยวกับมิจฉาทิฏฐิ โดยสรุปได้ ดังนี้

๑. มิจฉาทิฏฐิทุกประเภท สามารถสรุปลงใน สัสสตทิฏฐิและอุจเฉททิฏฐิ

๒. มิจฉาทิฏฐิ เกิดขึ้นมาทุกยุคทุกสมัย แม้ในครั้งพุทธกาล พระภิกษุบางรูป เช่นพระสาติ พระขมก เป็นต้น ยังเป็นมิจฉาทิฏฐิ บุคคลผู้มีสัมมาทิฏฐิอย่างสมบูรณ์ถึง ขึ้นโลกุตระนั้น อย่างน้อยจะต้องเป็นพระอริยบุคคลขั้นโสดาบันขึ้นไป ส่วนคนทั่วไป จะมีสัมมาทิฏฐิเพียงขั้นโลกียะเท่านั้น ในประเด็นปัญหาที่เกี่ยวกับมิจฉาทิฏฐินั้น มีความ ละเอียดลึกซึ้ง ยากที่จะทำความเข้าใจให้เห็นอย่างชัดเจนได้ในวิสัยของปุถุชนคนทั่วไป เช่น เรื่องกรรมเก่า(ปุพเพกตเหตุวาท) ตามหลักคำสอนในศาสนาเซนของศาสดามหาวิระ กัถิ เรื่องอาตมัน (วิญญาณอมตะ) ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูก็ดี ตามทัศนะของพระพุทธ ศาสนา ถือว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิ ซึ่งจัดเข้าในกลุ่มสัสสตทิฏฐิ สำหรับหลักคำสอนในลัทธิ ของ อชิตะ เกสกะมพล, ปุกระ กัจจายณะ และศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ที่ปฏิเสธแนวคิด เรื่องสังสารวัฏ กล่าวคือ การเวียนว่ายตายเกิด ก็ถือว่าเป็นอุจเฉททิฏฐิ ในประเด็นดัง กล่าว พระพุทธศาสนาไม่ได้กล่าวว่า คำสอนของศาสนาอื่นเป็นมิจฉาทิฏฐิทั้งหมด แต่

เป็นเพียงบางส่วนเท่านั้น ในทางตรงข้าม ในเรื่องเดียวกันนี้ ศาสนาอื่น ก็ย่อมมองว่าพระพุทธศาสนาเป็นมิจฉาทิฎฐิได้เช่นกัน เพราะความจริง(สังขธรรม) มีหลายระดับ ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละศาสนาจะมองเห็นความจริงในระดับใด

๓. ปัญหาความตกต่ำทางศีลธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไทยและสังคมโลก เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาคอร์รัปชัน ปัญหายาเสพติด และปัญหาโสเภณี เป็นต้น ล้วนแต่เกิดมาจากแนวคิดมิจฉาทิฎฐิเป็นพื้นฐาน เพราะการล่องละเมิดทางจริยธรรม จนกลายเป็นปัญหาสังคมนั้น มักจะมาจาก การไม่เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม เรื่องโอปปาติกะ เรื่องบุญ-บาป เรื่องสังสารวัฏ และนรก-สวรรค์ทั้งสิ้น การเผยแพร่พระพุทธศาสนา จะกระทำให้ได้ผลอย่างมีประสิทธิภาพนั้น ย่อมเป็นไปได้ยาก หากไม่ได้แก้ไขที่ต้นเหตุ คือ มิจฉาทิฎฐิ ดังปรากฏว่ามีความเห็นผิด ความเข้าใจผิด และ ความเชื่อที่มลายในเรื่องต่างๆ ในกลุ่มพุทธศาสนิกชนไทยให้เห็นทั่วไป ดังนั้น องค์การสงฆ์ ซึ่งทำหน้าที่หลักในการเผยแผ่ ฟังตระหนักในเรื่องดังกล่าวอย่างมาก สมควรที่จะจัดตั้งหน่วยงานขึ้นมาดูแลตรวจสอบ กลั่นกรองสื่อต่างๆ ที่ทำการเผยแผ่ธรรมะ ไม่ว่าจะเป็นการจัดรายการทางวิทยุ โทรทัศน์ ตลอดจนบทความและหนังสือต่างๆ ที่พิมพ์ออกมาอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน ให้เป็นไปอย่างถูกต้องตามแนวพระไตรปิฎก เพื่อป้องกันและแก้ไขพระสังฆธรรมปฏิรูปที่เกิดขึ้นในสังคมไทย

๔. ในนคตติกทิฎฐิ ๑๐ และทิฎฐิ ๖๒ บางคนก็เชื่อตามความเห็นนั้นเพียงบางข้อ ก็ถือว่าเป็นมิจฉาทิฎฐิในข้อนั้นๆ ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นคนที่เลวร้ายในสังคมเสมอไป เพราะอาจจะมีความเห็นถูกในข้ออื่น ความเห็นที่ผิดไปจากมติของพระพุทธศาสนา ไม่ได้หมายความว่า เป็นความเห็นที่เลวทราม หรือ ใช้ไม่ได้ เพราะปรากฏว่ามิจฉาทิฎฐิบางประเภท เช่น ลัทธิวัตถุนิยมของนักวิทยาศาสตร์ทั้งหลายที่เป็นสัตสตทิฎฐิ กล่าวได้ว่ามีประโยชน์ต่อโลกมากมาย แต่ความเห็นผิดเหล่านี้ ตามทัศนะทางพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นมิจฉาทิฎฐิ เพราะจะเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุมรรคผล นิพพาน ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

แนวความคิดมิจฉาทิฎฐินั้น เป็นภัยอันตรายต่อสังคมอย่างมาก เพราะเป็นต้นเหตุแห่งการทำลายความเจริญรุ่งเรืองในทุกด้าน ดังพุทธพจน์ที่ว่า จิตที่ตั้งไว้ผิด เป็นสิ่งที่ทำอันตรายต่อตัวเราได้มากกว่าศัตรูที่ร้ายกาจ ดังนั้น หากเราเข้าใจเรื่องมิจฉาทิฎฐิ

อย่างถูกต้อง ย่อมทำให้สามารถแยกแยะได้ว่าความเห็นชนิดใดเป็นความเห็นผิด หรือความเห็นถูก การเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิในชั้นโลกียะในกลุ่มพุทธศาสนิกชนไทยย่อมเป็นไปได้ เมื่อใดที่เป็นสังคมสัมมาทิฐิ เมื่อนั้น สังคมไทย ย่อมได้ชื่อว่าเป็นสังคมพุทธอย่างแท้จริง อันนำมาซึ่งความสุข ความเจริญ ตลอดจนจริยธรรมที่ดีงามทั้งหลาย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่องมิจฉาทิฐิที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท กรณีตัวอย่างบุคคลผู้เป็นมิจฉาทิฐิในสมัยพุทธกาล แนวความคิดมิจฉาทิฐิของพุทธศาสนิกชนไทยในสมัยปัจจุบันและโทษของมิจฉาทิฐิ ตลอดจนแนวทางแก้ไข แนวคิดเรื่องมิจฉาทิฐิดังกล่าวมานี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการศึกษาวิเคราะห์เรื่องมิจฉาทิฐิที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเท่านั้น สำหรับการวิจัยในโอกาสต่อไป ผู้ที่มีความสนใจที่จะวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้สามารถศึกษาวิเคราะห์ได้ในเรื่องต่อไปนี้

๑. ศึกษาวิเคราะห์พื้นฐานทางความคิดแบบมิจฉาทิฐิของพุทธศาสนิกชนไทย
๒. ศึกษาวิเคราะห์เรื่องพิธีกรรมของพุทธศาสนิกชนไทยที่เป็นสิลพัคตปรามาต
๓. ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสัมมาทิฐิในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่องมิจฉาทิฐิ และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมิจฉาทิฐิตามที่ได้เสนอแนะไว้นี้ ย่อมจะเป็นประโยชน์ให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจเรื่องนี้ชัดเจนขึ้น และสามารถนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและต่อสังคมได้

บรรณานุกรม

๑. ข้อมูลปฐมภูมิ

ก. ภาษาบาลี

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

ข. ภาษาไทย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

๒. ข้อมูลทุติยภูมิ

ก. ภาษาบาลี

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสัฏฐิมคฺค นาม ปกรณวิเสสสุต ทูติโย ภาค กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. ธรรมปทฎฐกถา ปฐโม ภาค. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

บ. ภาษาไทย

๑. หนังสือ

แก้วชาย ธรรมาชัย. ปัญหาพระเจ้ามิลินท์. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเฮลโล่
การพิมพ์, ๒๕๔๐.

จรัส ศิริ. ปฏิทินอุกษบ-ล่าง. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ครุสภาลาดพร้าว,
๒๕๔๓.

ท. กล้วยไม้ ณ อรุณา. หลักเมืองกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : สำนัก
เลขาธิการสภามนตรี, ๒๕๒๕.

ชลันธร. แวตวันวาดฟ้า : คู่มืออ่านคน ๑๒ ราศี. พิมพ์ครั้งที่ ๖.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นวมสารการพิมพ์, ๒๕๓๖.

ไชยวัฒน์ กบิลกาญจน์. หยั่งลงสู่พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
ชวนพิมพ์, ๒๕๔๒.

เจนต์เซอร์เมน. ชี้อดด้วยลายมือ. แปลและเรียบเรียงโดย จ. นุนนาค
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เฟื่องอักษร, ๒๕๐๕.

ญาณสังวร, สมเด็จพระสังฆราช. ธรรมคุณ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ
วิทยาลัยเขตสิรินธร ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๑.

ภิญโญ จิตต์ธรรม. ความเชื่อ. สงขลา : มงคลกลการ, ๒๕๒๒.

ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์. วิญญูณกับจักรวาล. กรุงเทพมหานคร : วัชรินทร์การพิมพ์
จำกัด, ๒๕๔๒.

คนัย ไชยโยธา. ลัทธิศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น.
กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรินต์ติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๔.

เดือน คำดี. ศาสนศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.

ทองใบ หงษ์เวียงจันทร์. สัมผัสที่ ๖ . พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร :
บริษัท สหธรรมิก, ๒๕๓๖.

บรรจบ บรรณรุจิ. จิต! มโน! วิญญาน!. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไรรีเอน
สมาธิ, ๒๕๓๓.

_____. ปฏิอสมุปบาท. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๕.

บุญมี เมธางกูร. ชีวิตหลังความตาย. กรุงเทพมหานคร : สุทธิสารการพิมพ์,
๒๕๓๒.

_____. เชิญพิสูจน์วิญญาน เรื่องเจ้าพ่อสิงห์ทอง. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์สัมฤทธิ์การพิมพ์, ๒๕๒๑.

บุญย นิลเกษ. ประจักษ์พยานตายแล้วเกิด ตอนเชิญวิญญานเข้าทรง. พิมพ์
ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๓๓.

พร รัตนสุวรรณ. กำบรรยายพุทธปรัชญาภาค ๑-๒. พิมพ์ครั้งที่ ๕.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๒.

_____. ทางรอดของชาวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๖.

_____. ตายแล้วเกิด. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
วิญญาน, ๒๕๓๖.

_____. ปาฏิหาริย์มีได้อย่างไร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน,
๒๕๑๓.

_____. นรก-สวรรค์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๑.

_____. พุทธวิทยา เล่ม ๑- ๒ เล่ม. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๗.

_____. แว่วเสียงสวรรค์ เล่ม ๑ - ๕ เล่ม. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร
: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๒๘.

_____. สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภาค ๑ - ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๗.

พระครูภาวนาวิสุทธิคุณ. กฎแห่งกรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง
จงเจริญ, ๒๕๓๗.

พระเทพมุนี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ. ๘). กรรมที่ป็น. กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรือง
ธรรม, ๒๕๒๗.

_____. ภูมิวิลาสินี. กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๒๗.

พระเทพเวที. กรรมสันติอโศก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.
พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๓๗.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๕.
กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๕.
กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

_____. พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๓๘.

_____. อิทธิปาฏิหาริย์ เทวดา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เฟื่องฟ้า,
๒๕๔๔.

พระมหาสังเวช ฐมฺมเนคคิโก. ความอัศจรรย์ในพระธรรมวินัย.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ประดิพัทธ์, ๒๕๓๖.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). นิเทศธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร : ชีรพงศ์การพิมพ์, ๒๕๓๗.

พระสูตรและอรรถกถาแปล. ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่มที่ ๑ ตอนที่ ๓.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ). ธรรมปริทรรศน์ ๒.
กรุงเทพมหานคร : ศิวพรการพิมพ์, ๒๕๒๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระธรรมปัทมฐกถาแปล ภาค ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

ระวี ภาวิไล. อภิธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :

บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๓๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๖.

วสิน อินทสระ. พุทธจริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทองกวาว,

๒๕๓๖.

วิจิตร เกศววิสิษฐ์. ปรัชญาครูหกในสมัยพุทธกาล. กรุงเทพมหานคร : พรสิ

การพิมพ์, ๒๕๓๘.

ศรีเพ็ญ จิตุหะศรี. อาจารย์พร ยังอยู่...ในโลกที่มนุษย์มองไม่เห็น.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๘.

ศิริ พุทธศุภร์ และ ค้าง พุทธศุภร์. การเกิดใหม่และการตายใหม่ เล่ม ๑.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๕.

_____. การเกิดใหม่และการตายใหม่ เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร : โรง

พิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๖.

ส. วรศิลป์. กราฟชีวิต. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญกิจ, ๒๕๐๐.

สนิท ศรีสำแดง. ปรัชญาเถรวาท. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุ

ฬกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

สมเด็จพระสังฆราช.โลกที่ปกสาร. แปลโดย เข้ม ประพัฒน์ทอง.

กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล สหประชา
พาณิชย์, ๒๕๒๘.

สมภาร พรหมทา. คือความว่างเปล่า. กรุงเทพมหานคร : สำนักพุทธชาด,

๒๕๓๘.

แสง จันทรงาม. ตายแล้วเกิดตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

๑๘๕

แสง จันทร์งาม ศาสตราจารย์. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๓๑.

สุชีพ ปิฎญานุภาพ.พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ ๖.
กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

สุโขทัยธรรมมาราช,มหาวิทยาลัย.เอกสารการสอนชุดวิชาความเชื่อและ
ศาสนาในสังคมไทย สาขาวิชาศิลปศาสตร์. นนทบุรี :
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาราช, ๒๕๓๕.

สุวิน สุขสมกิจ. พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม : การเมืองสำหรับ
ประชาชน. กรุงเทพมหานคร : บ.พิชการพิมพ์, ๒๕๑๕.

เสถียร โพธิ์นันทะ. เวียนว่ายตายเกิด. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เมือง
พิมพ์,มปป.

เสฐียร พันธรั้งมี, ศาสนาโบราณ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

เสฐียรโกเศศ. เมืองสวรรค์และมีสาธเทวดา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
ไทยสัมพันธ์, ๒๕๐๓.

เอียน สติเวนสัน. ๒๓ ผู้กลับชาติมาเกิด. รวบรวมโดย เต็ม สุวิกรม. พิมพ์
ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เทพประทานการพิมพ์,
๒๕๓๖.

อุปติสสเถระ. วิมุตติมรรค. โดยพระราชวรมุนีและคณะ แปลจากภาษาอังกฤษ
ของพระเอฮารา,พระโสมเถระและพระมหินทเถระ.พิมพ์ครั้งที่ ๔.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

อุษณีย์ โพธิ์สุข. สมอหม้อจรรยา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ บริษัท
แฟมลี โคเรค, ๒๕๔๒.

๒. บทความ

น.พ. เชาวน์ เกษะโกศยะ. มิจฉาทิฎฐิ. ใน สารธรรมมูลนิตยปริยญาธรรม. ฉบับที่ ๖.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๔๐.

พรชัย พัทธินทรต้นละกุล. จากจิตสู่อจิต. ใน ยุควิญญาณคือรุ่งอรุณแห่งยุคพระศรีอารย์.
ชุดที่ ๓๔ ฉบับที่ ๕-๖ กรกฎาคม-กันยายน, ๒๕๔๑.

_____. จากจิตในจักรวาลนำมาสู่จิตมนุษย์ต่างดาว. ใน ยุควิญญาณ คือรุ่งอรุณ
แห่งยุคพระศรีอารย์. เรียบเรียงโดย ศรีเพ็ญ จัตุทะศรี. ชุดที่ ๓๓ ฉบับที่
๗-๑๐ กรกฎาคม - ตุลาคม, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาณ,
๒๕๔๐.

๓. วิทยานิพนธ์

พระมหาบรรพต เจโตวสี (สายสมบัติ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องวิญญาณในพระ
พุทธศาสนาเถรวาทตามทัศนะของอาจารย์พร รัตนสุวรรณ” วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตร มหาบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

วไลพร ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม. “การศึกษาวิเคราะห์คำสอนเรื่องจิต หรือ
วิญญาณในพระไตรปิฎกเปรียบเทียบกับความเชื่อเรื่องจิตหรือวิญญาณที่
ยึดถือแพร่หลายในหมู่พุทธศาสนิกชนในบางสำนักในกรุงเทพมหานคร”
วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๐.

สุชาดา จันทะเกาสลย์. “สภาวะทางจิตของผู้ที่เกิดในกามสุคติภพ รูปภพและอรุ
ภพ ตามนัยแห่งพระอภิธรรมมัตถสังคหะ” วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร
มหาบัณฑิต. สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

ค. ภาษาอังกฤษ

1. BOOKS

Barua,B.M. **A History of Pre-Buddhist Indian Philosophy.** Calcutta :
University of Calacutta, 1921.

C. Satishadra and D. Dhirendrammchan, **An Introduction to Idian Philosophy.**
Calcutta : university of Calcutta, 1960.

Gorkom, Nian van. **Abhidhamma in Dailly Life.** Bangkok : Dhamma Study
Group, 1975.

Jacobson, Nolan Plinhy. **Buddhism : The Religion of Analysis.** London : George
Allen & Unwin, 1969.

Phorn Ratanasuwan. **Mental Health and Religion.** Bangkok : Home of The
Psychical Research, 1972.

_____. **Abhiññā.** Bangkok : Home of The Psychical Research, 2535.

2. THESIS

Pramaha Swat Unotai. **"The Roles of Sammaditthi (Rigth View) In the process
of Wisdom development"** M.A. thesis (Philosophy) Assumption
University, 2540.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : นางสาวนงเยาว์ หนูไชยะ ณ กาฬสินธุ์
- เกิด** : วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๘ บิดา ชื่อประยูร มารดา ชื่ออรุณ
- มาตุภูมิ** : จังหวัดกาฬสินธุ์
- การศึกษา** : จบสังคมศาสตรบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง
รุ่น ๑๓/๒๕๒๕ และ นักรรรมศึกษาชั้น เอก
- ที่อยู่ปัจจุบัน** : ๑๑๔/๓๕๓ หมู่บ้านโนเบิลนิโอสิตี หมู่ ๖ สีกัน คอนโดเมือง กรุงเทพฯ
๑๐๒๑๐ Tel. (๐๒)๕๒๘-๔๓๑๐, ๑๖๒ เวียก ๑๓๑๕๓.
- หน้าที่การงาน** : พนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน บริษัทการบินไทย จำกัด (มหาชน)
: เป็นอาจารย์บรรยายพิเศษที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา
: เข้ารับการศึกษาระดับปริญญาโท ณ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๔๒